

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : Π Ε Τ Ρ Ο Σ Χ Α Ρ Η Σ

ΕΤΟΣ ΝΑ' — ΤΟΜΟΣ 102^{ος} — ΤΕΥΧΟΣ 1210

Ἀθήναι, 1 Δεκεμβρίου 1977

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Γ. Ξ. ΣΤΟΓΙΑΝΝΙΔΗΣ	Ἡ ἀγάπη - Μοσχοβολιά - Ὁ Γαλαξίας (ποιήματα).
ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ	Προβλήματα κ' ἐρωτήματα: Δυὸ δρόμοι.
ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΥΣ (μετ. Β.Ι. ΛΑΖΑΝΑΣ)	Ὁ Εὐαγόρας (ἐπίγραμμα).
Β. Δ. ΚΥΡΙΑЗОΠΟΥΛΟΣ	Ὁ Ἀντρέ Σεγιέ καὶ ἡ Μυκονιάτισσα γιὰ γιὰ του.
ΠΕΤΡΟΣ ΓΛΕΖΟΣ	Λονδίνο, 1977 (ἐντυπώσεις).
ΗΛΙΑΣ ΜΑΡΙΟΛΑΣ	Ἐνὰ πορτοκάλι γιὰ τὴν Ἀθιγιάκα (διήγημα).
ΚΩΣΤΑΣ ΕΡΑΝΙΩΤΗΣ	Ἑλληνικὴ Ἱστορία (ποίημα).
JACQUES LACARRIERE (μετ. ΜΙΧ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ)	Οἱ πρόσφυγες τῆς Κύπρου.
Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΣ	Ὁ ἀνακριτὴς (διήγημα).
JORGE LUIS BORGES (μετ. Γ. Δ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ)	Τὸ σπῆτι τοῦ Ἀστερίωνα (διήγημα).
ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ	Ἡ Κιβωτὸς (ποίημα).
ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΟΣΚΟΒΗΣ	Στὴν καρδιά τῆς Ἀθήνας (τέλος).
ΡΕΝΑ ΚΑΡΘΑΙΟΥ	Τὸ παιδί γιορτάζει (ποίημα).
ΡΟΖΑ Π. ΦΛΩΡΟΥ	Βραυρών.
ΜΙΧΟΣ ΚΑΡΗΣ	Τὴν Ἀνοιξὴ καὶ τὸν Ἀπρίλη (διήγημα).
ΣΠΥΡΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ	Στιχηρὸς ἡμεροδείκτης.
ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΪΖΗΣ	Μαδαγασκάρη (τέλος).
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ	Καράβι (ποίημα).

Στὸ τεῦχος τοῦτο :

Διαμαρτυρία
τοῦ
Ζὰκ Λεκαρριέρ
γιὰ τὴν
Κύπρον

★

ΠΑΛΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΖΩΓΡΑΦΟΙ

Δ. ΤΣΟΚΟΣ

ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ ΝΑ' - 1977
ΤΟΜΟΣ
ΕΚΑΤΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 1 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1977

ΤΕΥΧΟΣ 1210

Η ΑΓΑΠΗ

«'Απάνω απ' όλα είναι ο ήλιος την 'Ημέρα
και τη νύχτα είναι είτε τ' άστρα είτε το φεγγάρι...»
λέει σ' ένα ποίημά του ο Παπατσώνης.

Σκέπτομαι

πόσο σκοτεινά θά 'ναι αν λείψουν και τὰ δυό.

Τότε πρέπει κάτι νὰ κάνεις
νὰ βγείς απ' τὸ ἀδιέξοδο τοῦτο
αν θέλεις φυσικὰ νὰ ἐπιβιώσεις.

Νὰ στήσεις

ένα ψεύτικο ὁμοίωμα στὸ ἀπορφανισμένο στερέωμα
κάτι τελοσπάντων νὰ φέγγει
νὰ μὴ στερηθεῖς τὴ θέα τοῦ Κόσμου
τὰ ἔμψυχα κι' ἄψυχα.

Ὅμως πάνω απ' όλα πρέπει νὰ 'ναι ἡ Ἀγάπη
γιατὶ εἶναι κι' ο ήλιος κι' όλα τὰ φωτεινά σύνεργα
τ' Οὐρανοῦ.

ΜΟΣΧΟΒΟΛΙΑ

Θὰ μπορούσα νὰ δροσιστῶ,
ἀποφεύγοντας τ' ἀναφυκτικὰ τῆς δραχμῆς,
δουτώντας σὲ κρυστάλλινες μνημὲς
κι' ὕστερα χωρὶς μιὰ στιγμή νὰ λησμονηθῶ
μ' ὅλες τὶς ἀστραπὲς καὶ τὰ τραύματα τ' οὐρανοῦ
στὸ κορμί μου
νὰ ξαναγουρίζω
φρέσκος
ὅπως δροσερώτατος κήπος
ἀπὸ ἀνοιξιὰτικὴ μπόρα.

Ο ΓΑΛΑΞΙΑΣ

Πολύ μὲ βασάνισε τὸ ποίημα τοῦτο
 χρόνια τώρα τὸ παίρνω στὰ χέρια
 καὶ πάλι τὸ ἀφήνω.
 "Ὅμως ἡ μνήμη ἐκείνη δὲ θέλει ν' ἀποξεχαστεῖ,
 ἐπιμένει καὶ σὰν τὸν πνιγόμενο ἐπανέρχεται,
 ζητᾷ τὴ δική μου βοήθεια.
 "Ἴσως κατὰ θάθος νὰ μὴν εἶναι κι' αὐτὴ
 γιατί ἡ καρδιά συνορεύει μὲ τὰ γίγνα,
 μὲ τὰ τζιτζίκια ποὺ ψήνουν τὸ καλοκαίρι στὸν ἥλιο,
 μὲ τὸ εὐχάριστο ἐκείνο «φίς φίς» ποὺ ἀναστατώνει τὴ φύση μας.
 "Ἴσως γιατί ὅλα ἦσαν ὠραῖα κι' ἡ θάλασσα
 στὸ γραφικὸ κολπίσκο ξεκουράζονταν ἡρεμῇ
 πάνω στὸ σμάλτο.
 "Ἄν ἔβαζα αὐτὶ σίγουρα θ' ἄκουγα τὸν Θύρσι ἢ τὸν Δάφνι
 τὸν μειλίχιο αὐλὸ τους ν' αὐλοῦν.

Κατηφόριζα μὲς στὰ οὐράνια
 καὶ ὁ Θεόκριτος σὰν τὸ Χριστὸ
 μὲ κρατοῦσαν ἀπαλὰ ἀπ' τὶς μασχάλες.
 Τέλειωσα,
 ὅταν ἓνα ὄραμα μέσα μου ἄστραψε
 κι' ἓνας γαλαξίας μὲς ἀπ' τὸ σκοτάδι
 ὅλος ἀρμύρα καὶ δροσιὰ μοσχοδόλησε.

Γ. Ξ. ΣΤΟΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ Κ' ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

ΔΥΟ ΔΡΟΜΟΙ

Σὲ δυὸ προηγούμενα τεύχη, προσπαθήσαμε νὰ καθορίσουμε τὶς αἰτίες τοῦ πανικοῦ, ποὺ εἶναι σήμερα παγκόσμιο φαινόμενο καὶ βασανίζει μεγάλες καὶ μικρὲς κοινωνίες, ἐξελιγμένες καὶ καθυστερημένες χώρες. Εἶχαμε, ὡστόσο, νὰ προσθέσουμε μερικὲς ἀκόμα σκέψεις, γιὰ νὰ θεμελιώσουμε καλύτερα τὰ συμπεράσματά μας. Ἦρθε ὅμως τὸ ζήτημα τῶν μεταφράσεων τῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοφάνη, μᾶς ὑποχρέωσε νὰ ποῦμε κ' ἐμεῖς τὸ λόγο μας γι' αὐτὴ τὴν ἐπικίνδυνη πνευματικὴ παρεκτροπὴ, καί, γιὰ νὰ μὴ μείνουμε ὀφειλέτες στὸν ἀναγνώστη, γυρίζουμε στὶς παρατηρήσεις μας γιὰ τὴν ἀρρώστια

τῆς ἐποχῆς μας. Εἶναι ἀπαραίτητο νὰ τὶς συμπληρώσουμε μὲ μιὰ γρήγορη ἀνίχνευση στὸ μεγάλο θέμα «βιομηχανικός» καὶ «πνευματικός» πολιτισμός. Κ' ἔχουμε ἐδῶ ἀκόμα ἓνα πρόβλημα, ἀπὸ τὰ πιὸ βασικά τοῦ καιροῦ μας, ποὺ δὲ θὰ θρεῖ τὴ λύση του, ἂν δὲν κατορθωθεῖ μιὰ συνεργασία πνεύματος καὶ μηχανῆς, συνεργασία γόνιμη καὶ εὐεργετικὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

Μολονότι στὶς κυριότερες χώρες τῆς Εὐρώπης ἔχουν περάσει περισσότερα ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια ζωῆς μὲ βάση τὴ βιομηχανικὴ παραγωγή κ' ἔχει σημειωθεῖ πρόοδος σὲ πολλὰ καὶ σὲ σπουδαῖα, ἔξακολουθεῖ νὰ ὑπάρ-

χει μιὰ περιεργότατη καθυστέρηση στη σωστή εκτίμηση του όρου «μηχανικός» ή «βιομηχανικός πολιτισμός». Θα ήμουν μάλιστα πιό κοντά στα πράγματα, αν έλεγα ότι έχουμε όχι μόνο καθυστέρηση αλλά και μιάν. από τις παρεξηγήσεις εκείνες που δέν αφήνουν τόν σημερινό άνθρωπο να καθορίσει τόν γενικότερο προσανατολισμό του. Οί περισσότεροι δέχονται τα αγαθά που προσφέρει ό βιομηχανικός πολιτισμός και δέ δίνουν πεντάρα αν ό πολιτισμός αυτός είναι ωφέλιμος στο κοινωνικό σύνολο, αν ύψωσε τη βιοτική στάθμη, αν έκαμε πιό εύκολη και πιό ευχάριστη τη ζωή ή αν την τυποποίησε κ' έτσι την όργάνωσε με τρόπο που να προκαλεί μικρότερο ένδιαφέρον. Ζητούν να έχουν ένα σπίτι με όλες τις ανέσεις, και τό έχουν. Θέλουν να ταξιδεύουν γρήγορα κ' εύκολα, κι άμέσως έξασφαλίζουν τό ταξίδι αυτό μ' ένα από τα συγκοινωνιακά μέσα, της στεριάς, της θάλασσας ή του άέρα, που δέν είναι πιά προνόμιο τών λίγων. Άγαπούν τό φώς, και τό έχουν παντού λίγο - πολύ, και στη μεγάλη και στη μικρή πολιτεία. Και δέν εξέτάζουν ούτε από που ούτε πώς ήρθε τό φώς. Άκόμα κι όταν θαυμάζουν από μιá κορυφή τόν φωτισμένο κάμπο, που πριν από λίγα χρόνια ήταν άδιαπέραστη μαυρίλα και είχε όλους τούς κινδύνους που κρύβει τό σκοτάδι, και πάλι δέν έρευνούν. Δέχονται τα αγαθά του μηχανικού ή βιομηχανικού πολιτισμού τη νύχτα, όπως περίπου και τό φώς του ήλιου την ήμέρα.

Εκείνοι όμως που έρευνούν (και πολύ άγωνιούν) κάνουν τό λάθος, που γίνεται συνήθως στις μεταβατικές περιόδους, όταν υποχωρεί ένας τρόπος ζωής και επικρατεί σιγά - σιγά ένας άλλος. Ένώ πρέπει να εκτιμήσουν τόν μηχανικό πολιτισμό σαν μέσον, τόν βλέπουν σαν σκοπό. Κ' ενώ δέν είναι δύσκολο να καταλάβουν ότι τό αποτέλεσμα που δίνει μιá κατάρκτηση της βιομηχανίας άξίζει σαν άφετηρία, σαν πρώτο βήμα του

άνθρώπου, που θα προχωρήσει σε λίγο και θα κερδίσει κάτι σημαντικότερο, την ύποταγή της ύλης σε όλες τις ανάγκες του, στις επιθυμίες του, ακόμη και στις ιδιοτροπίες του, νομίζουν ότι χάνουν τό έδαφος κάτω από τα πόδια τους, ότι πάει να δημιουργηθεί ένας κόσμος χωρίς ψυχή, χωρίς ιδιοτυπία, χωρίς όμορφιά, και με τρόπο άντικρύζουν κάθε προσπάθεια της βιομηχανίας. Είναι οί φίλοι, οί πιστοί του καθαρά πνευματικού πολιτισμού, που τόν ύψώνουν αντίπαλο και έχθρο θανάσιμο του μηχανικού πολιτισμού, που αποκλείουν κάθε συνεργασία μαζί του, ακόμα και κάθε άκίνδυνη χρησιμοποίησή του, και ύποφέρουν από άθεράπευτη φοβία.

Έχουμε, νομίζω, μιá πλάνη και μιá παρεξήγηση, που προέρχονται από πρόχειρη έρευνα. Αυτό που όνομάσαμε λίγο παραπάνω ύποταγή της ύλης στη θέλησή μας, ενώ φαίνεται εύκολο άθλημα, είναι τό μεγάλο μυστικό του κόσμου από τα πανάρχαια χρόνια ως τις ήμέρες μας. Είναι ό σκληρός άγώνας του ανθρώπου που του πήρε πολλές δυνάμεις, που τόν απομάκρυνε, σε όρισμένες περιόδους, αρκετά από τόν προορισμό του ή τουλάχιστον δέν τόν άφησε να δει όλόκληρη τη ζωή κι όλόκληρη την όμορφιά. Ό άγώνας αυτός αρχίζει από τη στιγμή που ό Προμηθέας χάρισε στους θνητούς τό πύρ, φτάνει στην εποχή μας, που αυτή ή εύεργεσία, τό προϊστορικό αυτό πύρ έγινε και ηλεκτρικό φώς και ηλεκτρική κουζίνα και ηλεκτρικό μπρίκι και τόσα άλλα, και όλο προχωρεί, όλο προσφέρει και όλο νέες μορφές παίρνει, για να ύπηρετήσει τόν άνθρωπο.

Πόσο άπλοϊκοί πρέπει να είμαστε όταν ελέγχουμε και άπορρίπτουμε με μιá μονοκοντυλιά ό,τι σήμερα όνομάζεται «μηχανικός» ή «βιομηχανικός» πολιτισμός, όταν τρέμουμε με τα κατορθώματά του και δέ σκεπτόμαστε ότι αύριο, μεθαύριο, θα ύποχρεωθούμε όπωσδήποτε να θαυμάσουμε κι άλλα, ακόμα πιό μεγάλα

κι ἀπροσδόκητα, καὶ προπάντων ὄ-
ταν δὲ βλέπουμε μιὰν ἀνεκτίμητη λύ-
τρωσή μας, ἓνα πῆδημα ἀπάνω ἀπὸ
τὶς καθημερινὲς ἀνάγκες καὶ τὶς πε-
ζὲς ἀσχολίες, μιὰ σχετικὴ ἔστω ἀπε-
λευθέρωσή μας ἀπὸ τὴν ὕλη. Καὶ ὅ-
μως μόνο ἔπειτ' ἀπὸ τὴν ἀπελευθέ-
ρωση αὕτη ὑπάρχει ὁ γνήσιος πνευ-
ματικὸς πολιτισμὸς, τὸ παραπέρα θῆ-
μα, ἡ ἀπερίσπαστη καλλιέργεια ἰδε-
ῶν καὶ ἡ ἀνεμπόδιση ἐπιστροφή στὸν
ἑσωτερικόν, στὸν πνευματικὸν κόσμον
τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ἡ αἰσθητι-
κὴ χαρὰ, αὕτη ἡ λεπτὴ ἀπόλαυση,
ποῦ μποροῦν νὰ τὴν γευθοῦν καλύτε-
ρα ὅσοι δὲν ἔμειναν ἐντελῶς σκλά-
βοι τῆς ὕλης. Ὁ ταλαιπωρημένος ἄν-
θρωπος δὲν εἶναι ποτὲ ὁ καλύτερος
θεατὴς, οὔτε τῆς ζωῆς, οὔτε τῆς ὁμορ-
φίᾳς. Δὲν εἶναι οὔτε γερὴ καὶ γόνι-
μη κοινωνικὴ μονάδα. Μέσον, λοιπόν,
πρέπει νὰ γίνεταί ὁ μηχανικὸς πολι-
τισμὸς, μέσον ποῦ μᾶς προσφέρεται
γιὰ νὰ προχωρήσουμε πολὺ πέρα ἀ-
πὸ τὶς μικρὲς ἀνάγκες καὶ τὶς ταπει-
νὲς ἀσχολίες. Καὶ τοῦτο φαίνεται κα-
θαρότερα ἐκεῖ ποῦ ὑπάρχει ἡ μεγά-
λη ἔνδεια καὶ τὸ πνευματικὸ σκοτά-

δι. Ἐξασφαλίστε στὸ φτωχόν, στὸν ἄν-
θρωπο τοῦ λαοῦ, λίγη ἄνεση, ἀπαλ-
λάξτε τὸν ἀπὸ τὶς τόσες ἀνάγκες
του, κάντε πῶς εὐκολὴ τὴ ζωὴ του,
καὶ τότε θὰ δεῖτε πόσο διαφορετικὰ
θὰ σκέπτεται, πόσο ἀλλιώτικα θὰ
βλέπει καὶ πόσο πειθαρχημένος, δη-
λαδὴ πολιτισμένος, θὰ εἶναι καὶ στὴ
χαρὰ καὶ στὴ λύπη του, καὶ στὸ
γλέντι του καὶ στὴ δυσφορία του.

Φυσικά, ὅλ' αὐτὰ εἶναι ἡ μιὰ ὁψη
τοῦ νομίσματος. Ἡ ἄλλη; Ἡ θιομη-
χανία ποῦ ὑπηρετεῖ ἢ καὶ προκαλεῖ
τὸν πόλεμον; Οὔτε τὴν ἀγνοοῦμε, οὔ-
τε ξεχνᾶμε τὸν ὄλεθρον ποῦ σκορπί-
ζει. Μὰ καὶ οἱ δύο, εἰρηνικὴ καὶ πο-
λεμικὴ θιομηχανία, εἶναι οἱ δυνάμεις
ποῦ τὶς ἔχει στὸ χέρι τοῦ ὁ ἄνθρω-
πος, ὁ πάντα καὶ παντοῦ ὑπεύθυνος:
εἶναι τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ πονηρὸ τοῦ
πνεύματος. Εἶναι καὶ οἱ δύο δρόμοι ποῦ
ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν μύθων καὶ τῶν αἰ-
ώνιων διδαγμάτων ἀνοίγονται μπρο-
στά του: ὁ δρόμος τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς
εὐτυχίας καὶ τὸ μονοπάτι τῶν σκο-
τεινῶν λογισμῶν καὶ τῆς καταστρο-
φῆς.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΣ *

Ο ΕΥΑΓΟΡΑΣ

«Βουκόλος ἔπλεον, Φοῖβε, Ποσειδάων δὲ καθάλλης...».

Ἔγινες, Φοῖβε θεέ, βοσκὸς καὶ ὁ Ποσειδῶνας ἄτι
καὶ φίδι ὁ Ἀμμωνας ὁ δοξαστὸς κι' ὁ Κρόνος κύκνος.
Στὸν ἔρωτα — στὰ ἀγόρια ἐσύ καὶ στὰ κοράσια οἱ ἄλλοι —
δὲν ἦσαστε καὶ τόσο πειστικοί' γιὰ τοῦτο, πάντα,
στὴ βία καταφεύγατε ἢ στὶς μεταμορφώσεις.
Μὲ πανουργίες δὲν πολεμᾷ ὁ Εὐαγόρας ὅμως
μὲ τὴν εἰδὴ του—ἀπλῶς μ' αὐτὴ—κοράσια, ἀγόρια πείθει!

Μεταφρ. ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑΣ

* Παλατινὴ Ἀνθολογία, IX, 241.

Ο ΑΝΤΡΕ ΣΕΝΙΕ ΚΑΙ Η ΜΥΚΟΝΙΑΤΙΣΣΑ ΓΙΑΓΙΑ ΤΟΥ

Ένας από τους πιο φημισμένους Γάλλους ποιητές και ιδεολόγους Δημοκράτες, που έζησε, δημιούργησε και μαρτύρησε στην πιο ταραχώδη επαναστατική περίοδο του γαλλικού έθνους, ήταν ο Αντρέ Σενιέ.

Ο Σενιέ γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1762. Πατέρας του ήταν ο Γάλλος Λουδοβίκος Σενιέ και μητέρα του η Έλισάβετ Λομάκα (Lhomaca). Το ζευγάρι είχε παντρευτεί στις 25 Οκτωβρίου 1754 στην καθολική εκκλησία των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου του Γαλατά της Κωνσταντινούπολης.

Ο πατέρας Λουδοβίκος ήταν γόνος της παλιάς επαρχιακής γαλλικής οικογένειας de Carcassone, ενώ η μητέρα Έλισάβετ, που γεννήθηκε γύρω στα 1729 και πέθανε στο Παρίσι το 1808, ήταν κόρη του Κωνσταντινουπολίτη Αντώνη Λομάκα και της Έλληνίδας, Μυκονιάτισσας, Έλισάβετ, πρώην Saphira (Ζαφείρω;), το γένος Πετρή*.

Σύμφωνα με γραπτές μαρτυρίες ή οικογένεια Πετρή αναφέρεται στη Μύκονο τουλάχιστον από τον 17ο αιώνα, αν και ασφαλώς πρέπει να είναι αρχαιότερη. Πραγματικά στην έκδοση «Νοταριακά Πράξεις Μυκόνου των ετών 1663 - 1779» του Γ. Πετρόπουλου (Αθήναι, 1960), έχουν δημοσιευθεί 84 έγγραφα, στα οποία αναφέρονται εννέα μέλη της οικογενείας αυτής μεταξύ των οποίων και δύο ιερομόναχοι. Πολλά από τα έγγραφα αυτά αποτελούν αγοραπωλησίες ακινήτων στη Μύκονο, πράγμα που ση-

μαίνει πως ή οικογένεια αυτή ήταν πάντα, όπως είναι και σήμερα, εύπορη. Το σημερινό σπίτι του Αντρέ, στη συνοικία Τρία Πηγιάδια της Μυκόνου, είναι γνωστό για την παλιά αρχοντική επίπλωσή του και για τα άλλα σπάνια διακοσμητικά του.

Ο πατέρας του Αντρέα ήταν ένας μορφωμένος, Γάλλος, όχι πλούσιος, που ζούσε όμως με ευμάρεια. Είχε δημοσιεύσει μερικά ποιήματα και είχε αλλάξει διάφορα επαγγέλματα μεταξύ των οποίων του εμπορικού υπαλλήλου, του διπλωματικού κ.λ.π., και είχε διατελέσει επίτιμος πρόξενος της Γαλλίας στο Μαρόκο.

Η μητέρα του Έλισάβετ, για την οποία ήταν υπερήφανος ο Αντρέας, είχε μορφωθεί πολύ καλά στην Κωνσταντινούπολη και παρουσίαζε μεγάλη κλίση στα γράμματα, τις τέχνες και τη μουσική. Ήταν προικισμένη με φυσική ευγένεια και καλλιτεχνικά αισθήματα, κι όταν ή οικογένεια Σενιέ εγκαταστάθηκε στο Παρίσι (1765), ή ωραία κυρία Σενιέ είχε αναμιχθεί στη λογοτεχνική και καλλιτεχνική κίνηση της γαλλικής πρωτεύουσας και διατηρούσε (1767) ανοικτό φιλολογικό σαλόνι στο καρτιέ Ματαίς.

Η Έλισάβετ Σενιέ αισθανόταν ακόμα και στο Παρίσι πως είχε στις φλέβες της ελληνικό αίμα. Αυτό προκύπτει και από τα δημοσιεύματά της, που αποτελούνται από επιστολές, δημοσιευμένες στο έργο του Guys «Voyage littéraire de la Grèce» (έκδοση 1776), για τους ελληνικούς χορούς και την κηδεία στην Ελλάδα, όπως και μια άλλη, που δημοσιεύτηκε στον «Mercure de France» το 1778 με τίτλο «Γράμμα μιας Έλληνίδας κυρίας σε μια Παρισινή κυρία».

Η έκδηλη αυτή ελληνικότητα της Έ-

* Βλέπε: «André Chenier et la Grèce». Έκδοση Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών, 1963, όπου στη σελ. 7 αναφέρεται: «vers 1729 naissance d' Elisabeth Lhomaca, fille d' Elisabeth, ex Saphira Petri de Mykonos et d' Antoine Lhomaca de Constantinople. Η Έλισάβετ Petri Lhomaca πέθανε στην Κωνσταντινούπολη το 1775.

λισάβετ επέδρασε τόσο στην καλλιέργεια της αγάπης του γιου της Άνδρέα για τη μητρική πατρίδα, όσο και στον διαμορφούμενο τότε ευρύτερο φιλελληνισμό στη μεγάλη αυτή δημοκρατική μητρόπολη της Δύσης. Τότε, τον ίδιο εκείνο χρόνο (1778), ο Άνδρέας παρουσίαζε το πρώτο ποιητικό δοκίμιο με έλληνικό θέμα «Imitation d'Homère».

Η αδελφή της Ελισάβετ, Μαρία Λομάκα, νονά του Άνδρέα, παντρεύτηκε το 1765, τον Claud Amic, έγγονο του Αδόλφου Θιέρσου.

Από τα πέντε αδέλφια του Άνδρέα, ο Κωνσταντίνος ακολούθησε προξενική καριέρα, ή Έλένη έγινε κόμισσα de la Tour Saint-Ygest και δημοσίευσε επιστολές λογοτεχνικού περιεχομένου. Ο Λουδοβίκος υπήρξε στρατηγός της Γαλλικής Επανάστασης και ο Ίωσήφ, ο γνωστός Ίακωβίνος πολιτικός και φίλος αργότερα του Βοναπάρτη, δημοσίευσε πολλά ποιητικά έργα γιά τη Γαλλική Επανάσταση και ανέβασε στο Παρίσι, με μεγάλη επιτυχία, αρκετά θεατρικά έργα.

Η πνευματική αυτή πυραμίδα της οικογένειας Σεγιέ κορυφώνεται με τον διάσημο ποιητή Άνδρέα, που ήταν ένας φλογερός αλλά δίκαιος δημοκράτης και συμπαθέστατος «πολίτης». Το ποιητικό έργο, ή θαρραλέα πολιτεία του κατά την εποχή της Τρομοκρατίας, και ό τραγικός και άδικος θάνατός του, δημιουργήσαν ένα θρόλο, ό όποιος μεταθανάτια άσκησε μεγάλη επίδραση στα γράμματα και στις ιδέες της δημοκρατικής Γαλλίας.

Τό πρώτο λογοτεχνικό κείμενο του Σεγιέ βλέπει τό φώς της δημοσιότητας τό 1790, ενώ τον επόμενο χρόνο δημοσιεύονται για πρώτη φορά στίχοι του ποιητή. Ογκώδες είναι τό λογοτεχνικό έργο του Σεγιέ, αποτελούμενο από έλεγεια, ιάμβους, ειδύλλια, επιστολές και άλλα.

Όσο ζούσε ό Σεγιέ είχε εμφανίσει ένα μέρος της δουλειάς του, τά άπαντά του όμως κυκλοφόρησαν 25 χρόνια ύστερα από τον θάνατό του, τό 1819, και ή εντύπωση που προκάλεσαν ήταν τόσο μεγάλη, ώστε ό Σαιντ - Μπέ τον κατάταξε μεταξύ των άγνωρισμένων μεγάλων Γάλλων ποιητών, ενώ ό μουσουργός Τζορτζιάνο, υπό τό κρά-

τος του θρύλου Σεγιέ, συνέθεσε τό δημοφιλές μελόδραμα «Άνδρέας Σεγιέ».

Στό σύντομο αυτό σημείωμα δέν πρόκειται, βέβαια, νά αναπτύξουμε τό λογοτεχνικό έργο του Άνδρέα Σεγιέ, που ούτε άλλωστε είμαι ό άρμόδιος. Σημειώνουμε μόνο πώς ό πνευματικός Σεγιέ δέν έχει ακόμα αρκετά μελετηθεί, ενώ στην Ελλάδα, εκτός από μερικές μεταφράσεις του Άγγελου Σημηριώτη, είναι πολύ λίγο γνωστό τό έργο του.

Τό 1962 ή Παρισινή Bibliothèque Nationale, που είναι μια από τις σημαντικότερες βιβλιοθήκες του κόσμου, με την ευκαιρία των 200 χρόνων από τη γέννηση του ποιητή, όργάνωσε μια έκθεση για τον Άνδρέα Σεγιέ. Η έκθεση αυτή, που άφορούσε την προσωπικότητα και τό έργο του ποιητή, μετεφέρθηκε τον επόμενο χρόνο στην Ελλάδα και στεγάστηκε στο Γαλλικό Ίνστιτούτο Άθηνων.

Από τον πρόλογο του τεύχους, που είχε εκδοθεί τότε για την αθηναϊκή αυτή έκθεση, μεταφράζουμε τις páρα κάτω γραμμές, που όφείλονται στο γνωστό φιλέλληνα και διευθυντή, την εποχή εκείνη, του Γαλλικού Ίνστιτούτου Henri Ehret:

«Στό Παρίσι ή Έθνική Βιβλιοθήκη αποφάσισε νά «εμφανίσει πιδ άληθινή τη φυσιογνωμία του ποιητή, που ό θρύλος και μια όλόκληρη ρομαντική φιλολογία άμέσως μετά την Τρομοκρατία είχαν υπερβολικά άπλοποιήσει». Μέσα από την πλούσια τεκμηρίωση που συγκέντρωσε και άξιοποίησε ή δεσποινίς Σιμόν Μπαλαιγέ, είδαμε νά επανεμφανίζεται ό Σεγιέ σ' όλη την άλήθεια του, σάν άνθρωπος, και νά αποδίδεται ό πολίτης στην ιστορία. Πολίτης τόσο όσο και ποιητής, πολίτης γιατί ήταν ποιητής: έχοντας άπόλυτα συνειδητοποιήσει την εποχή του, στρατεύθηκε ως τον θάνατό του, στον άγώνα που τον θεωρούσε και άναγκαίο και δίκαιο.

Εδώ στην Άθήνα, ευάισθητοι πριν άπ' όλα στο φώς που λούζει την ποίησή του, στην ευγραμμία του στίχου του, άναζητήσαμε κατ' άρχήν τον ποιητή, τον ποιητή που όνόμαζε τη λύρα του θυζαντινή και τη Μούσα του έλληνική. Αυτόν που τόλμισε

«Άσμα νά σμιξει γαλλικό με άρχαία χορικά.»

Έρευνήσαμε τά μέρη που έζησε παιδί, τούς

γονεῖς του, τοὺς προγόνους του, τοὺς δασκάλους του.

«... τοὺς φημισμένους ποιητὲς
ποῦ μὲ πάθος καὶ στοχασμὸ εἶχε χιλιοδιαβάσει,
τὸν οὐρανὸν, τὸν ἄνθρωπον, τοὺς θεοὺς τὴν ἱερὴν
φύσιν
ποῦ ἀδιάκοπα τὴ θαύμαζε, τὴ λάτρευε καὶ τὴ
νε μελετοῦσε.»

Ἔτσι εἶδαμε νὰ διακριθῶνται τὸ ἐσωτερικὸ τοπίο τοῦ Ἀνδρέα Σεγιέ καὶ νὰ ἀντικαθρεφτίζεи τοὺς ἐλληνικοὺς ὀρίζοντες. Νὰ δείξεις τὸν ποιητὴ, σημαίνει νὰ δείξεις τὴν Ἑλλάδα, πατρίδα τῆς ποίησής του, ποῦ τὴν ἀγάπησε μὲ τὸν ἴδιο ἔρωτα ποῦ ἀγάπησε τὴ Γαλλία, πατρίδα τοῦ πολίτη.

Ἀπ' ὅλα αὐτὰ πηγάζει καὶ ὁ τίτλος αὐτῆς τῆς ἐκθέσεως καὶ ὁ ἰδιαιτερός χαρακτήρας τῆς. Δὲν θὰ δεῖτε ἐδῶ ντοκουμέντα ἀριθμημένα καὶ ἀραδιασμένα σὲ καταλόγους, ἀλλὰ μιὰ συνέχεια ἀπὸ πίνακες ποῦ ἀνταποκρίνονται στοὺς διαδοχικοὺς σταθμοὺς τῆς ἐρευνᾶς μας. Βασισμένοι σ' αὐτοὺς, προσπαθήσαμε νὰ κάνουμε νὰ μιλήσουν τὰ δοκουμέντα μέσα ἀπὸ μιὰ ἀλληλοπροσέγγισή τους. Ἡ παρουσίᾳ τους σ' αὐτὸν τὸν ὁδηγὸ καὶ ποῦ εἶναι μιὰ εἰσαγωγὴ γιὰ τὸ διάδασμα τοῦ κάθε πίνακα, σὰς προσκαλεῖ νὰ συνεχίσετε τὴν ἐρευνα πέρα ἀπ' αὐτὰ ποῦ ἐμεῖς ὠρήκαμε. Σπάνιες εἶναι ὥς τὰ σήμερα οἱ ἐργασίες γιὰ τὸν Ἀντρέ Σεγιέ. Θὰ εἴμαστε εὐτυχεῖς ἂν μπορέσουμε, στὴ χώρα ποῦ τὸν ἐνέπνευσε, νὰ τῆς προσφέρουμε καινούριους ἀναγνώστες. Κι' ἀκόμη πιὸ εὐτυχεῖς, ἂν οἱ ἀναγνώστες αὐτοὶ γίνουν ἐρευνητὲς.»

Μὲ τὸ θάνατο τοῦ Α. Σεγιέ, στὰ 32 τοὺς χρόνια, ἔσθησε ἀπότομα μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ καλλίφωνες γαλατικὲς λύρες. Κατατομήθηκε στὴν Πλατεία Βενσέν τὸ βράδυ τῆς 20ῆς Ἰουλίου 1794, μαζί μὲ ἄλλους 24 ἀντιφρονούντες πατριῶτες, σὺν συνωμοτικῇ κατὰ τοῦ καθεστῶτος. Ἡ παρουσία του δημεύθηκε μὲ ἐξαίρεση μόνο τὰ ποιητικὰ του χειρόγραφα. Ἄν ἡ ἐκτέλεσή του εἶχε ἀναβληθεῖ γιὰ τρεῖς μέρες, θὰ εἶχε ἐπιζήσει καὶ θὰ εἶχε πλουτίσει τὴν παγκόσμια λογοτεχνία μὲ τὸ ἔργο τῆς ὀριμότητάς του. Πραγματικὰ στὴς 27 Ἰουλίου (9 Θερμίδωρ) ἔπεσε ὁ δῆμιός του Ροβεσπιέρος, ποῦ κατατομήθηκε μὲ τὴ σειρά του τὴν ἐπομένη.

Ὁ Ἀνδρέας Σεγιέ ἦταν πάντα ὑπερήφανος γιὰ τὴν ἐλληνικὴ καταγωγὴ του καὶ τὴ Βυζαντινὴ του γενέτειρα, ὅπως μαρτυροῦν μεταξὺ ἄλλων καὶ οἱ πάρα κάτω πέντε στίχοι ἀπὸ τὸ ποίημά του «Ἀνατολή», ἡ ἐλληνικὴ ἀπόδοση τῶν ὁποίων ὀφείλεται στὸν Ἀνδρέα Καραντώνη:

«Χαῖρε Θράκη μητέρα μου καὶ τοῦ Ὀρφέα μη-
τέρα,
Γαλατᾶ, ποῦ τὰ μάτια μου ἀπὸ καιρὸ ποθοῦσαν.
Γιατὶ ἐκεῖ πέρα μιὰ Ρωμιά πάνω στὴν ἄνοι-
ξή της,
Ὁμορφῇ, στοῦ συντρόφου της τὴν κλίνη, ποῦ
ἦταν Γάλλος,
Γάλλο μὲ γέννησε κι' ἐμὲ στοῦ Βυζαντινοῦ τὸ
στῆθος.»

Ὁ ποιητὴς, μὲ μιὰ μεταφορὰ ποῦ μεταχειρίζεται στὸν τελευταῖο στίχο, ἑκφράζει τὸ αἶσθημα τοῦ μεγαλείου ποῦ ἐνιωθε γιὰ τὴν ἐλληνικὴ καταγωγὴ του.

Β. Δ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΣ

ΛΟΝΔΙΝΟ, 1977

"Όσο κι' αν ή 'Αθήνα θεωρείται πιά — μέ κάποια Ίσως έπαρση — πόλη «Ευρωπαϊκή», ή αίσθηση πού δημιουργεί ή ταχύτατη μάλιστα σήμερα αεροπορική μετακίνηση πρὸς τίς μεγάλες Ευρωπαϊκές πρωτεύουσες είναι έντυπωσιακή. Τό νά βρεθεί κανείς ξαφνικά, μέσα σέ ελάχιστην ὥρα, από τό αεροδρόμιο τοῦ Ἑλληνικοῦ στά μέγάλα αεροδρόμια τῆς Ρώμης, τοῦ Παρισιοῦ ή τοῦ Λονδίνου καί σέ συνέχεια στίς ἑξοχές αὐτές πολιτείες, περιορίζει πολύ ἐκείνη τή βαθμιαία οἰκείωση πρὸς τό λεγόμενο «Ευρωπαϊκό περιβάλλον», πού δίνει τό ταξίδι μέ τό τραίνο ή τώρα τελευταία μέ τό λεωφορεῖο. Ἔτσι ὁ ταξιδιώτης νομίζει πὼς ἔπεσε — ἄλλωστε αὐτό είναι κυριολεκτικό — ἀπό τὰ σύννεφα στίς θαυμάσιες αὐτές πολιτείες.

"Όταν ὅμως ή μετακίνηση πραγματοποιεῖται ὄχι πιά ἔστω ἀπό τήν Ἀθήνα, ἀλλά σχεδόν ἀμέσως ἀπό τό ὄρεινὸ χωριὸ ἐγγὺς νησιοῦ τῶν Κυκλάδων, πού μάλιστα περνάει ἡμέρες παρακμῆς καί ἐγκατάλειψης, ή αίσθηση τῆς ἀλλαγῆς είναι δυσπερίγραπτη. Ἔτσι, ὅταν δυὸ-τρεῖς φορές, πού ἀπό τό ὄρεινὸ χωριὸ μας βρεθήκαμε ἔπειτ' ἀπὸ μιά-δυὸ ἡμέρες στὸ Λονδίνο, εἴχαμε τήν αίσθηση πὼς «ὄνειρευόμαστε»: Ἡ πολυάνθρωπη πολιτεία μέ τὰ τεράστια πάρκα της, μέ τό ἡγεμονικό της ποτάμι, μέ τὰ μεγαλοπρεπῆ κτίριά της, τοὺς φαρδεῖς ἀνετοὺς δρόμους της καί μέ τὸν πλοῦτο της γίνεται σχεδόν μυθική. Καί ἄς σημειώσουμε πὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος, ὁ πλοῦτος, παρὰ τῇ συζητούμενῃ σημερινῇ οικονομικῇ δυσπραγίᾳ τῆς Ἀγγλίας, προβάλλεται καί τώρα, τουλάχιστον ἐπιφανειακά, ἀπὸ τό μεγάλο αεροδρόμιο τοῦ Χήθρου μέ τήν ἔντονη κίνησιν ἔως τὰ πολυτελῆ ξενοδοχεῖα τοῦ κέντρου. Καί μάλιστα ιδιαίτερα μέ τίς ἀπαστράπτουσες Ρόλς-Ρόυς, πού τελευταία φαίνονται πάρα πολλές χάρη στή χρήση τους ἀπὸ τοὺς ἐγχρωμούς «κατα-

κτητές» τῆς πολιτείας, πού ἀφειδώλευτα ἀναλίσκουν ἐκεῖ σέ βενζίνη τὰ πετρέλαια τῶν πατρίδων τους.

"Όμως τὸ Λονδίνο παραμένει γιὰ ἐκείνον πού τό ἔχει ἐπισκεφθεῖ πολλές φορές οἰκετό, γιὰ τί εἰδικώτερα, νομίζω, αὐτό προσφέρει στὸν ξένο ἐγκάρδια φιλοξενία: Οἱ Λονδρέζοι είναι στήν πόλη τους πρόθυμοι καί εὐγενικοί. Ἡ κυκλοφορία σ' αὐτὴν ἄνετη. Τὰ μεταφορικά μέσα πολλὰ καί τακτικά καί τὰ ὀνομαστά «πάμπς» τῆς πάντα χαριτωμένα. Καί ή αίσθηση τῆς οἰκειότητος είναι περισσότερο ἔντονη, ὅταν ή διαμονή γίνεται στήν ἴδια συνοικία, στὸ ἴδιο εὐπρεπές καί καλὰ οργανωμένο ξενοδοχεῖο, ὅπου ὁ ταξιδιώτης ἔχει τήν εὐχαρίστηση ἐγκάρδιας ὑποδοχῆς.

* * *

Ἀλλὰ ἀπὸ χρόνο σέ χρόνο καί τὸ Λονδίνο, ἔστω καί μέ ἀργότερο ἀπὸ ἄλλες πόλεις ρυθμὸ, παρουσιάζει κάποιες ἀλλαγές. Ἡ γνωστή, π.χ., γλωσσικὴ ὑπεροφία τῶν Ἀγγλων κάπως ὑποχωρεῖ καί ή χρήση τῆς γαλλικῆς κυρίως ή τῆς ἰταλικῆς είναι, ἔστω καί δειλὰ-δειλά, αἰσθητὴ κιόλας ἀπὸ κάποιους λειτουργοὺς τοῦ αεροδρομίου τοῦ Χήθρου ἔως ὑπαλλήλους τῶν καταστημάτων, ἰδίως κοπέλες, πού μποροῦν νά σὰς ἐξυπηρετήσουν χρησιμοποιώντας τὴ γαλλικὴ γλώσσα. Καί στοὺς δρόμους κάποιες ξενόγλωσσες ἐπιγραφές, ἀνύπαρκτες παλαιότερα — αὐτὲς πού ἔχουν μεταβάλει τήν Ἀθήνα σέ «διεθνοῦπολη» — προκαλοῦν ἐντύπωση.

Ἄλλη, περισσότερο αὐτὴ αἰσθητή, ἀλλαγὴ, είναι ή ὅλο καί πῶς ἔντονη παρουσία τῶν ἐγχρώμων, τώρα ἐπισκεπτῶν. Είναι συνηθισμένο θέαμα τὸ σταμάτημα μιᾶς μεγαλόπρεπης Ρόλς-Ρόυς ἐμπρὸς σὲ πολυτελὴ καταστήματα τῶν κεντρικῶν δρόμων καί τὸ κατέβασμα ἀπὸ αὐτὴν τριῶν-τεσσάρων μαύρων μέ τίς γραφικὲς λευκὲς κελεμπίες, τὰ τουρμπάνια καί τὰ πέδιλα. Καί στίς

Τράπεζες πλήθος από αυτούς κυκλοφορούν με πολλή άνεση, κρατώντας, καθώς εθαίλουν, δεσμίδες τīs λίρες.

Όμως, μόλις κανείς απομακρυνθεί από τὸ κέντρο, ξαναβρίσκει τὴν παλιά ήρεμία τῶν συνοικιῶν τοῦ Λονδίνου με τὰ μικρότερα πάρκα, τοὺς δεντροσκέπαστους δρόμους, τὰ ἀστικά σπίτια καὶ τοὺς στοχαστικούς περιπατητές με τὰ παιδάκια τοὺς ἢ με τὰ σκυλιά τοὺς. Ἀκόμη καὶ στὸ κέντρο, σὲ κάποιους παράμερους δρόμους, ἡ ζωὴ εἶναι ήρεμη, μπορεῖς νὰ ρεμβάσεις διαβάζοντας ἱστορικὲς ἐπιγραφές ἢ βλέποντας μικρὰ μνημεῖα. Ἔτσι, σὲ μὰ ἐφετεινή περιήγησή μας σὲ κεντρικὸ μὰ ήσυχο δρόμο, στὴ Βίμπολ στρήτι, διαβάσαμε στὴν πρόσοψη ἐνὸς σπιτιοῦ πῶς σ' αὐτὸ ἔζησε ἀρκετὰ χρόνια ἡ ὀνομαστὴ ποιήτρια Ἐλισάβετ Μπάρρετ - Μπράουνινγκ. Καὶ τὴ συγκίνηση στὴν ἀνάμνηση τῆς ρομαντικῆς ζωῆς τῆς ἐνίσχυσε ἡ πρόθυμη ξενάγηση τῆς σημερινῆς Οὐγγαρέζας ἐνοίκου, ποὺ ἐπότιζε τὰ λουλούδια τῆς καὶ κρατοῦσε πρόσχαρη ἀνάμνηση ἀπὸ ταξίδι τῆς στὴ δική μας Κέρκυρα. Τὸ ἴδιο πιὸ πέρα, στὴ θαυμάσια ὁδὸ Μαριλεμπόν, ἐντυπωσιάζει χάλκινη ἀνάγλυφη προτομή τοῦ Ντίκενς με πολλὰς γύρω φιγούρες ἀπὸ σκηνές τῶν ἔργων του. Τέλος, σὲ ἄλλο δρόμο διαβάσαμε με «ἐθνικὴ» ὑπερφέανεια, στὴν πρόσοψη μιᾶς κλινικῆς γραμμμένη ἐλληνικά τὴν ἐπιγραφὴ «Ζήτησις - Θεραπεία - Παιδεία» με χρυσιζόντα γράμματα σὲ λευκὸ φόντο.

* * *

Ἐνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἐντυπωσιακὰ νέα οἰκοδομικά συγκροτήματα τοῦ Λονδίνου εἶναι τὰ κτίρια τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου. Διαδέχεται αὐτὸ τὸ ἱστορικὸ Ὀλντ - Βίκ. Ὅμως ἐδῶ οἱ αἰθουσες εἶναι πολλές, ὅγκοι μπετόν σὲ μοντέρνα σχήματα, γέφυρες, διάδρομοι τόσο πολυδαίδαλοι, ποὺ με δυσκολία βρίσκει ὁ ξένος τὴν αἴθουσα ὅπου θὰ παρακολουθήσει κάποιο παιζόμενο ἔργο.

Τρομάξαμε πῶς δὲν θὰ προφτάσουμε τὴν παράσταση μιᾶς παλιᾶς κωμωδίας τοῦ ἀγνωστοῦ μας Μπάρκερ, γραμμμένης τὸ 1910 καὶ ἐμπνευσμένης ἀπὸ τὴ φεμινιστικὴ κίνηση. Παιζόταν αὐτὴ στὴν αἴθουσα, ποὺ ἔχει τὸ ὄνομα τοῦ ὀνομαστοῦ σὲρ Ὀλιβιέ. Καὶ ἡ παράσταση ἀρχίζει — «ἐν μηνί Ἰουλίῳ» — με ἀρκετὴ ξέστη στίς δύο καὶ μισή

ἀμέσως ἔπειτ' ἀπὸ τὸ μεσημέρι! Ὅταν ἀπὸ τοὺς τελευταίους φτάσαμε στὰ καθίσματά μας, ἡ πελώρια αἴθουσα ἦταν μέχρι καὶ τὴν τελευταία θέσῃ συμπληρωμένη! Καὶ στίς δύο καὶ μισή ἀκριβῶς, χωρὶς προειδοποιητικὰ κουνουνίσματα, ἄρχισε ἡ παράσταση! Τὸ ἴδιο στὸ μεγάλο φεστιβάλ τῶν μπαλλέτων τοῦ περίφημου Νουρέγιεφ στὸ πραγματικὰ καὶ ὄχι μόνο κατ' ὄνομα «Coliseum», ὅπου τὴ θαυμαστὴ τάξη καὶ εὐπρέπεια τῶν πολυπληθῶν θεατῶν ἐνόχλησε μόνο ἡ ὑπερβολικὴ ἐκδηλωτικὴ κάποιων Ἀνατολικῶν, πιθανῶς μάλιστα Τούρκων.

* * *

Οἱ λέσches, τὰ «πάμπς», τὰ γραφικὰ ἀλλοδαπὰ ἐστιατόρια τοῦ Λονδίνου, τὰ γνωστὰ κεντρικά πολυώροφα καταστήματα εἶναι πάντοτε ἴδια. Βρεθήκαμε ἓνα δράδυ, με σύντροφο καὶ εὐγενικὸ ξεναγὸ, τὸν ἀγαπητότατό μας φίλο γιατρὸ κύριο Νίκανδρο Μπούρα, στὸ «πάμπ» τῶν «γελοιογράφων». Ὅλο εἶναι καταστόλιστο με αὐθεντικὲς γελοιογραφίες μεγάλων Ἀγγλῶν σκιτσογράφων καὶ κοντὰ σὲ μερικὲς τοῦ Τσῳρτσιλ ἀνακαλύψαμε καὶ μιὰ πολὺ ἐπιτυχημένη τοῦ δικοῦ μας Γρίβα. Ἐδῶ ἔρχονται ήσυχοι - ήσυχοι οἱ τυπογράφοι τῶν γειτονικῶν τυπογραφείων τῶν ἐφημερίδων στὰ διαλείμματά τοὺς νὰ πιοῦν τὴ μπύρα τοὺς καὶ νὰ γυρίσουν πάλι στὴ δουλειά τοὺς. Τὸ ἴδιο στὴν περιφέρεια τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης, ὅπου γύρω ἀπὸ τίς τεχνητὲς «μαρίνες» τοῦ Τάμεση σὲ πολὺ παλιὰ κτίρια στεγάζονται διάφορα λαϊκὰ μπάρ, ἀλλὰ καὶ στὸ κέντρο τῆς ἓνα πολυτελέστατο ξενοδοχεῖο - πανσιὸν στὸ μετασχηματισμένο οἰκοδόμημα παλιῶν γραφείων καὶ ἀποθηκῶν τοῦ Τελωνείου καὶ μιὰ πλούσια διεθνὴς λέσχη τῶν ἐμπόρων.

* * *

Ὅλο τὸ Λονδίνο ἦταν ἐφέτος πανηγυρικὰ στολισμένο γιὰ νὰ τιμήσει τὴ Βασίλισσα Ἐλισάβετ με τὴν εὐκαιρία τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν εἰκοσιπέντε χρόνων τῆς βασιλείας τῆς. Οἱ δρόμοι σηματοδοτοῦνται με τίς σημαίες τῆς Αὐτοκρατορίας, οἱ βιτρίνες τῶν καταστημάτων, ἀκόμη καὶ τῶν πιὸ ἀπίθανων ἐμπορευμάτων, γεμάτες με φωτογραφίες τῆς Βασίλισσας καὶ τοῦ συζύγου τῆς Φιλίππου καὶ

τά ποικίλα αναμνηστικά, πού πουλούσαν τὰ καταστήματα, ἀπὸ τὰ πολύτιμα βάζα ἢ σερβίτσια ἕως τὰ φτηνὰ μικροαντικείμενα μὲ χαραγμένη ἢ ζωγραφισμένη ἐπάνω τους τὴ μορφή τῆς Βασίλισσας. Μόνο στὸ γνωστὸ μεγάλο κατάστημα Σέλφριτζες, οἱ διτρίνες ἐκτὸς ἀπὸ τὶς φωτογραφίες ἦταν στολισμένες στὴ σειρά μὲ κέρινα ὁμοιώματα, τοῦ τύπου ἐκείνων τοῦ Μουσείου τῆς μαντάμ Τυσσώ, πού εἰκόνιζαν πρόσωπα καὶ σκηνές ἀπὸ ἔργα τοῦ Σαίξπηρ.

Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἀγάπη τῶν Ἀγγλων, ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε πολιτικὴ τους τοποθέτηση, πρὸς τὴ Βασίλισσά τους.

Ἄλλ' ἂν εἰδικὰ ἐφέτος τὰ καταστήματα καὶ οἱ δρόμοι εἶναι στολισμένοι γιὰ τὸν ἑορτασμό, κρατοῦν πάντα ὁλοκάθαρες τὶς προσόψεις τῶν σπιτιῶν καὶ οἱ φοβερὲς διαφημίσεις, πού γεμίζουν τοὺς τοίχους τῆς Ἀθήνας, εἶναι ἐκεῖ ἀνύπαρκτες. Μόνο στὶς βαθεῖς καθόδους τοῦ Μετροῦ στολίζουν καλαίσθητα τὰ πλευρά τους.

Γενικὰ ὅλα εἶναι ἀκόμη στὸ Λονδίνο εὐπρεπῆ, ἡσυχά, καλὰ ὁργανωμένα. Καὶ πάντα χαρὰ τῶν ματιῶν τὰ τεράστια πάρκα. Παρακολοθησαμε σ' ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα κάποιο δειλινὸ τῇ συναυλία λαμπρῆς ὀρχήστρας, τοποθετημένης πέρα ἀπὸ μιὰ λίμνη μὲ νούφαρα. Ἦταν ὅλα τόσο καλὰ ὁργανωμένα καὶ τὸ κοινὸ τόσο εὐάγωγο, καὶ εἰδικὰ οἱ νέοι καὶ οἱ νέες οἱ ξαπλωμένοι στὸ γρασιδί τόσο εὐγενικοὶ καὶ συμπαθητικοί

στὴν ἀπλότητά τους, ἀκόμη καὶ στὴν κάποια ἀτημέλησία τους, ὥστε ἐνόμιζες ὅτι ὅλο αὐτὸ τὸ σύνολο, πάρκο, λίμνη, ὀρχήστρα, θεατὲς ἦταν μιὰ ἐνιαία θεατρικὴ παράσταση.

* * *

Τὸ Λονδίνο, ἔστω καὶ μὲ τὶς ἀναπότρεπτες ἀλλαγές καὶ μὲ τὶς κάποιες ἀταξίες πού καὶ ἐκεῖ παρατηροῦνται τὸν τελευταῖο καιρὸ, δὲν παύει νὰ εἶναι μιὰ παρηγοριά γιὰ τὸν Εὐρωπαῖο, πού τὸν τρομάζει ἡ γοργὴ ἀλλοίωση τῆς ζωῆς ἄλλων μεγάλων πόλεων τῆς «γῆραιας ἡπείρου». Εἰδικότερα ὅσοι ἀγαποῦν τὴν τάξη, τὴν ἡσυχία, τὴν εὐπρέπεια, ἀκόμη καὶ τὸ φλέγμα τοῦ ἡρεμοῦ καὶ πολιτισμένου ἀνθρώπου, θὰ τὰ βροῦν ὅλα αὐτὰ στὴν πόλη μὲ τὴ δεκάδα τῶν ἐκατομμυρίων κατοίκων.

Κι' ὅταν τὸ δειλινὸ ξεχαστοῦν σὲ κάποιο πάρκο μὲ τὸ ἀπέραντο πράσινο παρτέρι καὶ τύχει νὰ δοῦν τὶς θεωρίες τῶν δροσερῶν νέων παιδιῶν, πού περνοῦν ἱππεύοντας ὠραιότατα ἄλογα, μποροῦν νὰ νομίσουν ὅτι ζοῦν σὲ κάποια παλαιότερα χρόνια ἱπποτισμοῦ καὶ γαλήνης. Κάτι ἀνάλογο ὅταν σὲ ἐκπομπή τοῦ Μπί - μπι - σὶ τύχει νὰ δοῦν ἔξοχα παρουσιασμένη μιὰ παράσταση ἔργου τοῦ Τσέχωφ ἢ ἀκούσουν μιὰ συμφωνία τοῦ Μπετόβεν.

ΠΕΤΡΟΣ ΓΛΕΖΟΣ

ΕΝΑ ΠΟΡΤΟΚΑΛΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΒΓΙΑΚΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ἐκείνη ἡ πόλη, ἡ Ἀβγιάκα ἄς ποῦμε, ἦταν μιά μικρὴ ἀληθινὴ πόλη μὲ δρόμους καὶ δέντρα, μὲ σπίτια καὶ πλατείες. Ἦταν μιά μικρὴ πόλη στὴν Ἀνατολή, μιᾶς μικρῆς ξεροκέφαλης χώρας, τῆς Ἀκριθανίας ἢ κάπως ἔτσι. Εἶχε, λοιπόν, καὶ κεῖ, ὅσο καὶ νὰ φαίνεται παράδοξο τώρα, παγκάκια, καφενεῖα, σκύλους ἀδέσποτους καὶ καραμέλες. Ἀκόμα χτυποῦσαν ρολόγια εἰκοσιτέσσερις ὥρες τὸ εἰκοσιτετράωρο, ὑπῆρχαν παιδικὰ κρεβατάκια, γλυκὲς καὶ παγωμένες μέρες καὶ νύχτες, καὶ ἀκόμα, ἂ ναί!... (πῆγα νὰ τὸ ξεχάσω), εἶχε καὶ ἀνθρώπους! Ἀνθρώπους ἀληθινούς πού περπατοῦσαν ὅπως καὶ σεῖς μὲ τὰ δύο πόδια, πού εἶχαν ἀπὸ πέντε δάχτυλα σὲ κάθε χερί καὶ σὲ κάθε πόδι, πού εἶχαν ἀπὸ δύο μάτια, τριανταδύο δόντια οἱ μεγάλοι καὶ εἰκοσι τὰ παιδιά. Κοντολογίης, δὲν ἀκούστηκε ποτὲ μέχρι σήμερα πῶς εἶχαν τίποτε λιγότερο ἢ περισσότερο ἀπὸ μένα καὶ ἀπὸ σένα. Ἴδιοι ἄνθρωποι δηλαδή ἢ, μᾶλλον καλύτερα, ἀληθινοὶ ἄνθρωποι. Δὲν μιλῶ ἀλληγορικά, πιστέψτε με, ἀφοῦ γεννιόνταν ὅλοι τους μ' ἓνα κλάμα σὰν τὸ δικό μας, μεγάλωναν μ' ἓνα παιδικὸ ὀνειρο, ζοῦσαν ὅλη τους τὴ ζωὴ περιμένοντας κάτι καλύτερο ὅπως ἐμεῖς, ἦταν ἴδιοι ἐμεῖς, ἀληθινοὶ ἄνθρωποι.

Ὡστόσο, ἓνα πρωί, ἓνα πρωί ἐνὸς χρόνου πού τώρα δὲ θυμᾶμαι τ' ὄνομά του, γιατί εἶχε μιά σειρὰ μπερδεμένη ἀριθμούς αὐτοὺς ὁ χρόνος γιὰ ὄνομα καὶ δὲ λεγόταν μήτε Παῦλος μήτε Τάδης ἢ Δείνας, ἀλλὰ μόνο εἶχε μιά μικρὴ σειρὰ νούμερα γιὰ ὄνομα ἔτσι πού, καθὼς ξέρετε, τὸ συνηθίζουν νὰ γράφονται ὅλ' οἱ χρόνοι. Τότε, λοιπόν, στὴν πόλη μας καὶ σ' ὅλες τὶς μικρὲς καὶ μεγάλες πόλεις τοῦ κόσμου, ἐκείνο τὸ πρωὶ οἱ ἐφημερίδες δὲ σκοτίστηκαν πολὺ νὰ γεμίσουν τὰ φύλλα τους. Ὅλες ἔγραφαν γιὰ τὴ μικρὴ Ἀβγιάκα. Ὅχι, βέβαια, γιὰ τοὺς

δρόμους, τὰ παγκάκια καὶ τὶς καραμέλες της, μὰ ἔτσι κάτι ἀλλόκοτα, γιὰ μιά βόμβα, γιὰ ἓνα πορτοκάλι, δὲν ξέρω πῶς ἦταν μπερδεμένα αὐτὰ τὰ δύο καὶ δὲν καταλάβαινες ἂν ἤθελαν νὰ ποῦν γιὰ ἓνα πορτοκάλι ἢ γιὰ μιά βόμβα, γιὰ ἓνα πορτοκάλι πού ἦταν σὰν βόμβα ἢ γιὰ μιά βόμβα πού ἦταν σὰν πορτοκάλι. Ὅμως οἱ ἐφημερίδες ἔγραφαν καὶ τὶς ἄλλες μέρες γιὰ τὴν Ἀβγιάκα καὶ ἔτσι μάθαμε πῶς ἓνα στρατιωτικὸ ἀεροπλάνο τελευταίου τύπου, χάνοντας τοὺς οὐράνιους δρόμους πῆγε καὶ ἔσκασε ἐπάνω στὸ βουνό, πού χαϊδεύονταν στὰ πόδια του ἡ Ἀβγιάκα. Ξεκαθαρίσαμε τώρα πῶς ἐκείνο τὸ ἀεροπλάνο κουβαλοῦσε μαζί του μιά βόμβα σὰν πορτοκάλι. Παράξενη μικρὴ βόμβα! Σήκωσε μιά πελώρια κολόνα ἀπὸ φῶς πού σκέπασε τὴ μικρὴ Ἀβγιάκα. Οἱ πιδ σοφοί, πού κάτι ἤξεραν ἀπὸ πορτοκάλια, ταραχτήκαν καὶ ἔτσι ἀρχίσαμε νὰ καταλαβαίνουμε καὶ ἐμεῖς οἱ ἄλλοι πῶς κάτι ξεχωριστὸ ἔγινε ἐκεῖ πέρα, ἀρχίσαμε νὰ ρωτᾶμε, νὰ διαδάζουμε. Διαβάζαμε τὰ καυτὰ ἄρθρα, τὶς ἀνατριχιαστικὲς περιγραφές, τὰ τηλεγραφήματα καὶ τὶς ἀνακοινώσεις τῶν ἐπισήμων. Ὅλα τὰ μέσα ἐνημερώσεως ἔγραφαν γιὰ μῆνες γιὰ κείνο τὸ πρωινὸ στὴν Ἀβγιάκα. Ἐγραψαν γιὰ τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσια, τὸ ἀεροπλάνο, τί τύπος ἦταν, τί ταχύτητα εἶχε, γιὰ τὸν κυβερνήτη του, λεπτομέρειες ἀπὸ τὴν ζωὴ καὶ τὴ δράση του, τὴ σχολὴ πού τέλειωσε, γιὰ τὴ χήρα τὴν καημένη πού ἀφησε. Ἐγραψαν καὶ γιὰ τὴν Ἀβγιάκα, τὴν παλιὰ ἱστορία της, λεπτομέρειες γιὰ τὴ φοβερὴ καταστροφὴ της, καὶ γιὰ τὶς συνέπειες.

Ἔτσι μάθαμε τὴν ἱστορία ἐνὸς ζωγραφικοῦ πίνακα μεγάλης ἀξίας, σῶθηκε ἐπειδὴ τὸν εἶχαν στείλει σὲ ἐκθεση τῆς πρωτεύουσας. Μάθαμε γιὰ μιά σκυλίτσα ράτσας, πού ἔλειπε καὶ αὐτὴ ἐκείνο τὸ πρωὶ ἀπ' τὴν πόλη, μὰ γυρίζοντας νὰ βρεῖ τὸν ἀφέντη της

στ' αποκαΐδια, χάθηκε κι αυτή μέσα σέ φρικτούς πόνους. Διαβάσαμε συγκινητικά ποιήματα, διηγήματα, γράμματα, ψηφίσματα από κυβερνήσεις, οργανώσεις, συλλόγους, και τελospάντων πειστήκαμε πώς οί άνθρωποι σ' όλο τόν κόσμο μένουν ειρηνόφιλοι ευτυχώς, στέλνουν πάντοτε σέ τέτοιες περιπτώσεις κλινικοκεπάσματα και σοκολάτες. Ένδιαφέρον θεβαίως είχαν οί δηλώσεις και εξηγήσεις των υπευθύνων στρατηγών για τά στρατιωτικά γυμνάσια. Θά ξέρετε ασφαλώς πώς οί δημοσιογράφοι και οί ποιητές είναι πάντοτε κάπως υπερβολικοί και ρομαντικοί, κάπως αναξιόπιστοι τελospάντων. Απ' την άλλη πάλι θά ξέρετε πώς οί στρατηγοί είναι πάντα ακριβείς, δίνουν μαθηματική σημασία στο κάθε τι, είναι τελospάντων αξιόπιστοι. Δήλωσαν, λοιπόν, ότι τó άτύχημα ήταν, θεβαίως, θλιβερό, ότι ή θυσία της πολυαγαπημένης 'Αθγιάκα θά μείνει για πάντα στην ιστορία. Εξήγησαν τή σημασία των στρατιωτικών γυμνασίων, πόσο ή επιτυχία τους ασφάλιζε όλόκληρη τή χώρα της 'Ακριθανίας. Μας έπεισαν πώς πρέπει νά θεωρούμε πιθανή πάντοτε μιá άπώλεια σέ έμφυχο και άψυχο ύλικό, σέ τέτοια σοδαρά γυμνάσια. Ίστερα δάλαν κάτω τά μαθηματικά και είπαν: 1ον. 'Η 'Ακριθανία έχει πέντε έκατομμύρια πληθυσμό, ή 'Αθγιάκα έχει πέντε χιλιάδες κατοίκους' επομένως: $5.000.000 - 5.000 = 4.995.000$ (μηδέν από μηδέν, μηδέν από μηδέν, μηδέν, μηδέν, μηδέν από μηδέν μηδέν, πέντε κλπ. τέσσερα έκατομμύρια έννιακόσιες ένενήντα πέντε χιλιάδες). 'Απώλειες εις έμφυχον ύλικόν: ένα τοίς χιλίοις (1 ο/οο). 2ον. 'Ολική έκτασις 'Ακριθανίας 100.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα, έκτασις κατεστραμμένου έδάφους 100 τετραγωνικά χιλιόμετρα, ήτοι ποσοστόν ένα τοίς χιλίοις (1 ο/οο). Μάλιστα, κύριοι στρατηγοί, καταλάβαμε... Πετύχατε τά κατώτατα όρια θυσίας. ύπέρ της ασφαλείας της χώρας και της Παγκοσμίου ειρήνης.

Όλα αυτά μπορεί νά τά θυμάστε και σεις βέβαια, εκτός αν είστε πολύ μικροί ή πολύ μεγάλοι. Μ' όλα αυτά πού γράφω ώστόσο, ξέρω πώς δέν προσθέτω τίποτα καινούργιο, κι από πάνω μάλιστα, γράφοντας τόσο συνηθισμένα πράγματα χάνω και τήν υπόληψή σας. Μά ό άπώτερος σκοπός μου δέν ήταν νά γράψω γι' αυτά, μά νά διηγηθώ μιá ι-

στορία πού έγινε στην πόλη μου εξαιτίας ακριβώς αυτής της καταστροφής στην 'Αθγιάκα. Τώρα πού κάπως σās θυμισα το χρένο και τά περιστατικά εκείνα, μπορώ ν' αρχίσω τήν ιστορία μου.

Μιά ομάδα φοιτητών στην αρχή από τήν πόλη μας σάν επέρασαν μερικοί μήνες από κείνο τó πρωινό στην 'Αθγιάκα, άλλο δέν είχαν πιότερο κρατήσε στην καρδιά τους από τά τόσα φοδερά πού διάβασαν για τήν 'Αθγιάκα και τó πορτοκάλι, άλλο δέν τούς είχε τρομάξει περισσότερο από εκείνο πού διάβασαν για τó θάνατο κάθε ζωής σέ μιá ακτίνα γύρω από κεί πού έπεσε ή βόμβα. Τά πάντα εκεί για χρόνια θά μένανε νεκρά. Αντί, λοιπόν, νά τηλεγραφήσουν ή νά στείλουν μεταχειρισμένα ρούχα και κονσέρβες, έκαναν μιá σκέψη απλή μά και μεγαλόπνοη, τέτοια πού μόνο τά παιδιά μπορούσαν νά τήν κάνουν. Σκέφτηκαν ούτε λίγο ούτε πολύ νά αναστήσουν τó νεκρωμένο χώμα της 'Αθγιάκα. Μήνες και μήνες τó συζητούσαν και προσπαθούσαν νά τού δώσουν ζωή και μορφή.

Ό κύκλος μεγάλωνε, ή ιδέα άπλωνε ρίξες θαθειές στους νέους της πόλης μας, στους νέους πολλών πόλεων σ' όλο τόν κόσμο.

Οί δυσκολίες ήταν πολλές, οί θυσίες ήταν πολλές και χρειάζονταν πολλά χρήματα. Μά τελικά έπειτ' από μήνες, έπειτ' από πολλούς μήνες, τó όνειρο γινόταν πραγματικότητα. Θά ήταν μιá συμβολική πράξη άξια νά δείξει ξεκάθαρα πώς δέν ήταν δυνατόν οί νέοι όλου τού κόσμου νά δεχτούν αυτόν τόν παραλογισμό, νά νεκρώνει ό έδιος ό άνθρωπος τήν ιερή γή του, πώς δέ θά δεχτούν ποτέ νά νεκρωθεί έστω μιá μικρή γωνιά της, πού δέ θά μπορεί νά φιλοξενήσει τά λουλούδια, τά παιδιά, τά πουλιά, γιατί αυτή ή παράδοση θά συμβόλιζε τή νίκη τού θανάτου πάνω στη ζωή. Όχι, αυτοί οί νέοι δέ θά σήκωναν τά χέρια στο θάνατο, δέ θά δεχόντουσαν τήν άφύσικη κυριαρχία του. Θά κουβαλούσαν χώμα απ' τις πατρίδες τους, χώμα ζωντανό, πλούσιο, και θά τó φέρνανε στην 'Αθγιάκα. Έκει θά τó έριχναν όλο μαζί, σέ μιάν άκρη της νεκρωμένης γής, νά φτιάξουν έναν κήπο. Ναί, έτσι θά ξαναφύτευαν τή ζωή, θά ξαναφύτευαν τά πρώτα λουλούδια, τά πρώτα δέντρα. Αυτό θά ήταν τó παντοτινό όχι τους στη

βία, στὸν πόλεμο, στὸ θάνατο.

Ένα καράβι μινερελάδικο, ὅπως τὸ λέγε οἱ ναυτικοί, πέρασε ἀπὸ μερικά λιμάνια ἴσα - ἴσα γι' αὐτό, νὰ πάρει σὲ μιὰ δεξαμενὴ τοῦ δυὸ τόννου χῶμα σὲ σάκκους, σπόρους λουλουδιῶν καὶ μικρὰ δενδρύλλια. Μιὰ ἀντιπροσωπεῖα νέων εἶχε κιόλας φτάσει στὴν πρωτεύουσα τῆς Ἀκριβανίας νὰ περιμένει τὸν παράξενο ναῦλο καὶ νὰ ἐτοιμάσει μὲ τοὺς φοιτητὲς τὶς λεπτομέρειες τῆς μεταφορᾶς τοὺς ἀπ' τὸ λιμάνι στὴν περιοχὴ τῆς Ἀθγιάκα. Σὰν ἔφτασε τὸ καράβι ἔξω ἀπ' τὸ λιμάνι, ἡ ἀρχὴ ἦταν γιὰ τοὺς ναυτικούς ἢ συνηθισμένη ὅπως σὲ κάθε λιμάνι ποὺ θὰ ξεφόρτωναν ἓνα ἐμπόρευμα. Τὸ λιμεναρχεῖο καὶ τὸ ὑγειονομικὸ μπῆκαν πρῶτα στὸ πλοῖο γιὰ τὸν ἐλεγχο. Ρώτησαν καὶ σὰν ἔμαθαν τί ἔφερεν ἐκεῖνο τὸ καράβι στὴ χώρα τους, ζήτησαν κάπως παραξενημένοι νὰ μάθουν λεπτομέρειες. Τί χῶμα ἦταν; Γιὰ τί προορίζονταν; Ἀπὸ ποῦ ἔρχονταν; Ποῦ θὰ πήγαινε; Ὁ κυβερνήτης ἔδωσε ἐξηγήσεις, μὰ οἱ ἀρχὲς τότε ἴσα - ἴσα ἔδειξαν νὰ υπερδεύονται. Τέτοια περίπτωσις... εἶπαν. Ζήτησαν νὰ περιμένει λίγο τὸ πλοῖο ὥς ὅτου ἐρωτηθοῦν οἱ προϊστάμενοί τους.

Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἄρχισε μιὰ ἀπίθανη διαδικασία. Οἱ προϊστάμενοι τῶν λιμενικῶν ἀρχῶν δὲν μπόρεσαν νὰ ὁρῶν μιὰ λύση μόνοι τους στὸ πρόβλημα καὶ ζήτησαν τοὺς παραπάνω προϊσταμένους.

Βρῆκαν μάλιστα σωστὸ νὰ συνεχίσουν αὐτὴ τὴ σοβαρὴ ἐργασία μὲ κάθε τυπικότητα. Ἀρχισαν, λοιπόν, νὰ μουντζουρώνουν χαρτιά ποὺ εἶχαν τὴν ἔνδειξη «αἰτήσεις», ἢ «ἀπάντησις». Οἱ μὲν ρωτοῦσαν, οἱ δὲ ἀπαντοῦσαν. Ἡ ἀπάντησις ἦταν πάντοτε ὅτι καὶ αὐτοὶ θὰ ρωτήσουν τοὺς ἀρμόδιους. Εἶχαν περάσει δυὸ μέρες ποὺ τὸ καράβι εἶχε καρφωθεῖ ἔξω ἀπ' τὸ λιμάνι καὶ τὰ χαρτιά μὲ τὴν ἔνδειξη «αἰτήσεις» - «ἀπάντησις» τρέχαν ἀσταμάτητα ἀπὸ γραφεῖο σὲ γραφεῖο, περνοῦσαν σκοτεινὸς διαδρόμους, σκουντουφλοῦσαν σὲ κλειστὲς πόρτες καὶ γιόμιζαν ὑπογραφές. Τώρα εἶχαν φτάσει σ' ἓνα Ὑπουργεῖο καὶ κεῖνο εἶχε τὴ σοφὴ ἰδέα νὰ δώσει ἐπιτέλους μιὰ ἐντολή: «Νὰ ξεφορτωθεῖ ἓνας σάκκος χῶμα καὶ νὰ πάει στὸ Χημεῖο τοῦ κράτους». Ὑστερα ἀκολουθοῦσε καὶ μιὰ ἐξήγησις: «Ὁ λαὸς καὶ ἡ κυβέρνησις τῆς Ἀ-

κριβανίας εἶχε μιὰ ἰδιαίτερὴ εὐαισθησία γιὰ τὴν καμένη τους Ἀθγιάκα. Ἐπρεπε νὰ ξέρουν καλὰ τί χῶμα ἦταν αὐτό. Ἀλλωστε ἡ κυβέρνησις εἶχε εἰδικὸ πρόγραμμα γιὰ τὴν Ἀθγιάκα ποὺ συμπεριλαμβάνονταν στὸ ἀναπτυξιακὸ πεντάχρονο τῆς ἐπομένης δεκαετίας. Πῶς τώρα ἔτσι ἀπροειδοποίητα ἔρχονταν δυὸ τόννοι χῶμα ἀκριβῶς γιὰ κείνη τὴν Ἀθγιάκα;» Ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου ἄρχισε κιόλας νὰ διαμαρτύρεται στὴν ἀντιπροσωπεῖα τῶν νέων καὶ νὰ τοὺς θυμίζει πῶς, κατὰ τὴ συμφωνία, μόνο δυὸ μέρες μποροῦσε νὰ μείνει στὸ λιμάνι γιὰ τὴν ἐκφόρτωσις. Τοὺς ἐξηγοῦσε ἀκόμα πῶς εἶχε ἢ ἄλλους ναύλους στὸ πλοῖο καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ φύγει γιὰ ἄλλα λιμάνια. Ἡ καμένη ἢ ἀντιπροσωπεῖα τὰ εἶχε ἐντελῶς χαμένα μὲ τὴν ἀπροσδόκητὴ ἐξέλιξις ποὺ εἶχαν πάρει τὰ πράγματα.

Ένας δαιμόνιος δημοσιογράφος βρῆκε καλὸ νὰ γράφει στὴν ἐφημερίδα τοῦ μερικῆς σειρῆς γι' αὐτὴν τὴν ἱστορία. Ἔτσι ἀναφερόμενος τὸ θέμα σ' ὅλη τὴν Ἀκριβανία. Ὁλοὶ τώρα ἄρχισαν νὰ παίρνουν θέση, οἱ σύλλογοι, οἱ ὀργανώσεις, ὅπως καὶ οἱ εἰρηνιστὲς φίλοι τῆς Ἀθγιάκα, οἱ ὁπαδοὶ τῆς παγκοσμίου εἰρήνης, οἱ ἐθνικόφρονες, οἱ κεντρῶοι, οἱ ἀριστεροί. Ὁ καθένας θεθαίως ἐπέμενε σὲ διαφορετικὴ θέση. Μερικοὶ καλῶς ὀρίζουν τοὺς νιόφερτους νέους καὶ ἐγκωμιάζουν τὴν εὐγενικὴ σκέψιν τους, ἄλλοι ἔγραφαν ἀπροκάλυπτα ἢ μὲ μισόλογα πῶς ἴσως κάτι νὰ κρύβεται πίσω ἀπ' αὐτὴν τὴν παράξενη ἱστορία μὲ τὸ χῶμα, ὅτι αὐτὸ ἦταν μιὰ συμβολικὴ παραβίασις τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας ἢ πῶς κάποιες σκοτεινὲς δυνάμεις κρύβονται πίσω ἀπ' τοὺς σάκκους τὸ χῶμα καὶ λοιπὰ πολλά. Στὸ μεταξύ οἱ μέρες περνοῦσαν καὶ ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου ἀπειλοῦσε μὲ κάποιες ἀγνωστες στοὺς περισσότερους λέξεις, ὅπως «Ντεμουραντζέ», ὑπερημερία πάει νὰ πεῖ γιὰ τοὺς ναυτικούς, μὲ ἀναχώρησις τοῦ πλοίου καὶ ἀδειασιμα τῶν σακκῶν στὴ θάλασσα. Ὡστόσο, ἡ ἀντιπροσωπεῖα τῶν νέων δὲν εἶχε περισσότερα χρήματα ἀπ' τὰ κανονισμένα ἐξοδὰ τῆς. Σὲ λίγες μέρες τὸ Χημεῖο ἔβγαλε τὴν πρώτη ἀπόφασί του, τὸ χῶμα δὲν παρουσίαζε τίποτα τὸ ὑποπτο, δὲν ἦταν μολυσμένο.

Τότε ὅμως οἱ ἐφημερίδες, τὰ κόμματα, οἱ ὀργανώσεις, οἱ σύλλογοι ἔγραφαν ὅτι στὸ

πλοίο υπήρχαν σάκκοι με χώμα από πολλές χώρες και αυτό σήμαινε ότι δεν ήσυχασαν οι άνθρωποι, γιατί μπορούσε το υποπτο χώμα να βρίσκεται σ' ένα δεύτερο ή τρίτο σακκί.

Εξάλλου, στο ξενοδοχείο που έμενε ή αντιπροσωπεία των νέων, άρχισαν να φτάνουν τώρα δημοσιογράφοι, πολιτευτές, οργανώσεις, πρεσβευτές, κρατικοί υπάλληλοι και αστυνομικοί. "Όλοι έκαναν περίπλοκες έρωτήσεις έτσι που μπέρδευαν πολλές φορές τους νέους. Αντιφατικές, λοιπόν, απαντήσεις κάθε τόσο μπορούσες ν' ανακαλύψεις σε μιὰ έφημερίδα και ή καχυποψία όλων μεγάλωνε.

Τò θέμα άρχισε νά περνά τὰ σύνορα τής Ακριθανίας, νά φτάνει στις ξένες έφημερίδες, στις ξένες κυβερνήσεις. "Αρχισαν μάλιστα νά φτάνουν και τὰ πρώτα τηλεγραφήματα, που ζητούσαν περισσότερες λεπτομέρειες. Πρεσβευτές και πρόξενοι από χώρες που κατάγονταν οι νέοι τής αντιπροσωπείας ήρθαν και ξανάκαναν ανάκριση. Πήραν όνόματα και στοιχεία και τὰ έστειλαν στις πατρίδες τους. Μερικές απ' αυτές ξανάγραφαν στους πρεσβευτές και τους εξήγησαν για τὰ κοινωνικά φρονήματα και τò ποινικό μητρώο. Γιατί πώς θα άφηναν βέβαια και οι κυβερνήσεις νά εκθέτουν τò όνομα και την υπόληψη Έθνους, αντιπρόσωποι που δεν τους έστειλε έπίσημα ή νόμιμη κυβέρνηση;

Μά και ή κυβέρνηση τής Ακριθανίας τὰ είχε έντελώς χαμένα. Έκτός από τὰ κόμματα, τις οργανώσεις και τις έφημερίδες, τώρα άρχισαν νά ανακατεύονται και οι πρεσβευτές των ξένων κρατών και ανάλογα με τόν πληθυσμό και την έκταση τής χώρας τους, τὰ πλοία, τὰ αεροπλάνα και τὰ τουφέκια, συμβούλευαν ή απειλούσαν. Μερικοί ζητούσαν νά γίνει δεκτό τò χώμα που έφτανε από τή χώρα τους, για νά τονισθεί ή φιλία και ή συμμαχία τους, και νά απορρίψουν παράλληλα τò χώμα από άλλες χώρες, που ασφαλώς ήταν υποπτο. "Άλλοι πάλι απειλούσαν πώς αν δεν δεχόντουσαν τò χώμα τους, αυτό θα αποτελούσε μιὰ προσβολή, που δεν μπορούσε νά μείνει χωρίς συνέπειες.

"Έτσι, ανάλογα με τις επισκέψεις των πρεσβευτών, τò ραδιόφωνο και ή τηλεόραση

τής Ακριθανίας κάθε τόσο ανακοίνωνε αντιφατικές ειδήσεις, ανακοινώσεις τής κυβέρνησης και τού Χημείου γύρω απ' την έρευνα τής παράξενης ιστορίας των σάκκων με τò χώμα. Λίγο - λίγο, συνειδητοποιώντας την κατάσταση, οι φοιτητές της Ακριθανίας άρχισαν νά κάνουν διαδηλώσεις διαμαρτυρίας για την πολιτική τής κυβέρνησης, για την παρέμβαση των ξένων κρατών και ένώθηκαν στο πλάι των νέων εκείνων που θέλησαν νά ζωντανέψουν με τή συμβατική πράξη τους τή νεκρή γή και την έλπίδα στην Αθγιάνκα. "Υστερα ένώθηκαν και οι εργάτες. "Έτσι, αναγκάστηκε ή αστυνομία νά περιορίσει την αντιπροσωπεία των νέων στο ξενοδοχείο της. "Ωστόσο, και τούτο τò μέτρο ξανάφε περισσότερο τόν κόσμο και οι διαδηλώσεις δυνάμωσαν. Τώρα ή κυβέρνηση είχε σγκώσει τὰ χέρια σε στάση παραδοχής. Μπροστά σ' αυτή την κατάσταση οι σωτήριες μεγάλες δυνάμεις πήραν την πρωτοβουλία και άρχισαν τις συσκέψεις. Αυτές οι συσκέψεις δεν έμειναν χωρίς αποτέλεσμα βέβαια. Σε πολύ λίγες μέρες ή νέα κυβέρνηση τής Ακριθανίας είχε άρχίσει νά βάζει σε μιὰ σειρά τὰ πράγματα. Πλήρωσε την καθυστέρηση στο πλοίο, νά ήσυχάσει κι ό πλοίαρχος από την πλοιοκτήτρια εταιρία του, σταμάτησε τις αντιφατικές απ' την τηλεόραση και τò ραδιόφωνο ειδήσεις, έδωσε μιὰ τελική εξήγηση στις έφημερίδες, που είχε έγκριθεί απ' τις μεγάλες δυνάμεις φυσικά. "Ο νέος πρόεδρος τής δημοκρατίας κάλεσε την αντιπροσωπεία των νέων σ' ένα αποχαιρετιστήριο πλούσιο τραπέζι. Αυτό βέβαια ανακοίνωσε ή τηλεόραση, χωρίς νά προσθέσει ότι μόνο δύο ή τρεις απ' τούς νέους είχαν καθήσει σ' αυτό τò τραπέζι. Οι υπόλοιποι, με την ψυχή γεμάτη πίκρα και αγανάκτηση, πήραν τò δρόμο τού γυρισμού.

Την άλλη μέρα τò μινερελάδικο ανοίχτηκε στο πέλαγος και σε λίγο μπορούσε κανείς νά παρακολουθήσει μιὰ παράξενη ιεροτελεστία. Ένώπιον των αντιπροσώπων των μεγάλων δυνάμεων ένας ανώτατος δημόσιος υπάλληλος τής Ακριθανίας διάβαζε την έξέλιξη ανακοίνωση: «Η κυβέρνηση τής Ακριθανίας με ευχαρίστηση δέχτηκε την αντιπροσωπεία νέων πολλών χωρών, οι όποιοι έφτασαν με την επιθυμία δημιουργίας πάρ-

κου στήν Ἀθγιάκα. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ πράξις τους στερεῖται μερικῶν τυπικῶν διαδικασιῶν, ἐπειδὴ ἐπίσης ὑπάρχει κίνδυνος τῆς ὑγείας καὶ τῆς ζωῆς τῶν φιλοξενουμένων νέων ἐκ τῶν καταλοιπῶν τῆς ραδιενεργοῦς κόνεως, διὰ τοῦτο ἀπεφασίσθη νὰ ἀπαγορευθῇ ἡ ἐκφόρτωσις τῶν σάκκων χύματος διαφόρων σπόρων, ἀνθέων καὶ δενδρυλλίων στοὺς λιμένες τῆς ἐπικρατείας τῆς Ἀκριθανίας. Τὸ φορτίον τοῦτο ἀπεφασίσθη νὰ ριφθῇ στὰ ἀνοικτὰ τῆς θάλασσας, ὑπὸ τὸν ἔλεγχον καὶ διεθνοῦς ἐπιτροπῆς». Ὁ ὑπάλληλος δῖπλωσε ἀργὰ τὴν κόλλα τὸ χαρτί, ἐνῶ γύρω ἐπικρατοῦσε μιὰ ἐπίσημη σοβαρότητα. Ἡ ἐπιτροπή, ὁ κυβερνήτης, τὸ πλήρωμα, ἡ μικρὴ μπάντα τοῦ ναυτικοῦ ποὺ εἶχε γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἐπιβίβασται, ὅλοι τώρα ἦταν ἔτοιμοι.

Ὁ γέρο - Ὁκεανός, μὲ τὸ μάρς, πὲς σὰν νὰ τὸ ἤξερε, ἄνοιξε μὲ ἓνα κοροῖδευτικὸ μὰ καὶ καλωσυνάτο μορφασμὸ τὸ στόμα του ποὺ παραμόνευε λὲς ἴσα - ἴσα ἐκεῖ μπροστὰ τους κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ, καὶ κατὰπτε τὸ ἐπικίνδυνον φορτίον, σίγουρος ὅτι ἔσωσε καὶ τούτῃ τῇ φορὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος ἀπὸ μιὰ φοβερὴ ἀπειλή. Τὸ τεράστιον στόμα ἔκλεισε καὶ μόνο λίγοι ἄφροὶ φαίνονταν τώρα στὰ κλειστά του χεῖλη, ἐνῶ ἡ μπάντα τοῦ ναυτικοῦ χαιρετοῦσε μ' ἓνα θριαμβικὸ σκοπὸ. Οἱ μικρὲς ψυχούλες τῶν λουλουδιῶν καὶ τῶν δέντρων, ξεπηδώντας ἀργὰ - ἀργὰ καὶ θλιμένα ἀπ' τὸν πάτο τοῦ ὠκεανοῦ, τράδην ξαν γιὰ τὴ νεκρὴ γῆ τῆς Ἀθγιάκα, τὴν Ἀθγιάκα ποὺ πρὶν λίγο σκότωσαν γιὰ δευτέρῃ φορὰ.

ΗΛΙΑΣ ΜΑΡΙΟΛΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Στὴ σιωπὴ τῶν μαρμάρων ἀφουγκράζομαι
τὰ φλύαρα δῆματα τῆς ἱστορίας.

Στὰ φωτεινὰ μέτωπα τῶν Μαραθωνομάχων
ἀγκάθια τὰ δάφνινα στεφάνια

—πίσω ἀπὸ κάθε τους χαμόγελο κ' ἓνα
πικρὸ τους δάκρυ :

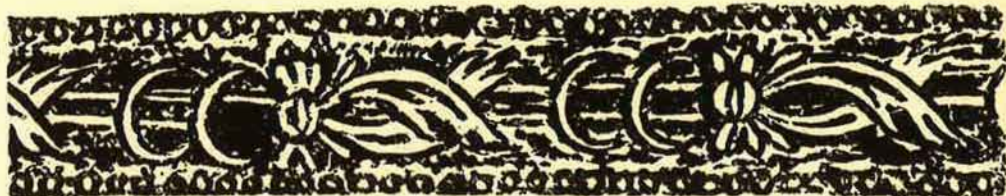
Ὁ ἀγγελιαφόρος ξεψυχοῦσε κάθε φορὰ
ποὺ ἔφερνε τὸ μήνυμα τῆς νίκης.

Οἱ Ἐφιάλτες πάντα βρῖσκανε τὰ περάσματα
τῆς προδοσίας.

Καὶ στὶς φιλοδοξίες τῶν ἐπιγόνων
ἐξατμιζότανε ἡ δόξα τῶν Μεγαλέξαντρων.

ΚΩΣΤΑΣ ΕΡΑΝΙΩΤΗΣ

JACQUES LACARRIÈRE

ΓΙΑΤΙ ΠΑΡΑΤΕΙΝΕΤΑΙ Η ΣΙΩΠΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

(“DES VILLAGES DE TOILE DONT ON NE PARLE JAMAIS..”)

Ο διακεκριμένος Γάλλος λογοτέχνης κ. Jacques Lacarrière, συγγραφέας του έργου «Ελληνικό καλοκαίρι» και γνωστός για τα φιλελληνικά του αισθήματα, έδημοσίευσε στην παρισινή εφημερίδα «Le Matin» ένα άρθρο με τον τίτλο «Κανείς δε μιλάει για τους συνοικισμούς από πανί!» («Des villages de toile dont on ne parle jamais»). Το άρθρο αυτό αποτελεί ένα θερμό κήρυγμα εναντίον της Τουρκικής παρανομίας στην Κύπρο και τονίζει το δράμα των προσφύγων.

Ο πρώην Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Μιχ. Δ. Στασινόπουλος, μόλις έδιάβασε το άρθρο, το μετέφρασε στα ελληνικά, γιατί το θεώρησε υπόδειγμα κειμένου, που υποστηρίζει τα ελληνικά έθνηκα δίκαια με κύρος και με την αντικειμενικότητα και την αμεροληψία ενός άλλοδαπου πνευματικού ανθρώπου. Επίσης, κατά παράκληση του κ. Στασινόπουλου, το κείμενο μεταφράστηκε στ' αγγλικά και στ' αλμανικά από την κ. Ρεμαντά, —κι' έτσι, σε τέσσερες γλώσσες, αποτελεί το περιεχόμενο του πρώτου δημοσιεύματος, που θέτει σε κυκλοφορία, σε πολλές χιλιάδες αντίτυπα, ή «Επιτροπή Ενημερώσεως για τα έθνηκα θέματα», που συγκροτήθηκε μετά την γνωστή έκκληση του κ. Στασινόπουλου προς τον πνευματικό κόσμο. Ίδρυτικά μέλη της είναι πολλές προσωπικότητες: Ο Πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών κ. Πέτρος Χάρης, οι Πρυτάνεις των Πανεπιστημίων Αθηνών, Θεσσαλονίκης και Θράκης κ.κ. Μουτσόπουλος, Χριστοδούλου και Μαυρίδης, ο ακαδημαϊκός κ. Πρεβελάκης, ο Πρόεδρος της Ενώσεως Συντακτών (και τώρα υπηρεσιακός ύφυπουργός Τύπου) κ. Γ. Αναστασόπουλος, ο Πρόεδρος της Εθνικής Έταιρίας Ελλήνων Λογοτεχνών κ. Άλ. Γιαννόπουλος, εκπρόσωποι των ακριτικών νησιών Λέσβου, Χίου, Σάμου, Σαμοθράκης κλπ., και της Έώσεως Κυπρίων Ελλάδος, κλπ.

Δημοσιεύουμε το άρθρο αυτό στην ελληνική του μετάφραση σ'αν κείμενο ξένου πνευματικού ανθρώπου, που σκέφθηκε, με τόσον αυθόρμητο τρόπο, να υποστηρίξει τόσο θερμά τα δίκαια της χώρας μας.

H «NEA ΕΣΤΙΑ»

«Ενώ ήμεις κοιμόμαστε, μιὰ έστία πολέμου και έξεγέρσεως σιγοδράζει μέσα στην καρδιά της Μεσογείου. Από τον Ιούλιο 1974, ή γραμμή Αττίλα κόβει την Κύπρο στα δύο. Διακόσιες χιλιάδες Έλληνες ζουν σε στρατόπεδα κάτω από σκηνές. Υπάρχει ώστόσο, ο κίνδυνος να καταλάβει ή Κύπρος και πάλι την πρώτη σελίδα των εφημερίδων. Ο συγγραφέας του «Ελληνικού καλοκαιριού» χτυπάει τον κώδωνα του κινδύνου»

“Ολος ο κόσμος το ξέρει: οι άκτες της Μεσογείου είναι σήμερα γεμάτες συνοικισμούς από πανί! Υπάρχουν όμως δύο είδη από τους συνοικισμούς αυτούς: οι κατασκηνώσεις

των τουριστών, που δέν λειτουργούν παρά μόνον κατά την «ώραία» σαιζόν — και οι συνοικισμοί, όπου στοιβάζονται εδώ και τριάντα χρόνια στην Παλαιστίνη, εδώ και τρία χρόνια στην Κύπρο, οι πρόσφυγες, οι λεηλατημένοι, οι ξεριζωμένοι, αιώνια θύματα των επιθέσεων, των κατοχών, των εισβολών και των συμβίβασμών των μεγάλων δυνάμεων.

Σήμερα, σκέπτομαι πρό πάντων τις 200.000 Έλληνοκυπρίους, που διώχτηκαν από τα σπίτια τους με την τουρκική εισβολή της 20ής Ιουλίου 1974, και τις δεκάδες χιλιάδες απ' αυτούς, που μένουν ακόμη σε σκηνές. Μερικοί κατέφυγαν στην ελληνική πε-

ριοχή της νήσου, και στεγάσθηκαν σε πρόχειρα παραπήγματα, αλλά ένα μεγάλο μέρος, ένα πολύ μεγάλο μέρος απ' αυτούς παραμένουν ακόμη χωρίς στέγη, χωρίς γή, και ζουν από το 1974 κάτω από σκηνές, σε «συνοικισμούς από πανί».

σης (και δλοένα με μεγαλύτερη άνυπομνησία), ότι οι Μεγάλοι θα πάψουν να κάνουν τον κουφό, μπροστά στο πρόβλημά τους, όπως το έκαναν επί τριάντα χρόνια με τα στρατόπεδα των Παλαιστινίων.

Νομίζω, ότι, με αυτή την αναδρομή των

«Η ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ
ΕΣΤΙΑ ΚΙΝΔΥΝΩΝ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ»

JACQUES LACARRIÈRE

ΓΙΑΤΙ ΠΑΡΑΤΕΙΝΕΤΑΙ Η ΣΙΩΠΗ
ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

N'OUBLIONS PAS LES CAMPS
DE RÉFUGIÉS DE CHYPRE

(DES VILLAGES DE TOILE DONT ON NE PARLE JAMAIS)

DON'T FORGET THE REFUGEE
CAMPS OF CYPRUS

VERGESSENE ZELTLAGER
IN ZYPERN

1.

1.

«ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΕΩΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΘΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ»

1977

Το πρώτο δημοσίευμα της «Επιτροπής ενημερώσεως
για τα εθνικά θέματα».

Λοιπόν, πρέπει να ξέρετε, ότι στους συνοικισμούς αυτούς δεν χορταίνουν από άστακούς, ούτε χορεύουν τα θράδνα στην πλατεία ή στην ακρογιαλιά. Σ' αυτούς τους συνοικισμούς, περιμένουν μόνο απλά (και ίσως με μία τραγική ήρεμία), να ξαναδρουν αν όχι τα σπίτια τους (όπωςδήποτε πυρπολημένα ή λεηλατημένα από τους Τούρκους), πάντως τουλάχιστον τον τόπο όπου έζησαν και μεγάλωσαν, και όπου δ ι κ α ι ο ύ ν τ α ι ν α ζ ή σ ο υ ν. Περιμένουν επί-

τριών χρόνων, έχει γίνει πιά καθαρό για όλους ένα γεγονός: από τις 20 Ιουλίου 1974, τα τουρκικά στρατεύματα κατέχουν π α ρ α ν ό μ ω ς — και παρά τις διεθνείς συμφωνίες — το 40% από το έδαφος της Κύπρου. Οι προσπάθειες, οι έλιγμοι και οι δηλώσεις των αρχών της Τουρκίας δεν θα εξαπατήσουν κανένα. Πρέπει να μάθουν όλοι ότι ο τουρκικός στρατός που βρίσκεται αυτή τη στιγμή στην τουρκική ζώνη της Κύπρου, δεν είναι διόλου — όπως ισχυρίζονται —

μιά άπλή άστυνομία για να προστατεύσει δῆθεν τήν άσφάλεια τών Τούρκων κατοίκων, αλλά ένας πραγματικός στρατός κατοχής, που εισέβαλε π α ρ α ν ό μ ω ς και παραμένει επίσης π α ρ α ν ό μ ω ς σ' αυτή τή χώρα. Κι' εξακολουθεί να κατέχει τό 40% τού εδάφους, εις πείσμα τών αποφάσεων τού ΟΗΕ και τού Συμβουλίου 'Ασφαλείας, που έχουν διατάξει τήν αποχώρηση αυτών τών στρατευμάτων από τή νήσο.

Κανείς δέν είναι δυνατόν να εξαπατηθεί από τά σαθρά επιχειρήματα τών Τούρκων, και όλος ό κόσμος βλέπει καθαρά, ποιός είναι ό σκοπός τους, ό σχεδόν όμολογημένος: να δημιουργήσουν μία κατάσταση τετελεσμένου γεγονότος (τήν παρουσία τών τουρκικών στρατευμάτων), και να επιβάλουν, άργά ή γρήγορα, τή διχοτόμηση τής Κύπρου, για να πάρουν τό ένα τμήμα. Σ' αυτό άκριβώς τό σχέδιο π ρ έ π ε ι ν' ά ν τ ι τ α χ θ ο ύ ν ό λ ο ι: στο να επιτυχάνει ένα έθνος ν' αποκτά έδάφη με μόνο τό μέσο τής βί α ς και τής στρατιωτικής ής κατοχής. "Οτι ή Τουρκία έπωφελήθη από τήν άνικανότητα τού καθεστώτος τών συνταγματαρχών, τόν καιρό που αυτοί κυριαρχούσαν στήν 'Ελλάδα, όπως κυριαρχούν τώρα οί Τούρκοι στήν Κύπρο — αυτό είναι άλλο ζήτημα. Οί Τούρκοι δέν περίμεναν παρά μία ευκαιρία για να βάλουν σ' έφαρμογή τό σχέδιό τους. Και μπορεί κανείς να πάρει μία ιδέα για τó σχέδιο αυτό, αν διαβάσει τó κείμενο ενός τραγουδιού, που τó τραγουδούσαν οί Τούρκοι (ή τουλάχιστον μερικοί), τήν 20ή 'Ιουλίου 1974, κατά τήν «παρέλαση τής νίκης»: Δίνω μερικά μόνο αποσπάσματα:

- όσο ή εκδίκηση κυλά στις φλέβες μου
- όσο ή καρδιά μου χτυπά για τήν Τουρκία
- όσο ή λέξη «'Ελλην» υπάρχει στα λεξικά,
- μά τόν 'Αλλάχ, τó μίσος δέν θα μου λείψει

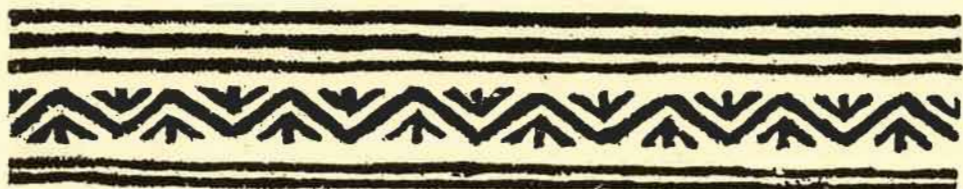
- χίλια κεφάλια 'Ελλήνων δέν θα τó εξαιλείψουν
- θα σπάσω με μία πέτρα τó κεφάλι 10.000 άπ' αυτών
- θα δγάλω τά δόντια σε 20.000 άπ' αυτών
- θα ρίξω στή θάλασσα 30.000 κορμιά άπ' αυτών
- μά τόν 'Αλλάχ, τó μίσος μου δέν θα σθήσει.

"Όσοι γνωρίζουν τήν αγαθότητα και τήν ειρηνικότητα τού τουρκικού λαού, όπως εγώ που ταξίδεψα συχνά στήν Τουρκία, καταλαβαίνουν ότι πρόκειται εδώ για προσπάθεια δηλητηρίασεως τών σχέσεων μεταξύ τών δύο κοινοτήτων τής Κύπρου και καθιερώσεως τού μίσους τού άδυσώπητου μεταξú των. Στήν πρόκληση αυτή, οί 'Ελληνοκύπριοι είναι πιθανόν ν' απαντήσουν κάποτε με τρόπο διαφορετικό από τις ειρηνικές ευχές μέσα στις διεθνείς διασκέψεις. "Ο πρόσφατος θάνατος τού 'Αρχιεπισκόπου Μακαρίου δέν είναι κάτι που άπλοποιεί ούτε συμφιλιώνει τά πράγματα. Ένω έμεεις κοιμόμαστε, μία έστία πολέμου και εξεγέρσεως, ένα ήφαιστείο σιγοκαίει και πάλι στήν καρδιά τής Μεσογείου. Γιατί, δέν βλέπω κανένα λόγο για να υποκύψει κανείς στο μίσος, στήν άδικία, στήν παράνομη προσάρτηση ενός εδάφους, κανείς λόγος, να στέρξει κανείς να είναι για πάντα ξεριζωμένος από τó σπίτι του και από τή χώρα του χωρίς κανένα νόμιμο λόγο...

Λοιπόν, πλάι στις κατασκηνώσεις τών τουριστών τής Μεσογείου, όπου γλεντούν και χορεύουν κάθε νύχτα, υπάρχουν και οί κατασκηνώσεις, οί «συνοικισμοί από πανί», όπου σιγοβράζει και εκκολάπτεται ό πόλεμος, και, ίσως, ή επανάσταση...

Μεταφρ. ΜΙΧ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΑΝΑΚΡΙΤΗΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ἐκείνο τὸ θρᾶδου γύρισε κατὰ τὶς ἔντεκα σπῆτι του. Ἐνιωθε κάτι νὰ τοῦ συμβαίνει. Κάτι ἀπροσδιόριστο τὸν δάβαινε, κάτι ἀστάθμητο φαινόταν νὰ τὸν ἀπασχολεῖ (ἢ ἔκφρασή του τὸ μαρτυροῦσε τόσο, ποῦ ἡ γυναῖκα του τὸ παρατήρησε ἀμέσως μὲν τὸν ἀντίκρισε). Προσπαθοῦσε νὰ βρεῖ τὴν αἰτία, νὰ δώσει κάποιαν ἐξηγήσιν τελοσπάντων. Εἶχε στὸ μυαλό του ἓνα σωρὸ ὑποθέσεις. Εἰκοσιπέντε τόσα χρόνια στὸ ἐπάγγελμα, συλλογίστηκε. Μὲ μιὰ γοργή ματιὰ μέσα του, ἀναπολώντας τὰ χρόνια ποῦ πέρασαν, τὶς δουλειὲς ποῦ τὸν ἀπασχόλησαν, ἔφερε μπροστὰ του πρόσωπα καὶ περιστατικὰ καὶ ἀκόμα ἓνα σωρὸ ἑταιρίες, ποῦ αὐτὸς τὶς εἶχε σκαρώσει στὰ χαρτιά καὶ τώρα τὶς παράστεκε, ἄγρυπνος φρουρός, στὴν πλασματικὴ καὶ φανταστικὴ πορεία τους. Οἱ ἑταιρίες του ἦταν γερεῖς καὶ πλήρωναν καλὰ. Ὅλες οἱ συμβουλές του, καθ' ἑνέργειά του καὶ τὸ πιὸ ἀσήμαντο χαρτί ποῦ θάδβαινε ἀπ' τὸ γραφεῖο του γιὰ χάρη τους — γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῶν συμφερόντων τους — ἔπρεπε νὰ πληρωθεῖ καλὰ, ἀφοῦ ἄλλωστε ἔκανε πάντοτε εὐσυνειδήτητα τὴ δουλειά του. Ἀλλὰ ἰδιαίτερα ἐκεῖνο τὸ θρᾶδου, ἀκόμα πιὸ ξεκάθαρα διαπίστωσε πῶς τοῦτο μονάχα δὲν ἦταν ἀρκετὸ γι' αὐτόν.

Προσπάθησε, βέβαια, νὰ δικαιολογηθεῖ στὸν ἑαυτό του, πῶς τάχα, νὰ, δὲν τὸν εὐνόησαν οἱ περιστάσεις... Οἱ ἄλλες ὅμως οἱ ἀντίθετες, οἱ ἀμειλιχτές σκέψεις του, ποῦ κάποιος ἄορατος κατήγορός του τὶς ἐκτόξευε ἐναντίον του, ἦρθαν ἀμέσως ἀπανωτὲς νὰ τὸν διαφεύσουν.

Ἀξαφνὰ ἐκεῖνο τὸ περιστατικὸ, πάει ἕνας μῆνας τώρα, μὲ τὸν ἐργάτη τῆς «Χρυσασπίδας». Τὸν εἶχ' ἐκεῖ, ἀπέναντί του, στὴν πολυθρόνα τοῦ γραφείου του. Καθόταν ἀπογοητευμένος, ἀμήχανος καὶ συλλογιζόταν τί θ' ἀπογίνει καὶ αὐτὸς καὶ ἡ φα-

μίλια του, τώρα ποῦ τὸν σκόλαζαν ἀπ' τὴ δουλειά. Θυμᾶται ποῦ καὶ αὐτὸς τὴν ὥρα ἐκείνη εἶχε ξεστομίσει μέσα του μ' ἀγανάχτηση: «Τοὺς ἀφιλότιμους, ὕστερ' ἀπὸ δεκαπέντε ὀλάκερα χρόνια στὴ δούλειψή τους, νὰ τὸν πετᾶνε στὸ δρόμο...». Ἀλλ' αὐτὸς τί μπορούσε νὰ κάνει; Αὐτὸς ἦταν ἐντάξει, ἀπολύτως ἐντάξει, ἐντολὲς ἄλλων ἐκτελοῦσε. Αὐτοὶ ἐκεῖ στὴν ἑταιρία, θὰ εἶχαν τὸ κρίμα στὸ λαϊμό τους. Βέβαια, ἀπάντησε μέσα του ὁ ἄλλος ἑαυτός του, ἂν εἶχε πεῖ μιὰ κουβέντα, ἴσως νὰ ματαιωνόταν ἐκείνη ἢ ἀπόλυση, ποῦ τὴν εἶχαν ἀποφασίσει στὴν ἑταιρία τούτῃ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀνεργίας καὶ τῆς ἀνέχειας, γιατί, ὅπως ἔλεγαν, μὲ κάποιον καινούργιον μηχανήμα ποῦ εἶχαν φέρει ἀπ' τὴ Γερμανία, εἶδαν — ἔτσι ψυχρὰ καὶ υπολογισμένα — ὅτι τώρα περισσεύαν κάμποσα ἐργατικὰ χέρια. Ἄν εἶχε τουλάχιστον φροντίσει, συνέχισε νὰ τὸν κατασπαράξει αὐτὸς ὁ σκληρὸς, ὁ ἀδυσώπητος ἀνακριτὴς ποῦ μόνιμα εἶχε θρονιαστὲι μέσα του, νὰ τὸν προσλάβουν σ' ἐκείνη τὴν ἄλλη ἑταιρία, ποῦ αὐτὸς τὴν εἶχε φτιάξει στὰ χαρτιά καὶ τῆς εἶχε πάρει τὴν ἄδεια λειτουργίας καὶ ποῦ αὐτὸς εἶχε βρεῖ καὶ τὴ φῖρμα τῆς ἀκόμα — «BAPEN A.E.». Τότε ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ καὶ ἡ ἑταιρία ἐκείνη. Ἐγιναν προσλήψεις. Πῆραν ἐργάτες, ὑπαλλήλους... Θὰ μπορούσαν σίγουρα νὰ προσλάβουν καὶ αὐτόν, ποῦ ἐκείνης ἐκεῖ τὶς μέρες τὸν ἀπέλυσαν ἀπ' τὴ «Χρυσασπίδα». Δὲν ἦταν νὰ τὸχε σκεφτεῖ. Ἀσφαλῶς μὲ μιὰ σύστασή του, μ' ἓνα λόγο του — ποῦ εἶχε τόση πέραςση — θὰ τὸν ἔπαιρναν στὴ δουλειά. Αὐτὸς ὅμως νὰ, δὲν τὸ σκέφτηκε καθόλου. Οὐτε ποῦ τοῦ πέρασ' ἀπ' τὸ μυαλό του. Ἐγραφε τὰ χαρτιά γιὰ τὴν ἀπόλυση τοῦ ἐργάτη, ὑπολόγισε τὴν ἀποζημίωση, τόσα χρόνια, τόσο κάνει νὰ πάρει, καὶ τέλειωσε. «Τί νᾶγινε, ἄραγε, αὐτὸς ὁ ἀνθρωπάκος μὲ

γυναίκα και τρία παιδιά;» αναρωτήθηκε ανήσυχος. Νά, λοιπόν, πού αὐτός δὲν εἶχε κάνει ἐκεῖνο πού ἔπρεπε, ἐκεῖνο τὸ κάτι πού θάταν ἀρκετὸ νὰ βουλῶσει τὸ ἀπαιτητικὸ στόμα τοῦ ἀνακριτῆ, ἐκεῖνο τὸ ἐλάχιστο, πού θάχε μεταμορφώσει τὸ στεγνὸ ἐπάγγελμα πού τόσα χρόνια ἀσκοῦσε, σ' αὐτὸ τὸ κάτι ἄλλο, στὸ πάρα πέρα, πού γεμίζει τὴν ψυχὴ ἱκανοποίηση καὶ γαλήνη. Νά, λοιπόν, πού δὲ θάπρεπε νὰ παραπονιέται ὅτι τάχα δὲν τὸν εὐνόησαν οἱ περιστάσεις, γιὰ νὰ φανεῖ ἄνθρωπος, κάνοντας κάτι ἐλάχιστο γιὰ ἓναν ἀνθρώπου πού πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ ἀνάσαινε δίπλα του, ὅποιος καὶ νᾶταν ἐτοῦτος.

Ὅλες αὐτὲς οἱ σκέψεις τὸν εἶχαν κι ἄλλες φορὲς βασανίσει. Τότε εἶχε μπορέσει, προσωρινὰ τουλάχιστο, νὰ τὴν ἀπομακρύνει. Τώρα, ὅμως, εἶχαν ξανάρθει στὴν ἐπιφάνεια πὺδ πιεστικές, πὺδ ἐνοχλητικές, καὶ τοῦ ἔκαναν ἓναν ἔλεγχο ἀδυσώπητο. Ἐκλεινε μέσα του μόνος του, χωρὶς καλὰ - καλὰ νὰ τὸ θέλει, ἓναν ἰσολογισμό — ἐνεργητικὸ ἀπὸ δῶ, παθητικὸ ἀπὸ κεῖ — κι ἔβρισκε νᾶχει πολὺ ἐπιβαρυμένο τὸ δεύτερο σκέλος τοῦ λογαριασμοῦ του.

Τόσοι καὶ τόσοι φίλοι του περνοῦσαν τὶς μέρες τους καὶ τὰ χρόνια τους ἐντελῶς ἀνενόητοι ἀπὸ τέτοιο ἀσήκωτο βάρος. Αὐτὸς ἐδῶ ὅμως, βλέπεις, ἤθελε δὲν ἤθελε, τὴν κληρονομίαν ἀπ' τὸν πατέρα του τούτη τὴ συνήθεια. Ὅσο κι ἂν ἔκανε γιὰ κάμποσα χρόνια, ἀπὸ τότε πού βγήκε στὴ ζωὴ, πῶς αὐτὸν δὲν τὸν ἀπασχολοῦσαν οὗτοι οἱ αὐτοκριτικές καὶ τὰ κουροφέξαλα, ὅσο κι ἂν μιλοῦσε περιφρονητικὰ στὸν πατέρα του, τὶς στιγμὲς πού ἡ ἀσπρομάλλα πείρα τῆς ζωῆς ἔδινε τὶς πολυτίμες συμβουλές της στὴν ἀπληρὴ καὶ ἀνέμελὴ νιότη, πῶς αὐτὸν θὰ τὸν ἐνδιέφερε μονάχα πῶς νὰ μὴν κάνει τὸ κακὸ — ἄ, αὐτὸ ὅλα κι ὅλα, θὰ τὸ πρόσεχε — κι ἀπὲ γιὰ τ' ἄλλα, ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα, ὁ λόγος ἔπεφτε στὴν κοινωνία, νὰ τώρα πού ἀνακάλυψε μόνος του, μέρα μὲ τὴ μέρα, χρόνον μὲ τὸ χρόνο, μ' ἐκεῖνη τὴν κρυφὴ ἀλλὰ τόσο διαπεραστικὴ καὶ ἐνοχλητικὴ φωνὴ τοῦ ἀνακριτῆ πού ἔκρυβε μέσα του, πῶς αὐτὸς ὁ ἀστόχαστος καὶ ἐπιπόλαιος λόγος του, τώρα, τούτη τὴ στιγμὴ τοῦ ἐπιταχτικοῦ λογαριασμοῦ, δὲν τὸν ἱκανοποιοῦσε. Κάτι θάπρεπε νὰ κάνει κι αὐτός, περ' ἀπ' τὸ

τυπικὸ καὶ ἐπιφανειακὸ χρέος του, κάτι πέρ' ἀπ' τὸ ξερὸ καὶ τὸ πνιγερὸ ἐκεῖνο τὸ «ἐπειδὴ» καὶ τὸ «διαταῦτα», κάτι πέρ' ἀπὸ τοῦτες τὶς μαγικὲς λέξεις, πού ἅμα τὶς ἀραδιάσεις πάνω στὸ χαρτί, περίτεχνα, σοφὰ καὶ μελετημένα, σὲ ἀναδείχνουν ἓναν περισπούδαστο λειτουργὸ τῆς Θέμιδας καὶ σοῦ φέρνουν ἀκόμα πελατεία, κοινωνικὴ προβολή, χρήματα καὶ τὰ τέτοια. Νά ὅμως πού ὅλα τούτα — ἂν καὶ τάχε ἀποκτήσει καὶ μὲ τὸ παραπάνω — μονάχα ἐκεῖνη τὴ μέσα του, τὴν ἀναθεματισμένη τὴ φωνὴ κάποιου ἀόρατου ἀνακριτῆ, δὲν μπορούσαν νὰ τὴν κάνουν νὰ σωπάσει.

* * *

Μὲ φορτωμένη τὴ σκέψη του νομικοὺς συλλογισμοὺς, ἀντιδικίες, ἐπιχειρήματα, συναντήσεις, περιστατικά, συμφέροντα, τὴν ἄλλη μέρα, νωρίτερ' ἀπ' τὴ συνηθισμένη ὥρα, ἔφτασε στὸ γραφεῖο του. Κάποια ἀλλὴ ὑπόθεση τώρα διεκδικοῦσε μέσα του τὴν προτεραιότητά της. Ζήτησε ἀμέσως νὰ τοῦ φέρουν μιὰ δικογραφία. Ἀπ' τὸ ἀρχεῖο. Ἦταν ἡ δικογραφία τῆς ἀπόλυσης τοῦ ἐργάτη τῆς «Χρυσάλλιδας». Τὴν ἄνοιξε μ' ἐνδιαφέρον, κάτι περισσότερο, μὲ στοργή. Ἐνιωσε μιὰ ψυχὴ νᾶναι κλεισμένη μέσα ἐκεῖ καὶ ν' ἀσφυκτιᾷ, ἀνάμεσα στὰ χαρτιά τοῦ φακέλου, ἓνα ζωντανὸ κομμάτι ἀνθρώπινης ἀγωνίας, ἴσως κάτι ἐλάχιστο, πού ὅμως ἔδινε τόσο ἀνάγλυφα τὸν ἀνθρώπινο πόνο. («Πρέπει νὰ διασωθῇ, θάναί σίγουρ' ἀκόμα χωρὶς δουλειά, συλλογίστηκε. Τὰ βάσανα πὺδ πολλὰ τώρα, ἀσήκωτες οἱ στενοχώριες καὶ οἱ ἀγωνίες, μὲ τὰ παιδιά πού ὁλοένα μεγαλώνουν καὶ μὲ τὴ γυναίκα πού ὅσο κι ἂν δουλεύει, ἔχει καὶ αὐτὴ τὶς ἀπαιτήσεις της, τὰ ἐξοδὰ της. Καὶ τὰ λεφτὰ τοῦ ἐπιδόματος ἀνεργίας νὰ τὰ βλέπεις νὰ σώνονται ἀπὸ μέρα σὲ μέρα...»).

Τὰ χαρτιά ξάφνου, αὐτὲς οἱ τόσα ψυχρὲς λέξεις καὶ οἱ φράσεις, πού πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ εἶχαν ἀναγγεῖλει μιὰν ἀπόλυση ἀπ' τὴ δουλειά, ζωντάνευαν τώρα καὶ ἔπαιρναν ἔκφραση ζεστῆς ἀνθρώπινης παρουσίας. Μιὰ διεύθυνση ζητοῦσε. Ὅδὸς τάδε... ἀριθμὸς τάδε... Αἰγάλεο. Ἡ τύχη τοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖνου ἦταν τώρα ἡ μόνη σκέψη του. Παραμέρισε μὲς' ἀπ' τὸ μυαλό του ὅλες τὶς συνηθισμένες σκοτούρες μιᾶς βαριά φορτω-

μένης ημέρας, (ευτύχημα ήταν που σήμερα δεν είχε κανένα δικαστήριο). Πήρε γρήγορα ένα τυπωμένο με τη φέρμα του χαρτί, έγραψε λίγα λόγια σύντομα και χτυπητά, το διπλώσε, τόβαλε σ' ένα φάκελο.

— Δεσποινίς Άλίκη, είπε σταθερά κι αποφασιστικά στη γραμματέα του, φοιτήτρια του τρίτου έτους της νομικής, πού, βλέποντας να σφραγίζει το φάκελο μ' επιμέλεια, φαντάστηκε ότι θα την ήθελε σίγουρα και πάλι για καμιά σοβαρή κι επείγουσα υπόθεση, απ' τις συνηθισμένες που κάθε μέρα τον απασχολούσαν. Θα πάρете άμέσως ένα ταξί και θα πεταχτείτε σ' αυτή τη διεύθυνση, στο Αιγάλεο. Θα προσπαθήσετε να βρείτε αυτόν τον άνθρωπο και θα του πείτε να έρθει άμέσως να με συναντήσει.

—Ναί, θυμάμαι, είπε η κοπέλα, κοιτάζοντας το έξωτερικό του φακέλου. Τ' όνομ' αυτό κάτι μου λέει... Είναι νομίζω εκείνος ο ανειδίκευτος εργάτης της «Χρυσάλλιδας» που κάναμε εδώ και πολλές μέρες την απόλυσή του. Άλλά... ή υπόθεση αυτή έχει τελειώσει από καιρό, συμπλήρωσε. Πώς τώρα την ξαναφέρετε στην επιφάνεια;

— Ναί, δεσποινίς, αλλά ή τύχη αυτού του ανθρώπου είναι λίγες μέρες τώρα που με βασανίζει. Να έρθκε άραγε δουλειά πουθενά; Ή μήπως εξακολουθεί νάναι άνεργος; Είναι φοβερό να ξέρεις ότι ένας άνθρωπος βρίσκεται χωρίς δουλειά, ενώ εσύ έχεις την καλοπέρασή σου. Μένει ακόμα ολοζώντανη στη μνήμη μου ή εικόνα του πατέρα μου, όταν ή εκείνον τον είχαν απόλυσει κάποτε απ' τη δουλειά του. Θυμά-

μαι πόσο είχαμε νιώσει τὰ παιδιά τή δυστυχία ν' απλώνει τὰ φτερά της στο σπτικό μας... Έτσι κάτι θέλω να κάνω γι' αυτόν τον άνθρωπο, έστω και τώρα. Ίσως δεν είναι άργά... Ξέρω πως θέλουν εργάτες στη «ΒΑΡΕΝ», τήν καινούργια εταιρία. Ο ανακριτής μου ζήτησε χτες το βράδυ επιτιμητικά το λόγο... τί έκανα γι' αυτόν μετά τήν απόλυσή του...

— Μά, ο ανακριτής, απ' ό,τι έχουμε μάθει ως τώρα, δεν έπεμβαίνει σ' αυτού του είδους τις υποθέσεις, πρόσθεσε απορημένη ή κοπέλα. Και μάλιστα το βράδυ... Δέ βλέπω δά να κάνατε καμιάν αξιοποίηση πράξη.

— Τρέξτε γρήγορα παρακαλώ, εκεί που σας είπα. Άς μ'ην παίζουμε με τή δυστυχία του άλλου. Δεν πρέπει να χάνουμε καιρό. Ο ανακριτής, θα το μάθετε άργότερα αυτό, μπαίνει και στα σπίτια μας, ακόμα και τις πιο ακατάλληλες ώρες. Είσατε πολύ νέα και, βέβαια, δεν το ξέρετε. Έρχεται να μ'ας ανακρίνει, να μ'ας βασανίσει καλύτερα, και στον ύπνο μας ακόμα. Βλέπεις, δεν είναι καθόλου διακριτικός...

Ή νέα κοπέλα, με μιάν έκφραση απορίας στο πρόσωπό της, ένωσε, λέει και τήν άκουγε για πρώτη φορά, τούτη δώ ή λέξη: «άνεργος», να σφηνώνεται σά σουβλί μέσα στην καρδιά της και να παίρνει μέσα της ολόκληρη τήν κοινωνική της διάσταση. Έκλεισε τήν πόρτα διαστικά πίσω της και, σέ λίγο, με το σφραγισμένο φάκελο στο χέρι, άρχισε να ψάχνει στο δρόμο για κανένα ταξί.

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΣ

JORGE LUIS BORGES

ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΑΣΤΕΡΙΩΝΑ

Και ἡ βασίλισσα γέννησε ἓνα γιό
ποῦ τὸν βγάλανε Ἀστερίωνα.

ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΣ: Βιβλιοθήκη, III, 1.

Ξέρω πὼς με κατηγοροῦν γιὰ φαντασιμέ-
νο, μπορεῖ καὶ μισάνθρωπο, μπορεῖ καὶ τρε-
λό. Αὐτὲς οἱ κατηγορίες (ποῦ ὅταν ἔρθει ἡ
ῥα θὰ τίς τιμωρήσω) εἶναι γελοῖες. Εἶναι
ἀλήθεια πὼς δὲν ξεπορτίζω ἀπὸ τὸ σπίτι
μου, ὅπως ἀλήθεια εἶναι καὶ πὼς οἱ πόρτες
του (ποῦ εἶναι ἀμέτρητες)* μένουν ὀρθά-
νοιχτες μέρα νύχτα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους
καὶ γιὰ τὰ ζῶα. Ὅποιος θέλει ἔξ μπεῖ. Δὲν
θὰ βρεῖ ἐδῶ γλέντια μὲ γυναῖκες, καὶ τίς
ἄλλες παράξενες γιορτὲς τῶν παλατιῶν, πα-
ρὰ μονάχα ἡσυχία καὶ μοναξιά. Θὰ βρεῖ κ'
ἓνα σπίτι, ποῦ ἄλλο σάν κι αὐτὸ δὲν ὑπάρ-
χει στὴ γῆ. (Ψεματίζουν ὅσοι λένε πὼς ὑ-
πάρχει ἓνα παρόμοιο στὴν Αἴγυπτο.) Ἀκό-
μα καὶ ὅσοι με κακολογοῦν παραδέχονται,
πὼς δὲν ὑπάρχει οὐτ' ἓνα ἐπιπλο στὸ σπίτι
μου. Ἄλλο φέμα γελοῖο εἶναι, πὼς ἐγώ, ὁ
Ἀστερίων, εἶμαι τάχα αἰχμάλωτος. Νὰ ἐ-
παναλάβω πὼς δὲν ὑπάρχει οὔτε μιά πόρτα
κλειστή, οὔτε κανὴν μιά κλειδαριά; Ἐνα
βραδάκι, ἄλλωστε, βγῆκα στὸ δρόμο, κι ἂν
γύρισα πρὶν νυχτώσει, τὸ ἔκανα γιατί με
τρόμαξαν τ' ἀνθρώπινα πρόσωπα, ξέθωρα κ'
ἐπίπεδα, σάν τὴν παλάμη. Ὁ ἥλιος εἶχε δύ-
σει, ὅμως τὸ ἀπελπισμένο κλάμα ἐνὸς παι-
διοῦ καὶ οἱ ἄγριες φωνὲς τοῦ πλήθους μοῦ
φανέρωσαν πὼς με εἶχαν ἀναγνωρίσει. Ὁ
κόσμος ἔτρεχε, προσευχόταν, προσκυνοῦσε.
Ἄλλοι ἀνέβαιναν στοὺς στυλοβάτες τοῦ ναοῦ
μὲ τὸ Διπλὸ Τσεκούρι, ἄλλοι μάζευαν πέ-

τρες. Κάποιοι ρίχτηκε, μοῦ φαίνεται, καὶ
κρύφτηκε στὴ θάλασσα. Γιὰ κάποιο λόγο ἡ
μάνα μου εἶναι βασίλισσα. Δὲν ταιριάζω ἐ-
γὼ μὲ τὸν ὄχλο, ὅσο κι ἂν τὸ θέλει ἡ με-
τριοφροσύνη μου.

Ἐγὼ ξέρω ἓνα, πὼς εἶμαι μοναδικός. Δὲν
μ' ἐνδιαφέρει ἂν ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ με-
ταδώσει κάτι στὸν ἄνθρωπο. Σάν τὸν φιλό-
σοφο, σκέφτομαι πὼς τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ
μεταδοθεῖ μὲ τὸ γράψιμο. Οἱ τριμμένες κι
ἄχαρες μικρολογίες δὲν χωροῦν στὸ πνεῦμα
μου, ποῦ εἶναι φτιαγμένο γιὰ τὰ μεγάλα.
Ποτὲ δὲν μπόρεσα νὰ συγκρατήσω τὴ δια-
φορὰ ποῦ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ ἓνα γράμ-
μα καὶ τὸ ἄλλο. Μία εὐλογημένη ἀνυπομον-
ησία δὲν μ' ἀφήνει νὰ μάθω νὰ διαβάξω.
Κάποτε λυποῦμαι, γιατί κάποιες νύχτες καὶ
κάποιες μέρες μοῦ φαίνονται ἀτέλειωτες.

Δὲν μοῦ λείπουν, βέβαια, οἱ διασκεδάσεις.
Σάν τὸ κριάρι, ποῦ ρίχνεται νὰ κουτρήσει,
τρέχω στοὺς πέτρινους διαδρόμους, ὥσότου
νὰ σωριαστῶ ἀπ' τὴ ζαλάδα. Κρύβομαι πί-
σω ἀπὸ κάποια στέρνα ἢ τὴ στροφή ἐνὸς
διαδρόμου, καὶ παίζω τὸ κρυφτούλι. Ἀφή-
νομαι νὰ πέσω ἀπὸ κάποιους ἐξῶστες καὶ
ματώνω. Ὅποια ῥα κι ἂν τὸ θελήσω, κά-
νω τὸν κοιμισμένο, μὲ τὰ μάτια μου κλει-
στὰ καὶ μονάχα τὴν ἀνάσα μου ἀσίστατη.
(Κάποτε κοιμοῦμαι στ' ἀληθινά, κι ὅταν ξυ-
πνήσω ἔχει ἀλλάξει τὸ χρῶμα τῆς ἡμέρας.)
Ὅμως ἀπ' ὅλα τὰ παιχνίδια ἐκεῖνο ποῦ
προτιμῶ εἶναι τὸ παιχνίδι τοῦ ἄλλου Ἀ-
στερίωνα. Παριστάνω πὼς ἔρχεται νὰ με
δεῖ καὶ γὼ τοῦ δείχνω τὸ σπίτι μου. Μὲ
θαθεῖες ὑποκλίσεις τοῦ λέγω: Τώρα γυρνοῦ-
με στὸ προηγούμενο σταυροδρόμι, ἢ, Τώρα

* Τὸ πρωτότυπο ἀναφέρει δεκατέσσερις, ὑπάρ-
χουν ὥστόσο πολλοὶ λόγοι ποῦ μᾶς πείθουν, πὼς
στὰ χεῖλη τοῦ Ἀστερίωνα ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς ἰσο-
δυναμεῖ μὲ τὸ ἄπειρο. (Σημείωμα τοῦ συγγρα-
φέα).

θαίνουμε σὲ μιὰν ἄλλη αὐλή, ἦ, Καλὰ τὸ ἔλεγα ἐγὼ πὼς θὰ σοῦ ἄρεξε ἡ σταλαμιδα, ἦ, Τώρα θὰ σοῦ δείξω ἕνα πιθάρι, πού τὸ γέμισε ἡ ἄμμο, ἦ, Καὶ τώρα θὰ δεῖς πὼς τὸ ὑπόγειο διακλαδώνεται. Κάποτε συμβαίνει νὰ γελιέμαι, καὶ τότε ξεκαρδιζόμαστε καὶ οἱ δυὸ στὰ γέλια.

Δὲν φαντάσθηκα μονάχα τοῦτα τὰ παιχνίδια. Στοχάστηκα καὶ πᾶν στὸ θέμα τοῦ σπιτιοῦ μου. "Ὅλα τὰ μέρη τοῦ σπιτιοῦ εἶναι πολλές φορές, καὶ κάθε τόπος εἶναι ἄλλος τόπος. Δὲν ὑπάρχει μιὰ στέρνα, μιὰ αὐλή, μιὰ ποτίστρα, ἕνα παχνί. Εἶναι δεκατέσσερα (εἶναι ἄπειρα) τὰ παχνιά, οἱ ποτίστρες, οἱ αὐλές, οἱ στέρνες. Τὸ σπίτι μου εἶναι μεγάλο σὰν τὸν κόσμον· πὺρ σωστά, εἶναι ὁ κόσμος. Ὡστόσο, τρέχοντας στὶς αὐλές μὲ τὰ πιθάκια καὶ στοὺς σκονισμένους γκρίζους διάδρομους, ἔφτασα στὸ δρόμο, εἶδα τὸ ναὸ μὲ τὸ Διπλὸ Πελέκι καὶ τὴ θάλασσα. Αὐτὸ τὸ κατάλαβα μονάχα ὅταν μιὰ ὀπτασία μοῦ ἀποκάλυψε πὼς καὶ οἱ ναοὶ καὶ οἱ θάλασσες εἶναι δεκατέσσερις (εἶναι ἄπειροι). "Ὅλα εἶναι πολλές φορές, δεκατέσσερις φορές, καὶ μονάχα δυὸ πράγματα ὑπάρχουνε στὸν κόσμον ποὺ φαίνονται σὰν νὰ εἶναι μιὰ φορά: ἅπαντες, ὁ σκοτισμένος ἥλιος καὶ κάτω ὁ Ἄστεριον. "Ἰσως ἐγὼ νὰ ἔχω πλάσει τ' ἄστρα, καὶ τὸν ἥλιο, καὶ τὸ πελώριο σπίτι, ὅμως τώρα πιά δὲν θυμοῦμαι.

Κάθε ἐννέα χρόνια μπαίνουν στὸ σπίτι μου ἐννέα ἄντρες, γιὰ νὰ τοὺς ἐλευθερώσω ἀπ' ὅλα τὰ δάσανα. Ἀκούω τὰ βήματα ἢ τίς φωνές τους στὸ δάθος τῶν πέτρινων διαδρόμων καὶ τρέχω χαρούμενος νὰ τοὺς συναντήσω. Ἡ τελετὴ βαστάει ὀλίγα λεπτά. Ὁ ἕνας ἔπειτ' ἀπὸ τὸν ἄλλο πέφτουν, χωρὶς ἐγὼ νὰ ματώσω τὰ χέρια μου. "Ὅπου ἔπесαν μένουν καὶ τὰ κουφάρια τους μὲ βοήθου νὰ ξεχωρίζω τοὺς διαδρόμους. Μοῦ εἶναι ἄγνωστοι, ἕνας ὥστόσο ἀπὸ αὐτοὺς προφήτεψε, πρὶν πεθάνει, πὼς κάποτε θὰ φτάσει ὁ σωτήρας μου. Ἀπὸ τότε δὲν μὲ πονεῖ πιά ἡ μοναξιά, γιὰτὶ ξέρω πὼς ὁ σωτήρας μου ζεῖ, καὶ μιὰ μέρα θὰ σηκωθεί ἀπὸ τὴ σκόνη. Ἄν τὸ ἀφτί μου μπορούσε νὰ πιάσει ὅλους τοὺς ψίθυρους τοῦ κόσμου, τότε θὰ διέκρινα τὰ βήματά του. Μακάρι νὰ μὲ πῆγαινε σ' ἕνα τόπο μὲ λιγότερους διαδρόμους καὶ λιγότερες πόρτες. Πὼς δείχνει ὁ σωτήρας μου; — ἀναρωτιέμαι. Θὰ εἶναι ἕνας ταῦρος ἢ ἕνας ἄνθρωπος; Μήπως ἕνας ταῦρος μὲ ἀνθρώπινο πρόσωπο; Μήπως θὰ μοῦ μοιάζει;

Ὁ πρωινὸς ἥλιος λαμπύρισε πᾶν στὸ μπρούντζινο σπαθί. Δὲν εἶχε μείνει οὔτε σημάδι ἀπὸ αἷμα.

— Θὰ τὸ πιστέψεις, Ἀριάδνη; — εἶπε ὁ Θησέας. — Ὁ Μινώταυρος δὲν ἔκανε καμὴν προσπάθεια νὰ προφυλαχτεῖ.

Μετάφρ. ἀπὸ τὸ πρωτότυπο Γ. Δ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ

Η ΚΙΒΩΤΟΣ

Σὰν ἔρθει ἡ ὥρα τοῦ κατακλυσμοῦ,
θᾶναι ἀργὰ πολὺ νὰ ξεπλυθεῖ ἡ ντροπὴ μας,
δὲ θᾶβρει τὴν ἁμαρτωλὴ κιβωτὸν μας,
μηδὲ Ἀραράτ, μηδὲ λευκὰ περιστέρια.
Ἡ πληγὴ μας, ἡ γιομάτῃ ἔμπυο ἄνοιξε·
οἱ κρουνοὶ τῆς — Θεία δίκη ἀμειλικτῇ —
θ' ἀρχίσουν νὰ μᾶς πνίγουν. Κι' ἡ κιβωτὸς
θᾶναι ἀνίκανη ν' ἀντισταθεῖ στὴν ὁρμὴ τους.
Καὶ τότε, δὲ θὰ ὑπάρχει οὐδὲ ἕνας Νῶε
νὰ διασώσει τὴν Κιβωτόν·
κι' ὁ Θεὸς θᾶχει πιά πάψει ν' ἀκούει.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ

ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*

Δ Ι Η Γ Η Μ Α

Οί περιπλανήσεις όμως αυτές έχουν και τις εξαιρέσεις τους γιατί μερικοί πελάτες δεν ἐνοχλοῦνται ἀπὸ τὴν παρουσία τρίτων ὅταν ἐκθέτουν ἐμπιστευτικά τὰ θέσάνα τους στὸ δικηγόρο. Ἀντίθετα μάλιστα, ξανοίγονται πὶς πολὺ καὶ ζητοῦν καὶ τὴ δική μου γνώμη γιὰ τὸ ζήτημά τους. Καὶ δὲ μπορεῖ νὰ τοὺς χαρακτηρίσει κανεὶς ψῶνια ἢ ἐλαφρόμυαλους. Εἶναι σοβαροφάνεις, καλοντυμένοι, εὐγενεῖς χωρὶς βέβαια ὅλες οἱ παραπάνω ιδιότητες νὰ ἀποκλείουν τὴ χαλάρωση ἢ τὸ σφίξιμο κάποιας βίδας στὸ κεφάλι τους. Ἄλλοι πάλι εἶναι φυσιολογικοὶ ἄνθρωποι πού ἕνα ξαφνικὸ χτύπημα τοὺς κάνει νὰ θέλουν νὰ φωνάζουν τὴ συμφορὰ τους σ' ὅλους ὅσους νομίζουν ἱκανοὺς νὰ τοὺς ἀνακουφίσουν καὶ νὰ τοὺς βγάλουν ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο πού τοὺς ἐριζαν τὰ πὶς ἀγαπημένα τους πρόσωπα.

Στὴν πρώτη κατηγορία τῶν ἐλαφρὰ ἢ καὶ βαρὶὰ ἐλαμμένων ἀνήκει κι' ἕνας ἀξιοπρεπὴς ἐπιχειρηματίας. Ὡραῖος ἄντρας, εὐρωστος, γύρω στὰ τριανταπέντε, μιλοῦσε ἐμπιστευτικὰ στὸ Φῶντα, ὅταν μπήκα ἕνα ἀπόγευμα στὸ γραφεῖο. Πισωγύρισα νὰ βρῶ ἄλλου καταφύγιο, ἀλλὰ δικηγόρος καὶ πελάτης με παρακάλεσαν νὰ μείνω γιατί δὲν εἶχαν τίποτε μυστικό. Ὁ τελευταῖος μιλοῦσε σοβαρά, ἀλλὰ τὸ μόλις δραστὸ χαμόγελο τοῦ Φῶντα με προῖδεάσε πῶς κάτι δὲν πήγαινε καλά.

— Γιὰ ξαναπῆστε μου ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ γεγονότα, κύριε Ψυχογιέ, γιὰ νὰ κρατήσω σημειώσεις καὶ νὰ συντάξω τὴ μήνυση. Τοὺς πιάσατε, λοιπόν, ἐπ' αὐτοφῶρῳ;

— Μάλιστα, κύριε Δροσιᾶδῃ μου. Μισόγυμνος πᾶνω στὸ συζυγικὸ μου κρεβάτι! Καὶ νὰ κοιμᾶται δίπλα, στὴν κούνια του, τὸ παιδί μου! Τὸ νιώθετε αὐτό; Κι' ἀντὶ νὰ τρομάξουν ἢ νὰ δικαιολογηθοῦν, ἄρχισαν νὰ με βρίζουν καὶ νὰ με βρίζουν ποιοί; Ἡ γυναίκα μου κι' ὁ κουμπάρος καὶ καλύτερός

μου φίλος! Στρώσανε στὸ βρεσίδι καὶ τὴν πεθερά μου, ἐπειδὴ εἶχε πάει στὴν κουζίνα νὰ κοιτάξει τὸ φαί καὶ δὲν κρατοῦσε τσίλιες. Κι' ἐκεῖνη εἶπε στὴν κόρη της μ' ὅλη της τὴν ἡσυχία: «Καλύτερα πού ἦρθε ἔτσι τὸ πράμα γιὰ ν' ἀναγκαστεῖ νὰ σοῦ δώσει τὸ διαζύγιο καὶ νὰ φτιάξεις τὴ ζωὴ σου. Νὰ πάρεις ἕναν ἄντρα ἀληθινὸ σὰν τὸν κουμπάρο καὶ νὰ διώξεις αὐτὸν τὸ μπουνταλά, τὸν ἀνίκανο καὶ παλιοσημερολογίτη πού ρωτᾷ τὴ μάνα του πότε πρέπει νὰ πλαγιάσει μετ' ἡ γυναίκα του. Κι' ἂν αὐτὸς ὁ ἡλίθιος δὲ θέλει διαζύγιο, γιατί τὸ ἀπαγορεύει τὸ ἡμερολόγιό του, νὰ ὑποβάλεις ἐσὺ καὶ νὰ εἰσαι σίγουρη πῶς θὰ ἐκδοθεῖ σὲ θάρος του ὕστερα ἀπὸ τόσα πού σοῦ ἔχει κάνει. Τρία χρόνια τὸν κολαντρίζεις καὶ προσπαθεῖς νὰ τὸν φέρεις στὸ σωστὸ δρόμο κι' αὐτὸς τίποτε. Νὰ ζητήσεις νὰ τὸν ἐξετάσει ψυχίατρος καὶ σεξολόγος. Τὸ σημερινὸ ἐπείσοδιο δὲν τὸ ξέρει κανένας. Οὔτε γάτα, οὔτε ζῆμα. Ἔτσι μίλησε ἡ λάμα ἢ πεθερά μου. Στὸ μεταξὺ ἀπὸ τὶς φωνές εἶχε ξυπνήσει τὸ μωρὸ κι' ἔβαλε τὰ κλάματα. Τὸ πῆρα στὴν ἀγκαλιά μου καὶ τὸ πῆγα στὸ πατρικὸ μου σπῆτι. Ἐκεῖ μένω δυὸ μῆνες τώρα κι' αὐτὴ ὑπόβαλε αἴτηση διαζυγίου μετ' ἡ παραπάνω κατηγορίες. Μποροῦμε νὰ ὑποβάλουμε μήνυση ἐπὶ μοιχείᾳ;

— Ὅπως τὰ κατάφερες, ὄχι. Ἐπρεπε μόλις τοὺς ἐπιάσες στὸ κρεβάτι σου, νὰ βγεῖς ἀθόρυβα ἔξω ἀπὸ τὸ διαμέρισμα καὶ ν' ἀρπάξεις κανένα - δυὸ μάρτυρες πρόθυμους νὰ καταγγείλουν ὅτι εἶδαν. Τώρα αὐτὴ ἔχει ὅλα τὰ ἀτοῦ μετ' ὁ μέρος της. Μπορεῖ νὰ διεκδικήσει καὶ τὸ παιδί.

— Μὰ τῆς τὸ ἔδωσα, ἐπειδὴ ἡ μάνα μου δὲ μπορεῖ νὰ τὸ νταντέψει γιατί εἶναι γριά. Καὶ τῆς σκάω πέντε χιλιάρικα γιὰ διατροφὴ. Πρέπει σώνει καὶ καλά νὰ μ' ἐξετάσουν γιατροί, ὅπως ἐπιμένει ὁ συνήγορός της;

— Τὸ θέμα εἶναι πολύπλοκο, κύριε Ψυχογιέ. Πρέπει νὰ τὸ μελετήσω, νὰ ἔρθω σ'

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεῦχος καὶ τέλος.

ἐπαφή μὲ τὸν ἀντίδικο. Πέραστε τὴν ἄλλη Τρίτη νὰ σᾶς πῶ. Γειά σας, γιὰ τὴν ὥρα. Ἐχῶ ἀναλάβει μιὰ σοβαρὴ ὑπόθεση τοῦ κυρίου ἀπ' ἐδῶ, εἶπε ὁ Φώντας καὶ τοῦ ἄπλωσε τὸ χέρι, μὰ ὁ ἄλλος στρογγυλοκάθισε στὴ μιὰ πολυθρόνα κι' ἀνακατεύτηκε στὴ συζήτηση πού ἀρχίσαμε μὲ τὸ φίλο μου πάνω στίς τελευταῖες δηλώσεις τοῦ πρωθυπουργοῦ στὴ Βουλὴ. Εἶχε ξεχάσει τὴν τραγωδίαν του κι' ἔκανε θαυστόχαστες παρατηρήσεις γιὰ τὴν πολιτικὴ κατάστασιν. Δὲν ἐννοοῦσε νὰ τὸ κουνήσει καὶ μονάχα ὅταν σηκώθηκα νὰ φύγω, σηκώθηκε κι' ἐκεῖνος.

— Καληνύχτα, κύριε Δροσιάδῃ. Ὁρβουὰρ γιὰ τὴν Τρίτη. Σᾶς ἔχω ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη, γιατί ὅπως μοῦ εἶπε ὁ συνεταῖρος μου εἴσατε δεινὸς νομικός, εἶπε στὸν Φώντα κι' ὕστερα γυρνώντας σὲ μένα, μὲ ρώτησε χαμογελώντας μὲ ὅλα του τὰ δόντια. Πρὸς τὰ πού πάτε;

— Ἐκαμα τὴ βλακείαν νὰ τοῦ πῶ πῶς πάω στὴν ἀφετηρίαν τοῦ Περιστερίου κι' αὐτὸς προθυμοποιήθηκε νὰ μ' ἀκολουθήσει ὡς ἐκεῖ. Μ' ἔπιασε μάλιστα ἀγκαζέ σάν νὰ εἵμαστε παλιόφιλοι.

— Τί λέτε; Πιστεύετε πῶς εἰμαι ἀνίκανος; Ἄν ἦμουν ἀνίκανος, θὰ ἔκανα παιδί καὶ τί παιδί! Ἐνα ἀγόρι πέντε κιλά πού εἶναι ὀλόφωτος ἐγώ. Εἰμαι ἄντρας κανονικός, ἀλλὰ αὕτὴ εἶναι πολὺ θερμὴ, μητρομανθὴς σχεδόν. Μὲ δάγκωνε, μὲ ξέσκιζε σχεδὸν μὲ τὰ νύχια της, καὶ ἀπαιτοῦσε νὰ ἐκτελῶ τὸ καθήκον μου καθ' ἐκάστην. Ἀκόμῃ καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν νηστεῶν, ἀκόμῃ — φρίττω πού σᾶς τὸ λέγω — καὶ τὴν Μεγάλῃ Παρασκευῇ! Δὲν μποροῦσα νὰ ὑποχωρῶ πάντοτε στὰς ἀκωρόεστους καὶ ἀνηθικούς ὁρέξεις της διότι εἰμαι γόνος πατριαρχικῆς καὶ χριστιανικῆς οἰκογενείας καὶ θεωρῶ ἀπαραίτητον δῶρον τουλάχιστον προσευχῆν καθ' ἐκάστην. Καὶ δι' αὐτὸ μέσα εἰς τὸ ποταπὸν πάθος της περιέλουε μὲ ὕδρεις τὴν ἁγίαν μητέρα μου ἐπειδὴ κείνη μ' ἔκαμε... Μὲ συγχωρεῖτε, ἀλλὰ ἀδυνατῶ νὰ προσφέρω τὰς βωμολοχίας πού ἐξήμισε.

Εἶχαμε φτάσει στὴν Ὀμόνοια ὅταν σταμάτησε γιὰ λίγο, ἀλλὰ ξανάρχισε μόλις στρίψαμε στὴν ὁδὸν Ἀθηνᾶς:

— Ἀκόμῃ, κύριέ μου, μὲ κατηγορεῖ διὰ ζήτημα μεγέθους.

— Μεγέθους!;

— Μάλιστα, μεγέθους! Καταλαβαίνετε φυσικά. Καὶ σ' αὐτὸ ἡ πρῶνῃ συμβία μου θέλει τὴ μερίδα τοῦ λέοντος. Καὶ σᾶς βεβαιῶ, ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς τιμῆς μου, ὅτι τὸ μέγεθος εἶναι κανονικόν, κανονικώτατον!

Μιλοῦσε μὲ ἀφέλεια καὶ ψυχραιμία σὰ νὰ κουδέντιαζε γιὰ τὸν καιρὸ ἢ γιὰ τὸ μποτιλιάρισμα τῶν τροχοφόρων. Γιατί κι' ἐγὼ νὰ μὴ γλεντήσω τὸ κελεπούρι πού μὲ ψώνισε στὸ ἔβδομο πάτωμα;

— Τοῦ κουμπάρου μήπως εἶναι μεγαλύτερο;

— Βεβαίως. Ἀπὸ παιδιὰ πού κολυμπούσαμε μὲ ἄλλους συμμαθητὰς διαπιστώσαμε πῶς ἔχει ὑπερφυσικὸ μέγεθος. Κάτι τὸ ἐκπληκτικόν!

Ἄνοιγε τὰ χέρια του τεντώνοντας τοὺς δυὸ δειχτες μὲ ἔκφραση τρόμου καὶ θαυμασμοῦ.

— Τότε, ἀγαπητέ μου, ἡ πάλῃ μὲ τὸν ἄλλον εἶναι ἄνιση. Ξεμπερδέψετε ὅσο μπορείτε πιὸ γρήγορα καὶ παντρευτῆτε γυναῖκα ὀλιγαρκῆ καὶ ἐγκρατῆ ὅπως ἐσεῖς.

— Αὐτὸ πιστεύω νὰ κάνω μὲ τὴν ἔγκρισιν τῆς μητρός μου, ἀλλά...

— Μὲ συγχωρεῖτε, θὰ χάσω τὸ λεωφορεῖο, τὸν ἔκοψα καθὼς πύδῃσα τὴ σκάλα μὲ κίνδυνον νὰ παραπατήσω καὶ νὰ γλιστρήσω. Ἐπικίνδυνη κολιτσίδα ὁ σοβαροφανὴς κερατὰς!

Ὅσπου νὰ πάρει τὸ διαζύγιον πού ὁ Φώντας κατάφερε νὰ ἐκδοθεῖ κοινῇ συναινέσει — μολοντόι ἡ γυναῖκα, συμπαθὴς καὶ φυσιολογικὸς ἄνθρωπος εἶχε τὸ δίκιον μὲ τὸ μέρος της κι' ἴσως ἡ σκηνὴ μὲ τὸν κουμπάρου νὰ ἦταν ἀποκύημα τῆς ἄρρωστης φαντασίας τοῦ θρησκόληπτου συζύγου — ἐρχόταν συχνὰ - πυχνὰ καὶ μᾶς χαλοῦσε τὰ βράδια. Παίρναμε ὅμως συνδυασμένα δραστηκὰ μέτρα καὶ τὸν ξεφορτωνόμαστε γρήγορα. Πότε ὁ Φώντας ἔπαιρνε τηλεφώνημα ἀπὸ τὸ σπίτι πῶς ἡ πεθερά του ἔπαθε ἡμιπληγία, πῶς ἦρθε ὁ γιὸς του ἀπ' τὸ Παρίσι, ἢ πῶς ἐτοιμαζόμασταν ὅλο τὸ πάτωμα καὶ νὰ τὸν ἀπαγάγουμε γιὰ νὰ φᾶμε φρέσκο ψάρι στὴ Ραφήνα...

Μὲ ψώνια σάν τὸν Ψυχογυιό, πού δὲν ἦταν λίγα, γλεντούσαμε ἀρκετὰ γιατί ἀπὸ τὴν ἄμυνα περνοῦσαμε στὴν ἐπίθεσιν. Ἔτσι ὁ «ἐγκρατὴς ἐπιχειρηματίας» ἐρχόταν νὰ

μᾶς πεῖ πῶς ἔπαιρνε ἀπειλητικά τηλεφωνήματα καὶ γράμματα ἀπὸ τοὺς «ἐρωμένους» τῆς ἀκόλαστης συζύγου του καὶ ζητοῦσε τὶς συμβουλὲς ὄλων μας, γιατί εἶχε ἐξομολογηθεῖ σ' ὅλο τὸ πάτωμα αὐτὰ πού εἶχε πεῖ πρῶτα σ' ἐμένα. Τὸν καθησυχάζαμε πῶς θὰ φροντίζαμε νὰ εἰδοποιήσουμε τὴν ἀστυνομία — σὰν συνήγοροι εἶχαμε τὰ μέσα — γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουμε τὴ σωματική του ἀκεραιότητα κι' ὁ Φώντας ἔδαζε σὲ «εἰδικὸ ντοσιέ» τὰ ἀνώνυμα γράμματα γιὰ νὰ ρωτήσῃ τοὺς καλύτερους γραφολόγους πού θὰ τὰ συγκρίναν μετὰ τὰ δείγματα γραφῆς τῆς πεθερᾶς, τῆς γυναίκας καὶ τοῦ κυμπάρου.

Ὅμως, πλάϊ στίς ὑπερέττες καὶ τὶς φάρσες πού μετέχουμε — δάξω μέσα καὶ τὸν ἑαυτό μου — ἐθελοντὲς ἠθοποιοὶ καὶ βοηθοὶ τῶν συγγραφέων, ζοῦμε ἀληθινὲς τραγωδίες πού ξεπεροῦν σὲ μυθοπλαστικὴ φαντασία τὰ ἔργα τῶν κορυφαίων δραματουργῶν. Τέτοια στάθηκε ἡ ὑπόθεση τῆς Λύντιας καὶ τοῦ Ροβέρτου, δυὸ ξεχωριστῶν φίλων τοῦ Φώντας κι' ὅλου τοῦ πατώματος.

Ἡ Λύντια, κόρη ἐξαίρετου νομικοῦ πού χρόνια ἐκλεγόταν πρόεδρος τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου, ἦταν ἀνάμεσα στίς ἐπισκέπτριες πού ἡ Γούλα πρόσφερε τὴν πιὸ διαλεχτὴ λιχουδιὰ πού ὑπῆρχε πάντα στὸ κλειδωμένο ντουλάπι τοῦ γραφείου της. Μὰ κι' ἡ Λύντια ποτὲ δὲν ἐρχόταν μετὰ ἄδεια χέρια. Μᾶς γέμιζε λουλούδια, γλυκά, πιστά, καὶ πανάκριβο ἐγγλέζικο καπνὸ ἢ ποῦρα Ἀβάνας, τὰ δυὸ τελευταῖα μόνο γιὰ τὸν στενὸ συνεργάτη καὶ συμφοιτητὴ τοῦ μακαρίτη πατέρα της. Προικισμένη μετὰ πολλὰ ταλέντα εἶχε προτιμήσει καὶ καλλιιεργήσει τὶς εἰκαστικὲς τέχνες κι' ἦταν περίφημη στὴ χαρακτηριστικὴ, στὴν ἀκουαρέλα, στὸ ψηφιδωτό, στὸ σμάλτο καὶ στὴ γλυπτική, Σπουδασμένη στὸ Λονδίνο καὶ στὸ Παρίσι εἶχε πάρει μέρος σὲ διεθνεῖς ἐκθέσεις καὶ τὰ μετάλλια κι' οἱ περγαμηνές, πού εἶχε πεταγμένα σ' ἓνα μεγάλο συρτάρι τοῦ ἐδένινου σεκρεταίρ της ἀπὸ ἀληθινὴ μετριοφροσύνη, θὰ μπορούσαν νὰ σκεπάσουν ἓνα τοῖχο ἀπὸ τὴ δάση ὡς τὴν κορνίζα τοῦ ταβανιοῦ.

Ὁ πιὸ φανατικὸς θαυμαστὴς καὶ λάτρης τῆς διάσημης γυναίκας τοῦ ἦταν ὁ ἄντρας της ὁ Ροβέρτος, γνωστὸς κι' αὐτὸς ἀρχιτέκτονας. Παντρεύτηκαν ἀπὸ κεραυνόβολο ἔ-

ρωτα στὸ Λονδίνο κι' ἀποτελοῦσαν ἓνα ζευγάρι, ἀπὸ κείνα πού σπάνια συναντᾶ κανεὶς σ' ὁλόκληρῃ τῇ ζωῇ του. Δὲν ἦταν μονάχα τέλειοι ἐραστές, μὰ καὶ πολῦτιμοι συνεργάτες, ἀφοῦ ὁ ἓνας ἔφτιαχνε τὰ πιὸ ὠραῖα σπίτια κι' ἡ ἄλλη ἀναλάβαινε τὴ διακόσμηση τους. Ἦταν ἡ πιὸ ἀκριβοπληρωμένη ντεκορατρίς γιατί ἀξιοποιοῦσε κάθε χώρο μετὰ τὴν ἀπίθανα εὐρήματα καὶ μετὰ τὸν ἀνεξάντλητο πλοῦτο τῆς φαντασίας της. Τὸ χῶλ, τὸ κεντρικὸ κλιμακοστάσιο κι' ἡ πρόσφυ μιᾶς πολυκατοικίας ψηλά στὴ Δεξάμενὴ τραβοῦσαν πιὸ πολλοὺς ἐπισκέπτες ἀπὸ μερικὰ μουσεῖα. Τὰ δώδεκα μεγάλα ζώδια σὲ τερακότα τοῦ χῶλ, τὰ σμάλτα μετὰ δέντρα κι' ἐξωτικὰ πουλιὰ τοῦ κλιμακοστασίου καὶ τὸ μωσαϊκὸ μετὰ τὴ Λήδα καὶ τὸν Κύκνο εἶχαν τυπωθεῖ σὲ πολυτελὲς λεύκιμα ἀπὸ ἓναν ἐξυπνο ἐκδότῃ πού ἐτοίμαζε μέσα σὲ δυὸ χρόνια τὸ τρίτο τираζ μετὰ πέντε χιλιάδες ἀντίτυπα. Ξένοι ἐκδότες τῆς εἶχαν ἀναθέσει τὴν εἰκονογράφηση νεοκλασικῶν κειμένων, ὅπως «Οἱ Μπαλάντες» τοῦ Βιγιόν κι' «Ἡ ἔρημη χώρα» τοῦ Ἑλαιοτ.

Σκοτωνόταν στὴ δουλειὰ ἡ Λύντια κι' ὁ μὴς ἦταν ὑποδειγματικὴ σύζυγος καὶ μάνα. Δὲν ἐμπιστευόταν τὰ δυὸ χαριτωμένα ἀγοράκια της σὲ νταντάδες καὶ φρόντιζε ὥστε ὁ ἄντρας της νὰ εἶναι ἀπερίσπαστος στὴ δουλειὰ του γιὰ ν' ἀποδίδει ὅ,τι καλύτερο μπορούσε. Ἀλλὴ γυναίκα μετὰ λιγότερη ζωτικότητα θὰ εἶχε ἀπομονωθεῖ ἀπὸ τὸν ἄλλο κόσμο, μὰ ἡ Λύντια εἶχε τὸν κύκλο της ἀπὸ λίγους διαλεχτοὺς ἀνθρώπους, πού ἀνάμεσά τους ξεχώριζε ὁ Φώντας, ἀφοῦ τὴ χόρευε στὰ γόνατά του ὅταν ἦταν μικρὸ κοριτσάκι καὶ τῆς εἶχε παρασταθεῖ στὸν ξαφνικὸ καὶ πρόωπο σχετικὰ χαμὸ τοῦ πατέρα της.

Μία φορὰ κάθε μῆνα ἐρχόταν νὰ τὸν δεῖ καὶ νὰ γεμίσει μετὰ τὴν παρουσία της ὅλους μας, γιατί ὅλο τὸ πάτωμα θεωροῦσε γιορτὴ κάθε ἐπίσκεψή της. Ἐξὸν ἀπὸ τὰ δῶρα, ρωτοῦσε τὸν καθένα γιὰ τὰ δικά του θέματα, ἔδινε συμβουλὲς στίς κοπέλες γιὰ τὶς τουαλέτες καὶ τὰ κοσμήματά τους, ζητοῦσε τὴ γνώμη τοῦ Φώντας γιὰ τὶς εἰκονογραφήσεις τῶν βιβλίων πού ἐπρόκειτο ν' ἀναλάβει, ἐπειδὴ εἶχε ἐμπιστοσύνη στὸ καλὸ του γούστο, καὶ περίμενε τὸν ἄντρα της νὰ ἔρθῃ νὰ τὴν πάρει γιὰ τὸ σπίτι. Τὴν ἀγα-

πούσε τόσο πού ήθελε νά μὴν τὴν ἀποχωρίζεται ποτέ καὶ μόνο στὸ γραφεῖο τοῦ φίλου τοῦ πατέρα της τὴν ἄφηγε νά ἔρχεται μόνη. «Μὲ ζηλεύει ὁ ἀντρούλης μου», ἔλεγε μὲ καμμάρι ἡ Λύντια καὶ πρόσθετε: «Ἔτσι εἶναι οἱ ἄντρες. Ὅσο τέλειοι κι' ἂν εἶναι, ἔχουν κάποιο ψεγάδι».

Ξέροντας τὸ ψεγάδι τοῦ Ροβέρτου φερόταν μὲ κάποια ἐπιφύλαξη στὸ Στρατὴ καὶ στὸ Μανωλιό, ὅταν ἔφτανε ἐκεῖνος στὸ γραφεῖο. Κουτός, ἀλήθεια, πού ἦταν νά φοβᾶται πῶς ἡ γυναίκα του θ' ἀγαποῦσε ἄλλον! Ἦταν ἐξαίσιος τύπος ἀντρίκειας ὁμορφιάς, ἀψεγάδιαστο μπρούτζινο ἀγαλμα Ποσειδῶνα. Κι' ἡ Γούλα ἀκόμη ὁμολογοῦσε πῶς θὰ παντρευόταν ἀμέσως, ἂν εὑρίσκε κάποιον πού νὰ τοῦ μοιάζει κάπως.

Σεισμό, λοιπόν, συγκλόνισε τὸ πάτωμα, ὅταν ὁ Φώντας, μὲ μαύρους κύκλους στὰ μάτια, μᾶς εἶπε πῶς τὰ μεσάνυχτα τῆς προηγούμενης νύχτας ἡ Λύντια πῆγε σπίτι του σὲ κατάσταση ἁλλοφροσύνης, γιὰ νὰ τοῦ πεῖ πῶς ὁ Ροβέρτος πού τὴ λάτρευε δέκα χρόνια καὶ τὴ ζήλευε παθολογικά σχεδόν, τὴν ἀπατοῦσε μὲ μιὰν ἄλλη γυναίκα πού δεχόταν στὴ γκαρσονιέρα του.

Ἡ ἀγάπη κι' ἡ ζήλεια ἦταν μάσκα γιὰ ν' ἀποκοιμίζει κάθε ὑποψία της. Κι' ἡ δουλειὰ ὡς ἀργὰ στὸ γραφεῖο ἦταν καμουφλάρισμα τῶν ραντεβού του μὲ τὴν ἄλλη. Τὴν ἄφησε νά ἡρεμήσει κι' ὕστερα τοῦ διηγῆθηκε τὰ ἀπίστευτα γεγονότα:

«Προχτές, μόλις γύρισα ἀπὸ μιὰ γκαλερί ὅπου εἶχα ἀναλάβει τὴ διακόσμησή της. Ἔτυχε, εὐτυχῶς, νὰ εἶμαι μόνη. Τὰ παιδιὰ ἦταν στὸ νηπιαγωγεῖο κι' ἡ κοπέλα μου εἶχε πάει νὰ δεῖ τὴν ἄρρωστη μάνα της. Ἕνας συμπαθητικὸς ἄνθρωπος, γύρω στὰ τριανταπέντε, ὀρισκόταν μπροστά μου. Φοροῦσε τὰ καλὰ του, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ μυρωδιά τοῦ ἀσβέστη καὶ τὰ τραχεῖα χέρια του κατάλαβα πῶς ἦταν οἰκοδόμος, σουδατζῆς ἢ χτίστης. «Θέλετε τὸν ἄντρα μου;» τὸν ρώτησα. «Δὲν εἶν' ἐδῶ». «Ὅχι, κυρία μου, ἐσὺς θέλω. Παραφύλαξα στὸ ἀπέναντι ζαχαροπλαστεῖο γιὰ νὰ σὰς δῶ νὰ γυρίζετε. Παραφυλάω καὶ παρακολουθῶ μέρες τώρα γιὰ νὰ σὰς πετύχω μόνη». Κόμποι ἰδρώτα φάνηκαν στὸ μέτωπό του κι' οἱ λέξεις βγαίνουν μὲ δυσκολία ἀπὸ τὸ στόμα του. Δὲ φαίνονταν νὰ εἶναι ἀπὸ τίς ἐνοχλητικὲς μαστο-

ράντζες πού κολλᾶνε σὰν βδέλλες στοὺς ἐργολάβους γιὰ νὰ τοὺς πάρουν σώνει καὶ καλά στὴ δουλειὰ ἢ νὰ τοὺς φοβέρισουν ὅτι θὰ τοὺς καταγγελοῦν στὸ ΙΚΑ ἐπειδὴ τάχατες τοὺς ἔφαγαν κανένα ἐνσημο. «Καὶ τί θέλετε ἀπὸ μένα;» ρώτησα πάλι. «Κυρία μου, δὲ μπορῶ νὰ σὰς μιλήσω μπροστὰ στὴν πόρτα. Θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ μπῶ στὸ σπίτι σας γιὰτὶ αὐτὸ πού πρέπει νὰ σὰς πῶ καὶ ἐμπιστευτικὸ εἶναι καὶ δὲ λέγεται μὲ δυὸ κουβέντες». Οἱ κόμποι τοῦ ἰδρώτα γίνονταν πιὸ χοντροὶ καὶ τὰ μάτια του εἶχαν ἐκφραση εἰλικρινῆ καὶ θλιμμένη. «Περάστε» τοῦ εἶπα καὶ τὸν ἔμπασα στὸ χῶλ.

»Ἐπεσε μ' ὅλο τὸ βάρος του σὲ μιὰ πολυθρόνα, σκούπισε τὸν ἰδρώτα καὶ μοῦ ξεστόμισε ἐκεῖνο πού ἦταν ἀδύνατο νὰ φαντασθῶ ἐγώ, οὔτε σύ, καλὲ μου φίλε: «Κυρία μου, ὁ ἄντρας σας εἶναι ἐραστὴς τῆς γυναίκας μου ἐδῶ καὶ δυὸ χρόνια. Κάτι εἶχα ὑποφιαστῆ ἀπὸ πέρυσι, ἀλλὰ περίμενα νὰ ἔχω ἀτράνταχτες ἀποδείξεις ὅπου νὰ βεβαιωθῶ γιὰ τὴ δυστυχία πού μὲ βρῆκε. Ξέρετε τί σημαίνει νὰ λατρεύεις μιὰ γυναίκα, νὰ δουλεύεις εἴκοσι ὥρες τὸ εἰκοσιτετράωρο γι' αὐτήν, νὰ τὴν προσκυνᾶς σὰν εἰκόνημα κι' ἐκεῖνη νὰ σὲ ἀπατά! Εἶναι σὰ νὰ σοῦ δίνουν μιὰ κλωτσιὰ καὶ νὰ σὲ ρίχνουν σ' ἓνα γκρεμὸ χωρὶς πάτο. Συχωρεστε με, κυρία μου. Εἶμαι ἓνας ἀγράμματος καὶ δὲ μπορῶ νὰ σὰς δώσω νὰ καταλάβετε τί νιώθω. Γι' αὐτὴ τὴ γυναίκα πάσκισα νὰ γίνω κάτι καὶ κατάφερα ἀπὸ ἀπλὸς χτίστης νὰ γίνω ἐργολάβος, μικροεργολάβος βέβαια. Τὴν πῆρα μὲ τὴν ψυχὴ της — δούλευε σὲ φάμπρικα — καὶ τῆς ἔφτιαξα σπίτι, τὴν ἔκανα κυρία, κι' αὐτὴ... Μὲ συχωρεῖτε, κυρία μου. Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ κλαίει ἓνας ἄντρας, μὰ δὲν ἀντέχω πιά...»

»Πραγματικὰ οἱ λυγμοὶ τραντάξαν τὸ πελῶριο κορμί του, ἐνῶ ἐγὼ εἶχα πετρώσει. Μήπως ἦταν ἀνισόρροπος ἢ μυθομανής; «Μὴν κλαῖτε, κύριε...». «Μῆτσο μὲ λένε», ψιθύρισε μέσα ἀπ' τὰ δάκρυά του. «Λοιπόν, κύριε Μῆτσο, μήπως κάνετε λάθος; Μήπως ἀπὸ τὸ πολὺ πού ἀγαπᾶτε τὴ γυναίκα σας, τὴ ζηλεύετε καὶ φαντάζεστε κάτι πού δὲ συμβαίνει;». Κούνησε τὸ κεφάλι του μὲ ἀπελπισία: «Μακάρι νὰ ἦταν φαντασία μου ὅλ' αὐτά. Καὶ μένα στὴν ἀρχὴ μοῦ φαινόταν πῶς ζοῦσα ἓνα ἀπὸ τὰ μυθιστορήματα

πού μου διαβάζει ἡ γυναίκα μου. Ἐγώ, βλέπετε, εἶμαι μπιτ γιά μπιτ ἀγράμματος, μὰ ἐκεῖνη εἶναι πολὺ μορφωμένη. Διαβάζει τὸ «Ρομάντζο», τὴ «Βεντέτα», καὶ τὸ «Θησαυρό». Ὅμως τὴν παρακολούθησα κι' αὐτὴ καὶ τὸν δικό σας καὶ κρατῶ ἀτράνταχτες ἀποδείξεις. Τῆς ἔχει νοικιάσει μιὰ γκαρσονιέρα πολυτελείας στὴ Λεωφόρο Πανόρμου καὶ συναντιοῦνται δυὸ καὶ τρεῖς φορές τὴ βδομάδα. Δὲν ξέρω τί ψευτιά σας λέει ὁ ἄντρας σας, ἀλλὰ ἡ δικιά μου λέει πὼς παίρνει τὰ παιδιὰ σ' ἓνα κοντινὸ παρκάκι γιὰ νὰ παίξουν. Ἐφτάσα στὸ σημεῖο νὰ φτιάξω ἀντικλείδια, ξεγελώνοντας τὸ θυρωρό, καὶ μπῆκα μέσα κι' ἐρευνήσα σὰ μυστικός ἀστυνόμος. Γνώρισα τίς μεταξωτὲς ρόμπες τῆς γυναίκας μου καὶ βρῆκα κι' αὐτὰ τὰ δυὸ πραγματάκια πού θὰ χαρίσατε κι' ἐσεῖς στὸν ἄντρα σας». Ἐβγάλε ἀπὸ τὴ τσέπη του ἓνα τασάκι σμαλτωμένο μ' ἓνα δελφίني καὶ τὸ χρυσὸ στήριγμα τῆς γραβάτας, πού τοῦ εἶχα κάποτε δωρίσει, μὲ τὰ ἀρχικὰ του Ρ. Σ.

»Ποιὸς ξέρεῖ τί ὄψη εἶχα, πού ὁ ἄνθρωπος ἔχασε τὸ δικό του πόνο καὶ σηκώθηκε ὀρθός. «Γίνατε σάν τὸ λεμόνι. Νὰ σας φέρω ἓνα ποτήρι νερό; Ποῦ μπορῶ νὰ βρῶ;». Τέντωσα τὰ νεῦρα μου καὶ προσπάθησα νὰ συνέλθω καπνίζοντας ἓνα τσιγάρο κι' ὁ συνάδελφός μου στὴ συμφορὰ μὲ κοίταζε ὅπως ἓνας μελλοθάνατος τὸν ὁμοῖό του. Ξαφνικὰ ὅμως ἔμπηξε ἄγριες φωνές καὶ χτύπησε τόσο δυνατὰ τὸ χέρι του στὸ τραπέζακι πού τὸ σέτ τοῦ τσιγάρου, πού ἦταν ἀκουμπισμένο ἐκεῖ, χορηγήθηκε: «Δὲ φταίει καθόλου ἡ γυναίκα μου. Ἦταν ἀθώα καὶ μ' ἀγαποῦσε. Ὁ ἄντρας σας τὴν ξεμυάλισε μὲ τὴν αὐτοκινητάρια του καὶ τίς κοστουμιές του. Ποιὸς διάβολος τὸν ἔφερε μπροστά της! Τὸ ξέρω πὼς γιὰ σας τοὺς πλούσιους ὁ γάμος εἶναι ἓνα καπάκι γιὰ νὰ κερατώνει ὁ ἄντρας τὴ γυναίκα κι' ἡ γυναίκα τὸν ἄντρα. Γιὰ μᾶς ὅμως τοὺς φουκαράδες καὶ τοὺς φτωχοὺς εἶναι ἱερὸ πράμα, εἶναι ὅλη μας ἡ ζωὴ. Κι' οἱ ὁμοῖές σας ἀλλάζουν τοὺς ἐρωμένους σάν τὰ φουστάνια τους. Μονάχα ἐσεῖς δὲ λερώνετε τὸ στεφάνι σας. Σὰς παρακολουθῶ καὶ σὰς μῆνες καὶ σιγουρεύτηκα γι' αὐτό... Καὶ τώρα τί νὰ κάνουμε; Ἐγὼ μὰ φορὰ εἶμαι ἀποφασισμένος νὰ σκοτώσω τὸ δολοφόνου τῆς εὐτυχίας μου. Εἶμαι τίμιος ἄν-

θρωπος κι' ἤρθα νὰ σας προειδοποιήσω νὰ τὸν μαζέψετε».

»Καθὼς μιλοῦσε τὸν συμπονοῦσα πιὸ πολὺ. Ἦταν ἓνα τίμιο παλληκάρι, ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πάθους πού δὲν ἐκφυλίζουν τὴ ζωὴ μὲ τὴ σκέψη καὶ θὰ πραγματοποιοῦσε τὴν ἀπειλή του. Ἐπρεπε νὰ σώσω πρῶτα αὐτὸν κι' ὅσο γιὰ μένα ἦταν ἄλλος λογαριασμός. Γιὰ τὴν ὥρα, μ' ὅλο πού ἐσφιγγα στὸ χέρι μου τὸ σμάλτο καὶ τὴ χρυσὴ καρφίτσα, μοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ πιστέψω πὼς ὁ ἄντρας ὁ δικός μου, ὁ συνεργάτης μου, ὁ καλλιεργημένος ἄνθρωπος πού μοῦ ἀνέλυε τὸν Προύστ, τὸν Ρίλκε, τὸν Χαίλντερλιν καὶ μοῦ ἔδινε ἰδέες γιὰ νὰ εἰκονογραφήσω τὸν Ἐλιοτ, πλάγιαζε μὲ μιὰ γυναίκα πού διάβαζε «Ρομάντζο» καὶ «Βεντέτα»! «Καὶ νὰ σκεφεῖ κανεὶς πὼς βγάζουν τὰ μάτια τους μπροστὰ στὰ παιδιὰ μου! Ἄς εἶναι δυὸ καὶ τριῶ χρονῶ καὶ δὲν καταλαβαίνουν. Ὁ δικός σου φταίει! Θὰ τὸν σκοτώσω, σοῦ λέω, γιατί ἔκαμε πόρνη μιὰ τίμια γυναίκα», οὐρλιαξε πάλι ὁ ἄλλος σφίγγοντας τὸ κενὸ μὲ τὰ πελώρια χέρια του. «Ὅχι, Μῆτσο», τὸν καταπράβνα. «Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ τὸν σκοτώσεις. Ἀφῆσέ τον σὲ μένα. Ὅσο γιὰ τὴ γυναίκα σου, κάνε τὴν ὅ,τι θέλεις. Χώρισέ την, κράτησέ την γιατί δὲν ἔχεις τὸ θάρρος νὰ τὴν σκοτώσεις, ἐπειδὴ μ' ὅλα πού σοῦ ἔκανε, τὴν ἀγαπᾷς ἀκόμα. Τὸ πρῶτο πού θὰ κάνουμε εἶναι νὰ τοὺς πιάσουμε ἐπ' αὐτοφώρῳ. Ἐγὼ μιὰ φορὰ τὸν δικό μου, θὰ τὸν διώξω. Κι' ἐσύ κάνε τὴ δικιά σου ὅ,τι θέλεις. Σύμφωνοι; Θὰ πᾶμε αὔριο τὸ ἀπόγευμα στὴ γκαρσονιέρα. Θ' ἀνοίξουμε ἡσυχά - ἡσυχά, ἀφοῦ ἔχεις κλειδί, καὶ θὰ ἐξηγηθοῦμε σάν πολιτισμένοι ἄνθρωποι. Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ γίνουμε ρεζίλι. Δώσε μου τὸ χέρι σου».

»Ἐσφίξε καὶ τὰ δυὸ μου χέρια στὶς τραχειὲς παλάμες του καὶ μὲ κοίταξε μὲ θαυμασμό: «Μπράβο! Τέτοια γυναίκα πρώτη φορὰ συνάντησα στὸ βίό μου. Ὁμορφὴ σάν Παναγιά, πλούσια καὶ τίμια! Ἐδῶ πού τὰ λέμε, ἡ δικιά μου οὔτε μιὰ τρίχα ἀπὸ τὰ χρυσὰ σου μαλλιά δὲν ἀξίζει. Κι' ἀκόμη εἶναι κοντὴ καὶ χοντρή σάν βαρελάκι, κι' ὄχι βεργολυγερὴ σάν κυπαρισσάκι ὅπως τοῦ λόγου σου. Μὲ τὸ συμπάθειο, κυρά μου, ὁ ἄντρας σου δὲν εἶναι μόνο παλιάνθρωπος, μὰ καὶ βλάκας, καὶ θεόστραχος. Νὰ λαχτα-

ρᾶ, πού λέει ὁ λόγος, τῇ γίδα, ἐνῷ μπορεί νὰ τρώει ἐλάφι καὶ πετροπέρδικα!». Μ' ὅλη μου τὴν πίκρα χαμογέλασα στὸ ἀπλοϊκὸ παλληκάρι καὶ τὸν ξεπροβόδισα, δίνοντάς του ραντεβού γιὰ σήμερα τὸ ἀπόγευμα.

— Κι' ὕστερα; ρωτήσαμε ὅλοι μαζί τὸ Φώντας πού κρεμόμασταν ἀπὸ τὰ χεῖλη του.

— Ὑστερα γίναν ὅπως ἤθελε καὶ πρόβλεπε ἡ Λύντια πού ἔχει καὶ ἀτσαλένια θέληση καὶ τὴν ἀλάθευτη κρίση τοῦ πατέρα της. Κρυμμένη πίσω ἀπὸ ἕνα παραθᾶν μὲ τὸ Μῆτσο, ἄκουσε καὶ εἶδε τὸν ἄντρα της νὰ κάνει ἔρωτα μ' αὐτὸ τὸ γύναιο πού ἦταν ὅπως τὴν εἶχε περιγράψει ὁ ἄλλος. Τὸ κορμί τοῦ ἀρχαίου θεοῦ ἀγκάλιαζε μὲ πάθος τὸ σάρκινο κρασοβάρελο καὶ τῆς ψιθύριζε γλυκόλογα πού οὔτε στὴν ἴδια δὲν εἶχε ξεστομίσει: «Παιδάκι μου! Ὑπέροχὴ μου ἀγάπη! Κορώνα τῆς ψυχῆς μου!». Ἐκείνη γρύλιζε σὰν σκυλίτσα καὶ τὰ παιδιὰ στὴ διπλανὴν κάμαρα παίζανε ἕνα ἠλεκτρικὸ τραινάκι πού τοὺς εἶχε χαρίσει «ὁ θεὸς Ροβέρτος».

— Ὅταν εἶδε τὴ Λύντια ὀρθή ἀπὸ πάνω του, γονάτισε μπροστά της: «Λύντια, ἄκουσέ με! Θὰ σοῦ ἐξηγήσω. Μὴν παρεξηγεῖς μερικὰ φαινόμενα. Δὲ μπορῶ νὰ ἐξηγήσω κι' ἐγὼ πῶς ἔπεσα τόσο χαμηλά. Καλὰ λέει ὁ Ντοστογιέφσκυ πῶς ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἄβυσσος πού οὔτε ὁ ἴδιος δὲ μπορεί νὰ θυθομετρήσει. Μὴ μὲ κοιτάξεις ἔτσι. Μίλησέ μου. Πές κάτι! Βρίσε με, χτύπησέ με, φτύσε με!». «Δὲν ξέρω νὰ βρίζω καὶ νὰ φτύνω. Ὁ πατέρας μου μ' ἔμαθε νὰ κρίνω φύχραιμα πάνω ἀπὸ κάθε συναισθηματισμό. Ἀναγνώρισε τουλάχιστο τὸ σφάλμα σου σὰν ἄντρας καὶ μὴ σέρνεσαι σὰν σκυλὴν κι γερμίζοντάς με φιλολογίες πασαλειμμένες μὲ δάκρυα κροκοδείλου. Χωρίζουμε γιὰ ἀσυμφωνία χαρακτήρων. Θὰ φύγω μὲ τὰ παιδιά στὸ σπίτι τῆς Κηφισιάς. Κανένας δὲ θὰ μάθει τὸ κατάντημά σου, παρὰ μονάχα ὁ Φώντας πού θ' ἀναλάβει τὸ διαζύγιο. Πίστεψέ με πῶς δὲ λυπόυμαι καθόλου. Καλύτερα νὰ ξέρεи κανεὶς τὴν ἀλήθεια ὅσο πικρὴ κι' ἂν εἶναι, παρὰ νὰ ζεῖ μέσα στὴν ψευτιά. Οὔτε ἐσένα, οὔτε τὴν τσουλίτσα σου ἀξίζει νὰ λυπηθεῖ κανεὶς. Αὐτὴ μάλιστα δὲ θὰ ὑποστῇ καμὶὰ τιμωρία γιὰ τὸ χρυσὸ τοῦτο παιδί τῇ λατρεύει κι' εἶναι ἔτοιμος νὰ τῆς τὰ συχωρέσει ὅλα γιὰ τὴ νομίζει ἀ-

θῶα περιστερὰ πού τὴν παράσυρες στὸ βούρκο μὲ τὰ λεφτὰ καὶ τὴν ὁμορφιά σου. Ἴσως νὰ μὴν ἔχεις ἄδικο, Μῆτσο, καλέ μου φίλε. Ὁ ἄντρας μου εἶναι πιὸ ἐνοχὸς ἀπὸ τὴ γυναίκα σου».

Δυὸ χρόνια ἔχουν περάσει ἀπὸ τὸ δράμα τῆς Λύντιας πού συνῆλθε γρήγορα κι' ἐξακολουθεῖ νὰ δουλεύει δημιουργικά, μοιράζοντας τὴ ζωὴ της ἀνάμεσα στὰ παιδιά καὶ στὶς καλλιτεχνικὲς ἀσχολίες της. Καινούριοι πελάτες, δεκάδες, ἑκατοντάδες καταφθάνουν κάθε μέρα στὸ ἐδῶμο πάτωμα γιὰ ν' ἀκουμπήσουν τὰ δράματα ἢ τίς κωμωδίες πού τοὺς παίζει ἡ ζωὴ στὰ χέρια καὶ στὶς καρδιὲς τῶν φίλων του. Κλαίνε, ἀπελπίζονται, θέλουν ν' αὐτοκτονήσουν, μὰ σιγὰ - σιγὰ παρηγοριοῦνται καὶ ξεχνοῦν.

Θυμᾶμαι τὸ νεαρὸ παιδί τοῦ μηχανουργίου πού τοῦ πήρε τὰ τρία δάχτυλα τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ του ἡ μηχανή. Ἦταν πιὸ κίτρινος ἀπὸ κερί καὶ τὰ δάκρυα ἔσταζαν σιωπηλὰ πάνω στὸ μπανταρισμένο χέρι: «Ἐγὼ ἀνάπηρος. Τί τὴ θέλω τὴ ζωή;». Τὶς προάλλες, ἕνα χρόνο μετὰ τὸ δυστύχημα, ἦρθε ντυμένος στὴν τρίχα γιὰ μιὰν ὑπόθεσιν ἐξώσεως, φορώντας τὴ θέρα καὶ τὸ δαχτυλίδι τοῦ ἀρραβῶνα στὸ δείκτη τοῦ ἀκρωτηριασμένου χεριοῦ πού μαζί μὲ τὸν ἀντίχειρα βγάζει τὴν ἴδια δουλειὰ πού ἔβγαζε καὶ πρὶν. Ἦταν πανευτυχὴς γιὰ τὴ θά παντρευόταν τὴν κοπέλα του καὶ θὰ τὴν ζοῦσε μὲ ὅλα τὰ καλά, γιὰ εἶχε γίνει στὸ μεταξὺ ἐργοδηγός. Κι' ὁ θρησκοδόλητος ἐπιχειρηματίας Ψυχγογίδης περνᾷ ζωὴ χαρισάμενη μὲ τὴ δευτέρη γυναίκα πού τοῦ βρῆκε ἡ παλιοσημερολογίτισσα μάνα του. Προσεύχεται μαζί της δυὸ ὥρες τὴν ἡμέρα καὶ συμφωνεῖ κι' αὐτὴ πῶς τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα ἔχουν ἀπόλυτη προτεραιότητα ἀπὸ τίς ὕλιστικὲς ὑποχρεώσεις γιὰ τὴ διαιώνισιν τοῦ εἶδους.

Αὐτὰ διαπιστώνω κι' ἀκόμη βρίσκω ἀληθινὴ τὴ γνώμη τοῦ Ντοστογιέφσκυ πού πρόβαλε ὁ Ροβέρτος γιὰ δικαιολογία στὴ Λύντια, πῶς ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μιὰ σκοτεινὴ καὶ ἀπύθμενη ἄβυσσος. Ἔτσι ἕνας μεσόκοπος κύριος μὲ τρία παιδιά κι' ἕνα ἐγγονάκι, ἀποροῦσε πῶς ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ ἀσελγήσει σ' ἕνα κοριτσόπουλο δεκατεσσάρων χρονῶν, ὅσο κι' ἂν ἦταν ξεβγαλμένο

καὶ προκλητικό. Ντρεπόταν ν' ἀντικρύσει τὴ γυναίκα καὶ τὰ παιδιά του, ἔστω κι' ἂν ἡ μάνα τοῦ πορνίδιου δέχτηκε νὰ τὰ καπακώσῃ μὲ ἀρκετὰ χιλιάρικα. Φονιάδες, διαστές, ἀπατεῶνες μικρῆς καὶ μεγάλης ὀλκῆς, θύματα τῆς μοίρας καὶ τῆς περιστασης, πρόβατα ποὺ κατασπάραξαν λύκοι, παρελαύνουν κάθε μέρα ἀπὸ τὰ γραφεῖα μας καὶ ἰδίως ἀπὸ τὸ στέκι τοῦ Φῶντα.

Στὸ μεταξὺ ἡ φαμίλια μας πληθαίνει κι' οἱ δυὸ γυναῖκες γίναν τρεῖς. Ἡ Φούλα, κάνει τὴν ἐξάσκησή της στὸ γραφεῖο τοῦ παρ' Ἀρείφ Πάγφ δικηγόρου. Εἶναι μὲ μικρὸσωμη μελαχροινή, σὲ στυλ γαλλιδούλας φος-μαίγκρ, μὲ ἀνασηκωμένη μυτούλα. Κάτι ἐνδιάμεσο μεταξὺ Γούλας καὶ Μάχης. Κάθε βράδυ ἔρχεται καὶ τὴν παίρνει ὁ ἄντρας της, ὁ πανύψηλος λεβέντης Τάκης, ποὺ εἶναι ἡλεκτρολόγος καὶ καμαρώνει ποὺ ἔχει γυναίκα ἐπιστήμονα.

Ἔρχονται καὶ δυὸ φημισμένοι ἐπιστήμονες, γνωστοὶ τοῦ Φῶντα κι' αὐτοί, ποὺ ἔλειπαν στὸ ἐξωτερικὸ καὶ γύρισαν στὸ «πάτριον ἔδαφος» ἀπὸ ἀκατανίκητη νοσταλγία, ἀφήνοντας ὁ ἓνας ἔδρα στὴ Χαϊδελεέργη κι' ὁ ἄλλος στὴ Γκρενόμπλ. Διορίστηκαν ἀμέσως ὁ ἓνας στὴ Μαθηματικὴ κι' ὁ ἄλλος στὴ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας. Εἶναι σοφοὶ κι' οἱ δύο μὲ διεθνὲς κύρος, συμπαθέστατοι, ἀλλὰ ἔχουν ἓνα κοινὸ κουσούρι: ἀκατάσχετη φλυαρία γύρω ἀπὸ θέματα τῆς εἰδικότητάς τους. Ὁ μαθηματικός, μ' ὅλο ποὺ τοῦ δηλώνεις πὼς δὲ σκαμπάζεις γρὺ ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη του, ἐννοεῖ νὰ σοῦ ἐξηγήσῃ «ἀπλὰ» τὸ διαφορικὸ λογισμὸ καὶ τὴ θεωρία τῶν συνόλων. Ἡ ἐξήγηση κρατᾷ δυὸ - τρεῖς ὥρες κι' ἂν ἡ Γούλα δὲν πεῖ πὼς εἶναι ἡ ὥρα νὰ κλείσει τὸ γραφεῖο, μπορεῖ νὰ συνεχίσει καὶ μὲ σχήματα ἀκόμη τὰ ἀκαταλαβίστικα αὐτὰ θέματα.

Πιὸ ἐπικίνδυνος εἶναι ὁ καθηγητὴς τῆς Πολιτειολογίας ποὺ, ἔξω ἀπὸ τὴν πολυμάθειά του, ἔχει ἀπέραντη μνήμη καὶ ξέρεי ἀπ' ἔξω διαλόγους τοῦ Πλάτωνα, κατεβατὰ ἀπὸ τὸν Πλούταρχο καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ «Πολιτικά» τοῦ Ἀριστοτέλη. Ἀφήνω τὸν Ὀμηρο, τοὺς τραγικούς, καὶ τὸν Ἀρχιλόχο ποὺ τοῦ ἔχει ἀδυναμία γιατί ἦταν ποιητῆς, πολιτικός, πολεμιστῆς καὶ τυχοδιώκτης. Ὁ πολιτειολόγος, κι' ὅταν ἀκόμη ἡ Γούλα

κλείσει τὸ γραφεῖο, μὲ συνοδεύει ὡς τὴ στάση τοῦ λεωφορείου, ὅπως ὁ θρησκόληπτος Ψυχογιός, κι' ἀπαγγέλλει φωναχτὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ «Πολιτικά», ἀδιαφορώντας ἂν γινόμαστε δημόσιο θέαμα. Ἐνα βράδυ ἔξῃρε τὴν δξύνοια καὶ παρατηρητικότητα τοῦ Ἀριστοτέλη ποὺ διατύπωσε, δυὸ χιλιετηρίδες πρίν, τὴν ψυχολογία τῶν ἐπαναστάσεων, ποὺ ἐνῶ προκαλοῦνται ἀπὸ τιποτένια κι' ἀσήμαντα αἰτία, ἐπιφέρουν κολοσσιαῖες μεταβολές στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος. Παράδειγμα ὁ φασισμὸς κι' ὁ ναζισμὸς. Ποιὸς μποροῦσε ποτὲ νὰ φανταστεῖ πὼς ὁ δασκαλάκος μὲ τοὺς ἐξαθλιωμένους μπαλίλα κι' ὁ μπογιατζῆς ὁ Χίτλερ μὲ τοὺς ἀλῆτες του θὰ αἵματοκυλοῦσαν τὸν κόσμο;... Βρισκόμασταν στὴν Πλατεία Δημοκρατίας ὅταν ἄρχισε νὰ τεκμηριώνει τὰ λεγόμενά του μὲ τὸ χωρίο τοῦ Ἀριστοτέλη: «Γίνονται μὲν οὖν αἱ στάσεις οὐ περὶ μικρῶν ἀλλ' ἐκ μικρῶν. Στασιάζουσι δὲ περὶ μεγάλων. Μάλιστα δὲ καὶ αἱ μικραὶ ἰσχύουσιν, ὅταν ἐν τοῖς κυρίοις γένωνται, οἷον συνέδη καὶ ἐν Συρακούσαις ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις...». Συνέχισε ν' ἀπαγγέλλει μονάχος του, γιατί ἐγὼ εἶχα πηδήξῃ στὸ λεωφορεῖο ποὺ ξεκινούσε...

Πολὺ ὥραϊα περνοῦμε στὸ ἔβδομο πάτωμα, μιὰν ὁδὸν φιλίας κι' ἀγάπης μέσα στὴν καρδιά τῆς Ἀθήνας, μὲ φόντο τὸ νεοκλασικὸ χτίριο, τὸν Ὀρφέα ποὺ κρούει τὴν ἀνυπαρκτη λύρα καὶ τὸ μακρινὸ δράμα τῆς Ἀκρόπολης. Πονᾶμε καὶ χαιρόμαστε μὲ τὴ λύπη καὶ τίς χαρὲς ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου. Δυὸ μέρες ἀγωνίας περάσαμε ὥσπου νὰ τελειώσῃ καλὰ ὁ δύσκολος τοκετὸς τῆς γυναίκας τοῦ Μανωλίου. «Ὅλα τὰ γραφεῖα ἐκλείσαν γιὰ νὰ πᾶμε στὴν κηδεῖα τοῦ πατέρα τοῦ Στρατῆ. Ἡ δξεία σκυλημοειδίτιδα τοῦ μανεκέν μας, τοῦ Μητᾶ, μᾶς ἔκανε νὰ κρατᾶμε θάρδιες στὴν κλινική. Ὅλοι προσπαθήσαμε νὰ παρηγορήσουμε τὸ Φῶντα, ποὺ τὸ πρῶτο του ἐγγόνι γεννήθηκε νεκρό. Πανηγυρίσαμε ὅλοι ποὺ ἐπὶ τέλους ἡ παρθένα τῶν τριανταδυὸ καρατίων βρῆκε τὸν ἐκλεχτὸ τῆς καρδιάς της. Τὴ γεμίσαμε δῶρα κι' ὁ Μανωλίδης — κατεργάρης Κρητικὸς — ἔκαμε τὴ μεγάλη θυσία νὰ κολλήσει τὰ δοσμένα κατ' ἀπόλυτη ἀποκλειστικότητα χεῖλη στὴ γυναίκα του, στὰ παρθενικά δικά της. Μὴν ἀπορεῖτε ποὺ ἀνάφερα ἓνα σωρὸ

θλιβερά περιστατικά κι' ἕνα μόνο χαρούμενο. Τὸ μεράδι τῆς χαρᾶς εἶναι τόσο μικρὸ στὶς ἀνθρώπινες ζωὲς πού μοιάζει μὲ ἀστραπή στὸ σκοτάδι, λίγες σταλαματιές νεροῦ στὴν ἀνυδρὴ ἔρημο.

Χτές, εἴκοσι τοῦ Μάη, παραδρέθηκα καὶ σ' ἕνα ἄλλο συγκινητικὸ κι' εὐχάριστο γεγονός. Μόλις πῆγα, μυρίστηκα πῶς «τὰ παιδιά» συνωμοτοῦσαν. «Οἱ ἦσαν ἐκεῖ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Φῶντα πού εἶχε Ἐφετεῖο καὶ θὰ ἐρχόταν σὲ μιὰ - μιὰμιση ὥρα. Ἀποφάσισαν, λοιπόν, νὰ τοῦ ἐτοιμάσουν μιὰ ἐκπληξή γιὰ τὴ σήμερα ἐκλείνε τὰ ἐξήντα του χρόνια. Ἐξὸν ἀπὸ τὴν τούρτα τῶν γενεθλίων, ἀγόρασαν κρασί, μπύρες καὶ μεζεδάκια πού ταχτοποίησαν στὴ θεράντα. Μόλις μπῆκε κατακουρασμένος, τὸν ἄρπαξαν στὴν ἀγκαλιά τους οἱ τρεῖς κοπέλες καὶ τὸν ἔβαλαν νὰ σβήσει τὰ ἔξι πράσινα κεράκια, ἐνῶ ὅλοι τραγουδοῦσαν τὸ «χρόνια πολλὰ γιὰ τὰ γενέθλιά σου».

Στρωθήκαμε ἔπειτα στὸ φαγοπότι καὶ δὲν ξέρω γιατί ὁ Φῶντας, πού ἀστραφτε ἀπὸ χαρά, μοῦ θύμισε τὸ γέρο Νέστορα πού, στὴν εὐγλωττία, τοῦ ἔμοιαζε ὁ συνονόματός του ρήτορας Ἀντιφῶν. Κι' ἀκόμη οἱ γύρω του, πού εἶχαν ὀργανώσει τὸ ὁμηρικὸ αὐτὸ συμπόσιο πρὸς τιμὴν του, ἔμοιαζαν μὲ ἄλ-

λους ἥρωες τῆς Ἰλιάδας καὶ τῆς Ὀδύσσειας. Ὁ σιωπηλὸς καὶ μετρημένος Ἥλιος, θύμιζε τὸν πανέξυπνο Ὀδυσσεύς, ὁ δαυδὴς τοῦ ὀρόφου, ὁ Μηνᾶς, τὸν ὠραῖο κι' ἐλαφρόμυαλο Πάρι, ὁ Μανωλῖος τὸν Πάτροκλο κι' ὁ Στρατῆς, μόνο στὰ λόγια, τὸν παλληκαρὰ Ἀχιλλέα. Ἡ Γούλα ἦταν πιστὸ ἀντίτυπο τῆς Πηνελόπης, πού ὄρῃκε ἐπιτέλους τὸν Ὀδυσσεύς της, ἡ Μάχη μοιραία σὰν τὴν Ἑλένη, κι' ἡ Φούλα, σεμνὴ Ἀνδρομάχη πλάι στὸν Ἐκτορά της.

Ἡ ὁσὴ μας δὲν εἶναι γέννημα τῆς φαντασίας μου, μὰ ἀληθινή. Εἶναι εὐκόλο νὰ τὴν βρεῖτε ἀπὸ τὴν περιγραφὴ πού σᾶς ἔχω κάμει, δυὸ φορές μάλιστα, στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ τέλος. Κι' ἂν ἀκόμη δὲν ἔχετε καμιά μπερδεψιά μὲ δικαστήρια, ἔλατε νὰ τὴν ἐπισκεφθῆτε, ἔτσι, ἀπὸ ἀπλὴ περιέργεια. Εἶμαι σίγουρος πῶς θὰ σᾶς ἀρέσει, ἀφοῦ οἱ δικηγόροι δὲν ἔπαφان νὰ εἶναι ἀνθρωποὶ. Στὴν ἀριστερὴ μεριὰ τοῦ στήθους τους ὑπάρχει μιὰ ζεστή, παλλόμενη καρδιά κι' ὅχι ἀποστεωμένοι κώδικες τυπικῆς λογικῆς. Θὰ σᾶς δεχτοῦν ὅπως δέχτηκαν καὶ μένα, ἕναν ξένο καὶ παρείσακτο, πού ἀποζητοῦσε λίγη ἀγάπη κι' ἀνθρώπινη ζεστασιά.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΟΣΚΟΒΗΣ

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΓΙΟΡΤΑΖΕΙ

Στὸ γιό μου.

Ἥλιε, ἐσύ τί θὰ χαρίσεις
στὸ παιδάκι πού γιορτάζει;
— Τὸ χρυσάφι ὅλου τοῦ κόσμου
στὴν καρδιά του νὰ σωριάζεται.

Πές μου, νύχτα, τί ἐτοιμάζεις
γιὰ ἕνα τέτοιο παλληκάρι;
— Ἐνα σκέπασμα βελουδο
κι ἀπὸ ἀσήμι ἕνα φεγγάρι.

Καὶ σὺ ἀέρα τί θὰ φέρεις
στὸ παιδί πού περιμένει;
— Τὴ δροσιὰ πού τρεμουλιάζει
στὰ κλαράκια κρεμασμένη.

Ὁ χειμῶνας τί θὰ φτιάξει
γιὰ τὸ ὀλόγλυκο τὸ ἀγόρι;
— Ἀπὸ πάγο παιχνιδάκια
κι ἕνα ἀφράτο πανωφόρι.

Ἀνοιξη, τί κουβαλᾷς
γιὰ παιδάκι χαϊδεμένο;
— Χλόη ἀπάνω νὰ κυλιέται
κι ἕναν κῆπο ὅλανθισμένο.

Κι ἐσύ, μάνα, στὸ παιδί σου
γιὰ νὰ δώσεις τί ἀπομένει;
— Τὴ ζωὴ μου πού ἔναι πάντα
μὲ τὸν ἥσιο του δεμένῃ.

ΡΕΝΑ ΚΑΡΘΑΙΟΥ

Ἀρτέμιδας δὲν εἶταν ἐκεῖ ἡ δορκάδα — τὸ ζαρκάδι — παρὰ ἡ ἄρκτος — ἡ ἀρκούδα. Ἔτσι σὲ κάποιαν γιορτὴ ἀρκούδα κατασπάραιξε κάποιο κοριτσάκι ποὺ εἶχε ἔλθει ἐδῶ μὲ τὴν οἰκογένειά του. Οἱ ἀδελφοὶ τοῦ θύματος ἐσκοτώσαν τὴν ἀρκούδα, προκαλώντας τὴν ὀργὴ τῆς θεᾶς. Δὲν ἄργησε, σύμφωνα πάντοτε μὲ τὸν θρύλο, νὰ ξεσπάσει ἐπιδημία ποὺ ἐθέριζε κυρίως κορίτσια τεσσάρων ἕως δέκα - δώδεκα ἐτῶν. Πανικόβλητος, ὁ πληθυσμὸς ἔστειλε νὰ συμβουλευθεῖ τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Ὁ χρησμός ὑπῆρξε σαφής: Ὁ λοιμός θὰ ἔπαυε, ἐὰν κορίτσια ἡλικίας τεσσάρων ἴσαμε δέκα - δώδεκα χρόνων ἔρχονταν νὰ κατοικήσουν στὸν ἱερὸ χῶρο καὶ νὰ ὑπηρετοῦν τὴν θεά. Ἔτσι, μέσα στὸν χῶρο τῆς στοᾶς ἱτοιμάσθηκαν καὶ διαρρυθμίσθηκαν ἕξη μεγάλα δωμάτια μὲ κρεβάτια καὶ τραπέζια γιὰ τὴ διαμονὴ τῶν παιδιῶν ποὺ σήμερα βλέπομε ἀκόμα τὰ ἀχνάρια των καί, μαζί μὲ τὰ γλυπτά τοῦ μουσείου, ποὺ εἰκονίζουν πρόσωπα «Ἀρκτων» (ἔτσι ὀνομάσθηκαν οἱ μικρὲς θεραπαινίδες τῆς Ἀρτέμιδας), συνιστοῦν τὴν τόσο κοντὰ στὴν συμπάθειά μας ἄμεση σχεδὸν παρουσία τῆς ἀρχαίας ζωῆς. Ἐδῶ ἀνατρεφόμενες, οἱ «Ἀρκτοι» ἐγίνονταν καλὲς νοικοκυρὲς καὶ προετοιμαζόνταν γιὰ τὸν προσορισμὸ των ὡς καλῶν συζύγων. Κατὰ τίς γιορτὲς τοὺς ἐδινόταν καὶ ἡ εὐκαιρία νὰ γνωρίσουν τοὺς μελλοντικούς ἀρραβωνιαστικούς των. Καθὼς, μὲ τὴ λατρεία τῶν θεῶν, οἱ ἀρχαῖοι συνδύαζαν καὶ πρακτικὰς ἐπιδιώξεις ποὺ ἐστήριζαν τὴν καθημερινὴ ζωὴ, ἀναπτύχθηκε στὸν χῶρο τοῦτο καὶ χρήσιμη δραστηριότητα: τὸ ἱερὸ τῆς κουροτρόφου θεᾶς, τῆς καὶ προστάτιδας τῶν ἐγκύων γυναικῶν, ἐξελίχθηκε σὲ παρθεναγωγεῖο οἰκοτροφεῖο. Τὰ εὐρήματα ποὺ, μέσα στοὺς φωτεινοὺς, τόσο φιλόξενους χώρους τοῦ μουσείου τῆς Βραυρώνας, σὲ σαγηνεύουν, ἀποτελοῦν ζωντανὴ μαρτυρία τοῦ βιοσυναισθήματος τῶν χρόνων ἐκείνων, ὅπως καὶ οἱ πολλὲς ιδιότητες ποὺ ἀποδόθηκαν καὶ συγκεντρώθηκαν στὴν θεὰ Ἀρτεμὶ εἶναι δείγματα τοῦ «συγκρητισμοῦ», τῆς συγχώνευσης δηλαδὴ στοιχείων ἀπὸ διάφορες θρησκευτικὰς λατρεῖες (ὁ ὅρος, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο ἱστορικὸ κρητικὸν ὄρο, ἐχρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Πλούταρχου μὲ τὴν ἔννοια αὐτῇ).

Ἐκεῖνο τὸ «ARTEMIDAI HAI ISTH ANEΘHKEN», ἐπιγραφὴ χαραγμένη τόσο ἐντονα ἐπάνω στὴν μαρμαρίνη βάση γλυπτοῦ ἀφιερώματος, πόσα δὲν φανερώνει ἀπὸ τὴν ψυχικὴ ἰδιοσυστασία τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ποὺ εἶχαν ὑποστεί, τόσους αἰῶνες ἔπειτα ἀπὸ τὴν «κάθοδο» τῶν βορείων προγόνων των, τὴν ἐπίδραση τοῦ Νότου. «Στὴν γλυκύτατῃ Ἀρτέμιδα» ἐξέφραξε μὲ περισσὴ συναισθηματικότητα ἡ αἴσια ἐλευθερωμένη μητέρα τὴν εὐγνωμοσύνη της γιὰ τὸν δίκην δυσάρεστα ἐπακολούθημα τοκετό. Περισσότερο τυχερὴ αὐτὴ ἀπὸ τίς ἄλλες ἐκείνες λεχῶνες ποὺ πέθαιναν ἀπάνω στὸν τοκετό. Αὐτῶν οἱ χιτῶνες ἀφιερώνονταν στὴν Ἰφιγένεια, στὸ πλαίσιο τῆς χθόνιας, μὲ αὐτὴν σχετιζόμενης λατρείας.

Μέσα στὸ μουσεῖο ἀντικρίζεις κάμποσα ἀγάλματα ἀπὸ μάρμαρο παιδιῶν, κοριτσιῶν καὶ ἀγοριῶν ἡλικίας 10 - 12 ἐτῶν καὶ μικρότερης ποὺ εὐρέθηκαν ἐμπρὸς στοὺς κοιτῶνες τῶν οἰκοτρόφων. Οἱ δάσεις των εὐρίσκονται ἀκόμα στὴν ἀρχικὴ των θέση. Πόσο κοντὰ σου τὸ νιώθεις, τὸ χαμόγελο τῶν παιδιῶν αὐτῶν, σημαντικὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο τῆς ἀρχαίας τέχνης ποὺ ὑπῆρξε ἡ κατ' ἐξοχὴν ἔκφραση τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀξίας της, σὲ στενὴ σχέση μὲ τὴ φύση καὶ μὲ τὴ θεότητα. Ἀνάμεσα στὰ γλυπτά αὐτὰ βλέπεις καὶ τὸ μαρμαρίνο κεφάλι τυφλῆς «Ἀρκτου», μικροῦ, τρυφεροῦ κοριτσιοῦ, τόσο συγκινητικὸ στὴν αἰθρία ἐγκαρτέρηση ποὺ ἀναδίδεται ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικά του. Ἀραγε θὰ μετέσχε καὶ ἡ μικρούλα αὐτὴ στὰ «Ἀρτεία», τὴν κάπως μυστηριακὴ γιορτὴ τῶν κοριτσιῶν ποὺ ἐγίνονταν ἐκεῖ, πρὶν φθάσουν στὴν ἡλικία τῆς ἡθῆς; Καὶ θὰ τὴν εἶχε διαλέξει καὶ αὐτὴ κανένα παλικάρι γιὰ συντροφία τῆς ζωῆς του;

Σὲ τόπον μὲ, κατὰ περιόδους, πυκνὸν πληθυσμὸ φυσικὸ εἶναι τὰ εὐρήματα νὰ καλύπτουν κάθε λογῆς μορφὴ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, ἀπὸ μικρὰ δοχεῖα ποὺ περιείχαν ἀρώματα καὶ ἄλλες ὕλες γιὰ τὸν καλλωπισμὸ, «πυξίδες» γιὰ περιδέραια ἀπὸ διάφορα ὕλικά, πόρπες καὶ δαχτυλίδια, κτερίσματα, νομίσματα, εἰδῶλια λατρευτικά, ἀναθήματα ἴσαμε ἐπιτύμβιες στήλες, ἀνάγλυφα, ἐπιγραφὰς καὶ τὰ παρόμοια. Ἐτούτῃ ἐδῶ ἡ στρογγυλὴ πυξίδα (πανάρχαια ἡ ρίζα ποὺ συνδέει τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ λέξη

μέ την γερμανική Buehse πού προφέρεται: μπύζε) μέ, κάτω από τό σκέπασμα, τή μία μόνο λέξη STEIALOPA. Ἐπάνω σέ ἀγγεῖο τοῦ 8ου αἰώνα μέ φτερωτές γυναικεῖες μορφές (Νίκες;) ἡ λέξη KAVE, ἐνῶ σέ βραχίονα τέτοιαις μορφῆς ξεχωρίζουν τὰ γράμματα E καί παραπάνω VF. Ναόσχημο ἐπιτύμβιο ἀνάγλυφο μέ, ἐπάνω στό ἐπιστήλιο, τήν ἐπιγραφή: ΚΑΛΛΙΜΕΔΩΝ ΚΑΛΛΙΤΕΛΟΥΣ ΜΥΡΡΙΝΟΥΣΙΟΣ μαρτυρεῖ ὅτι ὁ νεκρός καταγόταν ἀπό τόν Μυρρινόυντα τῆς Ἀττικῆς πού ταυτίζεται μέ τήν Μερέντα. Τί ὥραία, καλόχηκα τὰ ὀνόματα ἐκείνα Καλλιμέδων, Καλλιτέλης καί πόση εὐθύνη βαθαίνει ἐκείνους πού, μέ τήν χαοτική συμπεριφορά των ἐπιτάχυναν, ἀφοῦ αὐτοί πρῶτα τό προκάλεσαν, τό γκρέμισμα τοῦ ἀνεπαγγέλητου ἐκείνου κόσμου, τοῦ ἀρμονικοῦ τούτου ὕμεναίου Borra καί Nōtu.

Ἄλλη πυξίδα μέ τέσσερες ἵππους ἐπάνω, στρογγυλό σχῆμα, εἶναι γραμμένη ὁλόγυρα μέ ἀγκυλωτοῦς σταυρούς, τήν περιήρημη «σβάστικα» τοῦ χιτλερισμοῦ. Εἶναι κάμποσα, μέσα στίς αἰθουσες τοῦ μουσείου, τὰ εὐρήματα πού προήλθαν ἀπό ἀνασκαφές στήν Ἀνάδυσσο. Μετροῦμε τρεῖς ἢ τέσσερες προθήκες μέ ἀξιόλογα ἐκθέματα. Ἀπό νεκροταφεῖο τῶν γεωμετρικῶν χρόνων (8ος αἰώνας), τήν «μεγάλη νεκρόπολη τῆς Μερέντας», τοῦ ἀρχαίου δήμου Μυρρινοῦς, ὅπου εἶχαν ἀρχίσει ἤδη τό 1900 ἀνασκαφές, προέρχονται δύο ἐξαιρετά δείγματα ἀρχαϊκῆς πλαστικῆς (εὐρήματα τοῦ 1972) ἀπό τό τελευταῖο τέταρτο τοῦ 8ου αἰώνα: ὁ Κοῦρος καί ἡ Κόρη. Ἡ τελευταία αὐτή φαίνεται νά σχετίζεται μέ τήν γνωστή κόρη Φρασίκλεια πού τήν ἀναφέρει ἡ ἐπιγραφή κάποιας ἐπιτύμβιας στήλης. Ἀπό κοιμητήριο τῆς Βραυρώνας εἶναι τοῦτα τὰ εἰδῶλια σέ σχῆμα γράμματος Φ, ἐνῶ ἄλλο εἰδῶλιο, ἀπό τό μυκηναϊκό νεκροταφεῖο τοῦ λόφου Λαπούτσι (1400 - 1200 π.Χ.), σχηματίζει μέ τοὺς ἀπλωμένους, ἀνοιγμένους βραχίονες τό κεφαλαῖο γράμμα Ψ. Καί τούτη ἡ πλατεῖα ἐπιτύμβια στήλη φανερώνει ἄλλα πάλι ὀνόματα ἀρχαίων Ἑλλήνων πού εἶναι τόσο εὐγλωττα, φωνητικῇ εὐεργεσία στό αὐτίδταν, ὅπως πραγματικά αὐτόματα σοῦ συμβαίνει, τὰ ἀρθρώσεις, ψιθυριστά ἢ μεγάλω-

φωνα, ἀνάλογα μέ τήν αἴσθησι πού σοῦ προκαλοῦν:

ΕΥΒΟΛΟΣ ΕΥΒΟΛΙΔΟΥ

Τό δεύτερο συνθετικό μέρος τοῦ πρώτου ὀνόματος, κοινὸ σέ τόσες σύνθετες νεοελληνικές λέξεις (—ΒΟΛΟΣ), σφραγίζει τήν συνέχεια τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ἐπὶ τέσσερες χιλιάδες χρόνια, κάτι πού ἀπαιτεῖ τὸν σεβασμό. Ἄς σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι πολλὰ ὀνόματα ἀρχαίων ἀρχίζουν μέ ευ- ἢ καλλι- (τὸ καλὸ καί τό ὥραιο).

Προερχόμενα ἀπὸ νεκρόπολη τῆς Ἀναδύσσου τῶν γεωμετρικῶν χρόνων, θὰ ἴδεις μέσα σέ προθήκη τὰ δύο ρόδια —τό ἓνα μεγαλύτερο, τὸ ἄλλο μικρότερο— πού ἔχουν τὸν συμβολισμό των. Ὁ Πλούτων ἐκρατοῦσε τήν Περσεφόνη στὸν Ἄδη. Ἡ Δήμητρα τὸν παρακάλεσε νὰ τῆς ἐπιτρέψει νὰ ἀνεβεῖ στὸν ἀπάνω κόσμο. Καί ἐκεῖνος τῆς ἀποκρίθηκε ὅτι ἔξη μῆνες θὰ τήν ἄφηνε νὰ ζεῖ ἐπάνω στὴ γῆ καί ἔξη μῆνες κάτω στὸν Ἄδη. Γιατί αὐτό; Ἐπειδὴ ἡ Περσεφόνη εἶχε γευθεῖ σπειριὰ ροδιοῦ... Τὸ ρόδι, ἐδῶ, σχετίζεται μέ τὸν θάνατο. Μέσα στὰ κόλυβα τὰ χριστιανικά περιέχονται καί σπειριὰ ροδιοῦ.

Κάμποσα γλυπτά τοῦ μουσείου παρασταίνουν τήν Ἀρτεμὴ μαζί μέ ζῶα. Σ' ἓνα ἀπ' αὐτά, τοῦ 4ου αἰώνα, ἡ θεά, καθισμένη ἐπάνω σέ βράχο, ἀντικρίζει τὸ ἱερὸ ἐλάφι, ἐνῶ ἀπὸ τὸ βάθος προσέρχονται σέ ἱκευτική στάση προσκυνητὲς πού φέρνουν ζῶα γιὰ τὴν θυσία στὸν θωμό τῆς. Ἄλλο πάλι τὴν δείχνει νὰ ταγίζει κατσίκαι καί ἄλλο, πῆλινον αὐτό, τοῦ 8ου αἰώνα, νὰ τρέχει, κυνηγώντας, συνοδευόμενη ἀπὸ σκύλον. Θαυμαστοῦ ρεαλισμοῦ εἶναι τὰ κεφάλια ἀλόγου, τὸ ἓνα σέ μικρὸ πῆλινον ἀγαλματάκι τοῦ 4ου αἰώνα, τὸ ἄλλο προερχόμενο ἀπὸ παρόμοιο γλυπτό τοῦ 8ου αἰώνα. Καί τέλος εὐφραίνουν τὴν ὄραση ποικιλόσχημα «φύλλα χρυσοῦ», προερχόμενα ἀπὸ κοσμήματα τοῦ 8ου ἕως τὸν 4ον αἰώνα, μέ διάφορες παραστάσεις.

Στὴ Βραυρῶνα τῆς Ἀττικῆς, τὴ σημερινῇ Βραῦνα, νιώθεις ἄμεση τὴ ζεστὴ παρουσία τῆς ἀρχαίας ψυχῆς, τόσο διαφορετικῇ ἀπὸ τὴ σημερινὴ δική μας.

ΡΟΖΑ Π. ΦΛΩΡΟΥ

ΤΗΝ ΑΝΟΙΞΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΑΠΡΙΛΗ

Δ Ι Η Γ Η Μ Α

Αὐτὸ γινόταν — ὅμως λιγότερο — κι ἀπὸ τότε ποὺ πρωτόρθε. Μὰ ἐδῶ καὶ κάμποσο καιρὸ τώρα, τίς νύχτες πάλευε καὶ τυραννιόταν μὲ τὸν ὕπνο. Σὰν ἐπεφτε — ὅπως πάντα νωρὶς — λαγοκοιμόταν λίγο καὶ ξύπναγε.

Τεζάρανε τὰ μάτια του, κι ὅσο καὶ νὰ πάσχιζε, δὲν κατάφερνε πιά νὰ κοιμηθεῖ καὶ βολόδερνε πάνω στὸ στρώμα. Συχνὰ τὸν βασανίζανε κάτι μπερδεμένα ὄνειρα καὶ συλλογιεῖς ἀλλόκοτες — ὅλο γιὰ κείνα ποὺ ἄφησε — στριφογύρναγαν μέσ' στὸ κεφάλι του.

Κάθε λίγο, πάταγε τὸ κουμπί, ἀναθε τὸ λαμπάκι ποὺ τοῦχαν πλάϊ στὸ κρεβάτι, κ' ἐπιανε τὸ ρολόι του κάτω ἀπ' τὸ προσκέφαλο, κοιτάζοντας τὴν ὥρα. Κι αὐτοὶ οἱ καταραμένοι οἱ δείχτες, λές κ' εἶχανε κολλήσει μὲ τσιρίσι. Καὶ κείνη ἡ μαγκούφα ἡ ὥρα, δὲν ἔλεγε νὰ περπατήσει καὶ νὰ προχωρήσει.

Ἀρρώσταινε. Βαλάντωνε πάνω στὸ κρεβάτι ὡς ὅτου νὰ ὑπολόγιζε πῶς πιά ἔπρεπε νάχει ἀρχίσει νὰ χαράζει. Γιατὶ τὸ φῶς τῆς μέρας δὲν ἔφτανε δῶ μέσα.

Τότε πεταγόταν, ντυνότανε, καὶ πατώντας στὶς μύτες νὰ μὴ ξυπνήσει τοὺς ἄλλους, πήγαινε στὴν κουζίνα. Ἐφτιαχνε καφὲ κι ἀρχίζε τὰ τσιγάρα. Ἀπὸ κείνο ποὺ τέλειωνε, ἀναθε τ' ἄλλο. Κάπνιζε καὶ συλλογιόταν.

Πότε θυμόταν τὸ μπιστόνι κεὶ κάτω στὸ Πιστράκι. Ὁ τόπος τοῦτο τὸν καιρὸ θάναε χαρὰ Θεοῦ. Παράδεισος. Μὰ κείνο θὰ κοιτεῖ νὰ ρημάξει, ἀν δὲ ρημάξει κιόλα...

Πότε θυμότανε τὰ ζωντανὰ του, ἕνα - ἕνα, ποὺ τὰ ξολόθρεψε ὅλα. Τ' ἀμπέλι τουλάχιστον καὶ τίς ἐλιές, θὰ τίς κοιτάει ὁ Ταρῆς ποὺ ἔδαλε σέμπρο; Ἐκεῖνος πάντα τεμπέλης ἦτανε ὁ κερατάς, μὰ ποῦ νὰ θρεῖς καλύτερο ποὺ ἔχουνε φύγει ὅλοι... Τώρα τὰ κλήματα θέλουνε ράντισμα. Λίγο ἀργότερα

πρέπει νὰ τὰ σκαλίσει... Θὰ ρίξει ἄραγες κανὰ νερὸ δ' Ἀπρίλης;...

Θυμάται καὶ τοὺς φίλους, ὅλους τῆς ἡλικίας του, ποὺ ἄφησε κεὶ κάτω. Καὶ τὴν παρέα τους τὰ βράδια στὴν ταβέρνα τοῦ Κούρτη.

...Πρέπει καὶ τώρα νάναε καλὸ τὸ κρασί του. Ἀπὸ τότε ποὺ σταμάτησε νὰ τοῦ δίνει τὸ δικό του τὸ σταφύλι, παίρνει τοῦ Μάνου τοῦ Πανωλάκου. Κι αὐτουνοῦ εἶναι καλὸ. Ξερικὸ ἀμπέλι...

(Τὸ σπίτι, ἀπὸ τότε ποὺ τὸν κατάφεραν καὶ τὸ πούλησε, οὔτε θέλει πιά νὰ τὸ θυμᾶται. Κάθε φορὰ ποὺ πάει ἐκεῖ ὁ νοῦς του, σὰ νὰ φεύγει ἕνα κομμάτι ἀπ' τὴ ζωὴ του.)

Πότε ζυγιάζει τὴ ζωὴ του τὴν ἴδια, ποὺ τώρα, στὸ τέλος τῆς, ὁλότελα ἄλλαξε. Τοῦ τὴν ἄλλαξαν.

— Βρὲ πῶς τὴν ἔπαθε. Πῶς στάθηκε μπόσιχος καὶ τὸν φέραν τούμπα. Καὶ τὸν καταφέρανε...

Μὰ πάλι, θὰ πρέπει νὰ πεῖ καὶ τὸ σωστό. Δὲ θὰ πρέπει νάχει παράπονο. Νὰ μὴν εἶναι ἀχάριστος.

Κι ἂν ἔμεινε κεὶ κάτω, τί θὰ γινόταν ὁ λομόναχος. Ὡς πότε θὰ πάλευε. Κ' ἐκεῖ, ὡς τότε ποῦφυγε ἦτανε σκλάβος. Σκλάβος τῆς δουλειᾶς καὶ τῆς μιζέριας. Τάχα τὰ ξέχασε; Πόσες φορές δὲν εἶχε ἀπελπιστεῖ κι ἀγαναχτήσει...

Καὶ κείνη ἡ δόλια ἡ γριά, τί τράβηξε ὅσο ζοῦσε. Κ' ἔφυγε λίγο νωρὶς ἡ δόλια. Δὲν πρόλαβε νὰ ξανασάνει, τώρα ποὺ τὰ παιδιὰ ἐδῶ ἔχουν προκόψει καὶ δόξα τῷ Θεῷ εἶναι καλὰ. Ἐφυγε βασανισμένη, ἀποστομένη. Ἄν τὴν εἶχε τουλάχιστον κι αὐτὴν τώρα ἐδῶ ποὺ εἶναι, νὰ μὴν ἦταν μονάχος...

Μὰ ὅπως καὶ νάγινε, δὲν πρέπει νάχει παράπονο. Ὅχι. Ἐδῶ τώρα εἶναι ἀφέντης. Ἀφέντης μὲ τὰ ὅλα του. Τίποτα δὲν τοῦ

λείπει. Ἡ νύφη του τὸν ἔχει καλύτερα κι ἀπὸ πατέρα. Τὴν κάμαρά του τὴν ἔχει. Τὰ καθαρά στρωσίδια του. Τὰ ρούχα του, τὸ μπάνιο του, τὸ καλὸ φαί του. Καὶ ποτὲ ἄδεια τὴν τσέπη. Δὲν πρέπει νάχει παράπονο. Ἐδῶ ξαπόστασε, ξένοιασε. Ἐφυγε ἀπ' τὸν παιδεμό κι ἀπὸ τὴν ἀγωνία ποῦχε ὅλα τὰ χρόνια μὲ τοὺς καιροὺς, μὲ τὸ χαλάζι, μὲ τοὺς πάγους.

Ναί, ἀλλὰ πάλι, τί νὰ τὸ κάνεις ποῦ ἔδω εἶναι μονάχος. Ποῦ σὰν φεύγουν τὰ παιδιά, θγαίνει τὸ πρωτὶ ἀπ' τὸ σπῖτι καὶ δὲ βρίσκει ἕναν ἀνθρώπο νὰ πεῖ καλημέρα. Ἐδῶ, πανάθεμά τους, εἶν' ὅλοι κουρδισμένα μηχανάκια. "Ολοὶ τρέχουνε σὰν παλαθοί, ποιὸς διάολος ξέρεῖ τί πᾶνε νὰ προφτάσουν. Κανένας δὲ γυρνᾷ νὰ σὲ κοιτάξει.

Σὲ κείνον τὸ μικρὸ καφενὲ τῆς γειτονιαῖς ποῦ πάει, δὲν ξέρεῖ κανέναν νὰ πεῖ δυὸ λόγια. Θέλει κάποιον βραδάκι νὰ πάει νὰ πιεῖ κανὰ κρασί, μὲ ποῖον νὰ πάει...

Καὶ τὰ βράδουα, νωρὶς - νωρὶς γυρίζει σπῖτι. "Ο μικρὸς θὰ λείπει. "Ο μεγάλος μὲ τὴ νύφη, ἂν δὲ λείπουνε κι αὐτοί, θάναῖ κοληγμένοι σὲ κείνο τὸ κουτί, καὶ γιὰ ὥρες δὲ θὰ θγάζουν ἄχνα. Νὰ καθήσει καὶ κείνος ποῦ τοῦ λένε; "Οχι, δὲ θέλει. Δὲν τὰ νογάει κείνα ποῦ δείχνει, καὶ τὸν ζαλίζει. Τοῦ φέρνει σκοτούρα. Καὶ θολούρα στὰ μάτια.

Καὶ πάει νωρὶς - νωρὶς καὶ ξαπλώνει.

Βέβαια, ἀπὸ μιὰ μεριά, δὲν πρέπει νάχει παράπονο. Ἀλλὰ ἀπ' τὴν ἄλλη...

Μπορεῖ νάναῖ καλὴ τούτη ἡ ζωὴ. Μπορεῖ νὰ τᾶχει ὅλα. Νὰ μὴ τοῦ λείπει τίποτα. Ἀλλὰ γιὰ τοῦτον, τώρα στὰ γεράματα δὲν κάνει. Δὲ θὰ τὴν ἀντέξει. Σὰν εἶναι μικρὸ τὸ δέντρο, ἂν τὸ μεταφυτέψεις, μπορεῖ νὰ ξαναπιάσει ρίζες. Μὰ μεγάλο δέντρο, δὲ μεταφυτεύεται. Θὰ ξεραθεῖ, θὰ μαραζώσει...

Κι ἀπόψε, ὅπως ξέρεῖ μάλιστα πῶς μπήκε ὁ Ἀπρίλης, κ' ἤρθε ἡ Ἀνοιξὴ πάλι, καὶ δὲν ξέρεῖ ἂν θὰ τὸν βρεῖ ἄλλη, δὲν ἔκλεισε μάτι ὅλη τὴ νύχτα. Σὰν τὸ κορμὶ του ὀλάκερο νάχε βελόνια. Σὰν τὰ μάτια του νάχαν στεγνώσει. Νάχαν γιομίσαι κουρνιαχτὸ καὶ χῶμα. Σὰν μέσα στὴν ψυχὴ του ν' ἀναδεύονταν ἄγανα, ἀφάνες κι ἀγκάθια...

Χωρὶς νὰ δεῖ τὴν ὥρα, πετάχτηκε ἀπ' τὸ κρεβάτι, ντύθηκε καὶ πῆγε στὴν κουζίνα.

Τὰ παιδιά κ' ἡ νύφη του κοιμόντουσαν ἀ-

κόμα. Ἐκανε καφέ, κάπνισε τρία - τέσσερα τσιγάρα μαζεμένα, καὶ πῆγε καὶ στάθηκε μπρὸς στὸ παραθυράκι.

Ἀνοιξὴ εἶναι. Ἀπρίλης. Ἀκόμα καὶ μέσα του κάτι νὰ γίνεται. Δὲν ξέρεῖ, μὰ τὸ νιώθει.

Ἡ ματιὰ του στέκει στὸ μικρὸ γεράνι, ποῦναι στὴ γλάστρα, στὸ πρεβάζι.

Μὲ τοῦτο τὸν καιρὸ, τούτη τὴν ἐποχὴ ποῦ σκάει ἡ γῆς καὶ ξεπετάει ἀκράτητα χυμοὺς ζωῆς σ' ὅλα τὰ ζωντανὰ καὶ τὰ βλαστάρια — καὶ τὸ αἷμα τ' ἀνθρώπου ἀκόμα, σὰ νὰ παίρνει θράση — καὶ τοῦτο τὸ φυτό, ὅλο ζωντάνια ἔχει, πάρεῖ ἕνα ἑμορφο, πράσινο χρῶμα. Πάνω στὰ φύλλα του, μικρὲς δροσσταλιεῖς ἀπ' τὸν νοτιά τῆς νύχτας, δὲ στεγνώσαν ἀκόμα, καὶ νιώθει τὴ σιωπηλὴ ἀρμή του, νὰ πεταχτεῖ καὶ νὰ φουντώσει.

Κοιτάει τὸ μικρὸ κομμάτι τ' οὐρανοῦ, ψηλὰ κι ἀντίκρυ, π' ἀφήσανε μόνο νὰ φαίνεται ἀπὸ δῶ οἱ γύρω πολυκατοικίες. Ἐνα μικρὸ, τετράγωνο ἀχνὸ γαλάζιο, ποῦ τώρα, μόλις ἀρχίζει νὰ φωτίζεται ἀνάμεσα στοὺς μεγάλους, τσιμεντένιους ὅγκους, καὶ ποῦ δὲ μπορεῖ νὰ φέρει φῶς, σὲ τούτη τὴν τρύπα τῆς κουζίνας. Κ' ἔδω εἶναι μισοσκόταδο ἀκόμα.

Τέτοιαν ὥρα, θάχε πάρεῖ τὰ ζωντανὰ καὶ θάχε κινήσει γιὰ τὸ Πιστράτι. Θ' ἀκολουθοῦσε ὁ Βαλῆς μέχρι τὰ μισὰ τοῦ δρόμου, καὶ θὰ γύριζε πίσω, ὅπως ἔκανε πάντα. (Τί νάγινε τὸ δόλιο τὸ ζωντανό...). Θὰ ρούφαγε τὴ δροσερὴ ἀνάσα τοῦ κάμπου. Θ' ἀναγάλλιαζε ἡ ψυχὴ του μὲ τὴ γαλήνη του καὶ τὴ σιγαλιά του. Θὰ χαίρόταν τὸ μάτι του τὸ φρέσκο πράσινο καὶ τὰ λογῆς πολύχρωμα, θαυμαστὰ κεντήδια τῆς γῆς, ποῦ ξεπετάγονταν ὥρα τὴν ὥρα μὲ τὸ δροσὸ τ' Ἀπρίλη. Θὰ χαίρόταν τ' αὐτί του μὲ κείνη τὴ μουσικὴ ἀπ' τὰ πουλιὰ καὶ τὰ λογῆς ζουζούνια...

Θᾶδενε γιὰ βοσκὴ τὰ ζωντανὰ καὶ θὰ ξεχνιόταν — ὅπως πάντα — παλεύοντας στὸ χτήμα ὅπου νὰ σουρουπώσει...

Ἀπ' τὸ δρόμο, ὅσο περνᾷ ἡ ὥρα, τόσο πληθαίνουν ἀσταμάτητα οἱ περαστικοί, διαδολεμένοι σαματᾶδες, ποῦ τρέχουνε σὰν τοὺς τρελοὺς, ἀφήνοντας τίς μαῦρες κάπνινους τοὺς ποῦ βρωμοκοπᾶνε. Ποῦ σοῦ κλείνουν τὰ ρουθόνια καὶ σοῦ κόβουν τὴν ἀνάσα.

Ποῦ σὲ χτυπᾶνε στὸ μυαλὸ καὶ στὸ κάνουν κουρκούτι...

Τώρα, τούτη τὴν ὥρα, ἄρχισε καὶ κεῖνο τὸ τρυπάνι στὸ πλαῖνὸ γιαπί, γιὰ τὴν καινούργια πολυκατοικία. Ποῦ σπάει τὸ βράχο καὶ τὴν πέτρα, καὶ μαζί, σοῦ τριβελίζει τὸ κεφάλι καὶ πάει βαθειὰ μέσ' τὴν καρδιά σου.

Ἄναψε ἄλλο τσιγάρο. Ἀκίνητος, ἀφαιρεμένος, κοιτάει τὰ φύλλα τοῦ γερανιοῦ στὴ γλάστρα.

Νιώθει σὰ νὰ πνίγεται τώρα, ὅμοια φυλακισμένος ἐδῶ μέσα καὶ μονάχος, σὲ τοῦτο τὸ σκοτεινὸ κελλί, τούτη τὴν ὥρα, ποῦ ξέρει τί γίνεται κεῖ κάτω. Ἔτσι τοῦρχεται

τώρα νὰ φωνάξει. Θέλει σὲ κάποιον νὰ μιλήσει, νὰ τοῦ πεῖ καὶ νὰ ξεσπάσει.

— Μετάνιωσε, μωρέ!... Πικρὰ μετάνιωσε ποῦ λύγισες καὶ ἤρθες... Θέλει νὰ φύγει, μωρέ... Θέλει νὰ πάει πάλι, νὰ γυρίσει πάλι κεῖ κάτω... Τί κι ἂν ἄλλαξε ζωή... Τί κι ἂν ξαπόστασε καὶ ξένιασε τάχα —δὲτως τοῦ λένε —. Τί κι ἂν τὰ βρῆτε ὅλα, κ' ἔχασε πιά — ποῦ ξέρει, ἴσως καὶ γιὰ πάντα πιά — τὴν Ἄνοιξη. Τὴν Ἄνοιξη, μωρέ, καὶ τὸν Ἀπρίλη...

Σὰν δυὸ δροσοσταλίδες νὰ φύγανε ἀπ' τὸ γεράνι, καὶ κυλᾶνε τώρα ἀπ' τὰ δυὸ του μάτια. Καὶ δίχως νὰ τὸ νιώσει...

ΜΙΧΟΣ ΚΑΡΗΣ

ΣΤΙΧΗΡΟΣ ΗΜΕΡΟΔΕΙΚΤΗΣ

Στὶς μαργαρίτες ἀπλώνω τὰ χέρια
καὶ γίνονται συρματοπλεγμα.
Σὲ κλίνη ἐρωτική ἀπογέρνω καὶ γίνεται
νεκρική σαρκοφάγος.

Εἰκονομάχα μου καρδιά, γιατί
ἀπὸ τὸ τέμπλο σου ἀποδιώχνεις
τὸν γλυκὸ Ναζωραῖο;
Γιατί ἀτιθάσευτη ἀφέντισσα,
βάνεις τώρα στὴ θέση του
τὸν σφαγμένο «ἀγνοούμενο»
τῆς πικρῆς μου Κυρήνειας;

ΣΠΥΡΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΜΑΔΑΓΑΣΚΑΡΗ*

ΑΝΤΣΙΡΑΜΠΕ

Δέν μου στάθηκε εύκολη ή μετακίνηση στο διάστημα τής διαμονής μου στη Μαδαγασκάρη. Είναι μεγάλες οί αποστάσεις. Τά μέσα συγκοινωνίας δέν είναι πολύ έλκυστικά και μιιά άδιαθεσία μέ καθήλωσε στην Ταναναρίθη πιό πολύ άπ' όσο είχα πρόθεση νά μείνω.

Τό ότι άφησα έξω άπό τή διήγησή μου τό θρυλικό Νότο, τό Port Dauphin και τό Tulear, μέ λύπησε. Έκει, ό Νότος, είναι άπό τά σημαντικότερα σημεία τής Μαδαγασκάρης, όχι μόνο γιατί στην άσυνήθιστη δλάστηση αύτού του τόπου, μέσα και γύρω άπ' τό άπαγορευμένο δάσος, «τό δάσος ταμπού», πού είναι οί τάφοι των βασιλιάδων του Νότου μέ τά περίφημα «άλουάλ» και άνάμεσα στά πιό παράξενα δέντρα φύεται και τό μυθικό άνθρωποφάγο δέντρο, αλλά περισσότερο γιατί κατοικείται άπ' τήν πιό ένδιαφέρουσα φυλή, τήν Μπάρ. Οί Μπάρ, λένε, είναι ή πιό πρωτόγονη, ή πιό άνεξήγητη και ή πιό καλλιτεχνική φυλή τής Μαδαγασκάρης. Τά γλυπτά τους σέ ξύλο, σέ πέτρα και σέ μπρούντζο, είναι άπό τά πιό ένδιαφέροντα όλου του έξωτικού κόσμου. Είναι άνθρωποι έρμητικά κλεισμένοι στον έαυτό τους και μυστήριοι. Άκόμα και τό όνομα Μπάρ κανείς δέν ξέρει τί έννοσι. Ποιός θά μπορέσει νά τους άποκρυπτογραφήσει; Όμως δέν μου βολεί νά παραθέσω πολλά στοιχεία άπ' τή βιβλιογραφία, άφού βάλληκα νά διηγηθώ τίς προσωπικές μου έντυπώσεις.

Όπωςδήποτε, πριν πάω στο Nossi Be, στο μυρωμένο νησάκι τής Μαδαγασκάρης πού περιγράφω στο έπόμενο κεφάλαιο, κατόρθωσα νά πεταχτώ ίσαμε τήν Άντσιραμπέ, τό Βισού του Ίνδικου Ωκεανού, όπως

τήν έχουν έπωνομάσει οί Γάλλοι. Είχαν μανία οί άποικιοκράτες του περασμένου αιώνα νά μεταβαπτίζουν τόπους και πόλεις σύμφωνα μέ τά όνοματολογικά άποθέματα πού κουβάλησαν άπ' τή χώρα τους. Και μιιά μικρή λεπτομέρεια όμοιότητας, ένα κάπως παρεμφερές χαρακτηριστικό, τους έφτανε γιά τό παραγκώμι. Είπαν τήν Άντσιραμπέ (πού μαλγασικά σημαίνει «άφθογο άλάτι») Βισού γιά τά ιαματικά, τά ραδιούχα νερά της. Οί Μαλγάσοι όμως ρωτάνε: «Θά μπορούσαν οί Γάλλοι νά πουνε τό Βισού Άντσιραμπέ τής Γαλλίας; Είναι τό Βισού όμορφο σαν τήν Άντσιραμπέ;» Άς είναι.

Ταξιδεύεις μέ τό τραίνο άπ' τήν Ταναναρίθη γιά τήν Άντσιραμπέ και ξεχνάς νούμερα κι αποστάσεις. Θυμάσαι μόνο ότι ή Μαδαγασκάρη είναι νησί και σέ κάθε στροφή έχεις μιιά κρυμένη άπαντοχή στο ύποσυνείδητό σου. Περιμένεις νά δεις θάλασσα; περιμένεις τήν άκρη αύτής τής άπέραντης γής. Μά τό τραίνο μπορεί νά τρέχει ήμερόνυχτα στο μάκρος τής Μαδαγασκάρης, μπορεί νά τρέχει δύο, τρία ήμερόνυχτα χωρίς τελειωμό. Και όπως στο ταξίδι, εδώ δέν έχεις όρίζοντες γιατί ή γή είναι σουφρωμένη κι ανώμαλη, έχεις πάντα τό ίδιο αίσθημα τής άπαντοχής — παντέχεις νά ξανοιχτείς μπροστά σέ μιιά πεδιάδα, νά δεις επί τέλους μιιά κατηφοριά, ένα βουνό. Όμως δέν σέ κουράζει ή διαδρομή.

Πάνω στο άπέραντο κάδρο μέ τή ρικνή ποικιλία δέν συναντά τό μάτι σου ένα σημείο πού νά σοφ φαίνεται ότι τόχεις δει, δέν ύπάρχει ή άνιάρή όμοιότητα. Σέ τούτη τή διαδρομή άπ' τήν Ταναναρίθη γιά τήν Άντσιραμπέ ή έναλλαγή είναι άφειδωλη. Και χορταστική.

Τουνέλια και διώρυγες και γραφικές γέ-

* Συνέχεια άπό τό προηγούμενο τεύχος και τέλος.

φυρες κι ατέλειωτες στροφές νά ἐνδίνουν στή θέληση τοῦ ἀνθρώπου καί νά συντελοῦν στο μόχθο του νά συμπύξει τίς ἀποστάσεις καί νά τίς καταπιεῖ. Ρηχές χαράδρες, πάντα νοτισμένες, νά στέλνουν τίς ἀργοκίνητες νεροσυρμές τους στά ποτάμια πού εἶναι πάντα κοντά, γιατί εἶναι ἀφθονα τὰ ποτάμια στή Μαδαγασκάρη, κι ἄλλα εἶναι ρηχά καί πλατιά, ἄλλα στενά καί βαθιά. Ἄλλα φαίνονται στάσιμα καί σάν ναρκωμένα μέσ στήν ὀριζοντιωμένη τους κοίτη καί ἄλλα γαργαρίζουν σέ ἀπότομες κατηφοριές καί εἶναι χάσμα στό μάτι ὅπως ἀφρίζουν μέσ στίς χλοϊσμένες πλαγιές πού τὰ πλαισιώνουν. Ἄλλα νά σέρνουν τήν κοκκινάδα τῆς πηλογῆς πού εἶναι τὸ χρώμα τῆς Μαδαγασκάρης.

Στό τέλος ξεκάμπισε τὸ τραῖνο μέσ σέ μιὰ πλατιά καί ἀδιάφορη πεδιάδα. Ἀκαλλιέργητη γῆς καί ξεχασμένη ἀπ' τὸν ἄνθρωπο. Ἀριὰ καί πού, ἐλέπει μιὰ προσπάθεια νά τὴν καλοπιάσει νά τὸ δώσει τὸν καρπό της, τὸ ρύζι της, πού εἶναι τὸ αἷμα αὐτῆς τῆς γῆς καί εἶναι ἡ ζωὴ αὐτοῦ τοῦ λαοῦ.

Πρώτη φορά πού βγήκα στήν ὑπαιθρο τῆς Μαδαγασκάρης καί θέλω νά γευτῶ ὅ,τι προσφέρει.

Ὁ δρόμος, τὸ τραῖνο καί τὸ ποτάμι, τρεῖς παράλληλες γραμμές, νά τρέχουν καί οἱ τρεῖς στήν ἴδια κατεύθυνση καί νά συνδίνουν στήν ἔξαρση τῆς μονοτονίας πού εἶναι ἡ ἀνεξίτηλη σφραγίδα τῆς πεδιάδας, ὁ αἰώνια διαμορφωμένος χαρακτήρας της.

Μιὰ μάνα φορτωμένη τὸ μωρό της σκάλιζε τὸν κῆπο της καί τὸ βρέφος κουνιόταν ρυθμικά μέ τὸ ἀνεβοκατέβασμα τῆς ἀξίνας. Νανούρισμα, γυμναστική, κακουχία, συμβολὴ στὸν ἀγώνα γιὰ τὸ ρύζι, πρόωρη ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς καί πρόωρη προδολὴ τῆς ἀνθρώπινης μοίρας καί ποίηση. Καί τὸ τράνταγμα τοῦ τραίνου σέ πλέρια ἐναρμόνιση μέ τὸ λίκνισμα τοῦ μωροῦ στήν πλάτη τῆς μάνας του.

Πλησιάζεις τὴν Ἀντσιραμπέ καί τὸ διαισθάνεσαι. Ἡμερώνει ὁ τόπος καί σιγὰ σιγὰ ἀνθίζει.

Πρῶτο συναπάντημα στο σταθμὸ τῆς Ἀντσιραμπέ εἶναι τὰ ἀμέτρητα, δίτροχα καροτσάκια, τὰ pousse - pousse, ὅπως τὰ λένε ἐκεῖ.

Ὁλωσδιόλου δυσανάλογος ὁ ἀριθμὸς τῶν πούς - πούς μέ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐπιδατῶν

πού μεταφέρουν. Ὀλόκληρες ἑκατοντάδες νά κατακλύζουν τὴν πλατεία καί νά περιμένουν ἄπραγα. Ὁ ξυπόλητος ἄντρας ζεύγνεται ὅπως τὸ ἄλογο καί σέρνει αὐτὸ τὸ πολυχρωμο γραφικὸ ὄχημα πού εἶναι σχεδὸν πάντα ἄδειο γιατί, ἀφοῦ ἔρθει τὸ τραῖνο, ὅσα μείνουν χωρὶς ἐπιβάτες (καί μένουν τὰ περισσότερα), σκορπίζουν μέσ στήν πόλη κι ἀρχίζουν ἕναν ἄκαρπο παραδαρμὸ ἀπὸ ἀποψη ὠφέλειας καί πού ὅμως εἶναι ὁ παλμὸς κι ἡ προσωπικότητα τῆς Ἀντσιραμπέ. Αὐτὰ τὰ καροτσάκια, εἴτε συνωστισμένα ἔξω ἀπὸ τὸ σταθμὸ τῆς πόλης εἶναι εἴτε περιπλανώμενα στίς πλατιές της λεωφόρους ἐναρμονίζουν τὸ ζωνρὸ τους χρωματισμὸ μέ τὰ φανταχτερὰ χρώματα τῶν τροπικῶν ἀνθῶν.

Ἐκεῖ, σ' ἕνα μπάρ τῆς Ἀντσιραμπέ, ἄκουσα κι ἕνα εὐτράπελο ἀνέκδοτο γι' αὐτὰ τὰ καροτσάκια:

Ἦνας Ἀμερικανὸς δημοσιογράφος ρώτησε τὸν ἄνθρωπο τοῦ πούς - πούς: «Γιατί τὸ λέτε ἔτσι, ἀφοῦ pousse γαλλικὰ σημαίνει «σπρώχνω», ἐνῶ ἐσεῖς τὸ τραβάτε;»

— «Γιατί πιὸ παλιά, ἀπάντησε, αὐτὰ τὰ καροτσάκια τὰ δούλευαν δύο ἄνθρωποι, ὁ ἕνας ἔσπρωχνε κι ὁ ἄλλος τραβοῦσε καί στίς ἀνηφοριές ἢ σέ δύσκολους δρόμους πάντα ἀκούσαν ἡ φωνή: «πούς, πούς!»

— «Ποιὸς φώναζε;» ρώτησε ὁ δημοσιογράφος.

Καί ἡ ἀπάντηση:

— «Αὐτὸς πού τραβοῦσε, βέβαια!»

Τὸ «Ἐθνικὸ Κεντρικὸ Κολυμβητήριον Κρηνοθεραπείας καί Θερμοκλιματισμοῦ Ἀντσιραμπέ» δὲν εἶναι — ἔτσι μοῦ φάνηκε καί ἴσως νᾶταν ἡ ὥρα — τὸ ἀξιολογότερο χαρακτηριστικὸ τῆς πόλης. Τὸ πιὸ ἀνάγλυφο στοιχεῖο, τὸ γνώρισμα τῆς Ἀντσιραμπέ, πού εἶναι ἀλάθευτο καί φωναχτὸ, εἶναι τὸ ἀνθισμα. Καί ἦταν Ἀπρίλης, δηλαδή τὰ μέσα τοῦ μεσημβρινοῦ φθινοπώρου.

Ἡ Ἀντσιραμπέ εἶναι χτισμένη πάνω σ' ἕναν ἀνάλαφρο κυματισμὸ μιᾶς ἀπλόχωρης κοιλάδας φαλαγγισμένης ἀπὸ πευκοφυτεμένους λόφους. Καί εἶναι κατάφυτη, γαληνεμένη καί χαρούμενη. Ἡ ἀτιμωμένη τῆς εἶναι θηλυκὴ καί ἡ ὄψη της θηλυκότερη γιατί ἔτσι πού κείτεται μέσ στὸν κάμπο της μέ μιὰ μεθυσμένη φιλαρέσκεια σοῦ δίνει τὴν αἴσθησή μιᾶς νύφης σέ ἀπλόχωρο κρεβάτι,

έτοιμη νὰ συλλάβει καὶ νὰ γεννήσει μύρα καὶ χρώματα.

Ὅλες οἱ πλατιές λεωφόροι εἶναι περίτεχνα στολισμένες μὲ ἀνθῶνες στὶς νησίδες, μὲ πίδακες καὶ πρασιές στὶς πλατωσιές καὶ εἶναι πλαισιωμένες ἀπὸ καλοφτιαγμένες βίλλες ποὺ σοὺ δίνουν τὴν ἐντύπωση τῆς ἀνέσης καὶ τῆς εὐμάρειας. Γαλλικὲς βίλλες τῆς παλιάς ἀποικιακῆς δόξας, τῆς χρυσῆς ἐποχῆς, ταμπουρωμένες πίσω ἀπὸ ἕνα ὄργιο χρωμάτων, ἕνα μυροδόχημα. Αὐτὸς ὁ πλοῦτος φαίνεται νάχει κληρονομηθεῖ ἀπὸ τοὺς μόνιμους κάτοικους τῆς Ἀντσιραμπέ, τοὺς Μαλγάσους, γιατί στὴν παρουσία αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων ἀντανάκλᾳται τὸ ὕψος τῆς πόλης καὶ στὴν πάντα κατευνασμένη ἰδιοσυγκρασία γενικὰ τοῦ Μαλγάσου προσθέτεται κι ἡ γαλήνη τῆς πόλης, ἡ ξεγνοιασιά ποὺ παρέχει ἡ ἐπαρχιακὴ πόλη ὅταν σοὺ ἐξασφαλίζει τὸ βιοπορισμὸ καὶ τὴν εὐτυχία, ὅταν εἶναι ὥραία.

Καὶ εἶναι μιὰ πόλη χτισμένη μὲ τὴν εὐθυκρία τοῦ Εὐρωπαίου καὶ καλαισθητὰ ἐκπολιτισμένη. Ὅμως δίνει τὸ παρὸν καὶ ἡ ἄδολη ὑπαιθρος, ἡ ἁμωφία ἡ ἄγρια. Εἶναι ἡ λίμνη τῆς Ἀντσιραμπέ ποὺ ἔμεινε ἀναξιοποίητη, δηλ. ἀγνή, ὥραία. Στὴν ἀκρολιμνιά μὲ τὰ πελώρια, ξεσταχυασμένα δέντρα, γυναῖκες — ὅχι ἀπ' αὐτὲς τῶν ἀνθισμένων λεωφόρων — λεύκαιναν ροῦχα. Τὰ χτυποῦσαν μὲ ξύλινους κόπανους, τὰ πατοῦσαν μὲ ἐπιμονή καὶ τὰ ἄπλωναν στὸν πράσινο γιᾶλὸ τῆς λίμνης νὰ στεγνώσουν. Κι ὥσπου νὰ στεγνώσουν τὰ ροῦχα, οἱ γυναῖκες ψάρευαν, τὰ παιδιὰ κυλιόνταν πάνω στὰ χορτάρια, παράδερναν εὐτυχισμένα.

Στὴν κεντρικὴ πλατεία τῆς Ἀντσιραμπέ ἀπ' ὅπου ξεκινᾷ ἀκτινωτὰ οἱ λεωφόροι μὲ κάποιο παριζιάνικο πολεοδομικὸ σύστημα καὶ μὲ γνωστὰ ὀνόματα, ὅπως Βολταίρου, Λαφαγιέτ, Δαντόν, ὕψωνται θριαμβικὰ ἕνα τσιμεντένιο «ἀλουάλ», στήλη μνημείου, σκαλισμένο καὶ σὲ σχῆμα βέβαια μαλγασικῆς τεχνοτροπίας. Δέκα πέντε μέτρα ὕψους, στενὸ καὶ παραλληλόγραμμο, ποὺ σ' ὅλο του τὸ ὕψος ἀναγράφονται ὀνόματα πεσόντων στοὺς πολέμους τῆς Γαλλίας. (Ἄλλοῦ ἀναφέρω ὅτι τὰ ὀνόματα αὐτῶν ποὺ σκοτώθηκαν γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Μαδαγασκάρης δὲν μνημονεύονται πουθενά.)

Δίπλα εἶναι ἕνας μεγάλος κύλιντρος. Τσιμεντένιος καὶ τοῦτος. Καὶ παριστάνει τύμπανο ποὺ στὴ διάμετρό του, πάνω σὲ ἀνάγλυφο πεντάγραμμο, εἶναι γραμμένες οἱ λέξεις **RyTa-ni-udrazanay ma-la-la-o!**, πατρίδα μου ἀγαπημένη. Ὁ Ἑθνικὸς ὕμνος πρόσφατα γραμμένος ἀπὸ τὸν Ραμπαραμανενζάρα.

Εἶναι τὸ πεντάγραμμο, ὁ στίχος καὶ τὸ τύμπανο — σύμβολο τῆς μαλγασικῆς μουσικῆς ποὺ ἀντικαθιστοῦν τὴν καλαισθησία ποὺ λείπει ἀπ' αὐτὸ τὸ τσιμεντένιο κατασκευάσμα ὅπως λείπει ἀπ' ὅλα τὰ τσιμεντένια κατασκευάσματα. Εἶναι, βέβαια, καὶ ἡ λέξη **FAHALEOVANTENA**, Ἀνεξαρτησία, γραμμένη στὸν κύλιντρο — ἀντίβαρο τοῦ τσιμεντένιου ὄγκου. Μία τραγουδιστὴ ἀνεξαρτησία, ὅχι ματωμένη. Οἱ Γάλλοι κατάφεραν νὰ μὴ συνδεθεῖ ἡ αἵματοχυσία τοῦ '47 μὲ τὴν ἀνεξαρτησία τοῦ '60. Κατάφεραν νὰ δοθεῖ τὸ χρῶμα τῆς παρεξήγησης καὶ τῆς παραπλάνησης σ' αὐτὴ τὴ μεγάλη περιπέτεια τοῦ μαλγασικοῦ λαοῦ. Ὄνόματα πεσόντων στὴν ἐπανάσταση δὲν γράφτηκαν οὔτε στὸ «ἐθνικὸ ἀλουάλ» τῆς Ἀντσιραμπέ οὔτε ἄλλοῦ πουθενά.

Καλὰ τὰ γαλλικὰ ὀνόματα τῶν δρόμων, ἀλλὰ ποὺ βρέθηκε τοῦτος ὁ Σλάβος; Ρωτιέσαι. Τί δουλεῖα ἔχει ὁ Μπενιόφσκι στὴ Μαδαγασκάρη; Τὰ βιβλία λένε ὅτι ὁ Μπενιόφσκι εἶτανε Οὐγγρος κόμης. Ἀπὸ τὴ Σιδηρία ποὺ τὸν εἶχε ἐξορίσει ἡ Μεγάλῃ Αἰκατερίνη, δραπέτευσε στὴ Μαδαγασκάρη τὸ 1772. Ὁ Λουδοβίκος δ' 15ος τὸν ἔκαμε ὕπατο ἀρμοστή τοῦ νησιοῦ, ἀλλὰ σύντομα ἔπεσε στὴ δυσμένεια τῆς αὐλῆς τῆς Γαλλίας καὶ ἀποβλήθηκε. Ἀφοῦ ὁ Μπενιόφσκι γύρισε ὅλον τὸν κόσμον προσφέροντας τὴ Μαδαγασκάρη του στὶς ἡγεμονίες τῶν μεγάλων δυνάμεων καὶ στὸ Βατικανὸ καὶ δὲν τὴν ἤθελε κανεὶς, γύρισε πάλι στὴν ἐπικράτειά του ὡς αὐτοκράτορας τῆς Μαδαγασκάρης. Ἀλλὰ ὁ Λουδοβίκος δὲν τὸ ἀνέχτηκε. Ἐστεῖλε τὸ γαλλικὸ στόλο καὶ ἔδωσε μάχη μὲ τὸν Μπενιόφσκι. Ὁ Μπενιόφσκι ἔπεσε ἀδοξᾶ.

Στὴν καθεδρική καθολικὴ ἐκκλησία τῆς Ἀντσιραμπέ (εἶταν τὸ Μεγάλον Σαββάτο τῶν Δυτικῶν) ἕνα μεγάλο πλῆθος κόσμου περιφερόταν στὸ προαύλιο καὶ στὸ περίγυρο. Σὲ

λίγο θγήκαν οί Εὐρωπαίοι ἱερεῖς, μπροστά ὁ Ἐπίσκοπος καί μέ πολλή ποιμπή καί μακάρια αὐτοπεποιθήση παρέλασαν στό παρεκκλήσι τῆς μητρόπολης. Ἀπό πίσω τους σύρθηκε ὁ συρφετός τῶν μυημένων στήν καθολική λατρεία. Στήν ἐκφραση εἶχαν τήν κατάνυξη καί τήν εὐλάβεια τῶν νεοκατηχημένων ἀνθρώπων. Καί φανατισμό θά εἶχαν οἱ ἀνθρώποι πού ἀκολουθοῦσαν τοὺς Φράγκους ἱερωμένους, γιατί ὁ προεστώς πού πλησίασα μού εἶπε μέ ἀπόλυτα κατηγορηματικό τόνο: «Εἴμαστε ὅλοι καθολικοί. Εἴμαστε ὅλοι ἰθαγενεῖς καί ὑπῆκοι τῆς Μαδαγασκάρης, ἀλλά ὅλοι, ὅλος ὁ κόσμος γενικά, καθολικοί». Τὸν ρώτησα ἂν ὑπάρχουν ἄλλα δόγματα σέ ἄλλα τμήματα τοῦ νησιοῦ. «Ὅχι», εἶπε. «Τίποτα. Ὅλοι καθολικοί».

Στό κεφάλαιο πού καταγίνεται μέ τή θρησκεία τῆς Μαδαγασκάρης, ἀναφέρω καί τὸ ποσοστό τῶν διαμαρτυρομένων πού, σύμφωνα μέ τίς στατιστικές, εἶναι οἱ μισοί ἀπὸ τοὺς χριστιανούς τοῦ πληθυσμοῦ.

Οἱ ραδιοῦχες πηγές τῆς Ἀντσιραμπέ φαίνεται πῶς δὲν παρέχουν πολλὰ στή Μαδαγασκάρη ἀπὸ θεραπευτική ἀποψη, γιατί οἱ ἀρρώστιες πού αὐτὲς οἱ πηγές ὑποτίθεται ὅτι θεραπεύουν, δὲν ὑπάρχουν στή Μαδαγασκάρη. Ἡ ἡπατίτιδα π.χ. εἶναι σπάνια ἀρρώστια ἐκεῖ. Οὔτε πού τραβᾷν πολὺ κόσμο ἀπὸ ἔξω λόγῳ τῆς ἀπόστασης.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, λοιπόν, ἀλλὰ καί ἐπειδὴ φεύγοντας ἀπὸ τὴν Ἀντσιραμπέ τὸ πολὺτιμο δῶρο πού παίρνεις μαζί σου εἶναι ἡ ἄνθινη γαλήνη καί τὸ δρόσιμα τῆς φύλης πού σοῦ παρέχει ἡ χλωρίδα τῆς, τὸ δόνομα Βισοῦ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ δὲν εἶναι, μού φαίνεται, πετυχημένο. «Ὁ Ἀνθόκηπος τῆς Μαδαγασκάρης» θάταν σωστότερο.

ΝΟΣΣΙ ΜΠΗ

«Σ' ἓνα μαγαζί τοῦ Nossi Bè πῆρες τὸ μαχαίρι δυὸ σελλίνια, μέρα μεσημέρι ἀπὰ στή λίνια, ξάστραψε σὰ φάρου ἀναλαμπή.»

Θά εἴμουν πολὺ ἀνίδεος καί ἀφελῆς ἂν δὲν εἶχα συνείδηση τοῦ ποιητικοῦ μύθου. Ὅμως ἀπόβαλα τὸ μύθο καί παραμέρισα κάθε ἐνδεχόμενο ποιητικῆς φαντασίας καί

ἄφησα τὸν ἑαυτό μου νὰ περιπλανηθεῖ σέ μιὰν ἄκαρπη καί σὰν μεθυσμένη ἀναζητήση τοῦ «μαγαζιοῦ» πού πούλησε τὸ θάνατο στὸν τραγικὸ αὐτόχειρα τοῦ Νίκου Καββαδία. Ἄλλο πράγμα τὸ πῶς θά ἔκρυδα τὴν ἀμηχανία μου ἂν μέ ρωτοῦσε κανεὶς τί ζήτῳ καί πού πάω.

Καί γιὰ τὸ Μεσολόγγι κίνησα κάποτε νὰ θρῶ τὸ «βελούχι τοῦ Κώστα Καλιαντέρη», ἀλλὰ αὐτὸ εἶταν ἄλλο. Γιὰ τὸ Μεσολόγγι ἡ ἀπόσταση εἶταν μικρή, ἡ συγκοινωνία εὐκόλη καί εἴμουν πάνω στὸ φούντωμα τοῦ νεανικοῦ μου ἐνθουσιασμοῦ γιὰ τὸν λυρισμὸ τοῦ Μαλακάση.

Ὅμως τὸ Nossi Bè ἀπέχει 400 χιλιόμετρα ἀπὸ τὴν Ταναναρίβη ὅπου ἐρισκόμουν, πρέπει νὰ πᾶς μέσω Ταματάδε πού εἶναι στήν ἄλλη ἀκτὴ τῆς Μαδαγασκάρης καί — τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαιότερο — μέ χωρίζαν 25 χρόνια ἀπὸ τὴν πρώτη μου γνωριμία μέ τοὺς θρύλους τοῦ Καββαδία.

Περπατοῦσα μέσ στὰ στενορόμια τοῦ Hell-Ville, πού εἶναι τὸ κύριο λιμάνι καί ἡ πρωτεύουσα τοῦ Nossi Bè, καί οἱ τραχεῖς φθόγγοι τῶν στίχων, ἀνήκουστη ὑπόκρουση, συνόδεuan τὰ δῆμάτά μου: «... ξάστραψε σὰ φάρου ἀναλαμπή.»

Φαίνεται ὅτι ὁ ποιητὴς τοῦ «Μαραμποῦ», σὰν ναυτικός, οἰκειοποιήθηκε τὴν ἀγγλικὴ προφορά Nossi Bè (οἱ ντόπιοι τὸ προφέρουνε Μπέ) γιὰ νὰ ριμάρει μέ τὸ «ἀναλαμπή». Καί πολὺ ὠραία.

Πηγαίνοντας στὸ Nossi Bè ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς Μαδαγασκάρης καί μέσω Ταματάδε, δὲν συναντᾷς οὔτε ἓνα στρέμμα ἐπίπεδης γῆς. Ὁ τόπος ἐδῶ εἶναι ρικνὸς καί καταπτωχωμένος. Τὸ χρῶμα τοῦ ὠλωσδιόλου ἀσυνήθιστο: πορφυρό, πρασινοκόκκινο. Ἀλλὰ, δὲν ξέρω, τὸ χρῶμα ἐδῶ ἀτονεῖ, ἴσως γιατί αὐτὲς τίς ἀπέραντες πτωχώσεις τίς πένθιμες καί τίς βλοσυρές, πού ξετυλίγονται μέ γοργὸ ρυθμὸ μέσ στήν κυματιστὴ τους μονοτονία, τίς περιτρέχει τὸ αἶσθημα τοῦ ἀπόλυτου μακρινοῦ, τοῦ ἄφταστου καί τοῦ ἄσωτου. Ἀπὸ τὴ μιά μεριά σὲ ἐνδιαφέρει ἡ ἀκατάδεχτη παρθενιά αὐτοῦ τοῦ τόπου, μὰ εἶναι πάλι αὐτὴ ἡ ἴδια ἰδιότητα τῆς ἀκαταδεξιᾶς πού σὲ κάνει νὰ νοσταλγεῖς καί μάλιστα νὰ νοσταλγεῖς μέ φόβο τοὺς ἡμερούς τόπους, τὰ χαρούμενα χρώματα καί τὴ φιλόξενη, τὴν ἴσια γῆ.

Στήν Ταματάβε, πού εἶναι τὸ κυριότερο λιμάνι τῆς Μαδαγασκάρης, δὲν σταθήκαμε. Δὲν εἶδαμε τὴν πόλη. Σταματήσαμε λίγο στὸ ἀεροδρόμιό τῆς ἔπειτα ἀπὸ ἓνα πολὺ ἀπὸτομο κατέβασμα ἀπὸ τὰ ψηλοτόπια τῆς Ταναναρίβης. Νιώσαμε τὸ βαρὺ, καυτερό τῆς κλίμα. Τίποτε ἄλλο.

«Ὅταν προσγειώνεσαι στὸ ἀεροδρόμιο τοῦ «Μεγάλου Νησιοῦ», αὐτὸ ἐννοεῖ Nossi Bè στὴ μαλγασικὴ γλῶσσα, ἔχεις τὴν αἴσθηση πῶς φτάνεις σ' ἓνα μυροπωλεῖο πού εἶναι μαζί καὶ θερμότης».

Πρῶτα σὲ κυριεύει τὸ μεθυστικὸ ἄρωμα τοῦ Ylang-Ylang, τοῦ μυροδόλου φυτοῦ πού καλλιιεργεῖται ἐκεῖ καὶ πού μαζί μὲ τὴ θανίλια, τὸν καφέ, τὸ πιπέρι καὶ τὰ ἄλλα καρυκεύματα, εἶναι ἡ κύρια παραγωγή καὶ τὸ ἀκριβότερο ἐξαγωγικὸ προϊόν τοῦ τόπου.

Φτάσαμε κοντομεσήμερο κι ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν πηχτὴ ἀπὸ τὴ ζέστη καὶ τὰ ἀρώματα. Οἱ αἰσθήσεις σου ἀργοῦν νὰ συνηθίσουν τὴ νέα τους ἐμπειρία, πασχίζουν νὰ τὴν ἀφομοιώσουν. Πρῶτα τὸ πράσινο, τὸ πολὺ βαθὺ πράσινο πού δὲν ἀφήνει ἀσκέπαστο οὔτε ἓνα κομμάτι γῆς καὶ πού φτάνει ἴσαμε τὸ θράχο καὶ τὴν ἀμμουδιά καὶ ἐκτείνεται ἀκόμα πέρα, μέσα στὴ θάλασσα, γιατί βλέπεις στὸ θυθό τῆς, στὸν κοραλλένιο τῆς θυθό, νὰ ὀργιάζει ἐλάσσηση πυκνὴ καὶ πολὺ χρωμῇ. Λές καὶ δὲν χωράει ἡ γῆς τοῦ Nossi Bè τὸ δαιμονισμένον φλόγισμα τῆς στεφανίτης χλόης καὶ ριπίστηκε στὴ θάλασσα.

Πηγαίνοντας γιὰ τὸ ξενοδοχεῖο Palm Beach τὸ φούντωμα τῶν φυτῶν σου κάνει τὴ διάβαση ἀδιάφορη, κάπως κουραστική καὶ, δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ πεῖ κανεὶς, ἀγχώδη. Δὲν βλέπεις τίποτε παρὰ τίς δυὸ ἄκρες τοῦ δρόμου πού εἶναι πλαισιωμένες μὲ θυσανωτὰ τροπικὰ φυτὰ καὶ μὲ καφόδεντρα καὶ δεντρόθαινα Ylang-Ylang.

Αὐτὲς οἱ πράσινες παρωπίδες σὲ ὀρίζουν. Δὲν σοῦ χρῦδουν μόνο τοὺς ἀπώτερους ὀρίζοντες, ἀλλὰ εἶναι ἀδύνατο νὰ διακρίνει τὸ μάτι σου οὔτε ἓνα μέτρο ἔξω ἀπὸ τὸ δρόμο. Καταπονεῖται ἡ ὄρασή σου, ἐξανίστασαι. Ὁ δρόμος παίρνει πάντα μιὰν ἀναπάντεχη κατεύθυνση, εἶναι πολὺστροφος. Καὶ νὰ περναῖς ὅχι ἀπλὰ πεινασμένος γιὰ τὸ θέαμα τοῦ ξένου τόπου, τοῦ μακρινοῦ, τοῦ σχεδὸν ξεμοναχιασμένου μέσα στὰ πλάτη τοῦ ὠκεᾶ-

νοῦ, ἀλλὰ μὲ τὴ βουλιμία τοῦ γλάρου καὶ τὴν ἀρπαχτικὴ λίμα τοῦ γερακιοῦ· ν' ἀρπάξεις μὲ μιὰ φευγαλέα ματιά ὅ,τι εἶναι μπορετὸ καὶ νὰ τὸ ἀφομοιώσεις, νὰ τὸ ὑποτάξεις μέσα σου, νὰ κρατήσεις μόνο τὴν οὐσία του. Γιατί ἡ γληγοράδα τοῦ αὐτοκινήτου εἶναι ὁ ἐχθρὸς τῆς περιήγησης καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς καὶ σοῦ ἀλαλιάζει τὸ νοῦ, σοῦ ἀφαιρεῖ τὴν εὐκαιρία τῆς αἰσθητικῆς προσοχῆς.

Συνταξιιδιώτες μου εἶταν δυὸ Γερμανοί. Πολὺ Γερμανοί. Εἶπαμε στὸν ὁδηγὸ νὰ σταματήσει.

— «Βγάλε μας ἔξω».

— «Γιατί; Δὲν θὰ πάτε στὸ ξενοδοχεῖο;»

— «Βγάλε μας ἔξω».

— «Ah bon!»

Ἀνεδήκαμε σ' ἓνα γήλοφο νὰ δοῦμε ὀρίζοντα, νὰ τρέξει λίγο τὸ μάτι μας καὶ νὰ δοῦμε ἂν αὐτὰ τὰ ρουμάνια ἔχουν ἀρχὴ καὶ τέλος. Τίποτε. Παντοῦ σὲ κυκλώνει ἡ λόχμη καὶ παντοῦ σὲ διαποτίζει ἡ ἐξαισία μοσκοβολία τῶν τροπικῶν φυτῶν. Γυρίσαμε στὸ αὐτοκίνητο σὰν νικημένοι.

— «Βρήκατε;» μᾶς ρώτησε ὁ ὁδηγός.

— «Τί;»

— «Ylang-Ylang, αὐτὸ δὲν ζητούσατε; Νά, ἔχω ἐδῶ» καὶ βγάζει μέσα ἀπὸ μιὰ ταμπакέρα 5 - 6 φύλλα ξερά καὶ μᾶς τὰ προσφέρει. Εἶταν ξερά καὶ ἔτσι πρέπει νὰ ναι γιὰ νὰ ἀναδώσουν τὸ θεσπέσιο ἄρωμά τους.

Στὴν Ταναναρίβη ἀνάμεσα στοὺς ἀπλοῦς καὶ ἀνεπιτήδευτους Μαλγάσους μπορεῖ νὰ δεῖς μερικοὺς ἀνθρώπους νὰ ἔχουν ἓνα ἐπίχρισμα τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, ἓναν λανθάνοντα εὐρωπαϊσμὸ καὶ καμιά φορά, σὲ μεμονωμένα ἄτομα — τοῦτο δὲν τὸ συναντᾷ συχνά — διαρρέει μιὰ προσπάθησιν ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ τους. Στὸ Nossi Bè οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀπόλυτα ἄδολοι.

— «Περιμένετε λίγο νὰ σᾶς φέρω κι ἄλλο Ylang-Ylang, πιπέρι, καφέ καὶ θανίλια.»

— «Στὸ γυρισμό», εἶπαμε, «καλύτερα φεύγοντας γιὰ νάχουμε καὶ κάτι νὰ τὰ βάλουμε μέσα.»

Δὲν τὸν πείσαμε. Σταμάτησε τὸ αὐτοκίνητο καὶ πήδησε ἔξω. Χάθηκε σὰν ζαρκάδι μὲς στὶς μυροδιὲς τοῦ ἡμερου ρουμανιοῦ. Γύρισε μὲ 5 - 6 φούντες φύλλα μὲς στὸ ἓνα

του χέρι. Εΐταν λίγο απ' όλα τὰ φυτὰ πού κάνουν τὸ Nossi Bè ἕνα ἀξιόλογο νησί.

Ἀρχισε νὰ μᾶς ἐξηγεί πῶς τὰ καλλιεργοῦν, πῶς τὰ ἐπεξεργάζονται, νὰ μᾶς δείχνει μὲ κέφι. Δὲν ὄρηκε ἀπήχηση ὁ ἐνθουσιασμός του στὴν ἀδιαφορία τῶν ἀνθρώπων πού εἶχαν καταληφθεῖ ἀπὸ μιὰν ἀνεξήγητη αἰσθαντικότητα. Ἡ ὁσφρηση ἀντιμαχόταν μὲ τὴν ὄραση, ἕνας ἀγώνας πού καταλάγιασε τίς ἄλλες αἰσθήσεις καὶ μᾶς ὑπνώτισε καὶ τὸ νοῦ. Ἡ προσληπτικότητα μᾶς εἶχε μειωθεῖ στὸ ἐλάχιστο. Προχωρήσαμε.

Μιὰ συστάδα ἀπὸ μονόροφα ἐξοχικὰ σπιτάκια μέσα στὸ πυκνὸ σύσκιο τοῦ φοινικώνα καὶ κάτω σὲ ἀπλόχωρη ἀμμουδιὰ ἀποτελεῖ τὸ ξενοδοχεῖο Palm Beach τοῦ Nossi Bè. Μιὰ εὐγλωττη ἐκφραση τοῦ ἀποικου Εὐρωπαίου πού σφετερίστηκε τὴν ὠκεάνια ἀρχοντιά αὐτοῦ τοῦ τόπου καὶ τὸν συμπερίλαβε μέσα στὴν ποιητικὴ γεωγραφία τοῦ κόσμου.

Ἡ στέγη τῆς εὐρύχωρης αὐλῆς τοῦ ἐστιατορίου καὶ τοῦ γραφικοῦ μπάρ εἶναι φτιαγμένη ἀπὸ κλαδιὰ φοίνικα περίτεχνα συνδεμένα πού ἑναρμονίζονται τέλεια μὲ τὴ φυτικὴ συμφωνία τοῦ τροπικοῦ δάσους πού ὀργιάζει τριγύρω.

Πολύχρωμα ὄστρακα, ξωτικά φάρια ταριχευμένα καὶ ζωντανὰ καὶ κοράλλια καὶ πολύσημες πέτρες τοῦ βυθοῦ, πού μπορεῖ καὶ νάταν ὄντα πού πέτρωσαν, διακοσμοῦν τὰ ράφια τοῦ μπάρ. Μὰ γιὰ νὰ ὁλοκληρωθεῖ ἡ ἐλξη τοῦ τουρίστα ἀπὸ ντόπια «ἀντικείμενα», τὸ κοράλλιο καὶ οἱ πέτρες τοῦ βυθοῦ δὲν φτάνουν. Ἡ ὠφελιμιστικὴ μανία τοῦ καιροῦ μᾶς εἶναι ἀκόρεστη καὶ ἀγιάτρευτη. Διάλεξαν καὶ ξωτικὲς ὁμορφιὲς γιὰ σερί-τόρες. Μαῦρες λαγγιμένες. Διάλεξαν καὶ καλλιγράμους ἄντρες γιὰ νὰ ἔλκουν τὸ ἀντίθετο φύλο πού καὶ αὐτὸ σήμερα ταξιδεύει σὲ στεριὰ καὶ θάλασσες γιὰ ἀναζήτησι περριπέτειας καὶ γιὰ πραγματοποίησι μαγιάτικων ὁνείρων.

Τουρίστες ἀπ' τὸ ἀνήλιαγο Παρίσι μὲ κῆτασπρες, πλαδαρὲς σάρκες, μὲ κορμὰ μαλθακά καὶ ἀπαίδευτα νὰ τριγυρίζουν ξεγυμνωμένοι μὲς στὸν τροπικὸ ἥλιο, νὰ τὸν ρουφᾶνε ἀχόρταγα καὶ νὰ γυρεύουν, λές, νὰ τὸν πάρουν μαζί τους στὸ Βορρά τους καὶ στὴν κατῆφεια τοῦ τόπου τους. Πόσο ξωτι-

καὶ θὰ φαίνονται αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι στοὺς ντόπιους, πόσο ἑτεροειδεῖς!

Τὸ ἀπόγιομα μέσα ἀπ' τὸ καλύδι σου νομίζεις πῶς ὀρέχει. Ἔτσι μοιάζει ὁ θόρυβος πού ἀκοῦς. Σὰν νὰ πέφτει φιλή ψιχάλα πάνω στὰ φύλλα πού σκεπάζουν τὸ καλύδι. Ὅμως δὲν εἶναι βροχή. «Μπαίνουν τὰ νερά», ὅπως λένε οἱ θαλασσινοὶ καὶ εἶναι ἡ ριγνὴ ἀνατριχίλα τῶν κυμάτων πάνω στὴν ἄμμο πού ἀκοῦς. Ἡ ἐπιστροφή τοῦ ὠκεανοῦ πού ἔρχεται δυὸ φορές τὴν ἡμέρα μὲ νέα βροσιὰ καὶ νέους ψίθυρους, νὰ σοῦ φέρε νέους αἰσθησιασμοὺς ἀνεξήγητους, κάτι πού μόνο ἡ αἰσθησὴ σου τὸ νογάζει, ἐνῶ ἡ νόησὴ σου δὲν τὸ κατέχει.

Κι ὁ ἀπόηχος τῆς ἀπάνθρωπης μοναξιάς νὰ φτάνει στ' αὐτιά σου μὲ βόγγο καὶ μὲ κοῦφια βοή πού στέλνουν οἱ καταπονεμένοι βράχοι καθὼς στέκονται ἀκλόνητοι στὴν ἀμυνὰ τους καὶ ἀδιάφοροι γιὰ τὸ ἀνθρώπινο μάτι, μὰ πού στὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ ὅλο μικραίνουν καὶ ὅλο ὑποχωροῦν καὶ ταμπουρώνονται πρὸ πίσω καὶ ὅλο φθεῖρονται καὶ δίνονται στὴ σιγανὴ προέλαση τοῦ ἀτέλειωτου ὠκεανοῦ πού ὅλο νικᾷ καὶ ὅλο παρεισδύει.

Ὁ ὁδηγὸς τοῦ ταξί πού τὴν προηγούμενη μέρα μᾶς εἶχε ὑποσχεθεῖ ἀρτύματα καὶ καρυκεύματα, ἔφτασε φορτωμένος.

— «Μὲ πᾶς στὸ Hell Ville;»

— «Εὐχαρίστως, ἀλλὰ τί θὰ κάμεις τέτοια ὥρα;»

— «Θέλω νὰ δῶ ἂν πουλᾶνε μαχαίρια».

— «Μὰ τώρα κάνει πολλὴ ζέστη, ὁ δρόμος ἔχει σκόνη καὶ τὰ φυτὰ δὲν εὐωδιάζουν. Καλύτερα νὰ πᾶς αὔριο νωρίς».

— «Καλὰ, ἔλα αὔριο».

Εἶναι ἡ γύρω φύση, δηλαδὴ ἡ χρωματικὴ ποικιλία, μιὰ φαντασμαγορία μεθυσμένων φωτοσκιάσεων καὶ ἀόριστων ἀποχρώσεων πού μ' ἔκαμαν νὰ γράλῳ τὰ μαῦρα μου γυαλιὰ γιὰ νὰ βεβαιωθῶ ὅτι δὲν ἔχω παραισθήσεις, ὅτι στ' ἀλήθεια γρηγορῶ. Καὶ μέσα στὰ παραδεισένια ἄλση αὐτῆς τῆς διαδρομῆς, οἱ λιοκαμένοι δουλευτάδες νὰ καλλιεργοῦν τὸν καφέ, τὸ πιπέρι, τὴ θανίλια καὶ τ' ἄλλα μπαχαρικά καὶ προπάντων νὰ χαϊδολογοῦν τὸ Ylang - Ylang. Ἄλλοι δούλευαν στὸ δρόμο γυμνοί

και κατάμαυροι και να γυαλίζει το ιδρωμένο τους κορμί στην άντηλιά κι άλλοι να μεταφέρουν βάρη με τα πιό πρωτόγονα μέσα, συρτά ή κυλίστρά.

Και μιὰ πού δὲν ὑπάρχει στὸ Mossi Bè ἓνα εἶδος μέλισσας, ἡ *melipoma*, πού κάνει πῆ γονιμοποίηση τῆς θανίλιας, αὐτὴ ἡ τόσο λεπτὴ δουλειὰ γίνεται ἀπὸ γυναῖκες. Μόνο γιὰ μία ἡμέρα ἀνοίγει τὸ λουλούδι (ἡ ὀρχὰς) τῆς θανίλιας καὶ πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τόπου νὰ φέρει τὴ γύρη στὸ θηλυκὸ φυτὸ· ἄλλοιὼς θὰ μείνουν ἄγονα. Μιὰ καλὴ «γονιμοποιητριά» μπορεῖ νὰ γονιμοποιήσει 2.500 ἄνθη τὴν ἡμέρα.

Ἀλλὰ καὶ ἡ βιομηχανία τῆς θανίλιας ἔχει ἀτονίσει στὴ Μαδαγασκάρη. Ἀπὸ τὰ 80% τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς πού ἔβγαζε ἡ Μαδαγασκάρη, σήμερα δὲν παράγει οὔτε τὴ μισή. Εἶναι πολὺ δύσκολη ἡ καλλιέργεια τῆς θανίλιας καὶ πιὸ δύσκολη αὐτὴ ἡ μεταφορὰ τῆς γύρης πού ἡ φύση προόρισε γιὰ τὰ ἔντομα. Καὶ δὲν φημιζοῦνται γιὰ τὴν ἐργατικότητά τους οἱ Μαλγάσοι.

Ἄν οἱ Μαλγάσοι γενικὰ εἶναι ἀξιοπρεπεῖς καὶ κάπως ὑπεροπτικοί, τοὺς κατοίκους τοῦ Nossi Bè τοὺς διακρίνει ἡ ἄγρια περηφάνεια τοῦ Ἀφρικανοῦ. Ἡ πολεμικὴ φυσιογνωμία καὶ ἡ κουρσάρικη προσωπικότητα στὰ νερικά τους χαρακτηριστικὰ σὲ κάνουν νὰ πιστέψεις τὶς διαδόσεις, ὅτι στ' ἀνοιχτὰ τῆς Μαδαγασκάρης ὑπάρχουν ἀκόμα ἀνήλαιοι πειρατὲς. Τοῦτοι θάνα οἱ πειρατὲς κι οἱ ἀπελάτες· οἱ μαῦροι τοῦ Nossi Bè μὲ τὰ ρωμαλέα σώματα, τὰ γυαλιστερά δέρματα καὶ τὴν ἀγριεμένη θωριά.

Λέγεται ὅτι ὁ παραλιακὸς πληθυσμὸς τῆς Μαδαγασκάρης, οἱ *côtiers*, ὅπως τοὺς λένε οἱ Γάλλοι, κατάγονται προπάντων ἀπ' τὴν Ἀφρική. Ἐδῶ οἱ κάτοικοι τοῦ Nossi Bè εἶναι βέροι Ἀφρικανοί. Ἀνήκουν στὴ φυλὴ Σακαλάβα καὶ εἶναι ἀνάγλυφες οἱ διαφορὲς τους ἀπὸ τὶς ἄλλες φυλὲς τῆς Μαδαγασκάρης. Ἐννοῶ τὴ σωματικὴ διάπλαση καὶ γενικὰ στὴν ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση. Γιατί οἱ Μαλγάσοι εἶναι λιπόκορμοι καὶ ἰσχυροί, πολὺ ἰσχυροί, καχεκτικὰ σώματα, θάλεγε ναεῖς, καὶ ἀγύμναστα.

Ὅσο γιὰ τὴ φυσιογνωμία τους, τὸ ἦθος τους καὶ τὶς πνευματικὲς τους ἱκανότητες, ἔχουμε τὴ γνώμη τοῦ Ἀγγλοῦ ἱεραπόστολου Οὐίλλιαμ Ἑλλίς, πού στὸ βιβλίο του «I-

στορία τῆς Μαδαγασκάρης», πού ἐκδόθηκε τὸ 1830, γράφει:

«Ἀπέναντι τῶν Εὐρωπαίων οἱ Σακαλάβοι γενικὰ περιθάλπουν αἰσθήματα φιλίας καὶ διατηροῦν ἐκθειαστικὴ γνώμη γιὰ τὴν ἀνωτερότητά τους. Καὶ μ' ὅλο πού πρὸς τὸ παρὸν υποβιβάζουν τοὺς ἑαυτοὺς τους μὲ τὶς παιδαριώδεις τους προλήψεις, τὴν πίστη τους στὴ μαύρῃ μαγείᾳ καὶ ὅλους τοὺς ἀτέλειωτους παραλογισμοὺς, ἐν τρύτοις ἐκθέτουν ἄπλετες ἀποδείξεις τῆς διανοητικῆς τους δύναμης, πού μὲ τὸν κατάλληλο πολιτισμὸ εἶναι ἱκανὴ γιὰ τὰ ψηλότερα ἐπιτεύγματα.

Ἄν ἐμπλουτιστοῦν μὲ μέσα διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς βελτίωσης κατὰ πᾶσα πιθανότητα θὰ ἀναπτυχθοῦν ὅπως ἀναπτύχθηκαν ἄλλοι σὰν αὐτοὺς μαῦροι, ἀσπλαγνέμενοι καὶ καταφρονεμένοι, πού ἀναδύθηκαν ἀπὸ τὸν βαρβαρισμὸ καὶ ἀπόχτησαν ἐξέχουσα θέση καὶ ἠθικὴ ἀξία ἀνάμεσα στὰ ἔθνη. Στὸ παρουσιαστικὸ τῶν Σακαλάβα ὑπάρχει κάτι πρὸς ὄφελός τους. Ὁ παλληκαρισμὸς ἀέρας κι ἡ περπατησιά, τὸ ἀγέρωχο κι ἡ διεισδυτικὴ ματιὰ δηλώνουν ὅτι οἱ Σακαλάβα εἶναι προορισμένοι γιὰ κάτι ψηλότερο καὶ εὐγενέστερο ἀπ' ὅ,τι ἀπόχτησαν ὡς τώρα».

Πέρασε ἐνάμισος αἰῶνας ἀπ' ὅταν ὁ Ἑλλίς ἔδινε αὐτὴ τὴν καλοπροαίρετη κι αἰσιδόξη ἀναφορὰ γιὰ τοὺς Σακαλάβα. Οἱ Σακαλάβα, τουλάχιστον οἱ κάτοικοι τοῦ Nossi Bè, εἶναι ἀκόμα οἱ ἴδιοι. Οἱ προϋποθέσεις καὶ τὰ «μέσα τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς βελτίωσης» πού θὰ τοὺς ἐξασφάλιζαν μιὰ «ἐξέχουσα θέση ἀνάμεσα στὰ ἔθνη», δὲν χορηγήθηκαν ἀπὸ τοὺς Γάλλους, μ' ὅλο πού ἔδειξαν μιὰ καλὴ πρόθεση γιὰ τὴν ἐκπολίτιση τῶν Μαλγάσων. Τὰ ἄλττρια ἀκόμα εἶναι ἡσιόδια. Οἱ γυναῖκες καλλιεργοῦν τὶς φυτεῖς ξυπόλητες. Οἱ ἄντρες δουλεύουν γύμνοι. Γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη ἔχουν γίνει πολὺ λίγα. Οἱ κάτοικοι τοῦ Nossi Bè εἶναι ἀκόμα στὸν ἴδιο παρονομαστή καὶ ἡ πρωτεύουσα αὐτοῦ τοῦ μικροῦ γραφικοῦ νησιοῦ, τὸ Ἑλ - Βίλ, διατηρήθηκε ὅπως εἶταν (δὲν ξέρω πότε, ἴσως ὅταν θεμελιώθηκε) σὲ μιὰ στατικὴ ὁμοιότητα, σὲ μιὰ ἀσάλευτη, πετρωμένη παλαιότητα ἀπ' τὴ φτώχεια.

Ἄν ἡ φτώχεια στὴν ἄνω Ταναναρίδη

προσθέτει στη γραφικότητα του τόπου, στο "Ελ - Βίλ" (Hell εΐταν τὸ ὄνομα τοῦ Γάλλου ναύαρχου, ποὺ παραστάθηκε καὶ ὑπόγραψε τὴν προσάρτηση τοῦ Nossi Bè στὴ Γαλλία) διαιωνίζει τὴ νεκρὴ στατικότητα, ἀπολιθώνει μὲ κάποιο πομπηϊκὸ χαρακτήρα μιὰ ζωὴ ποὺ δὲν ταιριάζει στὰ σημερινὰ πλαίσια καὶ προσδίνει τὴν αἶσθησιν τῆς ἐρήμωσης.

Τὸ λιμάνι σὲ ἀπόλυτη ἐγκατάλειψη. Πανέρημο. Φαίνεται ὅτι τὸ ἐφτιαξαν οἱ Γάλλοι τὸν περασμένον αἰῶνα γιὰ νὰ ἀράξει ὁ στόλος τους, ἀφοῦ ἐπιασαν κατοχὴ στὸ Nossi Bè κάπου τριάντα χρόνια πρὶν ἐπεκταθεῖ ἡ κυριαρχία τους στὴ Μαδαγασκάρη. Ἀφοῦ ὑπόταξαν τὴ Μαδαγασκάρη, ἀξιοποίησαν τὰ μεγάλα λιμάνια Ματζούγκα καὶ Ταματάβε καὶ παράτησαν τὸ "Ελ - Βίλ.

Κανένα πλεούμενο στὸ λιμάνι. Οὔτε ἀραγμένο, οὔτε νὰ κινεῖται. Ἐνα ἀρχαῖο παροπλισμένο καΐκι καὶ δυὸ μαοῦνες, δυὸ φελούκες, ἓνα σάλι, ἓνα μικρὸ σιδερένιο βαπόρι, ὅλα δίχως ἄρμενα, δίχως ξάρτια, δίχως ζωὴ, τραηγμένα στὸν ταρσανά, δοσμένα σὲ μιὰ λυπηρὴ ἐγκατάλειψη. Οἱ μὲν οἱ ψηλοὶ, ἀκαλαίσθητοι καὶ κακοφτιαγμένοι. Ἀφιλόξενα τὰ νερά· θαθιά καὶ λερά.

Πῶς θὰ ποῦμε τὸ θηλυκὸ τοῦ ψαρά; Ψαροπούλα; Μὰ αὐτὸ πάει γιὰ νέες γυναῖκες, γιὰ κοπέλες, καὶ αὐτὴ ποὺ ἦρθε μὲς στὸ μονοπέλεχο πριάρι, λάμνοντας μὲ μονοκούπι, δηλ. μὲ μιὰ διπλὴ σπάλα, μὲ πολλὰ ἀγκίστρια καὶ λίγα κόκκινα, ὀρεχτικά ψάρια καὶ τράβηξε τὸ πριάρι τῆς στὴ λάσπη τοῦ γιγαλοῦ μονάχη τῆς, ἐπλυνε τὰ ψάρια μὲ νευρικὴ διασύννη καὶ φιλονίκησε μ' ἓναν ψαρά, ποὺ εἶχε ἀράξει πρῶτα τῆς, γιὰ κάτι ποὺ θὰ συνέβηκε ἀνοιχτὰ στὸ πέλαγος, εἴταν γριά. Καὶ εἴταν κατάδηλα τῆς φυλῆς Σακαλάβα. Πανύψηλη καὶ ὄχι ἀπλῶς λιπόσαρκη καὶ κάτωσχη, ὄχι μόνο ζαρωμένη. Αὐτὴ ἢ γριά εἴταν ἓνα φαινόμενο ἀνατομίας. Θηλυκωμένος ὁ σκελετός τῆς μέσα σ' ἓνα μαῦρο καταπονεμένο τομάρι. Τὰ μάτια τῆς θαβουλωμένα σάν κοχύλια καὶ ὀργισμένα ἀπ' τὸν καυγὰ μὲ τὸν σερνικὸ ψαρά. Ἄγρια ἀντρογυναίκα μὲ κινήσεις ἄδρές, ἀντρίκειες καὶ ἀποφασιστικές. Φαινόταν πῶς δὲν φοβόταν οὔτε ἀνθρώπους οὔτε θάλασσες,

ὅτι εἶχε ὑποτάξει τὸν ὠκεανὸ καὶ τὸν ἀρμένιζε μὲ τὸ πριάρι τῆς ὅταν αὐτὴ ᾔθελε. Δὲν φαινόταν νὰ τὴν πτόησε ἡ φτώχεια, οὔτε νὰ τὴν ὑπόταξε ὁ ἄντρας. Εἶχε μιὰν ἄγρια περηφάνεια στὸ ἀγέρωχό τῆς, μιὰν ἀψηφησιὰ γιὰ τὸ πᾶν. Φοροῦσε ψάθα πλατύγυρη καὶ τὸ μονοκόμιμα, στενόμακρο φόρεμά τῆς εἶχε κοντὰ - κοντὰ στεγνὰ διαγράμματα θαλασσινῆς ἀρμύρας. Τὰ ξυπόλητα πόδια τῆς εἴταν τραχεῖα καὶ οἱ φτέρνες τους αὐλακωμένες ἀπ' τὴν κακουχία. Δὲν ἔμοιαζε γιὰ ψαράς αὐτὴ ἢ γυναίκα τοῦ Nossi Bè. Μὲ μιὰ ἄλλη περιβολή, σ' ἓνα ἄλλο περιβάλλον θάτανε μάγισσα. Ἔτσι φανταζόμουν, ὅταν εἶμουν μικρός, τὴν κακιά νεράιδα τοῦ δάσους. Λίγο πιδὸ θηλυκιά, λίγο πιδὸ κακιά. Γιατὶ τοῦτῃ ἡ γυναίκα μ' ὅλο ποὺ νόμιζες ὅτι μπορούσε καὶ νὰ σὲ βλαστημήσει θάναυσα ἂν τῆς ἔλεγες μιὰ καλημέρα, ἢ σ' ἓνα συνωστισμό νὰ σὲ πρῶξει γιὰ νὰ σὲ προσπεράσει, νὰ σὲ ἐξορκίσει καὶ νὰ σὲ καταραστεῖ, δὲν εἴταν παρὰ μιὰ κοινὴ γιαγιά ὅπως ὑπόθεσα. Γιατὶ ἀφοῦ πῆρε τὰ συγύρια τῆς καὶ θημάτισε λίγο πάνω στὴν πλακόστρωτῃ ἀνηφορίᾳ τοῦ λιμανιοῦ τὴν προϋπάντησαν 2 - 3 μικροπαῖδια. Τὸς καλομίλησε, τὰ χάιδεψε, αὐτὰ τῆς πήρανε τὰ πράματα ἀπ' τὰ χέρια καὶ πήγαιναν μαζί.

"Ἦθελα νὰ γινόταν νὰ τὴ σταματήσω καὶ νὰ τὴ ρωτᾶν νὰ μοῦ λέει γιὰ τὸν ὠκεανὸ καὶ τοὺς θρύλους του, γιὰ τὰ μυστικά του ποὺ γιὰ δαύτῃ δὲν θάκρυβε κανένα καὶ ποὺ γιὰ μένα θάταν ὅλα πρωτάκουστα καὶ ἀκατάληπτα. Φανταζόμουν νὰ μοῦ λέει πράματα ποὺ δὲν καταλάβαινα καὶ νὰ μοῦ δείχνει μακριὰ στὸν ὠκεανὸ δράματα ποὺ μόνο αὐτὴ ἔβλεπε. Ἀλλὰ θγαίνει κανεὶς τόσο εὐκολὰ ἀπ' τὸ ὄνειρο καὶ τὴ συγκίνηση!

"Ἄν τὸ σύντομο πέρασμά μου ἀπ' τὴν ἐξωτικὴ Μαδαγασκάρη δὲν μὲ εὐνόησε νὰ βαθύνω πιδὸ πολὺ στὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ τῆς, νὰ διώσω τὸ δίο του καὶ νὰ μοῦ μεταγγιστεῖ πληρέστερα τὸ μυστικὸ του καὶ ἔτσι νὰ συναγάγω πορίσματα λεπτομερέστερα καὶ ὠφελιμότερα, ἀπόλαψα τὴ φύση τῆς. Ἡ ἀμφιλύκη τῆς Μαδαγασκάρης εἶναι τὸ πιδὸ ἀξιοθύμητο μετεωρολογικὸ φαινόμενο, ποὺ ἀξιώθηκα νὰ δῶ μέχρι σήμερα. Δὲν ξέρω τί

ἀτμοσφαιρικές συνθήκες συντελούν ἐδῶ στή Μαδαγασκάρη πῶς πολὺ ἀπὸ ἄλλου γιὰ νὰ ἱριδίζει ἡ Δύση σχεδὸν μιὰ ὥρα ἀφοῦ βασίλει οὗτος ὁ ἥλιος καὶ ν' ἀπαυγάξει ματωμένα ὅταν χαράζει ἡ ἀνατολή. Ξέρω ὅτι στήν ὀνειρεμένη ἔκσταση πού βρίσκεσαι ὅταν σὲ καταυγάξει τὸ ἄλικο λυκόφως τῆς Μαδαγασκάρης, πλαισιωμένο ἀπὸ ἕνα σκοτεινὸ οὐρανό, πού φαίνεται σὰν ἕνα βαθυκόκκινο τριαντάφυλλο καρφιστωμένο πάνω σ' ἕνα μαῦρο θελοῦδο, πού σοῦ παρέχει μιὰν αἰσθησιμωστικιστική, μιὰν ἡδονική νωχέλεια καὶ ἕνα θέλγος πού σὲ συνεπαίρνει σὲ ἄλλους κόσμους, δυσκολεύεται νὰ παραδεχτείς τίς θεωρίες τῶν μετεωρολόγων. Δὲν σοῦ στέργει ν' ἀφομοιώσεις τὸ συμπέρασμα ὅτι εἶναι σκόνη καὶ ἄλλα μύρια πού ἀντανάκλουν τίς κόκκινες ἀκτίνες τοῦ ἡλίου. Σοῦ φαίνεται πολὺ πεζό, προσαϊκὸ καὶ ἀνταισθητικὰ ὀρθολογιστικὸ.

Ἡ κόκκινη γῆς, τὰ κόκκινα ποτάμια καὶ ὁ κόκκινος οὐρανὸς τῆς Μαδαγασκάρης, ἔτσι πού λαμπραδίζει χαρραγὴ καὶ δέλι, σοῦ φέρουν στὰ χεῖλη τοὺς στίχους τοῦ ποιητῆ τῆς Ραιμπεμαναντζάρ:

«Ile aux syllabes de flamme...».

Ἐχεῖνο πάλι πού μ' ἀρέσει νὰ θυμᾶμαι πάντα ἀπ' αὐτὴ τὴν πτήση γιὰ τὸ Nossi Bè, εἶναι τὰ κάτασπρα πυκνὰ σύγνεφα, οἱ συμπαγεῖς σωρεῖτες. Φαίνονται σὰ νᾶχουν κρεμαστὲς τεράστιες τουλίπες ἀπὸ μπαμπάκι μὲς στὴν ἄδεια ἀτμόσφαιρα καὶ λευκάξουν χωρὶς καμιά ἀπόχρωση. Ἡ ἀτμόσφαιρα στεγνὴ, κατακάθαρη καὶ τὰ σύγνεφα ν' ἀρχίζουν ἀπότομα χωρὶς νὰ θολώνει ἢ νὰ ὑγραίνεται ὁ ἀέρας στὸ περιθώριό τους. Ἀσάλευτα καὶ συλλογισμένα μὲς στὴν οὐράνια μεγαλοπρέπεια τοὺς τὰ κοιτᾷς μὲ μικτὸ αἶσθημα γιὰτὶ φαίνονται τόσο συμπαγῇ αὐτὰ τὰ γνέφη πού σοῦ δίνουν τὴν αἰσθησιμωστικὴν ἀπόλυτα στερεοῦ, σὰν ἄρινα παγόδουνα πού ἂν τὰ σκουντρίσεις θὰ συντριπτεῖς μέσα σ' ἕναν πάλλευκο θάνατο.

Γυρίζοντας, ἀεροπορικῶς πάντα, ἀπὸ τὸ Nossi Bè στὴν Ταναναρίδη μέσω Ματζούνγκα (βορειοδυτικὴ ἀκτὴ), αἰσθάνεσαι ἀκόμα τὸν κόρο, τὴν πολλὴ ὁμορφιά αὐτοῦ τοῦ νησιοῦ καὶ θυμᾶσαι τοὺς στίχους τοῦ Καδάφη: «Τὴν ὁμορφιά ἔτσι πολὺ ἀτένισα / πού πλήρης εἶναι αὐτῆς ἡ ὄρασίς μου».

Δὲν σὲ ἐνδιαφέρουν τὰ τοπία. Θέλεις νὰ μὴν κοιτάξεις. Ὅμως περνᾷς τὸ Δέλτα τοῦ ποταμοῦ Μπετσιμπούκ. Δὲν θυμᾶσαι τί ἐννοεῖς τὸ ὄνομα. Δὲν τὸ σημειώσα. Μ' ἀρέσει νὰ νομίζω ὅτι αὐτὴ ἡ λέξη στὴ μαλασική γλώσσα σημαίνει «ἡ κόκκινη ἀπαλότητα». Αὐτὸ τὸ μεγάλο ποτάμι διακλαδώνεται σὲ ἑξαίσια γεωμετρικῶς κατευθύνσεις ὅπως πλησιάζει τὸ πολύστομο τέρμα του. Εἶναι θεῖα ἡ ἀπαλότητα τῶν γραμμῶν του καὶ οἱ νησίδες, αὐτὲς οἱ καταπράσινες κηλίδες πού κολυμπᾶνε μέσα στὰ ἄλικά νερά του, στολίζουν τὴ μεγαλοπρέπεια τοῦ σὰν τὰ πῶς ἀκριβὰ πετράδια. Ἡ στρωτὴ ἄπλα αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ, τὸ βαθυκόκκινο χρῶμα του, οἱ χαμηλὲς τοῦ ὄχτες, τὸ μελωμένο του νερό, τὸ πολὺ φῶς τῆς πεδιάδας του, οἱ συγχύσεις τοῦ πού φαίνονται σὰν σχεδιασμένες ἀπὸ πολὺ καλαίσθητον ἀρχιτέκτονα, οἱ καλλιεργημένες παραποταμιές του μὲς στὴν ξανθιά γῆνινα τοῦ κάμπου, κάνουν τὴ διάβασή σου ἀπ' αὐτὸ τὸ ποτάμι ὄχι ἀπλῶς ἐναέρια. Τὴν κάνουν ἐπουράνια. Φανταστεῖτε ὠραῖα γεωγραφημένα, βαθυπράσινα δασάκια μέσα σὲ γαληνεμένο βαθυκόκκινο νερό. Καὶ σὲ ἀτμόσφαιρα αἰθριότατη καὶ πάμφοτη!

Τὸ ἀεροπλάνο δὲν τρέχει πολὺ στὸ μήκος τοῦ Μπετσιμπούκ. Σ' ἕνα σημεῖο τὸ διασταυρώνει. Χάνεις τὸ θεσπέσιο θέαμα. Ἀρχίζουν οἱ ἀνηφορίες, οἱ λόφοι, ἄλλοι γυμνοὶ καὶ ἄλλοι δασωμένοι. Φτάνεις στὰ γνώριμα πιά κατατόπια τοῦ ὑψίπεδου τῆς Ταναναρίδης.

Ἐφυγα ἀπ' τὴν Ταναναρίδη (καὶ ἀπ' τὴ Μαδαγασκάρη) πρωτομαγιά. Εἴταν σκόλη καὶ ἐκεῖ τηρεῖται ἀπαράβατα. Ὁ ἐργαζόμενος κόσμος τῆς Ταναναρίδης εἶχε συγκεντρωθεῖ στὴν κεντρικὴ λεωφόρο καὶ πανηγύριζε τὴ γιορτὴ τῶν ἐργατῶν. Σωματεῖα, σύλλογοι καὶ ὁμάδες ἐργατῶν, παραταγμένοι μὲ τάξη καὶ μὲ τὸ μακρόσυρτον ἦχο τοῦ κλαρίνου πού τὸν συνόδευε ὁ ὁῦγος τοῦ ταμπούρλου, ἀρχισαν τίς πρῶτες ἐκδηλώσεις: λόγους, χοροὺς καὶ τραγούδια. Στολισμένα ὀχήματα μὲ μεγάλες ἐπιγραφές καὶ πανῶ μὲ συνθήματα προπάντων ἐθνικὰ καὶ φιλοκυβερνητικὰ φάνταζαν ἀπὸ μακριά. Πρόφτασα νὰ σημειώσω τὸ κοινότερο, τὸ πῶς ἐπανεὶλημένο: «Ζήτω ὁ σύντροφος Τσιρνανάν!» Ἀλάθευτα ψυχολογημέ-

νη ή εκλογή του επίθετου απ' την κυδέρνηση. Φύγαμε κοντομεσήμερο, μές στην ώρα που άρχισε νά φουντώνει ο χορός, νά μαίνονται τά κλαρίνα, νά ούρλιάζουν οί δημκόποι.

Δέν χάρηκα αὐτή την εκδήλωση. Τόν μαλγασικό χορό, ἔτσι στην πιό αὐθαίρετη, λαϊκή του μορφή δέν τόν γεύτηκα. Στό αεροδρόμιο καθυστερήσαμε. Φύγαμε κατά τὸ δείλι γιὰ τὸ Λορέντζο Μαρκές· καί εἴταν ἡ ὥρα πού ὁ φωταχνός τῆς Ταναναρίδης

ἀπαύγαζε μές στά θουνά. Ὁ ἥλιος ἔδυε καί τὸν πῆραμε ἀπὸ κοντά. Ὅπως κυνηγούσαμε τὸν ἥλιο, τὸ λυκόφως δέν εἶχε τελειωμό. Ἀφήσαμε τὴ Μαδαγασκάρη νά συνεχίζει τὸ ἀσάλευτο ταξίδι τῆς μές στὸν ὠκεανὸ καί μές στο χρόνο.

Ἐπιασα ἄραγε τὴν ὥρα τῆς Μαδαγασκάρης; Μοῦ ἐγινε προσιτὴ ἡ οὐσία τῆς; Δέν ξέρω. Μπορῶ μόνο νά πῶ ὅτι ἡ περιγραφή μου εἶναι ἡ σύγκρουση πού ἡ συνείδησή μου ἔκαμε στὴ συνείδησή τῆς.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΪΖΗΣ

ΤΕΛΟΣ

Κ Α Ρ Α Β Ι

Πέταξε τίς ὥρες τῆς στὴ θάλασσα,
καί περίμενε τὸ καράβι μὲ τ' ἄσπρα πανιά
πού θὰ τὴν πῆγαινε στὸ νησί τῆς.
Μὰ τὸ καράβι ἀργοῦσε.

Πέταξε τὴν ψυχὴ τῆς στὴ θάλασσα
καί περίμενε τὸ καράβι μὲ τ' ἄσπρα πανιά.
Μὰ τὸ καράβι ἀργοῦσε.

Πέταξε τὸ κορμὶ τῆς στὴ θάλασσα.
Τὸ καράβι μὲ τ' ἄσπρα πανιά πού θὰ τὴν πῆγαινε
στὸ νησί τῆς,
δέν ἔφτασε ποτέ.

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Τόδεκαπενθήμερο

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Έρρικός Άντ. Σκάσης

Τρεις γενεές Ελλήνων διδάχτηκαν τὰ Λατινικά ἀπὸ τὸν Έρρικο Άντ. Σκάση, πὺ ἔφτασε σὲ πολὺ ὑψηλὸ ὅριο ζωῆς καὶ ἀναπαύτηκε στὶς 26 Ὀκτωβρίου. Έργάστηκε ὅσο λίγοι Έλληνες ἐπιστήμονες, ὑπέρηθε τὴν ἑλληνικὴ Παιδεία σὲ ὅλες τὶς βαθμίδες τῆς, — γυμνασιακὸς καθηγητῆς, καθηγητῆς Πανεπιστημίου, Ἀκαδημαϊκός, — καί, μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα σημαντικὰ μελετήματα, ἀφήνει τὴ «Γραμματικὴ τῆς Λατινικῆς γλώσσης», πὺ εἶναι σταθμὸς στὴν ἱστορία τῶν Λατινικῶν σπουδῶν στὴν Ελλάδα.

X.

Εἴκοσι χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Νίκου Καζαντζάκη

Στὶς 26 Ὀκτωβρίου 1977 ἔκλεισαν εἴκοσι χρόνια ἀπὸ τὴν ἡμέρα πὺ ὁ Νίκος Καζαντζάκης σφάλισε τὰ μάτια του στὴν ξενιτιά. Γιά νὰ τιμῇ τὴ μνήμη τοῦ μεγάλου τέκνου του, ὁ Δήμος Ἡρακλείου ὀργάνωσε μιὰ σειρά ἐκδηλώσεις, πὺ ἄρχισαν μὲ τρισάγιο στὸν τάφο τοῦ Καζαντζάκη, στὴν Τάπια Μαρτινέγκο, ἀπομεινάρια ἀπὸ τὸ παλιὸ βενετσιάνικο κάστρο τῆς πόλης.

Ἡ Πολιτεία τίμησε τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ Δήμου Ἡρακλείου. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀντιπροσωπεύθηκε ἀπὸ τὴ σύζυγό του Κυρία Ἰωάννα Τσάτσου, καὶ ἡ Κυβέρνηση ἀπὸ τὸν Ὑπουργὸ Πολιτισμοῦ κ. Κωνσταντῖνο Τρυπάνη. Ἀντιπροσωπεύθηκε καὶ ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸν Γενικὸ Γραμματεὰ τῆς κ. Ἰωάννη Ν. Θεοδωρακοπούλου, πὺ κατέθεσε στεφάνι δάφνης στὸν τάφο τοῦ Καζαντζάκη, καὶ τὸν περνούσε τῆς Πρόεδρο, Καθηγητῆ κ. Νικόλαο Κ. Λούρο.

Φυσικά, παρευρισκόμεναι ἡ Κυρία Ἑλένη Ν. Καζαντζάκη, πὺ δυὸ ἡμέρες πρωτύτερα ἔθεσε σὲ κυκλοφορία στὴν Ἀθήνα τὴν ἑλληνικὴ ἔκδοση τοῦ βιβλίου τῆς «Νίκος Καζαντζάκης - Ὁ ἀουμβιδάστος», βιογραφία βασισμένη σὲ ἀνέκδοτες ἐπιστολὲς καὶ κείμενά του — ἔσαν τόμο 700 σελίδων μὲ πλούσια εἰκονογράφηση. Ἦρθαν ἐπίσης καὶ φίλοι τοῦ Καζαντζάκη ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ὁ Καθηγητῆς κ. Ἰ. Θ. Κακριδῆς, ὁ Ἀλέξης Μινωτής, ὁ Κύπριος Ὑπουργὸς Προεδρίας κ. Πάτροκλος Σταυρὸς καὶ ἄλλοι — μερικοὶ ἔχσαν παρευρεθεῖ πρὶν εἴκοσι χρόνια καὶ στὴν κηδεῖα του.

Τὸ τρισάγιο ἐτέλεσε ὁ Μητροπολίτης Κρήτης

κ. Εὐγένιος, τὸ ἀπόγευμα τῆς ἐπετείου, στὶς 4.30'. Ἐπίσημοι καὶ κόσμος εἶχαν κατακλύσει τὸν ὁμορφα διαμορφωμένο χώρο, ὅπου ὁ Καζαντζάκης μένει αἰώνιος διγλάτορας τῆς γενέθλιας πόλης.

Τὴν ἴδια μέρα, στὶς 7.30' τὸ ἔραδν, ὁ συναθλήτης τοῦ Καζαντζάκη στὸν πνευματικὸ του ἀγῶνα Παντελῆς Πρεβελάκης ἐξεφώνησε στὴ Βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐπιμνημόσυνο λόγο. Μὲ τὴν ὁμιλία αὐτῇ, οἱ ἐγκόσμιες τιμὲς γιά τὸν Καζαντζάκη πῆραν τὸν ὑψηλὸ τόνο μιᾶς τελετουργίας. Ὁ ὁμιλητῆς, πὺ ἔδω καὶ πενήντα χρόνια στάθηκε μαθητῆς στὴν ἀρχή, καὶ ὕστερα φίλος καὶ πνευματικὸς ἀδερφὸς τοῦ Καζαντζάκη, ἦταν ὁ μόνος πὺ θὰ μπορούσε μὲ τρόπο αὐθεντικὸ νὰ δείξει στὸ ἀκροατήριο τὸ μεγαλεῖο τοῦ τιμώμενου συγγραφέα, νὰ ἱστορήσει τὸ ὅλο του καὶ νὰ ἐρμηνεύσει τὸ ἔργο του. Ἡ ὁμιλία ζυγιάστηκε ἀνάμεσα στὸ δοκίμιο καὶ στὸ συναῆρι, καὶ ἀνάστησε τὸν Καζαντζάκη ὡς ποιητῆ, προφήτη καὶ μάρτυρα.

Τὸ ἔραδν, στὶς 9.30', ὁ Δήμαρχος Ἡρακλείου κ. Μανόλης Καρέλλης, Πρόεδρος τῆς Ὀργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς Ἐκδηλώσεων, ἔδωσε δεξίωση στὸ ξενοδοχεῖο «Ἀτλαντὶς». Στὸς καλεσμένους προσφέρθηκε ἀναμνηστικὸ μετάλλιο μὲ τὴ μορφή τοῦ Καζαντζάκη πὺ φιλοτέχνησε ὁ γλύπτης Παρμακέλης. Καὶ ἀναγγέλλθηκε ἡ καθιέρωση τοῦ «Βραβείου Καζαντζάκη» πὺ θὰ δίνεται κάθε χρόνο ἐκ περιτροπῆς σὲ δοκίμο συγγραφέα, καλλιτέχνη ἢ μουσικὸ κάτω τῶν πενήντα ἐτῶν πὺ νὰ κατάγεται ἀπὸ τὴν Κρήτη. Τὸ φετινὸ βραβεῖο ἀπονειμήθηκε στὸν ποιητῆ καὶ δοκιμογράφο Γιώργη Μανουσάκη, καθηγητῆ στὰ Χανιά.

Οἱ ἐκδηλώσεις στὸ Ἡράκλειο γιά τὸν Καζαντζάκη ἄρχισαν λίγες ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπέτειο τοῦ θανάτου του.

Τὸ Σάββατο, 22 Ὀκτωβρίου, ὁ Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων καὶ λογοτέχνης Κώστας Στεργιόπουλος μίλησε μὲ θέμα: «Ἡ ποίησις τοῦ Καζαντζάκη καὶ οἱ πηγὲς ἐμπνεύσεώς του».

Ἀκολούθησαν:

Τὴν Τετάρτη, 9 Νοεμβρίου ὁμιλία τοῦ Ὁμότιμου Καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Ἰ. Θ. Κακριδῆ, συνεργάτη τοῦ Καζαντζάκη στὸν ὁμηρικὸ τους ἄθλο, μὲ θέμα: «Ἡ μετάφραση τῆς Ἰλιάδας καὶ τῆς Ὀδύσσειας».

Τὸ Σάββατο, 12 Νοεμβρίου ἀπόδον ἀπὸ τὴν Κυρία Ἀθηνᾶ Κασσαδέτη σὲ θεατρικὴ μορφή τοῦ

έργου του Α. Χατζηδάκη «Ο Καζαντζάκης στο Δικαστήριο του Κυρίου».

Οι εκδηλώσεις έκλεισαν τη Δευτέρα, 14 Νοεμβρίου στη Βασιλική του Αγίου Μάρκου, με συναυλία της Χορωδίας του Δήμου Ηρακλείου.

E.X.K.

Τὰ σαραντάχρονα του «Χρονικού μιάς πολιτείας»

Μιά άουνήθιστη γιά τὰ νεοελληνικά γράμματα εκδήλωση έγινε στις 29 Οκτωβρίου 1977 στο Ρέθυμνο της Κρήτης. Ο Σύλλογος Έπιστημόνων της πόλης κάλεσε τον Παντελή Πρεβελάκη να μιλήσει στους συμπολίτες του, με την ευκαιρία σαράντα χρόνων από τη συγγραφή του «Χρονικού». Κι ο συγγραφέας δέχτηκε πρόθυμα την πρόσκληση, γιά να έχει άλλη μία φορά την ευκαιρία να βρεθεί στη γενέθλια πόλη και να επικοινωνήσει με τους κατοίκους της.

Ως θέμα της ομιλίας του ο Πρεβελάκης διάλεξε το Ρέθυμνο και τις περιπτώσεις που έκαμαν να γεννηθεί και να σταδιοδρομήσει το «Χρονικό». Κείμενο φιλολογικό, και συνάμα ένας ύμνος γιά την πολιτεία που το ενέπνευσε την πρώτη του μυθιστορία και γιά το ήθος των παιδιών της. Σκοπός του συγγραφέα, όπως τον προσδιόρισε ο ίδιος, ήταν να οδηγήσει τους άκροατές του στο μυθικό έργαστήρι όπου μυθοποίησε τις αναμνήσεις του.

Το κοινό —που το αποτελούσαν εκπρόσωποι από όλες τις τάξεις της πολιτείας, μία ζωντανή πινακοθήκη του «Χρονικού» άκουσε με κατανύξη και υπερηφάνεια τον ομιλητή. Γιά τους ξένους —και δέν ήταν λίγοι όσοι ήρθαν από την Αθήνα γιά να παρακολουθήσουν την εκδήλωση— γινόταν μέσα τους μία περίεργη κατεργασία: ή μυθική πολιτεία του «Χρονικού», κάτω από το μαγικό λόγο του συγγραφέα, ζωντανέυε και σιγά σιγά πήγαινε να ταυτιστεί με τη σύγχρονη άγνωστη πόλη που πριν από λίγη ώρα τριγυρνούσαν στους δρόμους της και την περιεργάζονταν με το άπρόσωπο ένδιαφέρον που προκαλεί κάθε καλώς έπαρχιακός οίκισμός.

Η ομιλία τέλειωσε, και όλοι οι άκροατές πέρασαν μπροστά από τον ομιλητή να τον χαιρετήσουν. Μία μαυροφορεμένη γερόντισσα έσκυψε και του άσπασε το χέρι. «Έλεγε πώς ή ίδια ή σεβάσμια πολιτεία έρχεται να πει το ευχαριστώ στο τέκνο της που είχε κάμει έξαιουστό το όνομά της στα πέρατα του κόσμου.

K.

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

**Συναντήσεις με τους λαούς της Μεσογείου
στη Ματσάρα ντέλ Βάλλο**

[8-10 Οκτωβρίου]

Στη Ματσάρα ντέλ Βάλλο της Σικελίας έγινε μία από τις πιο μεγάλες και πιο σημαντικές

εκδηλώσεις άφιερωμένες στη νεοελληνική ποίηση. Απόδειξη της μεγάλης επιτυχίας είναι το πλήθος των άρθρων που γράφτηκαν στον Τύπο, οι φωτογραφίες των συμμετασχόντων ποιητών που δημοσιεύθηκαν, οι μεταδόσεις άπ' το Ράδιο κι' άπ' την Τηλεόραση και ή μεγάλη συμμετοχή των εκπροσώπων του πνεύματος άπ' όλες τις πόλεις της Σικελίας. Επίσης ο σημαϊσολογισμός της πόλεως με ελληνικές σημαίες και οι μεγάλες άφίσεις στους τοίχους. Η πόλη είχε πανηγυρική όψη και ή ελληνική σημαία κυμάτιζε πάνω άπ' την ύψη του Δημαρχείου, τιμής ένεκεν, και είχε μάλιστα ύψωθεί πάνω άπ' την Ιταλική σημαία σαν αιώνιο σύμβολο του ελληνικού Λόγου. Τη συμβολή της Ελλάδας και την πολύτιμη και τεράστια προσφορά της στον κόσμο υπογράμμισαν στους μακρούς λόγους τους ο Έπουργός της Παιδείας, ο Δήμαρχος κι' ο Πρόεδρος της Ακαδημίας του Σελινούτα. Συγκινητικές στιγμές έζησε ή ομάδα των ποιητών μας, που έμεινε έκπληκτη από τις μεγάλες τιμές και τις άπίστευτες περιποιήσεις των άδερφών Ιταλών. Ήταν πραγματικά κάτι το καταπληκτικό και το άπίστευτο.

Η λαμπρή αυτή έορτή των τριών ήμερών όφείλεται και κύριο λόγο στο Σικελικό Αντιγερρόπο, που μέλη του είναι επίλεκτοι Σικελοί και Ιταλοί ποιητές και όργανωτικός νους ο καθηγητής Ρολάνδο Τσέρτα, εκδότης και διευθυντής του αξιόλογου περιοδικού «IMPHENO 70», όπου δημοσιεύονται τα ποιήματα των Έλλήνων ποιητών και ή φωτογραφία του κ. Πέτρου Χάρη και Φόλβου Δέλφη, άνάγλυφο πορτραίτο του γλύπτη Γ. Καλακαλά.

Η Συνέντευξη σημαϊσολογιστική οσταθμό και συντέλεσε στη στενότερη ούσφιξη των θεσμών άνάμεσα στους δυο άδερφούς λαούς και γιά την γόνιμη συνεργασία και άνάπτυξη των πνευματικών σχέσεων. Η όλη θαυμαστή όργάνωση είχε τεθεί υπό την αιγίδα της χώρας της Σικελίας, του Έπουργού της Παιδείας και της Κουλτούρας και του προεδρικού Δημάρχου της Ματσάρας. Την τιμητική επιτροπή αποτελούσαν ο αξιότιμος Ντομένικο Κανγκιαλόζι, πάρεδρος Αγαθών Έκπολιτιστικών και Δημόσιας Έκπαίδευσης της Σικελίας (ως αντιπρόσωπος του Ιταλικού Κράτους, χριστιανοδημοκράτης), άνδρος μηχανικός Γκιουζέππε Περνίτσι, Δήμαρχος της Ματσάρας ντέλ Βάλλο, ο άνδρος Δόκτωρ Ιωάννης Μ. Πεσματζόγλου, πρεσβευτής της Ελλάδας στην Ιταλία, γεροισαγιές, βουλευτές, ποιητές, καθηγητές Παν/μίου, άκαδημαϊκοί και συγγραφείς. Με λίγα λόγια ή όργάνωση όφείλονταν στη σικελική άστική διοίκηση, όπως λέει ή εισαγωγή στο πλοίοιο πρόγραμμα. Η διακήρυξη έμφορείται από άγνα φιλελληνικά αισθήματα και από άγάπη γιά την αρχαία Ελλάδα. «Η άστική διοίκηση, σύμφωνη με τις έκπολιτιστικές δυνάμεις της πόλεως και υπό την αιγίδα της Σικελικής χώρας, όργανώνει αυτή τη Συνέντευξη των σπουδών, μέσ' στο πλαίσιο ένός προγράμματος συναντήσεων με τις κουλτούρες των μεσογειακών λαών. Τοδο το χρόνο ή Συνέντευξη άφιερώθηκε στη νεοελληνική ποίηση σαν προεκβολή και κίνηση άφύπνισης της Αρχαίας Ελλάδας, πηγής και μητέρας του πολιτισμού. Τούτη ή πρώτη Συ-

νάντηση γίνεται σε μία πολιτεία Σικελική, τοποθετημένη στην καρδιά της Μεσογείου, θαλαρρη μαρτυρία του Αρχαίου Πολιτισμού του Σελινούντα, τη Ματσάρα ντέλ Βάλλο, σήμερα πρωταγωνίστρια μιας κοινωνικοπολιτικής κι' έκπολιτιστικής διάχυσης για την ανύψωση και την αδελφοποίηση των λαών».

Τήν Ελλάδα αντιπροσώπευσαν οι ποιητές: Φοίβος Δέλφης, Δημήτρης Κακαβελάκης, Τίτος Πατρίκιος, Κώστας Βαλέτας, Κρ. Ήθανασούλης, Γ. Κότσιρας, Καβάφης, Σεφέρης, Έλύτης, Ρίτσος και ο πεζογράφος Δημήτρης Κράνης. Τα ποιήματα έρμηνευσαν με επιτυχία ή γνωστή ήθοποιος Άθηνά Κασσαδέτη και ομάδα Σικελών ήθοποιών και ποιητών.

Τό πρωτό της πρώτης ημέρας έγινε επίσκεψη στο Παλάτιο Καβαλιέρι ντι Μάλτα. Έγιναν κατόπιν συναντήσεις των συμμετασχόντων με την αστική διοίκηση και τις διάφορες προσωπικότητες. Έπειτα επισκέψεις στη Δημαρχιακή Βίλλα όπου έγιναν οι προσφωνήσεις του Δημάρχου, Τσέρτα, Φοίβου Δέλφη και άλλων. Μέσα στην αίθουσα ήταν υψωμένη στον τοίχο πάνω από την Ιταλική σημαία ή ελληνική, αίθριο σύμβολο δόξας. Τέλος επίσκεψη στο Κέντρο της Τέχνης και της Κουλτούρας, όπου χάρισαν στους Έλληνες ποιητές από ένα πίνακα ζωγραφικής.

Τό απόγευμα την έναρξη των εργασιών εγκαινίασε ο συντονιστής καθηγητής και φιλέλληνας Βιντσέντζο Μακάρο. Δεύτερος εισηγητής ήταν ο Ρολάνδο Τσέρτα, πού ανέπτυξε τους σκοπούς αυτής της Συνάντησης και τόνισε τό μεγάλο ενδιαφέρον των Σικελικών Αρχών για την πραγματοποίηση της συνάντησης. Ο Τσέρτα διάβασε έπειτα τους χαιρετισμούς από διάφορες προσωπικότητες πού δέν παρέστησαν, όπως του Προέδρου της Ακαδημίας Άθηνών κ. Πέτρου Χάρη (πού τόν χαιρετισμό του ανέφεραν κι' οι σικελικές έφημερίδες), τό καθηγητή Φίλιππου Μαρία Ποντάνι και άλλων κάτω από ραγδαία χειροκροτήματα και συγκινητικές εκδηλώσεις. Μίλησαν επίσης ο ποιητής Φοίβος Δέλφης με θέμα: «Η σύγχρονη ελληνική ποίηση σε σχέση με την αρχαία», ακολούθησε άναγνωση ποιημάτων Καβάφη, Σεφέρη, Έλύτη, Ρίτσου, Φ. Δέλφη, Δημήτρη Κακαβελάκη, Κώστα Βαλέτα, Κρίτ. Άθανασούλη, Γ. Κότσιρα και Τίτου Πατρίκιου. Τέλος έγινε άναγνωση ποιημάτων του Σαλβατόρε Κουαζιμίνο. Άπαγγείλαν ή Άθηνά Κασσαδέτη και Σικελοί ήθοποιοι. Καί ή πρώτη μέρα έκλεισε με έπικοινωνίες και περιπάτους.

Τή δεύτερη μέρα έγινε επίσκεψη στα μνημεία της πόλεως και στο Hopps Hotel.

Τό απόγευμα μίλησε ο εισηγητής καθηγητής του Πανεπιστημίου Ρώμης Γκιουλιάνο Μανακόρτα ως εισηγητής. Κι' ακολούθησαν ή όμιλία του Δημήτρη Κακαβελάκη με θέμα: «Πρός μία νέα λογοτεχνία για μία νέα παγκόσμια συνείδηση» με μεγάλη επιτυχία, και ή όμιλία τό Κ. Βαλέτα με θέμα: «Η έκπολιτιστική κατάσταση στην Ελλάδα και οι προοπτικές της της εξέλιξης». Ακολούθησε άναγνωση του συγκινητικού διηγήματος του Δημήτρη Κράνη: «Τό καταφύγιο», πού έ-

προκάλεσε ευνοϊκάτα σχόλια. Έπειτα πάλι άπαγγελίες της Άθηνάς Κασσαδέτη άποστασιμάτων από την «Ηλέκτρα» και την «Αντιγόνη» του Σοφοκλή και άπ' την «Ορέστεια» του Αισχύλου.

Τό κλείσιμο της θαυμάσιας βραδιάς έγινε με τό φολκλοριστικό θέαμα, πού παρουσίασε τό φημισμένο χορευτικό συγκρότημα της Σικελίας. Καί τέλος την τρίτη και τελευταία ημέρα, στο κλείσιμο της Συνέντευξης μίλησε ο άρχαιολόγος Πάβος Μισερλής στο Καστελβετράνο με θέμα: «Η άρχιτεκτονική του Σελινούντα και ή ιστορία του». Γεύμα έπρόσφερε ή Δήμαρχος της πόλεως Καστελβετράνο και σε συνέχεια επίσκεψη στον άρχαιο Σελινούντα. Τό τέλος έπισφράγισε ή επίσκεψη στο άρχαιολογικό πάρκο.

Τήν ώραία αυτή εκδήλωση, με τη ζεστή και γενναιοδωρη φιλοξενία και άδερφική αγάπη, τίμησαν με την παρουσία τους αξιόλογοι άνθρωποι της Τέχνης και των Γραμμάτων από όλη την Ιταλία και στην ψυχή της ελληνικής αντιπροσωπείας θά μείνει ή έορτή αυτή για πάντα χαραγμένη με άνεξίτηλα γράμματα. Με την έπιστροφή της έφερε τό μήνυμα του άδερφικού Σικελικού λαού, μήνυμα αγάπης στον ελληνικό λαό, άπ' τη Σικελία του Έμπεδοκλή, μαχητή της Δημοκρατίας.

Φ. Δ.

Η έκθεση ελληνικών χειρογράφων κωδίκων της Έθνικής Βιβλιοθήκης

Στις 24 Οκτωβρίου άνοιξε στην Έθνική Βιβλιοθήκη, σε τελετή πού την έτιμησαν ο ύπουργός Πολιτισμού και Έπιστημών κ. Κωνσ. Τρυπάνης, ο πρόεδρος της Ακαδημίας κ. Πέτρος Χάρης και αρκετοί Καθηγητές του Πανεπιστημίου, έκθεση ελληνικών χειρογράφων κωδίκων. Για την έκθεση έδωσε τις ακόλουθες πληροφορίες ο έπιμελητής του Τμήματος χειρογράφων και όμοιοτύπων της Έθνικής Βιβλιοθήκης κ. Παναγιώτης Γ. Νικολόπουλος:

«Τό Τμήμα Χειρογράφων και Όμοιοτύπων της Έθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος με ιδιαίτερον συγκίνησιν παρουσιάζει σήμερα εις τό εδρύτερον ελληνικών κοινόν ελληνικούς χειρογράφους κώδικας. Η παρουσίασις των χειρογράφων αυτών είχε γίνει με την ευκαιρίαν του Ι' Διεθνούς Συνεδρίου Βιβλιοφίλων, άλλ' έκρίθη σκόπιμον όπως ό,τι είχαν ιδεί οι ξένοι φίλοι μας διεθιφιλοί τό ίδιο και τό εδρύτερον ελληνικών κοινόν.

Εις τόν χώρον του Τμήματος Χειρογράφων και Όμοιοτύπων παρουσιάζονται Έλληνικοί Χειρόγραφοι κώδικες με διαφορετικόν περιεχόμενον, αλλά με κυριαρχίαν της τέχνης της μικρογραφίας. Διάφοροι χειρόγραφοι κώδικες της Άγίας Γραφής, όπως Παλαιά Διαθήκη, Ψαλτήριον, Καινή Διαθήκη με ύπομνηματα ή όχι, και ειδικώτερα Εὐαγγελιστάρια, τετραευάγγελα, Πραξαπόστολοι. Είναι ιδιαίτέρως χαρακτηριστική ή απεικόνισις των εὐαγγελιστών ως γραφείων χειρογράφων κωδίκων. Επίσης παρουσιάζονται χειρόγραφα μνηαία, άσκητικά, λαϊκής λογοτεχνίας με λαϊκότροπα θέματα,

Ἐν καλίμνηστον χειρογράφων μας εἶναι ἄξιον προσοχῆς διότι παραδίδει τὸ ἴδιον κείμενον καὶ εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν — μεγαλογράμματον — γραφὴν καὶ εἰς τὴν νεωτέραν — μικρογράμματον.

Ἐν χειρογράφῳ πολὺ μικροῦ σχήματος μαρτυρεῖ ὅτι τὸ σύγχρονον βιβλίον τσέπης δὲν εἶναι καὶ τόσον νέα εφευρέσεις. Εἰς δύο χειρογράφους κώδικας παρακολουθοῦμεν τὰ στάδια τῆς βυζαντινῆς σταχώσεως.

Παράλληλως πρὸς τοὺς χειρογράφους κώδικας μας παρουσιάζονται καὶ πάπυροι ἑλληνικοί, καὶ αἰγυπτιακοί, ἐνῶ τὴν ὅλην παρουσίαν περιχέουσιν πατριαρχικά συγγίλια.

Ὁ χειρόγραφος κώδιξ ἀποτελεῖ μοναδικόν, ἀναντικατάστατον καὶ ἀνεπανάληπτον καθὼς ἐπίσης καὶ ἄμεσον φορέα τῆς πνευματικῆς κληρονομίας. Μὲ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς τυπογραφίας ἡ μοναδικότης καὶ ἡ ἀμεσότης αὐτὴ ἐχάθη, διότι τὸ ἐντυπον εἶναι πολλαπλὸν καὶ ἑμμεσον. Δυστυχῶς, ὅταν ἡ τυπογραφία ἀνεκαλύπτετο, τὸ Γένος μας ἐδόξλευν εἰς κατακτητὴν βάρβαρον ὁ ὁποῖος δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἐγκατάστασιν τυπογραφείων. Ἐτοί ἡ ἑλληνικὴ πνευματικὴ παραγωγή ἠναγκάσθη νὰ ἐκπατρισθῇ διὰ τὴν ἐξῆρση τυπογραφείων ἢ ἠναγκάσθη νὰ συνεχίσῃ τὴν παράδοσιν τοῦ χειρογράφου ἑλληνικοῦ βιβλίου. Διὰ τοῦτο οἱ μεταβυζαντινοὶ ἑλληνικοὶ χειρόγραφοι κώδικες ἔχουν σημασίαν διὰ τὴν παράδοσιν τῆς πνευματικῆς μας κληρονομίας.

Τὸ Τμήμα Χειρογράφων καὶ Ὁμοιοτύπων τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος ἰδρύθη τὸ 1871, ὕστερα ἀπὸ εἰσήγησιν τοῦ Γεωργίου Κρέμου, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1924 λειτουργεῖ ὡς ἰδιαίτερα διεύθυνσις τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης καὶ ἀποτελεῖ τὸν μοναδικὸν κρατικὸν φορέα διὰ τοὺς χειρογράφους κώδικας.

Ὅμως αἱ ἀπαρχαὶ τοῦ Τμήματος ἀνάγονται ὅπως καὶ ὅλης τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης καὶ τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου εἰς τὸ ὄργανοτροφεῖον Αἰγίνης, τὸ δημιουργήμα τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρια καὶ τοῦ Ἀνδρέου Μουστοξύδη. Ὁ πρῶτος Ἐπιμελητὴς τοῦ Τμήματος ὁ Ἰωάννης Σακελίων καὶ ἀκολούθως ὁ Ἀλκιβιάδης Σακελίων, ὁ Δημήτριος Καμπούρογλου, ὁ Θεμιστοκλῆς Βολίδης, ὁ Σωκράτης Κουγιάς, ὁ Λίνος Πολίτης, ὁ Γεώργιος Κουρνοστός, ὁ Ἀνδρέας Ἀθανασόπουλος, ὅλοι οἱ Ἐπιμεληταὶ τοῦ Τμήματος ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του συνέτειναν εἰς τὸν ἐμπλουτισμόν, τὴν συντήρησιν, τὴν ἀξιολογήσιν τῆς γραπτῆς μας κληρονομίας οὕτως ὥστε τὸ Τμήμα Χειρογράφων καὶ Ὁμοιοτύπων νὰ εἶναι μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας βιβλιοθήκας Ἑλληνικῶν Χειρογράφων τοῦ κόσμου.

Αἱ ἀνάγκαι, τὰ προβλήματα, αἱ προοπτικαὶ τοῦ τμήματος χειρογράφων εἶναι γνωσταὶ καὶ τὸ Τμήμα μας θεωρεῖ ὑποχρέωσίν του νὰ εὐχαριστήσῃ ὅλην τὴν ἱεραρχίαν, ἀπὸ τὴν Διεύθυνσιν τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ Τμήμα Βιβλιοθηκῶν τοῦ Ἰπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν καὶ κατ' ἐπέκτασιν τὴν Διεύθυνσιν Γραμμάτων, Ἀρχεῖων Βιβλιοθηκῶν καὶ τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν Πολιτιστικῶν Ὑποθέσεων καὶ παρὰλλήλως τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν Ἀρχαιοτήτων

καὶ Ἀναστηλώσεως, τὴν Διεύθυνσιν Διοικητικοῦ, τὴν Διεύθυνσιν Οἰκονομικῆς Διοικήσεως, — ὅς προσωπικῶς, κύριε Ἰπουργέ, — ὑπηρεσίας αἱ ὁποῖαι ὄχι μόνον ἔχουν κατανόησιν διὰ τὴν ἐπεύγουσαν ἀνάγκην τῆς διασφαλίσεως τοῦ χειρογράφου ὁσαστοῦ μας ἀλλὰ καὶ τὴν ἔχουν ἀγκαλιάσει μὲ συγκινητικὸν ἐνδιαφέρον.

Τὰ χειρόγραφα τοῦ Τμήματος Χειρογράφων καὶ Ὁμοιοτύπων προέρχονται κατὰ τὸ μέγιστον μέρος εἴτε ἀπὸ προσκτήσεις τοῦ κράτους εἴτε ἀπὸ δωρεὰς ἰδιωτῶν. Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ ξένοι κάτοχοι χειρογράφων προσέφεραν κατὰ καιροὺς τὰ γραπτὰ κειμήλια τοῦ Ἑθνικοῦ διὰ τὰ τεθῶν εἰς τὴν διάθεσιν ὧν. Ἡ σημερινὴ παρουσία τῶν χειρογράφων κωδίκων ἃς ἀποτελέσῃ ἀφορμὴν ἐνδιαφέροντος καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν χειρόγραφον ἑλληνικὸν κώδικα, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι μόνον κειμήλιον, ἀλλὰ ὄργανον ἐρεῦνης καὶ πολιτιστικῆς σημασίας, δηλαδὴ ἱστορικὴ παρουσία, τὸ βελτίον ταυτότητος τοῦ Γένους μας.

Κατὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν χώρον τοῦ Τμήματος Χειρογράφων καὶ Ὁμοιοτύπων ἡ Διεύθυνσις Συνεδρίων, Ἐκθέσεων, Ἐκδόσεων, ἡ ὁποία καὶ ὁργανώνει τὴν παρουσίαν ἑκθέσεων, προσφέρει ἕνα κατάλογον τῶν ἐκθεμάτων καὶ ὡς ἀναμνηστικὸν μετὰλλιον ἐν ἔκτυπον τῆς μολεβδίνης βούλλας τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Καλλινίκου τοῦ Ε', τοῦ ἔτους 1801.»

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Γ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁ Χόρχε Λούις Μπόρχες στὴν Ἑλλάδα*

Τὴν τελευταία ἐβδομάδα τοῦ Ὀκτωβρίου ἡ Ἀθήνα φιλοξένησε τὸν μεγάλο Ἀργεντινὸ ποιητὴ καὶ πεζογράφον Μπόρχες. Παρόλη τὴν προχωρημένη του ἡλικία — ἔκλεισε τὰ 79 — καὶ τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἀπώλεια τῆς θρασῆς του, ὁ Μπόρχες ἀνέβηκε στὴν Ἀκρόπολιν, προσκύνησε τὸν Ναὸ τοῦ Ποσειδῶνα στὸ Σούνιον καὶ παρακολούθησε τὴν ἐορταστικὴ ἐκδήλωση τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν γιὰ τὴν ἐθνικὴν μας ἐπέτειον τοῦ «Ὀχι». Στὸ τέλος τῆς συγκέντρωσης ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας κ. Πέτρος Χάρης καὶ διευθυντὴς τῆς «Νέας Ἑστίας» δώρισε στὸν μεγάλο συγγραφέα ἕξι τεύχη τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ, ὅπου κατὰ καιροὺς ἔχουν δημοσιευθεῖ μεταφράσεις δοκιμῶν καὶ διηγημάτων του.

Τὸ ἴδιο ὁράδι ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρία τῶν Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν ἔδωσε πρὸς τιμὴν τοῦ δεῖπνου. Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρίας κ. Ἀλκήν Γιαννόπουλος, μὲ λίγα λόγια, ἐξέφρασε τὴν χαρὰ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ ὧν κατοίκων τῆς Ἀθῆνας — ποὺ τ' ὄνομά της εἶναι συνώνυμο μὲ τὴν πόλιν, ὅπως εἶπε — γιὰ τὴν τιμὴν ποὺ ἔχουν νὰ φιλοξενῶν ἕνα συγγραφέα, ποὺ τὸ ἔργο του κατέκτησε τὴν ἀναγνώριση καὶ τὸν θαυμασμὸ τοῦ παγκόσμιου κοινοῦ. Ἀπάντησε πολὺ συγκινημένος ὁ Μπόρχες, γιὰ ν' ἀποκαλύψῃ ὅτι ἀπὸ τὰ παιδικὰ του χρόνια κοιμότανε μὲ τὴν Ἰλιάδα κάτω ἀπὸ τὸ προσκέφαλό του, καὶ ὅτι μὲ τὰ ὀλίγα ἑλληνικά ποὺ εἶχε μάθει προσπαθοῦσε νὰ τὴ διαβάσῃ στὸ πρωτότυπο. Ἐρχεται γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἑλ-

* Βλέπε διήγημά του στὶς προηγούμενες σελίδες.

λάδα και θέλει να επισκεφθεί την Κρήτη, την πατρίδα του Λαδούρητου και του Μινώταυρου (Άστερίωνα), που τους έχει αφιερώσει πολλές σελίδες του.

Η νεαρή συνεργάτισσα και συνοδός του Maria Kodama μας πληροφόρησε ότι ο Χόρχε Λούις Μπόρχες συνεχίζει να γράφει ακούραστος και με νεανική έμπνευση. Τον τελευταίο καιρό έχουν κυκλοφορήσει στο Μπουένος Άιρες τὰ ἐξῆς νέα του έργα: «Τὸ βιβλίο τῆς ἄμμου», διηγήματα, «Τὸ θαθὺ τριαντάφυλλο» και «Τὸ σιδερένιο νόμισμα», συλλογές ποιημάτων. Βρίσκονται ἀκόμα στὸ τυπογραφεῖο ἡ ποιητικὴ συλλογὴ «Ἱστορίες τῆς νύχτας» και τὸ βιογραφικὸ τοῦ νορβηγικοῦ ἐρευνητῆ τοῦ 11ου αἰῶνα Smorri Sturlusson, σὲ συνεργασία μετὰ τῆς Μαρίας Κοντάμα, βιβλίο ποὺ τυπώνεται στὴν Ἰσπανία.

Ἀπὸ τώρα ἔχει ἀποφασίσει ὁ Μπόρχες, ὅπως μᾶς εἶπε, νὰ ῥθεῖ τοῦ χρόνου νὰ περάσει τὸ καλακαίρι του στὴν Ἑλλάδα, ποὺ ἡ γνωριμία τῆς τοῦ χάρισε τὴν πιὸ μεγάλη συγκίνηση.

Γ. Δ. ΧΟΥΡΜ.

Τελευταία - Πρώτη - Πέμπτη !

Παίρνω τώρα στὰ χέρια μου ἓνα βιβλίο, ποὺ μοῦ θυμίζει σταθμούς τῆς σταδιοδρομίας μου στὰ γράμματα: Πέμπτη ἐκδόση τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ κ. Πέτρου Χάρη, ποὺ εἶναι μὲν πρῶτο, ἀλλὰ ἔχει τὸν τίτλο «Ἡ τελευταία νύχτα τῆς Γῆς».

Πῶς νὰ λογαριάσει κανεὶς τὸν χρόνο! Εἶχα γράψει κριτικὸ σημείωμα γιὰ τὸ βιβλίο αὐτὸ στὸν «Εὐεῦθερο Λόγο» τῆς 11 Ἰουλίου 1924 και γράφω τώρα αὐτὲς τίς γραμμὲς γιὰ τὴν πέμπτη ἐκδόσή του, τὸ 1977! Γιὰ νὰ σημειώσω τὴν καλὴ τύχη ποὺ ἔδωσε ἡ μοίρα σ' αὐτὸ τὸ διήγημα. Εἶναι κάτι σὰν σύμβολο. Θυμᾶμαι ἓνα παραμῦθι τοῦ Ἀντερσεν μετὰ τὸν τίτλο «Ὁ Κομήτης», ποὺ τὸ εἶχα μεταφράσει γιὰ μιὰ συλλογὴ μου μετὰ παραμῦθια, πρὶν ἀπὸ χρόνια. Ὁ Κομήτης εἶναι ἓνα φαινόμενο, ποὺ ἀσκεῖ θαθεῖα ἐπίδραση στὴν ψυχολογία τῶν ἀνθρώπων, καθὼς ἡ ἐμφάνισή του θέτει στοὺς ἀνυπεράσπιστους ἀνθρώπους τὸ δίλημμα: θὰ καταστραφθοῦν ὅλοι ἢ θὰ ἐπιζήσουν; Αὐτὴ ἡ ὁμαδικὴ ἀγωνία, ὁ πανικός, ἡ χαρὰ γιὰ τὸ γλυτωμὸ — ὅλ' αὐτὰ ἀποτελοῦν ἓναν θησαυρὸ, γιὰ ν' ἀντλήσει ἓνας λογοτέχνης. Ὁ Ἀντερσεν ἐμφανίζει τὸν ἄνθρωπο, ποὺ εἶδε δύο φορές στὴ ζωὴ του τὸν Κομήτη: τὴν μιὰ, παιδί, γεμάτο ζωὴ και περιέργεια, και τὴν ἄλλη γέρος πιά, σοφὸς και γαλήνιος. Ὁ Πέτρος Χάρης ἀντλήσε ἀπὸ αὐτὸν τὸν θησαυρὸ μετὰ τὸν δικὸ του τρόπο, και οἱ ἥρωές του ζοῦν θαθεῖα, θαθύτατα, τὴν ἀγωνία τοῦ Κομήτη, κι' αὐτὴ σφραγίζει τόσο ἔντονα τὴ ζωὴ τους. Ὅπως σφραγίσει μετὰ ἀποφασιστικὸ σημάδι, και τοῦ Πέτρου Χάρη τὸ ξεκίνημα.

Θὰ ἐπαναλάβω, ὅτι ἔγραφα στὴν «Πνευματικὴ Κύπρο» στὸ ἀφιέρωμά της στὸν Π. Χάρη: Ἡ «Τελευταία Νύχτα» δὲν ἦταν οὔτε ἡ νύχτα οὔτε ἡ τελευταία. Ἦταν ἡ μέρα, και ἡ μέρα ἡ πρώτη! Δίκιο ἔχει ὁ Π. Χάρης νὰ γιορτάζει τὴν πέμπτη ἐκδόσή της, ποὺ δὲν θὰ εἶναι και ἡ «τελευταία».

Μ. Δ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡ διαθήκη τῆς Μιχαήλας Ἀβέρωφ

Ὅταν στὸ προηγούμενο τεῦχος μνημόνευα τὴ Μιχαήλα Γ. Ἀβέρωφ κι ἔλεγα γιὰ τὴ στοργὴ ποὺ θ' ἀποκάλυπτε ἀπὸ τὸν τάφο της πρὸς τὴν οἰκογένεια τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος, γνώριζα τὴ διαθήκην της, μὰ δὲν εἶχα ἀκόμα τὸ δικαίωμα ν' ἀναφερθῶ συγκεκριμένα σ' αὐτή, γιατί δὲν εἶχε γίνει ἡ δημοσίευσή της. Τὴ γνώριζα γιατί ἡ ἀλησμόνητη σεβαστὴ φίλη εἶχε ζητήσει τὴ συνεργασία μου στὴ σύνταξή της. Καὶ θυμᾶμαι τί ἐπιχειρήματα τῆς παρουσίαζα γιὰ ν' ἀποσπασθεῖ ἡ μεγάλη περιουσία της ἀπὸ τὴν Ἑταιρίαν Προστασίας Ζώων ὅπου τὴν προόριζε σχεδὸν ἀτόφια, σύμφωνα μετὰ ἀρχικὴ ἀδημοσίευτη διαθήκη της, και νὰ ἔρθει στὴν κοινότητα τῶν συγγαφῶν. Ἀς εἶναι... Τοῦτο ποὺ ἔχει σημασία τώρα εἶναι νὰ γνωστοποιήσω ὡς πρῶτος ἐκτελεστής τῆς ὀριστικῆς δημόσιας διαθήκης της τοὺς ὁρισμοὺς της ποὺ ἀφοροῦν τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος, ποὺ εἶναι ἐξᾴλλου κι οἱ οὐσιαστικοὶ ὁρισμοὶ της. Καὶ χαίρομαι ποὺ τοὺς γνωστοποιῶ ἀπὸ τὴ «Νέα Ἑστία», ποὺ γι' αὐτὴν ἡ Μιχαήλα Γ. Ἀβέρωφ εἶχε ξεχωριστὴ ἀγάπη, μὰ και καμάρι σὰν τῆς δημοσίευσε κατὰ δικὸ της. Λοιπόν:

Ἀφίνει τὰ δύο ἀκίνητά της ποὺ βρίσκονται στὴν Πλατεία Κολωνακίου (ἀριθμὸς 19) και στὴν ὁδὸν Ἀκαδημίας 5, στίς δύο Ἑταιρίες Λογοτεχνῶν και στὴ Στέγη Γραμμάτων και Τεχνῶν γιὰ τὴν ἴδρυση τῆς «Στέγης Μιχαήλας Ἀβέρωφ». Ὅπως κατὰ λέξιν ὀρίζει «Ἡ στέγη αὐτὴ θὰ δέχεται πρὸς φιλοξενία - στέγασιν Ἑλλήνες και ξένους ἀνθρώπους τῶν Γραμμάτων, τῆς Τέχνης και τοῦ Πνεύματος. Θὰ προτιμῶνται ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν ἀσχοληθεῖ ἢ ὑπάρχουν βάσιμες ἐλπίδες ν' ἀσχοληθοῦν μετὰ τὴν ἱστορίαν, τὴν λαογραφίαν, τίς τέχνες και τὸν πολιτισμὸ γενικὰ τῆς Ἑλλάδας». Στὴ συνέχεια, προσδιορίζει συγκεκριμένα μετὰ τὴν τρόπο και ἀπὸ τί εἰσοδήματα θὰ λειτουργεῖ αὐτὴ ἡ Στέγη στὸ εὐρύχωρον, πλούσιο διαμέρισμά της στὴν Πλατεία Κολωνακίου, ἔτσι ποὺ νὰ διασφαλιστεῖ ἡ παντοτινὴ ὥραία λειτουργία της. Ἀς μοῦ ἐπιτραπῇ ὁμως τώρα νὰ δώσω ὑπόσχεσιν γι' αὐτὴ τὴ λειτουργία, ἐπειδὴ εἰμαι τὸ μόνο πρόσωπο ποὺ ὀρίζει ὅσο ζῶ νὰ τὴ φροντίζω, πῶς ἀναλαμβάνω αὐτὴ τὴν ὑποχρέωσιν μετὰ τὴν εὐνοειδῆσά κι ὅσο ἔχω δύναμιν κι ὑγείαν θὰ ὑπηρετῶ τοῦτο τὸν σκοπὸ γιὰτὶ και βαθύτατα πιστεύω στὴν πολὺτιμην, ἐθνικὴν οὐσιμότητά της. Ὅμως ἡ διαθήκη τῆς ἀλησμόνητης Μιχαήλας Ἀβέρωφ, ποὺ ἡ ἴδια μετὰ φυλαγμένη ἐπιστολὴ της εἶχε ζητήσει σεμνὴν ἢ ἀπείρητη ταφὴν στὸ θμωρο κοιμητήρι τῆς Καισαριανῆς, δὲ σταματᾷ σὲ τοσούτῃ τὴ φροντίδα της γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος. Κι ἀφοῦ κάνει διάφορες δωρεὰς γιὰ πραγματικὰ φιλανθρωπικοὺς και φιλόζωους σκοποὺς (Δημόσιον Ψυχιατρεῖον, Διεθνὴς Ἀμνηστία, Ἑταιρία Προστασίας Ζώων, ἀκόμα και συμβολικὰ στὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖον) ἐγκαταλείπει «και πᾶν ἄλλο χρηματικὸ ποσὸ ποὺ θὰ εὐρεθεῖ μετὰ τὸν θάνατόν μου» γιὰ ν' ἀποτελέσει κεφάλαιο, ποὺ ἀπὸ τοὺς τόκους και τὰ εἰσοδήματά του θ' ἀπονέμεται λογοτεχνικὸ βραβεῖο στὸ καλότε-

πο το βιβλίο τῆς χρονιᾶς πού θά διαπραγματεύεται στήν ἑλληνική γλῶσσα θέμα σχετικό μέ τά ζῶα. «Ἐάν δέν ὑπάρχει τέτοιο βιβλίο ἡ δέν κρίνεται κανένα ἄξιο ἐνίσχυσης, τότε τὸ βραβεῖο θ' ἀπονέμεται στό καλύτερο παιδικό βιβλίο τῆς χρονιᾶς». Μερικῶς ἀκόμα καί γι' ἄλλα. Νά μπεῖ στήν Ἑθνική Βιβλιοθήκη ἐσωτερικός ἀνελευστηρίας γιά νά μποροῦν ν' ἀνεβαίνουν οἱ ἡλικιωμένοι, νά τοποθετηθοῦν παραδοσιακές θρύσες σέ κάποιες χωριὰ τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων καί τέλος ἀφήναι ὅσα κοσμηματά της ἐρεθοῦν, στήν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν «γιά νά τά χαρίσει στήν πρώτη Ἑλληνίδα ἢ στίς πρώτες Ἑλληνίδες —κατά τήν κρίση της— πού θά πάρουν τὸ βραβεῖο Ἀρετῆς. Ἔτσι, νομίζω πῶς, πέραν τοῦ τάφου μου θά ἐπιδραβεύω καί ἐγὼ τὸ ἔργο τους». Ἀπλὲς ἀράδες μιᾶς διαθήκης πού δείχνουν τήν εὐγένεια μιᾶς ψυχῆς καί τήν ἐμπρακτὴ πίστη της στήν ἠθική ἀποστολή τοῦ ἀνθρώπου. Ἀς χρησιμοποιοῦν ὅμως τὰ ἴδια τὰ λόγια τῆς ἀξέχαστης φίλης: «Περαίνουσα τήν διαθήκη μου θά ἤθελα νά προσθέσω ὅτι γνῶμονας γιά τίς διατάξεις της ὑπῆρξαν τὰ ἰδανικά τοῦ «κοινωνικοῦ ἀγαθοῦ», ἡ ἀγάπη μου πρὸς τὸν πάσχοντα ἄνθρωπο, ἡ ἀγάπη μου γιά τὰ ζῶα καί ἡ συναδελφικὴ φροντίδα μου πρὸς ὅσους διακονοῦν στή λειτουργία τοῦ πνεύματος».

Με τοῦτα τὰ ἰδανικά καί μέ τούτη τήν ἐμπρακτὴ ἀπόδειξη τῆς προσήλωσής της σ' αὐτά, ἡ Μιχαῖλα Ἀβέρωφ τιμᾶσε τὸ τιμημένο ὄνομά της, συνεχίζοντας, σὲ μέτρο τῶν δυνάμεών της, τήν παράδοση τῆς οἰκογενειᾶς της σὺν τοιμέα τῆς ἐθνικῆς καί κοινωνικῆς εὐεργεσίας. Στάθηκε, ὅσο μποροῦσε, ἀξία ἀπόγονος τοῦ μεγάλου ἑθνικοῦ εὐεργέτη Γεωργίου Ἀβέρωφ καί ἀπόδειξε ἐμπρακτὰ τήν πίστη της στήν κοινωνικὴ ἀποστολή τοῦ πλοῦτου.

Καί κάτω ἀκόμα πού ἔχει σημασία ν' ἀναφερθεῖ εἶναι τοῦτο: Πῶς μέ τῇ διαθήκῃ της γιά πρώτη φορά προικίζεται ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρεία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν μ' ἓνα σημαντικό περιουσιακὸ στοιχεῖο. Μήπως ὡς τώρα δέν εἶχε ποτέ ἡ Ἑταιρεία αὐτὴ ἐγκατάστατα μέλη, πού θά μπορούσαν ν' ἀποδεικνύουν παντοτινὰ καί πέρα ἀπ' τὴν στερνή τους ἀνάσα πῶς πραγματικὰ τὴν ἀγάπησαν καί πίστεψαν στοὺς σκοποὺς της γιά τὴν πνευματικὴ ἐξύψωση τοῦ τόπου; Ἡ διαθήκῃ τῆς Μιχαῖλας Ἀβέρωφ —πού δέν ἦταν κἀν μέλος τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν— ὑπενομιλεῖται ἀθελά της παραλείψει καί παραδειγματίζει ὑποχρεώσεις. Εὖγε της!...

ΚΩΣΤΑΣ ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

*Ανακρίβεις

Ὁ κ. Ἀδαμάντιος Δ. Παπαδήμας παρατηρεῖ, μέ ἐπιστολὴ του στὴ «Νέα Ἑστία», ὅτι γράφτηκαν πολλὰς ἀνακρίβεις γιά τὴν «Ἀφροδίτη» τοῦ Γρηγ. Ξενοπούλου, πού ἄρχισε νά παρουσιάζεται διασκευασμένη γιά τὴν τηλεόραση ἀπὸ τίς 4 Νοεμβρίου, καί μᾶς πληροφορεῖ: Τὸ μυθιστόρημα αὐτὸ πρωτοδημοσιεύθηκε σὲ πρῶτο φύλλο τῆς ἐφημε-

ρίδας «Ἔθνος» μέ τὸν τίτλο «Ὀλέθριος ἔρω» τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1913. Στὰ 1921 ἐκυκλοφόρησε σὲ βιβλίο μέ πρόλογο τὴν κριτικὴ πού εἶχε γράψει ὁ κ. Παπαδήμας, πολὺ νέος τότε, στήν «Πρόοδος» τοῦ Θ. Συναδινού.

X.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Θ. ΑΘΗΝΩΝ: «Πλατωνικοὶ διάλογοι». Μετ. καί θεατρ. προσαρμογὴ Δ. Μυράτ. Θ. ΚΑΠΠΑ: «Ἡ ἐπιστροφή», τοῦ Χάρολντ Πίντερ. Μετ. καί σκηνοθ. Μ. Βολανάκη. Θ. ΑΝΑΛΥΤΗ: «Σούκι - Γιάκι» τῶν Τζῶν Στόουν καί Ραίτ Κούνεϋ. Μετ. Πλ. Μουσαίου. Σκηνοθ. Κ. Τσιώλου.

ΔΙΑΛΟΓΟΙ. Μὲ πολλὴ ἀμνηχανία μπήκαμε σὲ ὁμορφὸ θεατρικὸ τοῦ κ. Δ. Μυράτ —ὄχι ἐπειδὴ δέν καλεῖ τοὺς κριτικούς, ἀλλὰ γιά τὸ εἶδος τῆς παράστασης. Πλατωνικοὶ διάλογοι σὲ θέατρο! Ὑποφιαζόμαστε πῶς ὁ φιλόλογος —καί εἶναι ἄριστος φιλόλογος— κ. Δ. Μυράτ παραμέρισε, μιὰ στιγμὴ, τὸν θεατράνθρωπο, γιά νά κάνει τὸ μεράκι του, πού χρόνια τὸ ποθοῦσε, καθὼς εἶπε. Καί ἐπιστρατεύσαμε τὸ σεβασμὸ γιά ἓνα «πείραμα», ὠφέλιμο ὅπως καί νάναι —ἀπὸ τὴν ἀποψη θηλαδὴ μιᾶς ὥραιας διδασκῆς τοῦ ἀρχαίου λόγου — πού ἡμᾶστε ὅμως θέβαιοι γιά τὴν ἀποτυχία του, ἀπὸ θεατρικὴ ἀποψη. Καί δέν γελαστήκαμε. Ἀλλὰ τὸ λάθος εἶναι δικό μας. Γιατί πήγαμε νά δοῦμε θέατρο, ἐνῶ ὁ σκοπὸς τοῦ κ. Μυράτ —καί δέν εἶναι χτεσινὸς μᾶστορης τοῦ πάλκου, γιά νά μὴν ξέρεῖ τὸ ἀσυμβίβαστο τῶν πραγμάτων— εἶταν νά χαρίσει σὲ κοινὸ τοῦ ἀκριβοῦς μιὰ ὥρα διδασκῆς τοῦ πλατωνικοῦ λόγου. Καί σ' αὐτὸ πέτυχε ἀπόλυτα. Ἀλλὰ ἐπειδὴ —τὸ αἷμα νερὸ δέν γίνεται— δέν παραμέλησε καί τὸ «θέατρο», δίνει τὴν εὐκαιρία γιά σύντομη ἐξέταση ἐνὸς θέματος πού δέν εἶναι μόνο δικό του μεράκι, ἀλλὰ ἀπασχολεῖ καί ἄλλους. Καί μὲ περισσότερες φιλοδοξίες. Πρόκειται γιά τὴν «πεποίθηση» ὅτι αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ λόγου —ὁ φιλοσοφικὸς διάλογος γενικὰ— εἶναι ἢ μπορεῖ νά γίνει θέατρο —σὲ τὴν πλήρη ἔννοιά του. Ποῦ βασίζεται;

Νά ἐπαναλάβουμε τὰ τετριμμένα ὅτι «τὸ θέατρο εἶναι δράση» καί κίνηση; Ἀς τὸ ποῦμε τουλάχιστον σωστότερα, πῶς εἶναι δραματικὴ πράξη: αἰτιατὴ ροὴ γεγονότων καί καταστάσεων, πού ὑπακοῦν σὲ μιὰ διοικοῦσα ἰδέα καί τείνουν σὲ μιὰ κορύφωση ἢ «λύση» —κάποτε καί χωρὶς πολλὴ σκηνικὴ δράση. Καί αὐτὴν ὑπηρετεῖ ὁ λόγος. Δέν εἶναι θέατρο ἡ διαλογικὴ διαλεκτικὴ ἀλλὰ ἡ διαλεκτικὴ τῶν πραγμάτων, ὅπου τὸ «νόημα» βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀναγκαίαν συναλλαγὴ καί ἀντιφορὰ βουλήσεων. Κατὰ συνέπεια δέν ἔχει καμὴ στήριξη ἢ ἀπὸ σκηνικῆς διατύπωσης κρίσεων καί θεωρημάτων —ἔτσι καί πλατωνικῶν. Καί μὲ κανένα τρόπο δέν μπορεῖ νά τὴν κάνει θέατρο καί τὸ πῶς εὐρηματικὸ σκηνικὸ καντράρισμα: Παραμένει συμβατικὴ, ὅπως καί νάναι, ἡ κίνησις μιᾶς

συγκέντρωσης ἢ συνάντησης, ἑνὸς ἀρχαίου συμπόσιου κλπ., εἴτε καὶ ὁ ἐπιδέξιος χρωματισμὸς τῶν χαρακτήρων, ὅταν ὁ λόγος δὲν ἀντικρύζει σὲ γεγονότα. Ὅλα αὐτὰ τὰ παραπληρώματα δὲν ἰσοσταθμίζουν, βέβαια, τὴν ἑλλείπουσα δραματική πρᾶξη.

Ἄλλὰ ὁ καλλιτέχνης συχνὰ «ἐρεθίζεται» ἀπὸ κάποιες ἀόριστες ιδέες. Εἶναι ἕνα χάρισμα, ποὺ γίνεται θμῶς προδοτικό, ὅταν εἶναι πολὺ ἀόριστες ἢ μένουν ἀστάθμητες αὐτὲς οἱ ιδέες. Ὁ κ. Μυράτ, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, ἔχει γράψει καὶ ἕνα περιοποῦσαστο μελέτημα γιὰ τὸν Μπρέχτ. Κεῖ, παρὰ τὴν πολλὴ ἀντικειμενικότητά του, φαίνεται ὅτι τὸν ἐπηρέασαν — τουλάχιστον στὴν ἀπόφασιν νὰ παρουσιάσει τοὺς πλατωνικοὺς διαλόγους — ὁρισμένες ιδέες του. Καὶ συγκεκριμένα, ἡ βασική θεωρία τῆς «διδασκτικῆς» ἀποστολῆς τῆς σκηνῆς ἢ τοῦ «ἀποδεδειγμένου» θεάτρου, ποὺ, ἐξοστρακίζοντας τὴν «παραλυτική» καὶ παραπλανητική «συμπάθεια» — τῇ μμηντικῇ συμμετοχῇ στὰ δράματα — κινητοποιεῖ τὴν κριτικὴν διάθεσιν τοῦ θεατῆ. Γράψαμε πολλὰ γιὰ τὴν ἀνυπόστατη αὐτὴ θεωρίαν, ὥστε δὲν θὰ ἐπανέλθουμε. Ἄλλὰ ἡ πεποίθησιν γιὰ τὴ θεατρικὴ φύσιν τοῦ φιλοσοφικοῦ διαλόγου ὁρῆκε κι' ἄλλο στήριγμα στὸν Μπρέχτ: τὸ «ἀκίνητο θέατρο». Τὴν ἀνακάλυψιν (ὅταν τοὺ ἀπαγόρευσαν οἱ ἀρχεὶ κάποια παράστασιν) τῆς γοητείας ποὺ ἀσχεῖ ἡ ἀπλή — χωρὶς παίξιμο — ἐκφώνησιν τῶν ρόλων ἀπ' τοὺς ἡθοποιούς. Καὶ οἱ «Διάλογοι», στὴν πιὸ «θεατρικὴ» ἀπόδοσίν τους, εἶναι, οὐσιαστικά, «ἀκίνητο» θέατρο. Γιατὶ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ, βέβαια, θεατρικὴ κίνησιν (ἀφοῦ αὐτὴ ἀποχτάει σκηνικὴ ἀξία μόνο σὰν ἀναγκαία προβολὴ τῆς δραματικῆς πράξεως) τὸ ὅτι ὁ ἡθοποιὸς περπατεῖ γιὰ νὰ ξεμουδιάσει, γιὰ νὰ πάρει ἕνα ποτήρι κρασί ἢ γιὰ ν' ἀνέβει στὸ βῆμα.

Αὐτὴ ἡ δευτέρη ιδέα ἔχει ἕνα ἐνδιαφέρον, μολοντὶ πρόκειται γιὰ... παρεξήγησιν. Ἡ στατικὴ ἀπαγγελία τῶν ρόλων εἶναι, ἀλήθεια, υποδλητική — καὶ ἔγινε, ἕναν καιρὸ, μῦθος στὴ Γερμανία — γιατί παράγει κάτι ποὺ φαίνεται σὰν ψυχολογικὸ παράδοξο καὶ πραγματικά εἶναι ἕνα ἀτελὲς αἰσθητικὸ γεγονός. Ποῦ ἐντυπωσιάζει θμῶς τοὺς θεατράνθρωπους, ἐπειδὴ προκαλεῖται ἐρήμην τους, χωρὶς ὃλαδὴ τὴ θεατρικὴ τέχνη. Βασικὰ εἶναι μιὰ παραλλαγὴ τῆς «συγκλήσεως» ποὺ προκαλεῖ τὸ κατ' ἴδιαν διάδασμα ἑνὸς θεατρικοῦ ἔργου. Ἄλλὰ σὲ φηλότερο τόνον ἡ κραδασιμὸς, ὅς τὸν ποῦμε, λόγῳ τῆς σοβαρῆς ἀντιθέσεως: ὅτι εἶναι «ζωντανὰ» τὰ πρόσωπα — καὶ ἀδρανοῦν! Καὶ ὀφείλεται στὴν ἐπίτασιν τοῦ «παράγοντα συμμετοχῆς» τοῦ θεατῆ στὴ θεατρικὴ δημιουργία. (Ἡ συμμετοχὴ αὐτὴ, ποὺ εἶναι ἀσχετὴ ἀπὸ τὴ μέθεξιν ἢ τὴ «συμπάθεια», πραγματοποιεῖται πάντα, αὐνοῦσα ἔστω, στὴν καλλιτεχνικὴ ἐποπτεία καὶ ἰδιαίτερα στὸ θέατρο). Ἡ φαντασία τοῦ θεατῆ, «ἐνοχλημένη» κιόλας ἀπὸ τὴν παραπάνω ἀντίθεσιν, τείνει νὰ πληρώσει τὸ κενὸ ποὺ σχηματίζεται ἀπὸ τὴν ἀπουσία ὑπόκρισης. Τὴν πλάθει ἐκεῖνος. Καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴ συνειδησιακὴ κίνησιν παράγεται «ἐν μέρει» τὸ αἰσθητικὸ

γεγονός — ἂν εἴταν πλήρες καὶ τέλειο, δὲν θὰ χρειαζότανε... τὸ θέατρο!

Ἄλλὰ αὐτὸ συμβαίνει διότι τὸ θεατρικὸ ἔργο ἔχει μιὰ δραματικὴν ῥοήν, ποὺ ὑποβάλλει στὸ πνεῦμα τὴν ἀνάγκην ἐξεκκλίνεσθαι τῆς. Ὅταν πρόκειται γιὰ ἕνα φιλοσοφικὸν διάλογον, ποῦ, ὅχι μόνο στερεῖται ἀπὸ κάθε δραματικὴν αἰτιότητα — ἔστω καὶ ἂν τὸν παρουσιάζει, ἐδῶ, μὲ κάποια «θεατρικότητα» ὁ ἀρχαῖος... ἐκθρὸς τοῦ θεάτρου — ἀλλὰ καὶ ἀποκλείει ἐκ συμβάσεως — κατὰ τοὺς νόμους τῆς προσοχῆς — κάθε περισπαστικὴ «δράση», ἀποκλείεται καὶ ἡ αὐτενέργεια τοῦ ἀκροατῆ, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ἕνα δραματικὸν κενόν, ποὺ θὰ πρέπει νὰ τὸ πληρώσει. Καὶ κατὰ συνέπεια δὲν παράγεται τό, μερικὸ ἔστω, αἰσθητικὸν φαινόμενο. Ἀκούει, μαθαίνει καὶ κρίνει — τίποτα ἄλλο. Κι' αὐτὸ δὲν εἶναι θέατρο βέβαια... κι' ὅς λέει ὁ Μπρέχτ!

Ὅτι ἐπέτυχεν ὁ κ. Μυράτ εἴταν νὰ δώσει μιάν «ἀληθοφάνειαν» στὴ συμβατικὴν κίνησιν. Νιώσαμε συχνὰ πῶς βλέπουμε ζωντανούς τοὺς συζητητές, πράγμα ποὺ διευκόλυνε τὴν ἀφομοίωσιν τοῦ φιλοσοφικοῦ λόγου. Ἄλλὰ αὐτὸ εἶχε κι' ἕνα ἀρνητικὸν ἀποτέλεσμα. Ἡ ἑλλειψὴ δραματικοῦ ἀντικρύσματος τοῦ λόγου ἀναχαίτιζε τὴ μεταφορά τοῦ θεατῆ στὸν ἱστορικὸν χῶρον τῶν «δρωμένων» (ἔτι πραγματοποιεῖται δηλαδὴ ἡ τραγωδία), ποὺ τοῦ χαρακτηρίζει τὰ «μάτια» καὶ τὰ κριτήρια ἐκείνου τοῦ καιροῦ. Διατήρησε, μὲ παγερὴ διαύγεια, τὰ δικά του. Καί, μολοντὶ συμμεριζόμεσθε τὴν ἀγνῶνίαν καὶ τὴν ἀνάγκην, πάντα, στηριγμάτων στὴν παράδοσιν, τοῦ αὐτοχειριασμένου ἰδεαλισμοῦ, πρέπει νὰ τὸ ποῦμε ὅτι ἡ «μαυευντικὴ» διαλεκτικὴ τοῦ Σωκράτη δὲν πείθει πλέον! Δὲν μπορούμε νὰ βλέπουμε τὴ σοφίαν τῶν προγόνων, παρὰ σὰν ἕνα καταυαστικὸν θαῦμα τοῦ πνεύματος — στὸν καιρὸ του. Ὅταν δὲς ὁ ἄλλος κόσμος ἔπλεε σὲ πυκνὸ σκοτάδι. Οἱ πλατωνικαὶ ιδέες εἶναι, βέβαια, «αἰώνιες». Ἄλλὰ τίς ἀδικεῖ — σήμερα — ἡ μεταφυσικὴ θεμελιώσιν τοῦ καὶ ἡ ἀπλοΐκη, γιὰ τὸ διεφθαρμένον πνεῦμα μας, διατυπωσὴ τους. Ζεῖ — καὶ θὰ ζεῖ πάντα — μόνο ἡ ἀρχαία ποίησιν — καὶ τὸ ἀρχαῖον δράμα. Γιατὶ τίς, ἐπίσης αἰώνιες, ιδέες τῆς τίς κἀναι τέχνης. Καὶ τὸ ἀπέδειξε κάπως ὁ τελευταῖος διάλογος, ὁ «Φαίδων», ποὺ ἔχει ἕνα δραματικὸν ὑπόστυγμα. Ἄλλὰ τὸ ἀπέδειξε ἀρνητικὰ, γιατί δὲν ὑπάρχει κι' ἐδῶ ἡ «θεατρικὴ» ἀνταπόκρισιν τοῦ σωκρατικοῦ λόγου πρὸς τὸ δράμα τοῦ ἀρχαίου φιλοσόφου.

Ὁ κ. Μυράτ, ποὺ μετέφρασε ὥραια καὶ προσάρμοσε μὲ τὸν καλύτερον δυνατὸ τρόπο τὰ κείμενα στὶς ἀπαιτήσεις τῆς σκηνῆς, ἔπλεε, μὲ λιτὰ μέσα, καὶ μιὰ πειστικὴ φιγούρα τοῦ Σωκράτη. Τὴν κ. Β. Ζουμπουλᾶκη (Διοτίμα) δὲν τὴν ἐδύνασε ἡ «τελετουργικὴ» ὑπόκρισιν. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἡθοποιούς ξεχώρισαν, στὴν ἀπόδοσιν τῶν ἀχάριστων ρόλων, οἱ κ.κ. Σ. Τσόγκας, Γ. Γραμματικὸς καὶ Γ. Παπαδόπουλος. Ἄλλὰ ὅλοι προσάβησαν... Ἀξιοθαύμαστα τὰ σκηνικὰ καὶ τὰ κοστούμια τοῦ κ. Π. Ζουμπουλᾶκη καὶ ταιριαστὰς οἱ μουσικαὶ εἰσαγωγαὶ τοῦ κ. Ἀργ. Κουνάδου.

Ἡ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ. Ὁ Πίντερ μοιάζει μ' ἕνα θιρτούζο, ποὺ ἔμαθε τέλεια τὸ ὄργανόν του πᾶν

οἱ ἔνα καὶ μοναδικὸ μουσικὸ κομμάτι. Ξέρεи νὰ κάνει θέατρο. Ἀλλὰ εἶχε νὰ πεῖ ἕνα πράγμα μόνο. Καὶ ὅταν ἐξάντλησε ὅλες τὶς παραλλαγές του, ἔπεσε στὴν ἄπνοη ἐπανάληψη, μ' ἕνα «πα-ραγέμιον» αὐθαίρετων γεγονότων καὶ «ἀνατα-λαβιστικῶν» λόγων.

Δὲν θὰ μακρυλογήσουμε ἐδῶ —ἀφιέρωσαμε πολλὰ σημειώματα πάνω στὸ ζήτημα — περὶ τοῦ ἄν, αὐτὰ ποὺ εἶχε νὰ πεῖ τὸ παραλογικὸ θέατρο, ἔχουν ἀπετηρίδες καὶ σοφὰ ἀντικρύσματα τοῦς τόσο «ιδιόζωντες» καιροὺς μας. Ὅταν καίγεται τὸ σπῆτι σου, δὲν ἀπομένουν περιθώρια γιὰ τὸ ἄγχος τῆς ἀσυνενοήσιας. Καὶ τὸ πρόβλημα τῆς «ἐπιθετικότητας» τοῦ ἀνθρώπου γίνεται, τότε, ὡ-ραῖο ἄλλοθι μιᾶς ἄλλης ἐπιθετικότητας: τοῦ ἐμ-πρατοῦ. Κοντολογίς, τὸ θέατρο αὐτὸ στάθηκε ἄ-θελὰ του (;) ἕνα μέσο συσκότισης τῶν στόχων καὶ παραπλάνησης. Ἀλλὰ ὅ,τι τὸ καταδίκασε ἀ-νέκκλητα εἶναι τὸ γεγονός πῶς «παραδίδει» τὴ χωιτικὴ ἀπόσταση ἀνάμεσα στὸν παραλογισμό τῆς ἐποχῆς (ἂν ὑπάρχει. Καὶ δὲν ὑπάρχει!) καὶ στὸ παραλογικὸ γράψιμο. Εἶναι κάτι διαφορετικὸ ἢ εἰκόνα τοῦ παρόλου ἀπὸ τὴν παράλογη εἰκό-να — ἡ δεύτερη δὲν ἐκφράζει αὐτοδίκαια τὴν πρώτη καὶ μᾶλλον... μᾶς ταλαιπωρεῖ. Καὶ τὸ πε-ρίεργο εἶναι πῶς αὐτὴ ἡ «ἐπαναστατικὴ» γραφὴ, ἀντιθετὰ στοὺς νόμους τῆς καλλιτεχνικῆς δημι-ουργίας, ὅπου ἡ νέα ἐκφραση ἀπορρέει ἀναγκαῖα ἀπὸ τὸ ἀλλοιωμένο πεδίο παρατήρησης ἢ ἀπὸ τὸ νέο τρόπο ποὺ τὸ ἀντικρύζουμε, ἐδῶ χρησιμοποιο-ῖται γιὰ νὰ ἐκφράσει παλαιότερα πράγματα. Δὲν εἶναι ὅμως πολὺ περίεργο. Σταράτα λόγια: Τὸ μουσικὸ τῆς, πρόσκαιρης ἄλλωστε, ἐπιτυχίας αὐτοῦ τοῦ θεάτρου βρίσκεται στὸν ἐξημμένο ἀλ-λὰ καὶ ἄστατο πνευματικὸ νομοτισμὸ τῆς σύγ-χρονης κοινωνίας, ποὺ ἔλκεται ἀπὸ τὸ ὁποιοδῆ-ποτε «παράδοξο», ὅταν εἶναι, μάλιστα, ἀνακατε-μένο μὲ πολλὰ βρωμιά. Πρόκειται γιὰ ἕνα εἶδος ἐνδημικοῦ μαζοχισμοῦ, ποὺ προσβάλλει, ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς τέχνης, καὶ μεγάλα ταλέντα — ὅταν εἶναι μόνον «ταλέντα». Εἰδικότερα, ὅ,τι ἀνέδειξε τὸν Πίντερ καὶ τοὺς ἄλλους ἐταίρους τοῦ παρα-λογικοῦ θεάτρου, εἶναι ὅτι τὸ μέρος σῶζει τὸ ὅλο. Ἐχουν μιὰ κερματισμένη καὶ δαιδαλικὴ «θε-ατρικὴ φλέβα». Καὶ ἡ κάποια πλαστικότητα ἢ «ἀλήθεια» ποὺ δίνουν σὲ μερικές μορφές καὶ κα-ταστάσεις, ὑποχρεώνει τὸ θεατῆ. Ἀναλογίζεται πῶς, ἀφοῦ ὁ συγγραφέας φτιάχνει κάτι ὡραῖο, δὲν μπορεῖ «νὰ πέφτει» στὰ ἄλλα, θὰ εἶναι καὶ τὸ ὅλο ὡραῖο, ἀλλὰ ἀδυνατεῖ αὐτὸς νὰ τὸ κατα-λάβει. Καὶ οἱ αὐτὴ τὴν κατηγορία ἀνήκει ἢ «Ἐ-πιστροφή».

Ὁ Πίντερ καταγίνεται μὲ τὸ «ἀδιέξοδο» τῶν ἀνθρώπων σχέσεων. Καὶ ἐνῶ ὁ Ἀλμπη, καθὼς μᾶς ἔδειξε καὶ τελευταῖα, στὴ «Δύσκολη ἰσορροπία», ἔλεπε, μὲ πῶς ἐισδυτικὴ ματιά, τὴν ἀ-δυναμία ἐπικοινωνίας στὴν παράφωρη «αὐτοσυγ-κέντρωση» τῶν ἀνθρώπων, στὴν παθολογικὴ προ-σέληση στὸ μικρὸ, ἀπατηλὸ στίγμα τους, μὲ συ-νέπεια νὰ ἀντλοῦν «ὑπαρξή» ἀπὸ τὴν αἰσθησι-ο-τή τους — τῆς ἀπόλυτης μοναξιάς, ὁ Ἀγγλος συνάδελφός του βλέπει τὴ μοναξιά σὺν ἡττα στὸν παράφορο ἐπίσημο — ἀλλὰ καὶ μάταιο

— ἀγῶνα κατάκτησης τοῦ ζωτικοῦ χώρου τῶν ἄλ-λων — ἄλωση δηλαδή τῆς συνείδησής τους. Εἶ-ναι κι' αὐτὴ μιὰ ἀποψη. Ἀλλὰ τὴ διατύπωσε — καὶ εὐστοχα, εἰν' ἀλήθεια — στὸν «Ἐπιστῆνη» καί, σὺν ὁστερῇ ἀναλαμπῇ, στοὺς «Παλιούς και-ροὺς». Στὴν «Ἐπιστροφή» δείχνει σὰ νὰ μὴν ἔ-ρει τί νὰ κάνει τὸ μουσικὸ ὄργανό του, ποὺ ἔμα-θε νὰ τὸ παίζει καλὰ. Καὶ γλιστρεῖ σ' ἕναν ὡ-μὸ νατουραλισμὸ, χωρὶς νὰ τὸ καλεῖ ἢ ἀνάγκη, μιὰ καὶ δὲν ἐπιτρέπει καμιά μεταφορά. Δὲν πρό-κειται κἄν, ἐδῶ, γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἐπικοι-νωνίας ἢ τῆς ἀλλοτρίωσης. Ὅλοι οἱ χαρακτή-ρες ἔχουν ἀλλοτριώσκει κἀθὲ ἀνθρωπιά. Καὶ εἶ-ναι τόσο αὐτάρκεις μὲς' στὸν κυνισμό τους, ὥ-στε δὲν κατατρυχονται ἀπὸ μεταφυσικὲς ἀνησυχίες. Ἀκόμα καὶ ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ «πολιτισμοῦ» καὶ τοῦ «πνεύματος» ἐρίσκει εὐκολὰ τὴν πλήρωση στὴν «ἀνωτερότητά» του —δικαιώνοντας τὸν Φρό-υντ... καὶ τὸν Ἀλμπη. Ὡστε, τελικὰ, τὸ ἔργο εἶναι ἡ, παραμορφωμένη ὡς τὴν ἐκζητήση, φω-τογραφία κάποιου κοινωνικοῦ ὑποστρώματος, ὅπου ἡ περίφημη «οἰότη» διὰ τῆς φλυαρίας τοῦ Πίν-τερ — καὶ δὲν εἶναι, μᾶλλον, ἐφεύρημα τοῦ Πίν-τερ — δὲν ἔχει νὰ κρῖναι μήτε νὰ ὑποδηλώσει τίποτα, σὲ σημεῖο νὰ γίνεται ἀπωθητικὴ μανιέ-ρα. Ἀλλὰ τὸ ἀδύνατο αὐτὸ ἔργο τὸ ἔσωσε ἢ ὡ-ραϊότητα παράστασις.

Ὁ κ. Μ. Βολανάκης, στὴν πραγματικότητα, τὸ ἀναμόρφωσε. Καὶ ἂν δὲν κατόρθωσε — γιατί εἶναι ἀκατόρθωτο — νὰ τὸ δώσει μιὰ προσεχτικὴ, τοῦ ἔδωκε, μὲ μαγικὸν τρόπο, τὴν πειστικότητα ποὺ τοῦ λείπει σὺν εἰκόνα. Χάρισε δηλαδή «πρό-σωπο» στὰ ἀπρόσωπα αὐτὰ πλάσματα. Μὲ φευγα-λές, διάφορες παύσεις, μὲ ἀσύνειδες, μισοτελει-ωμένες κινήσεις καὶ μὲ ἐκρήξεις ποὺ συντελοῦν-ται περισσότερο στὶς σιωπές τους παρά ὅταν κραυ-γάζουν, ἄφησε νὰ διαφαινητοῖ ὅτι, κάτω ἀπὸ τὴν πτωματικὴ ἀναίσθησία τους ὑποκαίει ἀκόμα μιὰ φλόγα. Ἔτσι, ἐνῶ ὁ συγγραφέας τὰ ἐμφανίζει σὲ δριακὴ ἀποσύνθεση, αὐτὸς παρουσίασε ἐν ἐξε-λίξει τὸ χαλαρὸν τους, ὥστε ν' ἀποκοτῶν κάποιο ἀνθρώπινο, ἔσω καὶ φαρμακερὸ, εἶδος καὶ δρα-ματικὴ αἰτιολογία οἱ ἄλλοιως ἀκατανόητες πρά-ξεις τους. Καὶ οἱ ἡθοποιοί, ποὺ πειθάρχησαν μὲ θαυμαστὴν εὐαισθησία στὴ μαγικήτα του, ἔδω-σαν στὸ σφιγμένο σύνολο τὴν ἐνότητα ποὺ χρειάζεται τὸ ὅρος. Καὶ ὅρος εἶχε προπάντων ἢ παράστασις.

Ἡ κ. Ν. Γαληνὰ ἐπωμίστηκε τὸ βαρύτερο χρέος. Νὰ δείξει «οἰωπνῆ» τὴν αἱματηρὴ «ἐπι-στροφή»: τὴν ἀπογύμνωση ὡς τὸν ἔσχατο κυνι-σμὸ, τῆς γελασμένης, ἀπὸ τὴν «καθὼς πρέπει» ζωῇ, πρῶν κοκότας. Καὶ τὸ ἐξπλήρωσε σὺν ἀ-κέραιο. Θὰ εἶταν τέλειο δείγμα «ζωντανὸ πτώ-ματος» τοῦ πνευματικὸ κομπορμιτισμοῦ κ. Ν. Ἀλ. Ἀλεξανδράκης, ἂν ἀντικαθιστοῦσε, ἰδιαίτερα σὺν πρῶτο μέρος, τὴν αἰσθηματικὴ σύγχυση, μὲ τὴν παγερὴ καὶ κοψία αὐτοπεποθῆσης τῆς «προσω-πικότητας». Ὁ κ. Ν. Κορκουλοῦ, σὺν ρόλο τοῦ «ἀριστοκράτη» προαγωγῶ, ἔδωσε μὲ παλλόμενη αὐτοσυγκράτηση, τὸ σαρκασμὸ καὶ τὴ σκοτεινὴ ἡ-δονὴ τοῦ δεξιότητῆς τῆς ἀλλοτρίωσης καὶ τοῦ εὐτελισμοῦ — τοῦ ἀδελφοῦ του περισσότερο. Καὶ

δ κ. Β. Διαμαντόπουλος χρωμάτισε άριστοτεχνικά τόν γερασμένο και εξοφλημένο άρχηγό της άμαρτωλής οικογένειας. Χτυπητές φιγούρες του, Ισαΐου, κλάδου της τών ήλιθίων: γεροντοπαλίκαρα δ κ. Γ. Μοσχίδης και νεαρός μποξέρ δ κ. Γ. Σιώπης. Η ώραία μετάφραση του κ. Βολανάκη είχε τόν άγχώδη ρυθμό της σκηνοθεσίας του. Και τó σκηνικό του κ. Δ. Φωτόπουλου είταν ή πιστή προέκταση του ζοφερού ψυχικού χώρου τών ήρώων.

ΣΟΥΚΙ - ΓΙΑΚΙ. Σπάνια βλέπουμε μιά τόσο δροσερή κωμωδία, πού έχει κιόλας — άς μήν τó πούμε ένα «μήνυμα» — κάποιες προεκτάσεις σέ βάθος. Και τó σπουδαιότερο γι' αυτό τó είδος του θεάτρου: τή δραματική αιτιολογία του κωμικού στοιχείου. Τό ότι, δηλαδή, οι καταστάσεις δημιουργούνται αναγκαία, από τή φύση τών χαρακτήρων — και, πιδ σωστά, από τή «συνάντηση» δυο έντελώς άνόμοιων χαρακτήρων — ώστε νά προκαλούν τó γνήσιο και «ήγεινó» γέλιο. Κι' αυτή ή άναγκαιότητα τών γεγονότων είναι, βέβαια, άρετή του κάθε θεατρικού είδους.

Άλλά γιατί ν' άρνηθούμε, στό έργο τών Στόουν και Κούνεϊ κι' ένα «μήνυμα»; Και δέν είναι, μάλιστα, καθόλου άπλοϊκό και κοινότοπο. Είναι ένα «παράμυθιο», όπως κάθε άληθινή κωμωδία — και τήν κάνει άληθινή τó ότι έχει νά πεί κάτι. Άντλει άμεσα από τή ζωή τήν ιδέα ή τουλάχιστον κατορθώνει νά μάς πείσει πώς δέν είναι, πάντα, αδύνατο, καθώς συχνά δογματίζουμε, νά ξεφύγει κανείς από «τόν κόσμο του», άπ' τόν περιχαρακωμένο κύκλο όπου τόν έχουν παγιώσει οι θροι τής ζωής του: ή άγωγή, οι συνήθειες, οι «άρχες» του — ή κοινωνική σύμβαση μ' ένα λόγο. Καί, αντίθετα, γίνεται αναπόφευκτη ή απόδραση, όταν εισβάλει στήν καρδιά του τό, από συνθήκη και φόβο, άπωθóυμενο αλλά ένδόμυχα ποθóυμενο, άπρόσδόκητο: τó κραταιό αίσθημα. Κι' αυτό πού τελικά εξισώνει και ένώνει τούς δυο διαμετρικά αντίθετους κοινωνικούς τύπους του «Σούκι - Γιακι» δέν είναι τó «λίκο» του, άγνώστου πατρός, μυροú, μήτε ή έλξη τών άνόμοιων, αλλά κάτι παραπολύ άπλό και πάντα άκριβό, άκριβότερο κι' από τόν έρωτα: ή αγάπη! Και δέν θά συνέβαινε, φυσικά, έτσι, άν, πίσω από τήν «κραυγαλέα» έξωτερική διαφορά, δέν διατηρούσαν, αóνειδα έστω, κάτι κοινό και τó ίδιο άκριβό: τήν ανθρωπιά. Αυτό τούς βοηθάει ν' αναγνωρίσουν, κάτω από τίς μάσκες, δ ένας τόν άλλο, σό παλαδό καρναβάλι τής σύγχρονης κοινωνίας. Έτσι, δ ύποταγμένος στις σπιτίσιες άρχές, σά κοινωνικά θέσμια, στή γραφειοκρατική ρουτίνα μικροαστός και ή έκδοτη, άθυρόστομη και κυνική άνάρτισσα του «κατεστημένου» γίνονται σύμβολα και έλατήρια κάποιας δικής μας, άς είναι πρόσκαιρης και άπατηλής... άναπροσχημóγής.

Άλλά κι' αυτό δέν θά συνέβαινε, χωρίς τó ωραίο παίξιμο τής κ. Κ. Άναλυτή και του κ. Κ. Ρηγόπουλου, πού έδωσαν με συναρπαστική ζωντάνια και συγχρόνως με λεπτές άποχρώσεις, τή βαθύτατα ψυχική μεταλλαγή τών δυο βασικών ήρώων. Η κ. Άναλυτή κατορθώνει νά πειθαρχεί τή φυσική χάρη της στις απαιτήσεις του ρόλου της

και νά χαρίζει μιά έσωτερική άκτινοβολία σά πρόσωπα πού ύποδύεται. Και δ κ. Ρηγόπουλος, άπ' τά πιδ σπάνια, κατά τή γνώμη μας, κωμικά ταλέντα, ξέρει νά φωτίζει διακριτικά, πτυχές του έσωτερικού ανθρώπου, κάτω άπ' τó σκληρό κέλυφος του κοινωνικά στερεοποιημένου «τύπου». Άλλά και δ κ. Ν. Παγκράτης είταν ένας άμίμητος, μουσόπληκτος και «φανφαρόνος» ιταλιάνος με αισθήματα. Πιστή και καλοζυγισμένη φιγούρα νεαρού χίππη δ κ. Άντ. Βασιλείου. Και μιά ζωηρή νότα τó ζευγάρι χίππηδων τών κ. και κ. Ζ. Ρηγόπουλου και Δ. Πανατζή.

Όλη ή παράσταση μαρτυρούσε πώς δ νέος και άγνωστός μας σκηνοθέτης κ. Κ. Τσώνος, έκανε καλή δουλειά. Ίσορρόπησε με ακρίβεια τά μέρη και υπέταξε τήν κίνηση και τούς χρωματισμούς τής ύπόκρισης σέ μιά σταθερή γραμμή, χωρίς τούς εθικούς έντυπωσιασμούς και τίς έκτροπές όπου θά παρέσυρε έναν άπειρο, ή φύση του έργου. «Ρέουσα» και έκπληκτική σέ έκφραστικά εθρήματα ή μετάφραση του κ. Πλ. Μουσαίου. Τó σκηνικό του κ. Γ. Άνεμογιάννη, με τήν απaráμιλλη έπως πάντα καλαισθησία έν τή οικονομία και ή ώραία μουσική του κ. Ζ. Μεναχέν συνέβαλαν στήν έπιτυχία τής παράστασης.

ΣΟΛΩΝ ΜΑΚΡΗΣ

Η ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

Ό Γεώργιος Α' στό Αιξ-λε-Μπαίν.—Τό Μπάυ ρούτ στην Άθήνα.—Λάθος στις ζητωκραυγές.

Στό σημείωμα γιά τή Ρεζάν, αναφέρθηκα στις «Θεατρικές Άναμνήσεις» του Άλμπέρ Καρρέ. Σαναγουρίζω σήμερα σ' αυτές, γιά νά μεταφράσω και νά μεταφέρω έδω αότουσιο ένα άποδοσμα σχετικό με τή θεατροφιλία του δικού μας Γεωργίου Α' και με τή ζωηρή του έφεση γιά τήν αναβίωση τής άρχαίας τραγωδίας στην Ελλάδα.

Γεννημένος στην Άλσατία, σά 1852, σπουδασμένος σό φημισμένο «Κονσερβατουάρ» του Παρισιού, δ Άλμπέρ Καρρέ άνήκει στις έξέχουσες θεατρικές μορφές τής Γαλλίας, του τελευταίου τετάρτου του περασμένου αιώνα και του πρώτου του δικού μας. Ηθσποιός σά πρώτα νεανικά του χρόνια, σκηνοθέτης και διευθυντής ιδιωτικών θεάτρων ύστερα, ανέλαβε σά 1898 τή διεύθυνση τής κρατικής Όπερά - Κομίκ και, στις άρχές του 1914, τή διοίκηση τής Κομεντί Φρανσαίς, πού τήν έγκατέλειψε σά 1919, γιά νά γυρίσει στην Όπερά - Κομίκ. Όταν πέθανε δ Καρρέ, σά 1938, δ μουσικοσυνθέτης Ρεύνάλντο Χάν έγραψε στόν «Φιγαρό» ότι «ή «θεατρική του μόρφωση ήταν άπέραντη...».

Σά 1885 τόν βρίσκουμε καλλιτεχνικό διευθυντή τής Λέσχης του Αιξ - λε - Μπαίν και θιασάρχη του μουσικού της θεάτρου. Τό Αιξ - λε - Μπαίν ήταν, τήν εποχή εκείνη και γιά πολλά ακόμη χρόνια, ή άριστοκρατική λουτροπόλη τής Γαλλίας, πού συγκατέλεγε στην πελατεία της και πολλούς έστεμμένους. Γι' αυτό και στις διαφημί-

σεις τὴν ἀποκαλοῦσαν «Βασίλισσα τῶν λουτροπό-
λεων καὶ λουτρόπολη τῶν βασιλισσῶν».

«Εἶχα τὴ συνήθεια — γράφει ὁ Καρρέ — νὰ
κάνω κάθε πρωτὶ ἕναν περίπατο στὰ περὶχωρα
τοῦ Αἰῆ - λὲ - Μπαλὶν καὶ τὸ δάσος τοῦ Λαμαρ-
τίνου ἦταν μιά ἀπὸ τὶς προτιμήσεις μου. Μιά
μέρα εἶχα καθυστερήσει ἐκεῖ, θαυμάζοντας, ἀνά-
μεσα ἀπὸ τὰ δέντρα, τὴ λίμνη, τὶς γελαστὲς
πλλαγίες, τὰ μαυροπράσινα ἔλατα καὶ τοὺς ἄ-
γριους βράχους πού ἔχει διηγήσει ὁ ποιητής, ὅ-
ταν γυναικεῖα γέλια τράβηξαν τὴν προσοχή μου.
Ἐρχονταν ἀπὸ ἕνα δέντροσκέπαστο μονοπάτι, ὅ-
που ἦταν σταματημένο ἕνα δίτροχο ἀμαξάκι πλεγ-
μένο μὲ βέργες λιγαριᾶς καὶ ζεμένο σ' ἕνα γαί-
δαρο στολισμένον μὲ φούντες καὶ μὲ κουδουνά-
κια. Ὁ γαῖδαρος εἶχε σταματήσει κατὰ πλάτος
τοῦ δρόμου καὶ φαίνονταν ἀποφασισμένος νὰ μὴν
ἀλλάξει θέση. Ὅσο κι' ἂν τραβοῦσαν τὰ γκέμια
οἱ δύο κυρίες πού ἦταν στὸ ἀμαξάκι, τίποτε δὲν
ἐτάραζε τὴ μακάρια ἀδιαφορία τοῦ ξερονέφαλου
ζώου. Ἐπ' ἡγὰρ κοντὰ καὶ τὸν ἔπιασα ἀπὸ τὸ χα-
λινάρι* ἐκεῖνος ὑπάκουσε πολὺ πρόθυμα, τὸν ἔ-
ανάφερα στὸν ἴδιο δρόμο καὶ τὸ πλεχτὸ ἀμαξάκι
ἐξέκρινε, κἀνοντας νὰ χτυποῦν τὰ κουδουνάκια
του. «Εὐχαριστῶ, κύριε!», μοῦ φώναξε ἡ πιὸ ἡ-
λικιωμένη ἀπὸ τὶς δύο κυρίες. Ἦταν ἡ βασίλισ-
σα Βικτωρία. Ἐκείνη πού τὴ συνόδευε, ἦταν ἡ
νεώτερη ἀπὸ τὶς κόρες της, ἡ πριγκίπισσα Βεα-
τρίκη, πού ἔγινε ἀργότερα πριγκίπισσα Μπάττεν-
μπεργκ καὶ μὲντέρα τῆς βασιλίσσας τῆς Ἰσπα-
νίας*. Ἐδῶ τελειώνει ἡ ἱστορία τῶν σχέσεών
μου μὲ τὴν αὐτοκράτειρα τῶν Ἰνδιῶν.

»Περὶσσότερο ἐκτεταμένες καὶ μὲ μεγαλύτερη
συνέχεια — γράφει παρακάτω ὁ Καρρέ — ἦταν
οἱ σχέσεις πού εἶχα τὴν τιμὴ νὰ διατηρῶ μὲ
τὴν Α. Μ. τὸ Γεώργιο Α', βασίλεα τῶν Ἑλλή-
νων. Ὁ Γεώργιος ἦταν ταχτικὸς πελάτης στὸ Αἰῆ -
λὲ - Μπαλὶν. Ἐλάτρευε αὐτὴ τὴ λουτρόπολη πού
τοῦ προσέφερε, ὅπως ἔλεγε, μιά μικρογραφία τοῦ
Παρισιοῦ, ἐκεῖνου τοῦ Παρισιοῦ πού ἀσχοῦσε σ'
αὐτόν, ὅπως καὶ στὸ γαμπρό του τὸν Πρίγκιπα
τῆς Οὐαλλίας, ** ἀκαταμάχητη ἑλξη.

»Τὸ ἐξαίρετικὰ περιορισμένο ποσὸ τῆς βασιλι-
κῆς του χορηγίας τοῦ ἐπέβαλλε αὐστηρὲς οικονο-
μίες* γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἔφερνε στὸ Αἰῆ καμιά ἀ-
κολουθία ποτὲ δὲν τὸν συνόδευε ἐκεῖ κανένας ἄλ-
λος, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ὑποσπιστὴ του καὶ τὸν κ.
Θῶν, διαχειριστὴ τῆς χορηγίας. Ἡ διαμονὴ καὶ
τὸν τριῶν ἦταν πολὺ μέτρια, τὸ ξενοδοχεῖο
«Σπλέντιντ», ὅπου ὁ βασιλιάς κρατοῦσε στὸ ἰσό-
γειο ἕνα μικρὸ διαμέρισμα ἀπὸ δύο δωμάτια καὶ
λουτρό. Ἐπαίρνε τὰ γεύματά του στὸ σαλόνι του
καὶ εἶχα τὴ μεγάλη τιμὴ νὰ μὲ καλέσει στὸ τρα-
πέζι του. Ἡ συζήτηση, στὴ διάρκεια ἐκεῖνου τοῦ
δειπνοῦ, εἶχε ἀποκαλειστικὸ τῆς θέμα τὴν πρόθε-
ση τοῦ Γεωργίου Α' νὰ δημιουργήσει στὴν Ἀθή-
να ἕνα θέατρο σύμφωνα μὲ τὸ πρότυπο τῆς Κο-
μεντί Φρανσαίζ. «Θὰ ἤθελα — μοῦ ἔλεγε ὁ Βα-
σιλιάς, πού μιλοῦσε βασιμῶς γαλλικὰ — νὰ ἱ-
δρῶσθαι στὴν Ἀθήνα κάτι σὰν τὸ Μπαρρόντ,***
ἀφιερωμένο σὲς τραγωδίες τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ
Σοφοκλῆ καὶ τοῦ Εὐριπίδη, κάτι πού θὰ βοηθοῦ-
σε νὰ προσελκύσῃ μου στὴν Ἑλλάδα, στὴν καλὴ

ἐποχὴ τοῦ χρόνου, τὴ διαλεχτότερη εὐρωπαϊκὴ
κοινωνία».

»Αὐτὸ τὸ μεγαλεπήβολο σχέδιο, πού τὸ καθυστέ-
ρησαν οἱ βαλκανικοὶ πόλεμοι, δὲν μπόρεσε νὰ
πραγματοποιηθῇ παρὰ πολλὰ χρόνια ἀργότερα*
καί, μὲ δική μου σούσταση, κάλεσαν στὴν Ἀθήνα
τὸν παλιό μου συνεργάτη καὶ φίλο Jules Truffier,
γιὰ νὰ βάλει τὶς βάσεις τῆς δραματικῆς διδα-
σκαλίας πού ἦταν ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ἐκτέλεσή
του* καὶ ὁ πολυδιαβασμένος αὐτὸς ἡθοποιὸς καὶ
ποιητὴς ἀνταποκρίθηκε τέλεια στὰ καθήκοντά
του.

»Ὁ βασιλιάς Γεώργιος παρακολούθησε γενικὰ
ὅλες τὶς θεατρικὲς παραστάσεις τῆς Μεγάλης
Λέσχης. «Γιατί δὲ μᾶς δίνετε ποτὲ τὴ Μιρέϊ;»,
μὲ ρώτησε μιά μέρα. Τὴν ἄλλη μέρα ἀρχισα πρό-
βες τῆς ὀπερας τοῦ Γκουνό****. Μέσα σὲ ὀκτὼ μέ-
ρες τὸ ἔργο ἦταν ἑτοιμο, ἀλλὰ τότε ἀρρώστῃς
ἐξαφνικὰ ἡ ἡθοποιὸς πού θὰ ἔπαιζε τὸ ρόλο τῆς
Ταβέν. Τί νὰ κάμω; Σκέφτηκα ἀμέσως τὴν Κα
Deschamps - Jehin, πού ἦταν μέλος τοῦ θιάσου
μου, καὶ τὴν παρακάλεσα ν' ἀντικαταστήσει τὴν
συνάδελφό της. Ἐκείνη ἀρνῆθηκε, λέγοντας ὅτι
ὁ ρόλος δὲν ἦταν στὸ ρεπερτορίο της. Τὸν εἶχε
τραγουδήσει ἑκατὸ φορὲς στὶς Βρυξέλλες, εἶναι
ὅμως ἀλήθεια ὅτι ὁ ρόλος τῆς Ταβέν δὲν ἦταν
μέσα στοὺς ἑξῆς ρόλους τοῦ συμβολαίου πού εἶχε
υπογράψει μαζί μου. Τῆς ἀνακοίνωσα τὴν ἐπι-
θυμία τοῦ βασιλιά, προσφέρθηκα νὰ τῆς πληρώ-
σω χωριστὰ τὴν παράσταση, ἀλλὰ ἐκείνη ἐπέ-
μεινε στὴν ἀρνήσή της, λέγοντας ὅτι δὲν εἶχε
ἔρθει στὸ Αἰῆ γιὰ νὰ παίξει τὶς μάχισσες καὶ ὅ-
τι δὲ θὰ δεχόταν νὰ παραμορφωθῇ οὕτε γιὰ χρυ-
σάφι οὕτε γι' ἀσήμι. — «Αὐτὸ θὰ τὸ δοῦμε!»
τῆς ἀπάντησα. Καὶ βιάστηκα ν' ἀναγγεῖλω ἐπα-
νάληψη τῆς ὀπερας «Παῦλος καὶ Βιργινία», ὅπου
ὁ ρόλος τῆς νέγρας Μιάλα ἦταν μέσα στὸ συμ-
βόλαιο τῆς ἀνένδοτης τραγουδίστριας. Ὅταν ὅ-
μως, μὲ 40 βαθμοὺς θερμοκρασία στὴ σκιά, εἶδα
τὴ δυστυχισμένη Μιάλα νὰ τραγουδᾷ καταϊδρω-
μένη, μὲ τὸ μέτωπο σκεπασμένο ἀπὸ μιά ρευστὴ
λάσπη πού ἔτρεχε κι' ἔλειωνε στὰ μάγουλά της
σὲ σκουρόχρωμες στάλες, ἐνῶσα τόφεις καὶ συμ-
φιλιώθηκα μὲ τὴν ἡθοποιό* καί, ὅπως συμβαίνει
συχνὰ, ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀρχικὴ διαφωνία, γεννή-
θηκε μιά μεγάλῃ φίλια ἀνάμεσα μας*.

Ὁ Καρρέ δὲν γράφει ἂν, ὅσο ἀπὸ τὴ συμ-
φιλιώση, δέχτηκε ἡ Deschamps νὰ ἱκανοποιήσει
τὴ βασιλικὴ ἐπιθυμία. Μνημονεύει ὅμως ἀκόμη
μιά φορὰ τὸ βασιλικὸ ζευγάρι τῆς Ἑλλάδος. Ὁ
Γεώργιος Α' καὶ ἡ βασίλισσα Ὀλγα ἔκαναν στὰ

* Ἐννοεῖ τὴ Βικτωρία Εὐγενία, σύζυγο τοῦ
Ἀλφόνσου 13ου.

** Ὁ τότε Πρίγκιπας τῆς Οὐαλλίας καὶ ἀρ-
γότερα βασιλιάς τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδος Ζ' παν-
τρεύτηκε τὴ Δανέζα πριγκίπισσα Ἀλεξάνδρα, ἀ-
δελφὴ τοῦ Γεωργίου Α'.

*** Ἀναφέρεται στὴ Βαυαρικὴ πόλη, τὴ φη-
μιονεμένη γιὰ τὸ θέατρο πού ἱδρύθηκε εἰδικὰ γιὰ
τὰ ἔργα τοῦ Βάγνερ καὶ συγκεντρώνει θαυμαστὲς
τοὺ ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον.

**** Τὸ λιμπρέτο τῆς Mireille ἔχει βγεῖ ἀπὸ τὸ
δμήνιο θαυμάσιο πάλημα τοῦ Μιστράλ.

1907 επίσημη επίσκεψη στον τότε Πρόεδρο της Γαλλικής Δημοκρατίας Φαλλιέρ. Καλεσμένος στη δεξίωση ήταν και ο Άλμπερ Καρρέ, Διευθυντής τότε της Όπερα - Κομίκ, με τη γυναίκα του τη Μαργαρίτα, λυρική ήθοποιό στο ίδιο θέατρο. «Φτάνοντας στο μέγαρο των Ήλυσίων — γράφει ο Καρρέ — με κρατικό άμαξι, έγω με επίσημο ένδυμα και μ' έλα μου τὰ παράσημα, γαλλικά και ξένα, και ή Μαργαρίτα με την τουαλέττα και τὸ διάδημα που φόραγε στο ρόλο της «Βασιλίσσας Φιαμμέττας» * γίναμε δεκτοί με ζητωκραυγές και χειροκροτήματα από τὸ πλῆθος που ήταν συγκεντρωμένο εκεί γύρω...

Ἡ Μαργαρίτα ξέσπασε σὲ ἀκράτητα γέλια, που προσπαθοῦσε νὰ τὰ κρύψει με τὴ δεινότητα της, ἐνῶ ἐγώ, κατακόκκινος ἀπὸ σύγχυση, ἐπιθυμοῦσα ν' ἀνοίγε ή γῆ νὰ με καταπιεί...» Τὸ πλῆθος εἶχε πάρει τὸ θεατρικὸ γιὰ βασιλικὸ ζευγάρι. Πόσα λάθη κάνει τὸ πλῆθος!

ΣΤΑΘΗΣ ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

* Ἐμμετρο ἔργο τοῦ Catulle Mendés μελοποιημένο ἀπὸ τὸν Xavier Leroux.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἄγγ. Ἀγγελόπουλος: «Γιὰ μιὰ νέα πολιτικὴ διεθνούς ἀναπτύξεως».

Τὸ καινούριο βιβλίο τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Ἀγγελόπουλου «Γιὰ μιὰ νέα πολιτικὴ διεθνούς ἀναπτύξεως» (Ἐκδόσεις Παπαζήση, 1977) εἶναι τοποθετημένο μέσα στὴν μεγάλη παράδοση τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας. Βλέπει τὸ οἰκονομικὸ σύστημα σὰν σύνολο και προσπαθεῖ νὰ ἀνακαλύψει τὴ δυναμικὴ του. Ἀντίθετα πρὸς τὴς ἀποπροσανατολισμένες θεωρίες τῆς μαθηματικοποιημένης οἰκονομικῆς ἀναλύσεως τῆς νεοκλασσικῆς σχολῆς και τῆς περιθωριακῆς νεο-Μαρξιστικῆς φιλολογίας ὁ καθηγητῆς Α. Ἀγγελόπουλος ἀκολουθεῖ τὴ μεγάλη παράδοση τῆς κλασσικῆς πολιτικῆς οἰκονομίας που ξεκινᾷ ἀπὸ τὸν Ρικάρντο τὸν 19ο αἰῶνα και ἔρριχνει τὸν 20ὸ αἰῶνα τὴν καινούρια ἔκφρασή της σὸν Λόρδο Κέϋνς και τὴν σύγχρονη σχολὴ τοῦ Καίμπριτζ. Ἀλλὰ ἐνῶ ὁ προβληματισμὸς τοῦ βιβλίου εἶναι κλασσικός, οἱ ἀπαντήσεις του εἶναι πρωτότυπες που δίνουν καινούριες λύσεις στὰ δύο μεγάλα προβλήματα που τυραννοῦν τὴν κοινωνία σὸ τέλος τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα. Τὸ πρόβλημα τῆς συνύπαρξης τῆς ἀνεργίας και τοῦ πληθωρισμοῦ στὴς ἐλεύθερες οἰκονομίες τῆς Δύσης. Καὶ τὸ πρόβλημα τῆς φτώχειας τοῦ τρίτου κόσμου, τῶν ἀξανάμενων ἀνισοτήτων μεταξὺ τῶν πλουσίων και φτωχῶν χωρῶν.

Σήμερα ὑπάρχουν περίπου 15 ἑκατομμύρια ἀνεργοί στὴς χώρες - μέλη τοῦ Ὀργανισμοῦ Οἰκονομικῆς Συνεργασίας και Ἀναπτύξεως, δηλαδὴ περίπου 5,5 ο/ο τοῦ ἐργατικῶν δυναμικοῦ. Ἡ κατάσταση ἀνεργίας εἶναι δραματικὴ ἀν τὴν συγ-

κρίνει κανεὶς με τὸ μικρὸ ποσοστὸ —γύρω σὸ 2 ο/ο μόλις— που ἐπικρατοῦσε στὴν περίοδο 1950 - 1970. Βέβαια οἱ Δυτικὲς οἰκονομίες γνώρισαν μεγαλύτερα ποσοστὰ ἀνεργίας στὴν περίοδο τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα. Στὰ 1930 τὸ ποσοστὸ ἀνεργίας εἶχε φτάσει 20 ο/ο. Ἀλλὰ τώρα, και ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι συνέβαινε τὸ 1930, τὸ ποσοστὸ 5,5 ο/ο τῆς ἀνεργίας συνοδεύεται και με πολὺ ψηλὸς ρυθμὸς πληθωρισμοῦ. Οἱ οἰκονομολόγοι βρίσκονται σὲ δυσχέρεια νὰ ἐξηγήσουν τὴν συνύπαρξη ὑψηλῆς ἀνεργίας και στάσιμης οἰκονομικῆς δραστηριότητας τὴ στιγμή που οἱ κρατικοὶ προϋπολογισμοὶ σ' ἐλεσθὲν τὴς χώρες κλείνουν με μεγάλα ἑλλείμματα.

Οἱ παλιοὶ οἰκονομολόγοι τῆς ξεχασμένης νεοφιλελεύθερης σχολῆς εθαίνουν πάλι σὸ προσκήνιο διακηρύσσοντας πὺς μόνο μιὰ δραστικὴ μείωση σὸν κρατικὸ παρεμβατισμὸ, μιὰ ἐπιστροφή σὸ καθεστὼς τοῦ laissez - faire, θὰ λύσει τὸ πρόβλημα τοῦ πληθωρισμοῦ και τῆς ἀνεργίας. Θεωροῦν σὰν ὑπεύθυνο γιὰ τὴ δημιουργία τῆς καταστάσεως στὴν ὅποιαν βρίσκονται σήμερα οἱ Δυτικὲς οἰκονομίες τὴν πολιτικὴ τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως που κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν θεωριῶν τοῦ Κέϋνς, ἀκολούθησαν οἱ κυβερνήσεις μεταπολεμικά.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου «Γιὰ μιὰ νέα πολιτικὴ διεθνούς ἀναπτύξεως» δείχνει πὺς ἡ ἐπιστροφή στὴς συνταγὲς τοῦ παρελθόντος δὲν ὀφείλει. Αὐτὸ που προτείνει εἶναι μιὰ καινούρια, ριζοσπαστικὴ, ἔρμηνεια τῆς Κεϋνσιανῆς θεωρίας. Ἡ πολιτικὴ τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως που πρότεινε ὁ Κέϋνς δὲν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ σὰν μιὰ πολιτικὴ που μπορεί νὰ στηρίζεται σὸν ὅποιονδήποτε μορφῆς κρατικὸ παρεμβατισμὸ. Ὁ κρατικὸς παρεμβατισμὸς τότε μόνο λύνει τὸ βραχυχρόνιο πρόβλημα τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως και βοηθᾷ μαζί στὴν προώθηση τῆς χωρὶς πληθωριστικῆς πιέσεως μακροχρόνιας ἀναπτύξεως ὅταν συνδέεται με τὴν χρηματοδότηση παραγωγικῶν ἐπενδύσεων ἰδιαίτερα στὴν βιομηχανία και τὴν ἐκμετάλλευση πρώτων ὕλων. Κρατικὸς παρεμβατισμὸς με ἀντιπαραγωγικῆς δαπάνες βοηθᾷ τὸν πληθωρισμὸ μακροχρόνια. Ἐλλείψη κρατικῶν παρεμβατισμοῦ ὁδηγεῖ στὴν μακροχρόνια διόγκωση τῆς ἀνεργίας. Ἡ λύση βρίσκεται σὸν λογικὸ κρατικὸ παρεμβατισμὸ, που στηρίζεται στὴν ἐνίσχυση τῶν παραγωγικῶν ἐπενδύσεων.

Ἡ καινούρια αὐτὴ ἔρμηνεια τῆς θεωρίας τοῦ Κέϋνς ἀνοίγει στὸς νεώτερους οἰκονομολόγους τὸ δρόμο γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς νεο - Κεϋνσιανῆς σχολῆς.

Ὁ κρατικὸς παρεμβατισμὸς τῆς μορφῆς που συνιστᾷ ὁ κ. Ἀγγελόπουλος θὰ γίνε πιὸ ἀποδοτικὸς ἀν βασίζεται ὅχι ἀπλᾶ στὴν προώθηση παραγωγικῶν ἐπενδύσεων μέσα στὰ σύνορα μιᾶς χώρας, ἀλλὰ σὲ παγκόσμια κλίμακα.

Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο προσφέρεται λύση και σὸ δεύτερο μεγάλο πρόβλημα τῆς ἐποχῆς μας: τῆς καταπολεμήσεως τῆς φτώχειας και τῆς ἐελτίωσης τοῦ βιοτικῶν ἐπιπέδου στὴς χώρες τοῦ Τρίτου Κόσμου. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ ὁ Ἀκαδημαϊκὸς

κ. Ἀγγελοπούλου προτείνει συγκεκριμένα και ολοκληρωμένα μέτρα αναμορφώσεως τῆς διεθνούς οικονομικῆς τάξεως. Βασικό ρόλο στήν δημιουργία τῆς Νέας αὐτῆς Διεθνούς Οικονομικῆς Τάξεως θά παίξει ἡ ἀναμόρφωση τοῦ Διεθνούς Νομισματικοῦ Συστήματος σέ βάση πραγματικῆς καί ἡ ἀναμόρφωση τῆς Διεθνούς Τραπεζῆς σάν διαχειριστῆ τῆς διεθνούς χρηματοδοτήσεως... Οἱ πόροι γιά τήν χρηματοδότηση αὐτή δέν εἶναι δύσκολο νά βρεθοῦν. Μποροῦν νά ἐξασφαλισθοῦν μέ τήν μεταφορά τοῦ 0,5 α/o τοῦ Ἑθνικοῦ Προϊόντος τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν καί τοῦ ἑνὸς τρίτου τῆς ὑπεραξίας τοῦ χρυσοῦ.

Ἡ ἀνάλυση τοῦ κ. Ἀγγελοπούλου ἀνοίγει καινούριους ὁρίζοντες στήν οικονομική σκέψη. Τό μήνυμά του εἶναι θαυτάτα οὐμανιστικό. Δίνει ἐλπίδες πῶς μιά μέρα θά ἐροῦν οἱ ἄνθρωποι τοῦ πλανήτη μας τή λύση πού θά ἐξασφαλίσαι πλήρη ἀπασχόληση στίς οἰκονομίες τῆς Δύσης μέ τήν ταυτόχρονη ἀνάπτυξη τοῦ Τρίτου Κόσμου καί τήν ἐξάλειψη τῆς παγκόσμιας φτώχειας. Τό μήνυμά του πρέπει νά τό ἐγκολπωθοῦν γρήγορα οἱ ἡγέτες τῆς Δύσης. Τό ἔτος 2000 ὁ παγκόσμιος πληθυσμός προβλέπεται νά εἶναι 6,25 δισεκατομ., ἀπό τὰ ὅποια τὰ 5 δισεκατ. θά εἶναι πολῖτες τῶν φτωχῶν χωρῶν. Ἔτσι τὰ 1,25 δισεκατ. πολιτῶν τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν τῆς Βόρειας Ἀμερικῆς καί τῆς Ἑυρώπης θά βρισκοῦνται περιστοιχισμένα ἀπό 5 δισεκατ. πολιτῶν χωρῶν πού θά μαστίζονται ἀπό ἑλλειψη εὐκαιριῶν ἀπασχολήσεως, κρίση τροφίμων καί πείνα. Ἡ εἰρήνη καί ἡ ἔννομη τάξη στό βιομηχανικό Βορρά προϋποθέτουν τήν ἐπιτάχυνση τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως στίς χῶρες τοῦ Νότου. Ἀλλά αὐτό μπορεῖ νά γίνει μόνο μέ τήν θεμελιώδη ἀναδιάρθρωση τῆς διεθνούς οικονομικῆς τάξεως ὅπως προτείνει ὁ Ἀκαδημαϊκός κ. Α. Ἀγγελοπούλος. Εἶναι εὐτύχημα λοιπὸν πού τό μήνυμα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ θά φθάσει σ' ὅλον τὸν κόσμον μέ τίς ἐκδόσεις πού ἔγιναν ἢ προγραμματίζονται νά γίνουν, ἐκτός ἀπὸ τὰ γαλλικά, σὰ γερμανικά, ἀγγλικά, ἰσπανικά καί πορτογαλικά.

Γ. Ν. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Τάσου Κόρφη: «Εργόχειρα». τοῦ ἴδιου: «Lustra» τοῦ Ἐξέδρα Πάουντ.

Τό περασμένο Πάσχα γνώρισα στήν Κέρκυρα, τήν ἰδιαίτερη πατρίδα του, τὸν ποιητὴ Τάσο Κόρφη, φειδῶνιμο τοῦ Τάσου Ρομπότ, ἀνώτερου ἀξιωματικοῦ τοῦ Πολεμικοῦ μας Ναυτικοῦ. Μοῦ ἔκαναν ἐντύπωση ἡ σεμνότητα καί ἡ γλυκύτητα τοῦ ἀνθρώπου, οἱ ποιητικὲς του γνώσεις, ἡ μετρισιπᾶθεια καί ἡ ὀρθοφροσύνη του, τέλος καί τό ἀπαλό καί τό μουσικό, πού ἦταν διάχυτο στήν ἡλιοφειμένη θαλασσίνη του μορφῇ. Ἡ κερκυραϊκὴ παράδοση μαλακώνει, λειαίνει καί τὰ πιά σκληρὰ στοιχεῖα. Αὐτὰ συλλογιζόμουν, καθὼς κουβεντιάζαμε γιά θαλασσινὰ καί ποιητικὰ θέματα, καί γιά ἀγαπημένους ποιητὲς τῆς κουβέρτας, τὸν Ἀντωνίου, τὸν ἀλησμόνητο ἐπίσης Νίκο Καββαδία. Καί χωρὶς νά τό θέλω, συνταίριαξα τίς ἐντυπώσεις μου ἐκεῖνης τῆς στιγμῆς μέ τήν ἀγαθὴ ἀνάμνηση τῶν δικῶν του στίχων, τῶν κλεισμένων σέ ἀρκετὲς

συλλογές, ἀπὸ τίς ὁποῖες οἱ περισσότερες ἔχουν τὸν γενικό τίτλο «Ἡμερολόγιο». Νά, ἔλεγα μέσα μου, ἔνας ποιητὴς πού δικαιούται νά χρησιμοποιεῖ αὐτὸν τὸν ναυτιλιακό ὄρο, κι' ἄς τὸν σκέφτηκε πρῶτος ὁ Σεφέρης, πού δέν ἦταν ναυτικός, ἀλλὰ πού μέσα σὸ νοῦ του ἀδιάκοπα ἀρμένιζαν πλεοῦμενα — βουλιαγμένες ἀρμάδες — ὅπως μᾶς εἶπε ἔνας στίχος του. Καί δίπλα στίς συλλογές τοῦ Κόρφης, ἔδλεπα καί τὰ δύο ἄλλα πολυτίμα βιβλία πού μᾶς ἔδωσε. Τὴν ἐκδοσὴ τῶν ποιημάτων καί τῶν μεταφράσεων τοῦ καλύτερου, ἴσως, «μινόρε» λυρικοῦ τῆς γενεᾶς του, Μήτσου Παπανικολάου, καί τὸν τόμο του γιά τὸν Ρῶμο Φιλόρα, μέ πολλὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα καί ἀνέκδοτους στίχους, ἀπαυγάσματα τῆς τρέλλας του, πού ἀνοῖξαν ἔναν ἀπὸ τοὺς δρόμους πρὸς μιά πιά νεωτερικὴ ποιητικὴ ἐκφάνση. Αὐτοὶ οἱ δύο ποιητὲς, ὁ Παπανικολάου καί ὁ Φιλόρας, εἶναι δύο μορφές τῶν ἐνδόμυχων προσανατολισμῶν τοῦ Τάσου Κόρφης. Ὁ ἴδιος, ἀνήκοντας σὲ μιά πολὺ νεώτερη ποιητικὴ γενιά, τὴ μεταπολεμικὴ, δέν ἦταν δυνατό νά μιλήσει τὴν ἴδια μ' αὐτοὺς ποιητικὴ γλῶσσα. Μά στὴ λεπτὴ του ποίηση, ποίηση ψιθυριστῶν ἐσωτερικῶν φωνῶν πού γίνονται φθόγοι μᾶς ψυχικῆς διεργασίας ἀνάλογης μ' ἐκείνην τοῦ Παπανικολάου καί τοῦ Μυλῶς (πού ἀριστουργηματικὰ τὸν μεταφράσε ὁ Παπανικολάου) διακρίνουμε μιά συγγένεια, μιά «ἀνταπόκριση» τῆς παραδοσιακῆς μέ τὴ μετασχηματισμένη, σὲ μοντέρνα, ποίηση.

Ἐφερα τὸ λόγο μου στὸν Τάσο Κόρφη, γιατί ἐφέτος μᾶς ἔδωσε δύο ὥραιες εὐκαιρίες νὰ πλησιάσουμε τὴν ποίηση ὅπως θά συναπαντούσαμε σὸ δρόμο μας, ἄξανα, ἀγαπημένα μας πρόσωπα, πού εἴχαμε πολὺν καιρὸ νά τὰ δοῦμε καί πού ἡ συνάντησή μας μ' αὐτὰ μᾶς φέρνει ἕνα ἄρωμα ἀπὸ κάποια ὁμορφιά λησμονημένη. Ἡ μιά εὐκαιρία, εἶναι ἡ νέα του συλλογὴ «Εργόχειρα», μέ τὸν ὑπότιτλο «Ποιήματα καί Πεζά». Ἡ ἄλλη, ἡ μεταφραστικὴ δόκιμη τῆς συλλογῆς «Lustra» τοῦ Ἐξέδρα Πάουντ. Καί οἱ δύο αὐτὲς ἐργασίες, διαφορετικὰ προσωπικὲς ἡ καθε μιά, ἔχουν τὴ σφραγίδα μᾶς πολὺ καλαισθητῆς ἐπιμέλειας σὸ σχέδιο, στὴ γλῶσσα, στὴν ἐκφραση, στὴ φυσικὴ ποιητικὴ λαλιά πού ἔχει ἕνα μουσικό τόνο συνθεμένο καί ἀπὸ καλλιεργημένη ψυχὴ καί ἀπὸ συνείδηση τέχνης. Ὁ Κόρφη, μέσα σὸ σημερινὸ ποιητικὸ χάος, μέ τὰ «Εργόχειρα» διατηρεῖ τὴ σωστὴ ἀντίληψη πὺς τὸ ποίημα εἶναι ἕνα «σχέδιο πού ἐκτελεῖται», ἕνα κέντημα. Ἐνα σχέδιο πού ἐκτελεῖται μέ τίς λέξεις καί τὸ ρυθμὸ πάντως σὲ ψυχικὸ ὄλικο, ὑποταγμένο σὸ σχέδιο. Κάτω ἀπὸ τίς ἁρμονικὲς παραστάσεις τῶν «Εργόχειρων» του, νιώθουμε νά βράζει, συμπεριμένη, ὑποταγμένη, μιά θύελλα ἐπιθυμιῶν, ἀφῶν, ἀναταραχῶν καί ἀναμνήσεων, πού καταλήγουν ὅλες μαζί σ' ἕνα ὥρατο τραγοῦδι μακρινῆς ζωῆς. Ἐνα ἀπὸ τὰ ποιητικὰ δῶρα τοῦ Κόρφης εἶναι ὅτι μπορεῖ νὰ ἐκφράσει μέ ζωντανὲς εἰκόνες ἀπὸ τὸ παρόν, τὴν ποίηση τοῦ «παρελθόντος χρόνου». Εἶναι ἡ ποίηση τῆς «ρομβίας», καθὼς ἄξαφνα μᾶς πλημμυρίζει, ἂν τύχει νὰ ἔξαπολύσει μιά ρομβία τοὺς «ἄχους τῶν περασμένων» ἀνάμεσα στοὺς θορύβους μᾶς σημερινῆς κεντρικῆς πλατείας. Καί βρίσκουμε πολὺ ὁμορφο καί πολὺ

χαρακτηριστικό τὸ πεζὸ ποίημα «Ρομβία», ποὺ μπορούμε κιόλας νὰ τὸ χαροῦμε σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ κλασσικὰ πιά πεζοτράγουδα τοῦ Ζαχαρία Παπαντωνίου, ὅμως ὁλότελα ἐκσυγχρονισμένο:

«Ἀπόγευμα φθινοπωρινὸ πού ἄφθον ἀγαπημένοι γέροι. Ὁ ἑσπερινὸς ἥλιος στὰ ξεθαρρεμένα παράθυρα τῆς γειτονιάς. Ἡ δεντροστοιχία ἀτάραχη σχεδὸν, μὲ πουλιὰ καὶ φύλλα ἀκόμα. — Ἡρῶθα ἐδῶ νὰ διαβάσω (ἀφορμὴ γιὰ μόνωση). Τὰ πολυθρόνα ἐπίνεια, τὰ καφενεῖα, εὐρύχωρα ἄλλοτε, ἐνέδρες τώρα. Ὁ ξεστός, πικρὸς καφέ, τὸ ἄσπαστο χέρι στὰ γκριζὰ μαλλιά. Θάλασσα ἐπικίνδυνον ἐν ρηχιά. — Ἡρῶθα ἐδῶ νὰ διαβάσω μάλλον, νὰ χαρῶ τὴ φθινοπωρινὴ αἰθρία. Κι' ὅμως, τελειῶς ξαφνικά (δὲν ἦταν Κυριακὴ) πέρασε ἡ ρομβία. Κι' ἀνοιξαν πόρτες. Φοβόσασα καινούρια μάτια τὸ ξερὸ κλαδί».

Ἄς μὴ γελιόμαστε. Τὴν ποίηση, σήμερον, μόνο στὰ παλαιὰ, καὶ μὲ τὴν παλαιὰ μας ψυχικότητα, δηλαδὴ μὲ τὴ μέθοδο τῆς ρομβίας, μπορούμε νὰ τὴ γευθούμε, ἂν φυσικά, αὐτὸ τὸ παλαιὸ μπορεῖ νὰ συνυπάρξει μὲ τὴ νοστορπία μιᾶς ἄλλης ποιητικῆς, τῆς νεωτερικῆς. Στὸν Κόρφης, εἶναι ἀπὸ τίς λίγες περιπτώσεις ποὺ συνυπάρχει. Κάτω ἀπ' αὐτὰ τὰ λεπτογράμματα ἐργόχειρά του, μὲ τίς ὥρατες παραστάσεις, τὰ μικρὰ σύμβολα, τὰ διακοσμητικὰ μοτίβα, ὅλα παρμένα ἀπὸ τίς εἰκόνες τῆς φύσης συμπλεγμένες μὲ εἰκόνες ἀπὸ τὴν καθημερινότητα, μαντεύουμε νὰ σαλεύει ἓνα σεξουαλικὸ κύμα, ποὺ τὸν κάνει νὰ πυρσοῦται στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα: «Βλέποντας τίς ρωγμὲς ποὺ ἀνοῖξαν στὸ δρόμο, — καυτὴ νὰ πέσει ἡ ἀσφαλτος νὰ τὸν στεριώσει! — σκέφτηκα τὸ κορμί σου καὶ τὸ ρημυγμένο μου κορμί». Ὅσο κι' ἂν εἶναι ἀπροκάλυπτη ἡ ὁμολογία μιᾶς σεξουαλικῆς τυραννίας, ἡ ποιητικὴ εἰκόνα μὲ τὴ σύνομή της ἐκφώνηση — στὴν ποίηση, οἱ εἰκόνες ζωγραφίζονται ἐκφωνούμενες — ὑπερέχει. Κι' αὐτὴ ἡ ὑπεροχὴ κρατεῖται σταθερὴ σ' ὅλη τὴ συλλογὴ. Πόσο διακριτικὰ μὰ καὶ τεχνικὰ μᾶς ὑποβάλλει τὴ μορφὴ μιᾶς γυναίκας — τὸ πορτραῖτό της: «Βιαστικά, λίγο πρὶν φύγει, μοῦδωσε νὰ διαβάσω τὰ ποιήματά της, — γραμμένα σὲ τιμολόγια τοῦ μαγαζιοῦ ποὺ δοῦλε, ἄτακτα — σὰν τὰ τσουλούφια ποὺ ἐβγαίνουν ἀπὸ τὸ μπερέ της». Κι' ἄλλη μιὰ ἐργοχειριακὴ παράσταση γυναικείας ὑπαρξῆς: «Ὁμορφα παραμύθια ζητοῦσαν νὰ σχεδιάσουν τὰ χέρια της». Ἀλλὰ τὸ ποίημα ποὺ μᾶς δίνει δόλοκληρη μιὰ γυναικεία παρουσία, μὲ τὸν τρόπο ποὺ τίς ζωντανέψαν ἄλλοτε οἱ σωστοὶ ζωγράφοι («παλιοὶ ζωγράφοι ἄλλοτινὸι» καθὼς τοὺς ἔλεγε ἓνας ἄλλος ποιητής), εἶναι τὸ ἔξαισι «Τῆς βροχῆς». Δὲν ἀντέχουμε νὰ μὴν τὸ ἀντιγράψουμε, γιὰ τὴν ποιητικὴ χαρὰ τοῦ ἀδέσμευτου ἀπὸ κάθε πρόληψη ἀναγνώστη:

«Ἀνάλαφρη στάθηκες μὲς στὴ βροχὴ. Ἐβρεχε ἀκόμα σ' ἐρημούς δρόμους, ἄξενος πόλης. — Ὁλα κλεισμένα ἢ τρέχοντα. Πάνω ἀπ' τὸ στέγαστρο ἀγέρας. — Ἀνάλαφρη: γλᾶρος σὲ θάλασσα, στάθηκες — μὲς στὴ βροχὴ. Φοροῦσε — ἓνα φιλό κίτρινο (τοῦ κινδύνου) ἀδιάρροχο μόνο. — Τὰ χέρια σου — κρατοῦσαν τὸ μουσκεμένο καπέλλο, σὰν τοὺς ὀπτηρὲς ποὺ ἔρευνοῦν — γιὰ ἓνα σημά-

δι καίνοῦ σ' ἀξημέρωτη νύχτα. — Ἀνάλαφρη μὲς στὴ βροχὴ ποὺ ἔθαβε τὰ ξερὰ φύλλα — στάθηκες τινάζοντας τὸ νερὸ σὰν τὸ πουλί, ἔτοιμη νὰ πνιγεῖς ἢ νὰ πετάξεις».

Καὶ πόσες ἄλλες εἰκόνες, σύντομες καὶ δολοκλήρωμένες μὲ νόημα: «Σὰν ποιητὴς τὸ κυπαρίσσι στάθηκε μὲς στὴ φωτιά». — «Ἐφυγε γιὰ πάντα μὲ τὸ τραῖνο τῶν 8' — οἱ θαλίτσες τῆς ἔμειναν στὴν κάμαρά μου». — «Ἀνοιξή. — Στὸ παλιὸ τὸ ξύλο φύλιασε καινούριο σαράκι». Τῆς θάλασσας ἄνθρωπος ὁ Κόρφης, ἦταν δυνατό νὰ τὴ λησμονήσει; Ἡ ποίησή του «περιβρέχεται ἀπὸ θάλασσα» καὶ στολίζεται ἀπὸ λιμάνια καὶ ἀπὸ πλεούμενα, μὰ πάντα συμβολοποιημένα: «Κουπιά σὲ ὀρτοσάρισμα — ἀκούραστα γιὰ τὸ καινούριο». Ἀδ-τὸ τὸ «ἀκούραστα γιὰ τὸ καινούριο» τί ἄλλο εἶναι ἀπὸ τὴν ψυχικὴ βούληση τοῦ Ἑλλήνα ναύτη, τοῦ «ἀειναύτου» κατὰ τὸν κ. Λεμό, ἡ ρώμη τοῦ Ὀδυσσεύ. «Τ' ἀνήσυχια καράδια διορφαίνουν τὴ θάλασσα». — «Ταξίδευε πάντα μὲ γέρικα λιμπερτὺ τοῦ πολέμου» μισοῦσε τὰ καινούρια ἄσπαστα πλοῖα. Καὶ δὺὸ στίχοι, ποὺ ὁ ἓνας εἶναι σὰ νὰ εἰκονίζει τὸν ἄλλο «καπετανὸν ποιητὴ», τὸν Δ. Ἀντωνίου («Τότε — ποῦ χρόνος; — γράφαμε τὰ ποιήματά μας στὰ πακέτα») καὶ ὁ ἄλλος, σὰ νὰ εἶναι στίχος γραμμένος σ' ἓνα πακέτο τσιγάρων, ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἀντωνίου: «Γιὰ τὰ φορτία ποὺ χάσαμε κανέναν δὲν πονεῖ». Καὶ σὰ νὰ λειτουργεῖ μιὰ ψυχικὰ συνδικαλιστικὴ ἀλληλεγγύη ἀνάμεσα στοὺς ναυτικούς μας ποιητές, ὁ Τάσος Κόρφης ἐτοίμασε στὸ ποιητικὸ του σκάφος μιὰ εἰδικὴ θέση: «Ποῖος θὰ φανεῖ κι' ἂν θὰ φανεῖ στὴν ἄδεια κουπαστή». Μὰ ποῖος ἄλλος ἀπὸ τὸν ποιητὴ τῶν Μαραμποῦ, τὸν πολυθρήνητο Νίκο Καβδαβιά;

Στηρίχτηκε πολὺ στὴν «ποιητικὴ εἰκόνα» ὁ Τάσος Κόρφης. Καὶ τὸ γεγονός πῶς μετέφρασε μὲ ἀληθινὸ ποιητικὸ μεράκι μὰ καὶ μὲ τόση ἀπομεινωτικὴ δολοκλήρη τὴν ποιητικὴ συλλογὴ «Lustra» τοῦ Ἑζδρά Πάουντ μπορεῖ νὰ ἐπιβεβαιώσει τὴ γόνιμη ἐπίδραση ποὺ δέχτηκε ὁ Κόρφης ἀπὸ τὸν Πάουντ. Γιατὶ ἡ «Lustra», μιὰ ἀπὸ τίς νεανικὲς του συλλογές, — ἡ τρίτη κατὰ σειρά — γράφτηκε μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἀγγλικῆς ποιητικῆς σχολῆς τῶν «ἱμαζίστ», («εἰκονιστῶν») — ἐκεῖ γύρω ἀπὸ τὰ 1910 — ποὺ ἤθελαν τὸ ποίημα νὰ ἐξαντλεῖται μέσα στὴν ἀπείριτη βραχυλογία μιᾶς εἰκόνας. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ πληρέστερος ὡς τώρα καὶ ἀξίος μεταφραστὴς τοῦ Πάουντ Ἡλίας Κυζηράκος, «ὁ ἱμαζισμὸς τοῦ Πάουντ ἀποκορυφώθηκε στὴ συλλογὴ τοῦ «Lustra». Ἐκεῖ ὅμως ἀνακατεῖται τὴν τεχνικὴ τοῦ γιαιπωνέζικου «χαϊκού» μὲ τὴν τεχνικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Λατινικοῦ ἐπιγράμματος». Γιὰ κλασσικὸ παράδειγμα, ἀναφέρεται συνήθως τὸ ἐπιγραμματικὸ διστιχο τοῦ Πάουντ «Σ' ἓνα σταθμὸ τοῦ Μετρό: «Ἡ ὀπτασία ἐκείνων τῶν προσώπων μὲς στὸ πλῆθος — ἀνθόφυλλα σὲ ὑγρὸ μαῦρο κλωνάρι». Ὁ Ἡλίας Κυζηράκος, στὸ μεγάλο του τόμο «Ἑζρα Πάουντ» (ἐκδ. 1966), πλοῦσια ἐπιλογὴ ἀπὸ ὅλο τὸ ἐργο, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δυσκολομετάφραστα «Κάντος», ποὺ μᾶς ἔδωσε λίγα μόνο δείγματα τους, περιέλαβε, ἐκτὸς ἀπὸ πέντε - ἕξι, ὅλα τὰ ποιήματα τῶν «Lustra». Δὲν ξέρω ἂν ὁ Τάσος Κόρφης γνώριζε

αὐτὴ τῇ μετάφραση. Μιὰ ἐνδεικτικὴ σύγκριση ποὺ κάναμε ἀνάμεσα στὶς δύο ἐργασίες, σὲ κάποια σημεῖα τους, πιστοποιήσαμε ἐκφραστικὲς μικροδιαφορές ποὺ δὲν ἀλλοιώνουν οὔτε τὸν Πάουντ οὔτε τὴν ἐλληνικότητα τῶν μεταφράσεων. Φυσικά, τὸ προβλεπόμενον ἀνήκει στὸν Κυζηράκο, πρέπει ὅμως νὰ ποῦμε πῶς ἡ μετάφραση τοῦ Κόρφη, πὺλ λεία, πὺλ διυλοποιημένη, μοιάζει μὲ ἀπευθείας γραμμικὸ ἐλληνικὸ ποίημα.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς ὁ Πάουντ δὲν εἶχε γίνεαι ἀκόμα τόσο δύσκολος, περίπλοκος καὶ τόσο φορτωμένος μὲ ἀλλογλωσσὲς ἐκφράσεις καὶ ἱστορικὲς ἀναφορές. Ἡ ποίηση τῶν «Lustra», ἂν δὲν εἶναι ἀκόμη μεγάλη, ἐμπεριέχει σὲ μικρογραφία τὴν κατοπινὴν του μεγάλῃ ποίηση, καὶ ἐπιπλέον, μὲ τὴν εἰρωνία της, τὸν ἐρωτισμὸς της (κρυφὸ καὶ βασιανισμένο κι' αὐτόν), μὲ τὴς ἀπωθηθεῖσες της καὶ τὴν ἀντιπάθειά της στοὺς πλοῦσιους («ἔλα νὰ λυπηθῶμε τοὺς εὐπορωτέρους μας. Φίλε μου, ἔλα καὶ θυμήσου πῶς οἱ πλοῦσιοι ἔχουν δούλους κι' ὀχι φίλους...»), μὲ τὴ διάλυση τῶν διαφορῶν αὐταπατιῶν γύρω ἀπὸ τὴν ποιητικὴν διάρκειαν, τὴ δόξα καὶ τὸν ἔρωτα καὶ μὲ τὸ ρεαλιστικὸ λυρισμὸς της, ἐξακολουθεῖ νὰ ζεῖ σπαρταριστά, ὅσοι ἀπὸ μισὸν αἰῶνα, καὶ μάλιστα νὰ μᾶς φαίνεται σὰν κάτι τὸ καινούριο, κι' ἄς φῶντοσαν τόσες ἄλλες «νοσεῦτε» κάτω ἀπὸ τὴν ἰσχυρὴ, πολυκύματη καὶ παρατεταμένη ἐπίδρασή της. Πόσες μυριάδες ἀνθρώποι δὲ θὰ συγκλονίζονταν ἀπὸ ἓνα καὶ μόνο στίχο της, τοῦτον: «Καὶ σὰ ὄνειρά μου ἀκόμα τίποτα δικό σου δὲ μοῖ δίνει». Μὲ τὴν ὥραία του καὶ τόσο ἄμεση καὶ ἀβίαστη μετάφραση τῶν «Lustra», ὁ Τάσος Κόρφης ἔκαμε μιὰ τονωτικὴ ἐνδοφλέβια ἔνεση στὴν ποίηση τοῦ καιροῦ μας, ποὺ κατὰ μεγάλες περιοχὲς πάχει ἀπὸ γλωσσικοπαυστικὴ ἀναμεία.

Ὀλγας Βότση: «Οἱ σκάλες».

Ἐνα ἀπὸ τὰ μέληματα τῆς κριτικῆς εἶναι νὰ ἔρριψε ἐκεῖνο τὸ «κἀτι», ποὺ κάνει ἓναν ποιητὴ νὰ διακρίνεται ἀπὸ ἓναν ἄλλον ἢ ἀπὸ τοὺς ἄλλους τοῦ καιροῦ του. Καὶ λέμε «τοῦ καιροῦ» του, γιατί ὅσο κι' ἂν διαφέρει ἓνας ποιητὴς ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του, ἐξ αἰτίας τῆς κοινῆς ἐποχῆς ποὺ τοὺς «ἐγκλωβίζει» σὲ μιὰ ἐρισμένη στιγμή ἱστορικοῦ χρόνου ἔχει καὶ πολλὰς ὁμοιότητες μαζί τους. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ποιητικῆς της πορείας τὴν Ὀλγα Βότση τὴν εἶδαμε νὰ διακρίνεται ἀπὸ τοὺς συναδέλφους της γιὰ τὴν πνευματικὴ σοβαρότητα τῆς ποίησής της. Σοβαρότητα καὶ αὐστηρότητα μαζί. Θὰ ἔλεγε πῶς ἀκολουθεῖ πιστὰ τὴν ἐντολή τοῦ Κάλβου: «σοφρὸν, ὕψηλόν — δῶσε τόνον, ὦ Μούσα». Καὶ πάντα τὸ ἦθος τῆς ποίησής της, ὁ ρυθμὸς της, τὸ περπάτημά της, μᾶς κάνουν νὰ συλλογιζόμεστε τὸ στίχο τοῦ Παλαμά ποὺ μᾶς μιλεῖ «γιὰ κάποια ἀργὰ ἀνεβάσματα σὲ κάποια ὄρθα δουνά». Ἐκεῖνο τὸ λαχανιασμένο μὰ ὥραιο συναίσθημα πῶς δεῦνουμε σ' ἓναν ἀνέφορο ποὺ κάποιον θὰ μᾶς φέρει γιὰ νὰ ἰδοῦμε ἀπὸ καὶ πάλιν καὶ τὸ πρωτοθώρητο — αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη ἐντύπωσή μας ἀπὸ κάθε συλλογὴ τῆς Ὀλγας Βότση. Καὶ προπαντὸς ἀπὸ τὴν τελευταία, τὴς «Σκάλες». Μὰ

τί ἄλλο εἶναι καὶ ἡ σκάλα ἀπὸ ἓνα μέσο, ἓνα ὄργανο ἀνάβασης; Μιὰ τέτοια σκάλα ἔχει στήσι στὴν ποίησή της ἡ Ὀλγα Βότση. Καὶ τὴν ἀνεβαίνει μὲ ἔθιμα πάντα σταθερά, γερὰ πατημένα στὰ σκαλοπάτια, μὲ ἔθιμα τελετουργικά θὰ λέγαμε, ποὺ τὸ πάτημά τους προδίνει τὴν ἀντίστοιχη ποιητικὴ καὶ πνευματικὴ διάθεση καὶ φορὰ:

Σὰ σὲ σκάλες γιγάντιες,
μὲ ὅλα τὰ αἵματα καὶ τὰ δάκρυα,
ἀνεβαίνουμε πρὸς τὴς λέξεις,
τὴς ἱερὰς καὶ μεγάλες,
τὴς κρυμμένες στὴν ἀστραπὴ καὶ στὸν κεραυνό,
κοντὰ τους νὰ μαζέψουμε τὰ φτερά μας.

Ἐνεβαίνουμε πρὸς τὴς λέξεις τὴς ἱερὰς καὶ μεγάλες. Σαφέστατη ἡ ἐνδειξη τῆς σοβαρῆς αὐτῆς ποιητικῆς πορείας, ποὺ δὲν ἀνεβαίνει πρὸς τὴς λέξεις γιὰ τὴς λέξεις — κι' ἴσως αὐτὴ νὰ εἶναι ἡ μόνη ποιητικὴ ἀδυναμία τῆς Βότση, γιατί πρέπει νὰ πηγαίνουμε καὶ πρὸς τὴ λέξη γιὰ τὴ λέξη — ἀλλὰ γι' αὐτὸ ποὺ οἱ λέξεις σημαίνουν ἢ πρέπει νὰ σημαίνουν καὶ νὰ πραγματοποιοῦν νοηματικά: τὴν ἀποκάλυψη μιᾶς ἀλήθειας θρησκευτικῆς τάξης. Μιᾶς ἀλήθειας ἱερῆς καὶ ἀκλόνητης, σὰν αὐτὲς ποὺ κάποτε τίναζαν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους οἱ μεγάλοι θεοφῶροι προφῆτες, ἀνάμεσα σὲ ἀστραπὲς, ἐροντὲς καὶ κεραυνούς. Ἡ Ὀλγα Βότση, ἔχοντας χτίσει τὸ μοναστήρι της σ' ἓνα εἶδος ποιητικοῦ Σινᾶ, κοιτάζει κάτω τὸν κόσμον, τὴν ἐποχὴν μας, καὶ θέλει μὲ θλίψη πῶς «δὲν πλησιάζουν οἱ ἄνθρωποι πιά τὰ θεῖα ρεῖθρα». Κι' αὐτὸ τὴν γεμίζει μιὰ καρτερικὴ ἀπελπισία, καθὼς ταυτίζει τὸν ποιητὴ (καὶ τὸν ἑαυτὸ της κατ' ἀνάγκη) μὲ «τοὺς μεγάλους ἀπελπισμένους τοῦ κόσμου», ποὺ «δὲν φοβοῦνται νὰ φοροῦν τὴ νύχτα». Ἐκεῖ, μέσα στὴν ἀπομόνωση καὶ τὴν νύχτα, αὐτοεξετάζομενη, ἀναλογίζεται «τόσο σκληρὸς κι' ἀπέραντος ὠκεανὸς ἐρημιᾶς πῶς χωρεῖ — σὲ μιὰ ἀδύναμη ψυχῇ, — σ' ἓνα ἐτοιμόρροπο σῶμα — καὶ τὸ χτυπάει καὶ τὸ χτυπάει — κι' ἐκεῖνο δὲν πέφτει. — μὰ ὁλόενα κοιλῶναι γιὰ νὰ χωρέσει — τ' ἄχραντο νόημα τῆς ἀγάπης».

Φτάσαμε νὰ βροῦμε τὸ κλειδί αὐτῆς τῆς νυχτερινῆς ποίησης, ποὺ λαχταράει «στῶν μεγάλων πυλῶνων τὴν εἰσοδὸ νὰ σταθεῖ». Εἶναι ἡ ἀγάπη, μιὰ μορφή, μιὰ κραυγὴ θελοῦ ἔρωτα. Ἐνα ρυάκι τρυφερότητας, ποὺ ρεῖ μυστικά στὶς τραχιὲς πέτρες τοῦ ὄρους Σινᾶ. Ἡ ἀγάπη, ἡ πὺλ τρομερὴ καὶ μαγικὴ δύναμη ποὺ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸ θλιβερό, ἀδύναμο καὶ ὅμως πνευματικὰ ἀκατάβλητο ἀνθρώπινο σαρκίον, τὸ «ἐτοιμόρροπο σῶμα», καθὼς τὸ εἰκονίζει ἡ ποιήτρια. Καὶ μήπως αὐτὴ δὲν εἶναι ἡ ὀδυνηρὴ ἀντίληψη τῶν ἀσκητῶν, τῶν μυστικῶν τῆς θεολογίας καὶ τῆς φιλοσοφίας, κι' ὁ ἀγῶνας τους δὲν εἶναι μιὰ ἀδιάκοπη προσπάθεια νὰ ἐξφύγουν ἀπὸ τὸ σῶμα, αὐτὴ τὴ φυλακὴ, αὐτὸν τὸν τάφο τοῦ πνεύματος; Ἐχουν κάτι τὸ σπαρχειτικὸ τοῦτο οἱ στίχοι τῆς Βότση. Μοιάζουν μὲ τεντωμένους μὴς χειρῶν ποὺ ἀγωνίζονται νὰ σπάσουν τὰ δεσμά τους. Κι' αὐτὸ τὸ δυναμικὸ τέντωμα, γενικὰ, χαρακτηρίζει τὴν ποίηση τῆς Βότση, τῆς προσδιορίζει τὸ ὕψος της, εἶναι τὸ ψυ-

χικό και τὸ αἰσθητικὸ στοιχείο τῆς ἐπιβολῆς τῆς ποῦ τὴν διακρίνει αἰσθητὰ ἀπὸ τὴν ποίησιν τῶν ἄλλων:

Χέρια τραβοῦν τὰ σπλάχνα μου πρὸς τὰ ἔξω.
Ἦ ψυχὴ μου δὲ θέλει
πιά μέσα στὰ στήθη νὰ κατοικήσει.
Τὸν μεγάλο ἀέρα ζητᾷ,
τῆς ἀπεραντοσύνης τὴν πληρομονή.
Ἄλλα ροῦχα γυρεῖ νὰ ντυθεῖ νὰ μεταμορφωθεῖ.
Τὸ κουλουριασμένο θέλει στρώμα ν' ἀφίσει,
τὴν πέτρα πού κοίλωσε ἀπὸ τὸ σχῆμα τῆς.

Με τὴν ἀφῆ τῆς τραχιᾶς πέτρας, με τὴν δραση πονεμένη ἀπὸ τὴ θέα τῶν δουνήσιων ὄγκων — οἱ κατοικίαις τῶν Μωυσέων — με τὴν ἐπώδυνη προσπάθεια νὰ ἰδωθεῖ ἡ αἰωνιότητα, ὁ Θεός, τὸ «πέτρα ἀπὸ μᾶς», λειτουργεῖ ἡ ἐντατικὰ διανοητικὴ αὐτὴ ποίηση, συστρεφόμενη σὰ φίδι γύρω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τῆς, καὶ γι' αὐτὸ ἐπαναλαμβάνομένη, με πλοῦσιες παραλλαγές, ἀπὸ ποίημα σὲ ποίημα. Τῆς λείπει τὸ ἄμεσο συναισθηματικὸ καὶ συγκινησιακὸ στοιχείο. Σὲ κάθε ἄλλῃ περίπτωση, μιὰ τέτοια ἔλλειψη θὰ ἰσοδυναμοῦσε με ποιητικὸ θάνατο. Μὰ στὴν Ὀλγα Βότση δὲ συναντᾶμε αὐτὴ τὴ θανάσιμη παγερότητα, γιατί τὸ ἄμεσο συγκινησιακὸ στοιχείο ἔχει ἀπορροφηθεῖ ἀπὸ τὸν ἀκατεύναστο πόνο τοῦ πνευματικοῦ αὐτοδυσαντισμοῦ, καθὼς προπαθήσαμε νὰ τὸν δεῖξουμε. Θαυμάζουμε αὐτὴ τὴν ἐπώδυνη ποιητικὴ στάση, ἀλλὰ δὲν μᾶς λυτρώνει, ὅπως δὲν λυτρώνει καὶ τὴν ἴδια. Γιατί δὲν μπόρεσε νὰ διαβεῖ τὸ ὄριο πού πέρασε ἕνας Σολωμὸς ἢ ἕνας Ρίλκε ἢ Χαίλντερλιν π.χ. Ἐκεῖνο τὸ ὄριο, πού ἅμα τὸ διασχίσει ὁ θρησκευόμενος ποιητής, νιώθει νὰ ταυτίζεται ἡ ἀναξήτητη μετὰ τὴν εὐρεση καὶ ἡ πίστις μετὰ τὴ μακρινότητα. Ἡ Βότση, καὶ με ὅλη τῆς τὴν ἀνάταση, παραμένει: «ἐναγωνίως ἀνθρώπινη»: «Τὸ αἶνιον: — στήλη πού θρυμματιστῆκαν τὰ δάκρυά μου, — ἀγέρωχος πύργος πού πολιοῦρκησα, — χέρια πού ἐκρυφα πίσω μου σπαργμένα — ψηλάφηση, ὡς τὴν ὁδὸν, τῶν σπλάχνων μου». Κι' ἐνῷ ἔχει ἀρθεῖ τόσο πρὸς τὴν ἐπιπέδα τῆς κοινῆς αἰσθησης, μιὰ ἀμφιβολία τὴν κρατᾷ μετέωρη ἀνάμεσα οὐρανοῦ καὶ γῆς. Δύναμη ἢ ἀδυναμία εἶναι ἡ ἀμφιβολία; Μὰ κι' ἂν εἶναι ἀδυναμία, ἡ Βότση μπορεῖ νὰ ἀπαντήσει μετὰ τὸ «ἡ ἰσχύς μου ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ μου». Κι' ὅταν αὐτὴ τὴν ἀδυναμία, τὴν ἐνισχύει ἡ ἔλξη τῆς γῆς καὶ ἡ διαίθεση τοῦ πεπερασμένου τῆς ζωῆς μας, ἡ Ὀλγα Βότση γράφει μερικὸς ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους στίχους τῆς, τοὺς περισσότερο ἐφαπτόμενους μετὰ τὴν ψυχὴ μας: «Γιὰ λίγο ἀκόμα θὰ τρέμει ἀπ' τὸν ἥλιο κι' ἀπ' τὸν ἀνεμο, — σὰ γαλάζια τέντα τοῦ κόσμου, — ἡ αἰωνιότητα, — γιὰ λίγο ἀκόμα».

Κωνσταντίνου Μπόνη: «Χριστιανικὴ Γραμματεία», ἥτοι φιλολογικὴ καὶ κριτικὴ ἱστορία τῶν Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων. Τόμος πρῶτος.

Με τὸν αὐτοματισμὸ τῆς μνήμης, πού ἀρχὴ τῆς

εἶναι ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευση, συχνὰ ξεπετιοῦνται στὴ συνείδησή μας, καὶ μάλιστα χωρὶς κανένα «ἀποχρῶντα λόγο», φράσεις, ὁλόκληροι περίοδοι λόγου, ρητά, ἀπομονωμένες γνώσεις, παραδείγματα ἀπὸ τὴ γραμματικὴ, ἡμερομηνίες γεγονότων καὶ ἱστορικῆς φυσιογνωμίας ἢ χαρακτηρισμοὶ τους. Τὸ γιατί μένουν αὐτὰ στὴ μνήμη μας καὶ ὅχι ἄλλα, εἶναι πρόβλημα πού μόνο ἕνας ἀθετικὸς ψυχαναλυτὴς θὰ μποροῦσε νὰ τὸ λύσει. Γεγονὸς εἶναι ὅτι ὁ καθένας μας ἔχει τὰ δικά του «αὐτοματικά ὕλικά μνήμης». Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι κοινὰ σὲ πολλοὺς. Ὡστόσο, αὐτὴ τὴ στιγμή πού ἔχουμε μπροστὰ μας τὸν πρῶτο τόμο τῆς «Χριστιανικῆς Γραμματείας» (521) σελίδες πυκνωτικῶν, μεγάλου σχήματος) τοῦ διότιμου καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Κωνσταντίνου Μπόνη, στὸ νοῦ μας ἀναπηδᾷ μιὰ ἀπ' αὐτὲς τίς «αὐτόματες» φράσεις: «Ὁριγένης ὁ χαλκέντερος».

Τίποτε ἄλλο δὲν μὲ ἐμεινε ἀπὸ ὅσα μᾶς ἔλεγε στὸ Γυμνάσιο ὁ καθηγητὴς τῶν Θρησκευτικῶν γιὰ τὸν μεγάλο ἐκκλησιαστικὸ συγγραφέα Ὁριγένη ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια (185 - 254), πού θεωρεῖται ὁ πατέρας τῆς Θεολογικῆς Ἐπιστήμης καὶ μοναδικὸ πρότυπο διδασκαλικῆς συγγραφικῆς καὶ παραγωγικότητος. Κι' αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού ὁ Ὁριγένης συνδέθηκε γιὰ πάντα μετὰ τὸ ἐπίθετο «χαλκέντερος». Πολὺ παρυσιατικὸ τὸ ἐπίθετο αὐτό, καὶ υπερβαλλόντως ποιητικὸ, (τὰ «χάλκινα ἔντερα»), κι' ἴσως γι' αὐτὸ νὰ ἀποτυπώνεται τόσο εὐκολὰ καὶ ἀνεξάντλητα στὶς μνήμες. Κι' ἔτσι δὲν ἔχουμε τώρα καμιά δυσκολία νὰ τὸ ἐπικολήσουμε στὸ δνοματεπώνυμο τοῦ σύγχρονου πατρολόγου καὶ θεολόγου κ. Κων. Μπόνη, τὸ κλασσικὸ πιά ἐπίθετο «χαλκέντερος», ἀφοῦ τὸ συγγραφικὸ τοῦ ἔργο πού τὸ διακρίνει ἀπαράμιλλη λογισμὸν, ἀκαταμέτρητη θεολογικὴ γνῶση, τολμηρὸ κριτικὸ καὶ συγκριτικὸ πνεῦμα, ἀποδοτικὴ ἐρευνητικότητα (λ. χ. οἱ ἀπόψεις του γιὰ τὸν Κύριλλο καὶ τὸν Μεθόδιο), ἐπιστημονικὴ μεθοδικότητα καὶ σπάνιας ἔκτασης διδασκαλικὴ ὑποδομή, φτάνει σὲ ἀστρονομικοὺς ἀριθμοὺς ἐκδόσεων.

Ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι τῆς «θύραθεν σοφίας», μὴν ἔχοντας ἀρμοδιότητα ἐπάνω σὲ τόσο πολὺπλευρα καὶ τόσο εἰδικὰ καὶ «ἀπομονωμένα» καὶ σὰν ἔξω ἀπὸ τὴ σύγχρονη ζωὴ θέματα, ὅπως εἶναι τὰ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης καὶ μάλιστα τὰ σχετικὰ μετὰ τὰ ὡκεάνεια γραμματολογικά της, δὲν ἔχουμε τίποτε ἄλλο νὰ κάνουμε παρὰ νὰ μιμηθοῦμε ἐκεῖνους πού μὴ θέλοντας ἢ μὴ τολμώντας νὰ μπουκνὸν σὲ μεγαλόπρεπους ναοὺς ἀλλότριων θρησκευμάτων, στέκονται ἀπέξω γιὰ νὰ θαυμάσουν τὸν ὄγκο τους, τὴν ὀπτικὴ ἐπιβολὴ τους καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τους ἀνάταξη πρὸς τὸ θεοὶ καὶ τὸ Ἄδρατο πού τὸ συμβολίζει ὁ οὐρανός. Αὐτὸ κάνουμε κι' ἐμεῖς στεκάμενοι μπροστὰ στὸν πρῶτο τόμο τῆς «Χριστιανικῆς Γραμματείας» τοῦ κ. Μπόνη καὶ ἀναλογιζόμενοι τί θὰ εἶναι σὰ μνημειακὸ σύνολο τὸ σύγγραμμα αὐτό, ὅταν θὰ τὸ ἀποτελειώσουν οἱ προγραμματισμένοι ἐπόμενοι τόμοι. Ἀς μᾶς συγχωρήσει ὁ ἀγαπητὸς φίλος καὶ πνευματικὸς στυλοβάτης καὶ ἐρευνητὴς τῶν φιλολογικῶν πηγῶν τῆς ὀρθόδοξης πατρολογίας μιὰ σύγκριση πού

μπορεί νά φανεί σέ πολλούς και αίρετική παρέκκλιση:

Τό οἰκοδόμημα αὐτό πού ἄρχισε τόσο ἐπιδηλτικᾶ και πού εὐχόμαστε νά τὸ ἀποτελειώσῃ, μᾶς θυμίζει, ἀπόμακρα βέβαια, τὸν περίφημο μᾶ δαυμπλήρωτο ἀκόμα γοτθικό νὰ τῆς «Σαγκράδα Φαμίλια» (Ἑλγία Οἰκογένεια) στή Βαρκελώνη, ἔργο τῆς μεγάλης και τολμηρῆς φαντασίας τοῦ ὀνοματοῦ ἀρχιτέκτονα Γκάουτι. Μᾶ και ἡ Γραμματεία ἡ μᾶλλον οἱ πατέρες - συγγραφεῖς τῆς ὁδοῦ ἑλληνικῆς θεολογίας καθὼς και οἱ συγγραφεῖς τῶν δὲν εἶναι μέλη μίας ἀπέραντης «Ἀγίας Οἰκογένειας», πού ἡ παράδοσις τῆς ἀδιάσπαστης συνεχίζεται ὡς σήμερα μέσα ἀπὸ τοὺς πολυπαθούς χριστιανικούς αἰῶνες και πού συγκαταλέγει στίς τάξεις τῆς πανεπιστημιακοῦ φωστῆρας τῆς σοφίας και τῆς συγγραφικῆς πληθωρικότητας και εὐγλωττίας τοῦ κ. Μπὸνι μᾶ και ταπεινούς θεολόγους συγγραφεῖς και ἱεροκήρυκες μὲ κείμενα ἀξιόλογα γιὰ τὴν ἀνθρωπιὰ τους, τὴν ἀπλότητά τους, τὴν κάποια λογοτεχνικὴ τους χάρη και τὸ συγχρονισμένο κοινωνικό τους πνεῦμα: κείμενα πού ἀγγίζουν ἅμῃς ὅχι μόνο τίς καρδιὰς τῶν πιστῶν, ἀλλὰ και τῶν ἀδιάφορων, ἀκόμα και τῶν ἀπίστων; Φυσικῶς, οἱ ἐργασίες τοῦ κ. Μπὸνι, θεμελιωμένες σὲ καθαρὰ ἐπιστημονικὸ ἐπίπεδο, δὲν ἀποβλέπουν σὲ ἀγγίγματα τῆς καρδιὰς τῶν πιστῶν ἀλλὰ σὲ φωτισμό και τὴ διδασχὴ τοῦ νοῦ τῶν «εἰδικῶν», δηλαδὴ ὅλων ἐκείνων — θεολόγων και ἱερατικῶν — πού, ἐφοδιασμένοι ἐπιστήμῃ, διοχετεύουν τὸ Πνεῦμα, τὸ Λόγο και τὴν Ἠθικὴ τῶν ἱερῶν κειμένων στίς συνειδήσεις και τίς καρδιὰς τοῦ ἀπλοῦ ποιμνίου. Μᾶ αὐτὸ τὸ ἀπλό και ἀδιαίρετο ποίμνιο, δηλαδὴ τὸ «ἄνθρωπος», εἶναι ὁ πρῶτος δημιουργὸς και τώρα ὁ κύριος λόγος τῆς λειτουργίας και τῆς διατήρησης τῶν θρησκευμάτων.

Ὡστόσο, κάποια κεφάλαια, ὀποκεφάλαια και ἀρκετὲς σελίδες τῆς «Χριστιανικῆς Γραμματείας» θὰ μπορούσαν ἄνετα νά τὰ διαβάσουν ὅσοι ἐνδιαφέρονται και γιὰ τὴν χριστιανικὴ διανόηση και γιὰ τὴν θεολογικὴ λογοτεχνία τοῦ Βυζαντίου, ἂν και ὁ κ. Μπὸνι διατάξῃ νά χαρακτηρίσῃ «λογοτέχνες» τοὺς μολταῦτα ἀπὸ τὸν ἴδιον ἀναγνωρίζονους Πατέρες ὡς «ἀριστοτέχνες τοῦ τε γραπτῶ και πεζοῦ λόγου» (βλ. σελ. 65). Ἰσως γιὰ τὸ «λογοτέχνης» εἶναι ὁρος ἡ ἰδιότητα πολὺ ἐγκόσμια, πολὺ ἀδέσμευτη, ὥστε νά ταιριάζῃ σὲ πνεύματα, πού ἡ ἀληθινὴ τους πατρίδα εἶναι ὁ «ἄνθρωπος κόσμος», και πού τὸ Λόγο δὲν τὸν χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ ἔρευνουν και νὰ παρασταίνουν ζωηρὰ τὴ φυσιολογικὴ και μυστηριώδη ὑπόστασις τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἱστορικὸ και κοινωνικοῦ ὄντος, μᾶ γιὰ νὰ τοῦ διδάσκουν τὸν μόνο προορισμό του πού εἶναι ὁ ὁρμός πρὸς τὸν Οὐρανό. Μᾶ ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος (κατὰ συνέπεια και ὁ λογοτέχνης) βρίσκεται σὲ ἀπόλυτὴ διάστασι μὲ τὸν Οὐρανὸ και δὲν ὑπάρχει Πολιτεία στὸν κόσμο πού νά μὴν ἐπιδιώκει τὴν ἐγκαθίδρυσις τοῦ παραδείσου στὸν πλανήτη πού λέγεται Γῆ. Ἀκόμη και ἡ σημερινὴ Ἑκκλησία μας, παρὰ τὸ ἀσκητικὸ βυζαντινὸ τῆς Σχῆμα, ψυχικᾶ ἔχει περιβληθεῖ τὸν πύδ γήινο ἱματισμό...

Ἀσχετα ἀπ' αὐτά, ἡ «Χριστιανικὴ Γραμματεία»,

ἔργο ἐπιστημονικώτατης ἔρευνας π η γ ὡ ν, διατηρεῖ στὸ ἀκέραιο τὴν ἀξία τῆς. Καὶ γιὰ κάθε διαβασιμὸ «Ἑλληνα, ἔχει ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον ἢ εἰσαγωγὴ στὸ Α' Μέρος, ὅπου ὁ κ. Μπὸνις πραγματεύεται τὸ θέμα τῆς Πατρολογίας ὡς θεολογικῆς Ἐπιστήμης, ἐπιμένοντας, πολλὸ ὥστα, πὼς μᾶζι μὲ τὰ ἔργα τῶν Πατέρων πρέπει νὰ συνεξετάζονται και οἱ αἱρετικοὶ συγγραφεῖς. Μονομέρεια και Ἐπιστήμη εἶναι ἀσυμβίβαστες, γιὰ τὴν συνεργασία τους καταλήγει μοιραία στὸ τυφλὸ Δόγμα. Μᾶ θὰ πρέπει νὰ προσεχτεῖ ξεχωριστὰ και τὸ Γ' κεφάλαιο τοῦ Α' Μέρους, γιὰ τὸ αὐτὸ ὁ κ. Μπὸνις στηριγμένος στὴν κοινὴ ἀλήθεια πὼς ἡ «κοινὴ Ἀττικὴ γλῶσσα» στάθηκε τὸ ὄργανο πού μ' αὐτὸ διαδόθηκε προφορικὰ και γραπτὰ ὁ Χριστιανισμός — παράλληλα βέβαια μὲ τὴ Λατινικὴ πού ἡ χρησιμοποίησις τῆς ἄρχισε ἀπὸ τὸν δεύτερο μεταχριστιανικὸ αἰῶνα, — τονίζει μὲ ἔμφασις πὼς παρὰ τίς ἐξάρσεις πρὸς τὸ ὅσο τὸ δυνατό ἀρχαιοπρεπέστερο πολλῶν Πατέρων, προπαντὸς τῶν κλασσικοθρημμένων, «ἐν τοῦτοις οἱ ἐν ἀμείψῃ ἐπαφῇ πρὸς τὸ πλήρωμα αὐτῶν τελούντες Πατέρες τῆς Ἑκκλησίας, ἐν τῇ κατηχητικῇ και κηρυκτικῇ αὐτῶν ἔργῳ, ἐπιδιώκοντες χρῆσιν ἀπλουστερίας και περισσότερων ὑπὸ τῶν πιστῶν νοουμένης γλώσσας, ὡς φέρ' εἰπεῖν ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος».

Ἀπὸ πολλὰς παρόμοιες ἐνδείξεις ὅχι μόνο σ' αὐτὸ του τὸ ἔργο μᾶ και σὲ ἄλλα του, καθὼς και ἀπὸ τὴν προσωπικὴ μας γνωριμία και πολύχρονη συναναστροφὴ, ἔχουμε δεδασιμθεῖ πὼς ἡ κρυφὴ συμπάθεια τοῦ κ. Μπὸνι — ἡ «παράνομη ἐρωμένη» του, νὰ ποῦμε! — εἶναι ἡ ἀπλὴ και χυμώδης δημοτικὴ. Ἀγαπᾷ και γνωρίζει καλὰ τὴ νέα μας και τὴ σύγχρονη λογοτεχνία ὁ κ. Μπὸνις και ὁ μέγας του θαυμασμός εἶναι ὁ Παλαμῆς, ἐνθ' αὐτόχρονα μπορεῖ νὰ διακηρύξῃ ὅτι καλύτερο βλέπει σὲ πολλούς μοντέρνους ποιητὰς μας. Μιὰ ποιητικὴ ροπή διακρίνει και τὸν ἴδιο και τὰ συγγράμματά του. Καὶ ὅμως τὸ γλωσσικὸ φῶρμα τῆς μεγάλης συγγραφικῆς του εὐγλωττίας, τῆς φραστικῆς εὐστροφίας και πνευματικῆς θερμότηρας, εἶναι ἐκεῖνο σχεδὸν πού φοροῦσαν οἱ λόγιοι και οἱ ἐπιστήμονες τῶν τριῶν τελευταίων δεκαετιῶν τοῦ 19ου αἰῶνα. Θὰ ἔλεγε κανεὶς πὼς ὁ κ. Μπὸνις, μαγνητισμένος ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ λάμψη τῶν πατρολογικῶν κειμένων καθὼς και ἀπὸ τὴν κραταιὰ και γερὰ θεμελιωμένη στὴ μακρόχρονη συνήθεια παράδοσις τῆς καθαρογλωσσίας, θεώρησε και ἀνάγκη και χρέος του πὼς ἔπρεπε νὰ τῆς μείνῃ πιστός. Καὶ τῆς ἔμεινε, ἐνθ' αὐτόχρονα ἀναγνωρίζει πὼς εἶναι διαφορετικὴ ἡ γύρω του πραγματικότης. Ὁ διακασμός αὐτὸς δὲν εἶναι περιπτώσις ἀτομικῆς. Συμβολίζει κι' ἡ περίπτωση τοῦ κ. Μπὸνι τὴν ἱστορικὴ, ὅσο και παράξενη ἀντιδικία δυὸ γλωσσικῶν καθεστώτων, πού ἐνθ' ἔχουν κοινὴ ρίζα, τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ, γιὰ μακρότατο διάστημα οἱ κορυφές τους ἤρθαν σὲ ἐμφύλιό πόλεμο. Μὲ τὴν και ἀπαναστατικὴ και ἐξελικτικὴ ἐπικράτησι (τὴ σχετικὴ ὅμως πάντα) τῆς δημοτικῆς, ὁ ἀγῶνας αὐτὸς ἐκφυλιστικὸς σ' ἕναν «ἱστορικὸ συμβιβασμό», ὅπως θὰ λέγαμε, χρησιμοποιώντας τὸ γνωστὸ πολιτικὸ σχῆμα τῆς μόδας.

Και τώρα, με την πρόσφατη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, θα πραγματοποιηθεί πάλι γρήγορα ένας πληρέστερος ταυτισμός των παλαιών γλωσσικών αντιδίκων, ταυτισμός όμως που ο χρωματισμός του θα εξακολουθεί να είναι όλο και πιο δημοτικιστικός.

Εκτός αν σιμίζει τουτό το παράλογο, όχι και απέθανο στην εποχή μας: να αποκηρύξουν τη δημοτική και να την αντικαταστήσουν με την πιο λόγια καθαρεύουσα —μια μορφή του «ρετρό»— οι μαοϊκοί και οι κάθε είδους αναρχικοί! Γιατί κάπου πρὸς τὰ ἐκεῖ εἶναι δυνατό να μᾶς οδηγήσουν διδλία σάν κάποιο που τελευταία προβλήθηκε και από την Τηλεόραση και που έχει τίτλο «Γιά την υπεράσπιση της ελληνικής γκεφυλοκρατίας». Στο διδλίο αυτό, υποστηρίζεται ἡ θέση πὼς και ὁ λογιωτατισμός και ὁ δημοτικισμός στάθηκαν ὄργανα τοῦ ἰδίου «σκοταδιστικοῦ πνεύματος». «Ἄς περιμένουμε λοιπόν —αν ὅχι ἔμεις, ἀλλὰ τὰ παιδιὰ μας— τὴν ἔλευση τῆς ἐποχῆς τοῦ «ἀντι-σκοταδισμού», πὸν τὴν εὐαγγελίζονται οἱ σημερινοὶ ὑβριστὲς ἐνὸς ἀγῶνα, πὸν ὅποιες κι' ἂν ἦταν οἱ ἀστοχίες του, —οἱ γλωσσικοὶ «σταλινισμοί» του, ἄς πούμε— σὲ κάτι βοήθησε γιὰ νὰ μποροῦμε ἔμεις σήμερα ἐλεύθερα νὰ μιλάμε γιὰ «σκοταδισμό» και «διαφωτισμό». Καὶ ὁ καθαρευουσιανισμός και ὁ δημοτικισμός ἄφησαν σὴν καθόλου νεοελληνική Γραμματεία κάποια ἀντίστοιχα γλωσσικά μνημεῖα. Ἐκτός ἀπὸ τὴ γενικώτερη πνευματική και ἐπιστημονική σημασία τῆς, ἡ «Χριστιανική Γραμματεία» τοῦ κ. Μπόνη, ἔστω και «παρ' ἐποχῆς», πιστεύουμε πὼς σὲ καιροὺς πὸν νηφάλιους θὰ ἀναγνωριστεῖ σάν ἕνα ἀπ' αὐτὰ τὰ μνημεῖα.

Μικέλη Ἀβλιχου: «Ἀπαντα». Ἐπιμέλεια Ἀριστείδη Ρουχωτᾶ.

Ἀπὸ τοὺς περισσότερους ἐργάτες τῆς λογοτεχνίας πὸν ὅσο ζοῦν και δημιουργοῦν και δημοσιεύουν ἀποκοτὸν κάποια θέση ἀνάμεσα στοὺς συγχρόνους τους και ἐπιούρουν τὴ συμπάθεια και τὴν ἐδμενεία, καμιά φορὰ και τὴν «ἐξαιρετική ἐκτίμηση», δταν ἀποσυρθοῦν ἀπὸ τὴ ζωὴ και περάσουν κάμποσες δεκαετίες ἀπὸ τὸ θάνατό τους, τίποτε ἄλλο δὲ μὲνει παρὰ ἕνας σσημένιος ἀντίλαλος ἀντίλαλου τῆς φωνῆς τους, παρὰ ἕνα ἀχνὸ φέγγος τρεμόσσητο τῆς κάποιας φεγγοδολίας πὸν σκόρπιζαν σὸν διδστημα τοῦ δίου τους. Μὰ κι' αὐτὰ τὰ ἀπομεινάρια, γιὰ νὰ πάρουν ὑπαρξή, πρέπει νὰ δοθεῖ κάποια εὐκαιρία, κάποια ἐπέτειος, κάποια μεταθανάτια ἐκδοση ἔργων τους ἢ «Ἀπάντων». Τὰ λέει ὁ τραγικός στίχος τοῦ Καδάφη: «σὴν Ἱστορία λίγες — γραμμὲς μονάχα βρίσκονται γιὰ σένα!». Ἀλοῖμονο, αὐτὲς οἱ γραμμὲς θὰ εἶναι ἡ ἀμοιβὴ ὅλων σσηδὸν ἐμᾶς πὸν γράφουμε, γράφουμε, δημοσιεύουμε σὲ περιοδικὰ και τυπώνουμε διδλία. Εἶναι και ἡ περίπτωση τοῦ Κεφαλλονίτη σατιρικοῦ και λυρικοῦ στιχοῦργο Μικέλη Ἀβλιχου (1844 — 1917), πὸν τὰ «Ἀπαντα» του, συγκεντρωμένα σ' ἕνα τόμο κάπου διακόσων σελίδων, τὰ ἐξέδωκε ὁ τέως ἐκπαιδευτικός σύμβουλος κ. Ἀριστείδη Ρουχωτᾶ, με καταποτιστικό δικὸ του πρόλογο, με παραθέσεις κρίσεων γιὰ

τὸ ἔργο του, κυρίως τὸ σατιρικό, πὸν εἶχε μιὰ κάποια ἐπαναστατική κοινωνική τάση, (Παλαμᾶς, Πασαγιάννης, Πῶπ, Φτέρης, Μ. Ροδᾶς, Ζαχαρίας Παπαντωνίου, Δ. Ζακωθινός, Γ. Ζώρας, Χ. Θεοδωράτος κ.ἄ.) και με ἐπεξηγηματικές σημειώσεις. Δουλειὰ ἐκδότῃ σωστή, ολοκληρωμένη, χρήσιμη γιὰ τοὺς μελετητὲς τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας μας, και κυρίως τῆς τοπικᾶ ἐπτανησιακῆς. Γιατί ὁ Ἀβλιχος ἦταν δεινός πολὺ με τὴν ἀγαπημένη του Κεφαλλονιά, με τὸ Ληξοῦρι και με τὰ χτήματά του. Γεωκτηνίμως ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὸν ἀναρχισμό τοῦ Μπακούιν!

Ἀλλὰ ἄς συγχωρήσουμε αὐτὲς τὲς παράδοξες ἀντιφάσεις, ἀφοῦ ὁ κοινωνικός ἐπαναστατισμός του ἔθρεψε τὴ σατίρα πὸν φαίνεται πῶς, σὰ συνέχεια τῆς αὐόκριτης σατίρας τοῦ συμπατριώτη του Λασκαράτου, ἱκανοποιῶσε τοὺς συγχρόνους του, καθὼς μάλιστα ἦταν γραμμένη σὸ ζῶμερό και τσουχτερό, ἀπὸ μόνο του, κεφαλλονίτικο ἰδίωμα. Σήμερα, δέβαια, και τὰ σατιρικά και τὰ λυρικά τοῦ Ἀβλιχου μᾶς φαίνονται ἀποϊκά, πεζὰ, ἀτημέλητα, σσηδὸν παιδικὰ. Δὲν μᾶς ἀγγίζουν καμιά χορδὴ, ἐκτός ἀπὸ κείνην τῆς μελαγχολίας, πὸν μᾶς προκαλεῖ ἡ θέα περασμένων γιὰ πάντα ἐποχῶν, κόσμων και τρόπων ἐκφρασης και δημιουργίας. Ἀλλὰ, δέβαια, αὐτὴ ἡ ὑποκειμενική ἀποψη και στάση με κανένα τρόπο δὲ μειώνει τὴν ἐποχιακή και τοπική σημασία τοῦ Ἀβλιχου. Ὅταν ἕνας ποιητῆς, και μέτριος ἂν εἶναι, συνδεθεῖ κατὰ κάποιο τρόπο με τὴν ἐποχὴ του ὅπως ὁ Ἀβλιχος, σὲ κάτι χρησιμεύει, κι' ἂν ἀκόμα δὲ συγκινεῖ. Πάντα ὁ ποιητῆς εἶναι πρόσφορος γιὰ ἐδργετήματα και διδασχῆς. Κι' ἂν ἡ ποίηση τοῦ Ἀβλιχου δὲν μᾶς λέει πολλὰ πράγματα, ἡ ἀναδρομὴ σὴν ἐποχῇ του, σὸν πρόσωπό του, σὰ κοινωνικά και πολιτικά τῆς Κεφαλλονίας, σὸν σσηδεσμό του με τὸν Παλαμᾶ, πὸν και ἕνα ποίημα τοῦ ἀφιέρωσε και τὴν καλύτερη κρίση διατύπωσε γι' αὐτὸν σὸ Λεζικό τοῦ Ἐλευθεροῦδάκη («τὴν δριμύτητα τῆς σατιρικῆς αὐτοῦ ἀντενεργείας, ἀμθλύνει ἐλεγειακή τρυφερότητα») και σὲς προδευτικές του ἰδέες, —δὲα αὐτὰ εἶναι μιὰ ἐκδοχή, ἕνα ὅρος ποίησης. Γι' αὐτὸ ἄς εὐχαριστήσουμε τὸν κ. Ἀριστείδη Ρουχωτᾶ, πὸν τράβηξε ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη λησμονία τὸν Μικέλη Ἀβλιχο και μαζὶ και μέσα ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ Ληξοῦριου, ὅταν ἦταν σὲς δόξες του, μᾶς τὸν ἔσσησε μπροστὰ μας, σσηπαθητικό και σσηκινητικό ποιητικό φάντασμα τοῦ παλιοῦ καιροῦ.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

ΤΑ ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Πέτρον Γλέζο: «Τὰ θαμπὰ μάτια». Διηγήματα. — «Οἱ Ἐκδόσεις τῶν Φίλων». 1977.

Βύρων: «Τοῖλντ Χάρολντ». Μετάφραση Μαρίας Ἰω. Κεσίση. — Ἐκδόσεις Κ. Χ. Σπανοῦ. 1977.

Ἀνδρέα Δ. Δημαρόγκονα: «Ἡ ἱεολογική ὑποδομὴ τοῦ Εἰκοσίου». Πανηγυρικός λόγος. Πανεπιστήμιον Πατρῶν. Πρωτανειὰ Κωνσταντινουπόλεως. — Πάτρα. 1977.

Πανεπιστήμιον Πατρών. Ἐκθεσις πεπραγμένων πανεπιστημιακοῦ ἔτους 1975 - 1976. Πρυτανεῖα Κωνσταντίνου Α. Γούδα. — Πάτρις, 1976.

Δήμου Βιλαέτη: «Σώματα». Ποιήματα. — Πρόλογος Φώτης Ἀποστολόπουλου. Ἑρμηνευτικὸν σημεῖωμα Δήμου Βιλαέτη. — Πύργος, 1977.

Γιάννης Στεφανάκης-Χρήστος Γιαταγάνης: «Ποίηση». — 1977.

Felice Mastroianni: «Ἀνοιξη». Ποιήματα. Πρόλογος Φοίβου Δέλφη. — «Δίφρος», 1977.

Γεωργίου Ἀθ. Τουρλίδου: «Περὶ τὴν Ἐντιόπην» τοῦ Πακουδίου. — Ἀνάτυπον ἀπὸ τὴν Ἑπετηρίδα τῆς Ἑταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν, 1973.

Abba Salama. A review of Ethio-Hellenic Studies. Vol. IX. 1978. Editor Methodios Fouyas.

Κατερίνας Γ. Κορρέ: «Νεοελληνικά «Πρεπενδοῦλια» Πρατὸς». — Ἀνάτυπον ἀπὸ τὰ Πρακτικά Ἀ' Διεθνoῦς Συνεδρίου Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, 1976.

Αἰκατερίνης Γ. Κορρέ: «Περίπτωσις ἐπιδράσεως τῆς Βυζαντινῆς τέχνης ἐπὶ τὴν νεοελληνικὴν ἡπειρωτικὴν ἀργυροχοίαν». — Ἀνάτυπος ἀπὸ τὴν Ἑπετηρίδα τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν.

Κώστα Λαζανά: «Ἀθροπτος θρόμβος τὸ ἄθρημα». — «Κέδρος», 1977.

Ὀμήρου: «Ὀδύσσεια». Θεατρικὴ διασκευὴ σὲ στίχους στὴ δημοτικὴ ἀπὸ τὸν Διον. Γ. Χιτώνη. — 1977.

Ἑλένη Λαδιά: «Ὁ μαῦρος Ἑρμῆς». Διηγήματα. — Ἐκδόσεις Γεωργίου Λαδιά, 1977.

Βασίλης Μεσολογγίτης: «Στὸ ἴδιο ἄμῳ». Ποίηση. — 1977.

Βασιλείου Μ. Πεσμαζόγλου: «Βιβλιοκρισία» (Ι. Ν. Θεωδωρακοπούλου «Εἰσαγωγή στὴ Φιλοσοφία»). — Ἀνάτυπος ἀπὸ τὸν «Παρνασσό», 1977.

Μεθόδιος Γ. Φούγιας: «Ἐπιστημονικὴ σταδιοδρομία καὶ ἱερατικὴ διακονία». — 1977.

Γιώργος Ρωμανός: «Ὁ Ἀλέξανδρος». Καὶ ἄλλα διηγήματα. — «Πρόπερος», 1977.

Ἡλία Δ. Μπάκου: «Συμβολὴ στὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τοῦ Γεωρ. Καραϊσκάκη». — 1977.

Γεωργίου Θ. Ζώρα: «Θέματα Μεσαιωνικῆς καὶ Νεοελληνικῆς φιλολογίας». Βιβλιοθήκη Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, ἀριθ. 52. — 1977.

Ἑλένης Ν. Καζαντζάκη: «Νίκος Καζαντζάκης ὁ ἀσυμβίβαστος». Βιογραφία βασισμένη σὲ ἀνέκδοτα γράμματα καὶ κείμενά του. — Ἐκδόσεις Ἑλένης Ν. Καζαντζάκη, 1977.

Ἀντωνίου Πισσάνου: «Γιατὶ δὲν πρέπει νὰ τρώτε κρέας». — Ἐκδοτικὸς οἶκος «Πρόοδος», 1977.

Βύρων Δάβος: «25 χρόνια κοντὰ στὸν Μάριο Βαϊάνο». — 1976.

Σπύρου Κοκκίνη: «Ἀνθολογία νεοελληνικοῦ διηγήματος γιὰ παιδιὰ καὶ νέους». — Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας» Ι. Δ. Κολλάρου καὶ Σίας Α.Ε., 1977.

Γιώργος Καράγιωργας: «Οἱ γυμνοί». Διηγήματα. — Ἐκδόσεις Ἀντ. Διδάνης καὶ Σία Ε.Ε. «Νέα Σύνορα», 1977.

Τάκη Βαρβιτσιώτη: «Ταπεινὸς αἰλὸς πρὸς τὴν Παρθένον Μαρίαν». Γραμμένος μὲ τὸ χέρι καὶ στολισμένος ἀπὸ τὸν Ἀργύρη Κούντουρα. — Θεσσαλονίκη, 1977.

Λεοντίου Χατζηκώστα: «Ἡ συμβολὴ τοῦ Πρωτευαγγελίου τοῦ Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου στὴν ὁρθόδοξη λατρεία». Μελέτη. — Ἱερὰ Μονὴ Ἀγίου Μηνᾶ. Λάρνακα Κύπρου, 1977.

Ἀφιέρωμα. Εἰς μνήμην Κωνσταντίνου Ἰω. Δογιοθέτου (1883 - 1975) Καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. — 1977.

Ἀλκμήνη: «Τραγοῦδι καὶ σιωπὴ». Ποιήματα. — «Γκοδόστης», 1977.

Ντίνος Κονόμος: «Ὅχιτάδα ἔργων καὶ ἡμερῶν». 1946 - 1976. — 1977.

Γιώργη Μελίκη: «Ἀρραβῶνας στὸ Ρουμπιλόχι». Λογογραφικὸ θεατρικὸ ἔργο. Ἀ' βραβεῖο Γλωσσικῆς Ἑταιρείας Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. — Ἐκδόση ἐκπολιτιστικοῦ καὶ μορφωτικοῦ συλλόγου Ἀλεξανδρείας καὶ Ρουμπλουκιοῦ «Ὁ Ἀλέξανδρος», 1977.

Φαίδωνος Κ. Μπουμπουλίδου. «Προσολωμικοί». Τετῆχος δ'. Ἀντώνιος Μαρτελάος καὶ οἱ περὶ αὐτόν. Χορηγία Μιχ. Δ. Πετροπούλου. — 1977.

Φαίδωνος Κ. Μπουμπουλίδου: «Βιβλιογραφία Νεοελληνικῆς φιλολογίας τοῦ ἔτους 1973». — Ἐκδόσεις Γρηγόρη, 1977.

Νίκου Ζακόπουλου: «Ὁ Ἀυτόματος». Πεζογραφήματα. — «Πλειάς», 1977.

Κώστα Βασιλείου: «Ὁ μεγάλος Σαμάν». Ποιήματα. — Λευκωσία, 1977.

Solon Michaelides: «The music of ancient Greece. An Encyclopaedia». — Faber and Faber Limited, London 1977.

Ν. Ι. Τσιρογιάννη: «Ταξιδεύοντας Νότια»: Ἐντυπώσεις ἀπὸ Συρία, Ἰορδανία, Αἴγυπτο, Μαρόκο, Νότιο Ἀφρική, Ρωθεσία καὶ Κένυα καὶ ὀλίγα περὶ Γκαμπὸν καὶ Μαλάου, — 1977.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Στὴν ἐκδήλωση πού ὁργανώθηκε ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν στὴν αἴθουσα τοῦ «Παρνασσοῦ» γιὰ τὴν ἐπέτειο τοῦ ΟΧΙ, μίλησε ὁ Διευθυντὴς Γραμματίων κ. Γεώργιος Ν. Θηβαῖος μὲ θέμα «28ῃ Ὀκτωβρίου - ἐθνικὴ καὶ ἱστορικὴ μνήμη».

— Στὶς 10 Νοεμβρίου ἀπέθανε ὁ χορευτὴς καὶ χορογράφος Ἀγγελος Γριμάνης.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ Κ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Στὴν «Καθημερινὴ» τακτικὴ, κάθε Πέμπτη, ἡ φιλολογικὴ σελίδα.

— Στὸ «Βῆμα» (30 Ὀκτ.): Ε. Π. Παπανούτσου «Αἰδῶς καὶ δικαιοσύνη» καὶ Ἀγγελου Τερζάκη «Τὸ σάρκινο πού λυτρώνει».

— Στὴν «Ἀκρόπολις» (30 Ὀκτ.): Χρήστου Φιλίππιδου «Ὁ Σωκράτης καὶ ἡ ἀλήθεια», πληροφορίες καὶ σκέψεις γιὰ τὴν ἀρχαία φιλοσοφία.

— Στὴ «Βραδυνή» συνεχίζεται, κάθε Τρίτη, μὲ γνώμες γνωστῶν λογοτεχνῶν, ἡ ἔρευνα τοῦ κ. Δημήτρη Σιατόπουλου γιὰ τὴν παιδικὴ λογοτεχνία. Στὸ ἴδιο θέμα ἀφιερώνει καὶ ὁ κ. Ἀγγελος Φουριώτης τὸ τακτικὸ του ἄρθρο στὴν «Ἀκρόπολις» (23 Ὀκτ.).

— Στὸν «Ἐλεύθερο Κόσμο» ἔρευνα τῆς θ. Νινέττας Κοντράου μὲ θέμα «Κινδυνεύει τὸ «βιβλίον ποιότητος» στὴν Ἑλλάδα;». Ἀπαντοῦν οἱ κ. κ. Γ. Ἀθανασιάδης Νόδας, Πέτρος Χάρης, Δημ. Μέναντας, Γ. Παπαχατζής, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος καὶ Κ. Ι. Δεδόπουλος.

— Πολυσέλιδο καὶ οὐσιαστικὸ τὸ ἀφιέρωμα τῆς «Πνευματικῆς Κύπρου» στὸν Ἐθνάρχην Μακάριο.

— Στὰ «Μεσολογγίτικα Χρονικά» τοῦ Μεσολογγίου (27 Ὀκτ.) καλογραμμένες ἐντυπώσεις τοῦ κ. Γερ. Δ. Κασόλα ἀπὸ τὸν πόλεμο τοῦ 1940 - 41 καὶ ἀναμνήσεις του ἀπὸ τὶς πολεμικὰς ἡμέρες πού πέρασε μαζί μὲ γνωστὰ πρόσωπα τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς καὶ προπάντων μὲ τὸν κ. Παναγιώτη Κανελλόπουλο, πού ὑπηρετοῦσε σὰν ἀπλὸς στρατιώτης καὶ ἐξῆσε βλεπόμενος τὶς κακουχίες τοῦ πολέμου.

Ἐλάβαμε, ἀκόμη, «Ἀναγέννηση», «Φωνὴ τῆς Ἀχαΐας» τοῦ Αἰγίου, «Ἀδελφὴ» τοῦ Πύργου, «Ἑλλησποντος», «Βιομηχανικὴ Ἐπιθεώρηση», «The Greek Gazette» (Ὀκτ.), μὲ ἀφιέρωμα στὸ Ναυαρίνο καὶ πλούσια εἰκονογράφηση, «Ἐδημερία», «Ἑλληνηκὸ Ἀλόγος», «Κερκυραϊκὰ Νέα» (24 Ὀκτ.), μὲ διμιλία τοῦ κ. Ἀγγελου Τερζάκη στὸν Ροτα-

ριανὸ Ὅμιλο Ἀθηναίων γιὰ τὴν 28ῃ Ὀκτωβρίου 1940, «Καθολικὴ», «Πυρσὸς Βορείου Ἠπείρου», «Φῶς» τῆς Λειβαδείας καὶ «Ἐφημερίδα τῆς Κόρινθου».

Ω.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

10 Νοεμβρίου

Τὰ κεῖμενα πού λαβαίνουμε δὲν ἐπιστρέφονται. Κι ἂν εἶναι γραφομηχανημένα ἢ τουλάχιστον καθαρογραμμένα καὶ ὄχι πολυσέλιδα, σχολιάζονται σ' αὐτὴ τὴ στήλη.

Οἱ ἀνώνυμες ἐπιστολὲς δὲν διαβάζονται καί, φυσικά, δὲν παίρνουν ἀπάντηση.

κ. Ι. Ν. Κουγ. Π. Φάληρο. Ἦρθε πολὺ ἀργὰ ἡ μεταφρασὴ σας. Ἐχασε τὴν ἐπικαιρότητά της. — κ. Ἀθαν. Γ. Στίχοι μέτριοι, χωρὶς προσωπικὸ τόνο. — κ. Ἀλκ. Κ. Θεοφάνη. Μόνο τὸ πέμπτο ποίημα μπορεῖ νὰ δημοσιευθεῖ. Τὸ κρατοῦμε. — κ. Νικ. Ἀργ. Ἐνταῖθα. Ἐξκοιοί στίχοι, κοινοτοπικοί:

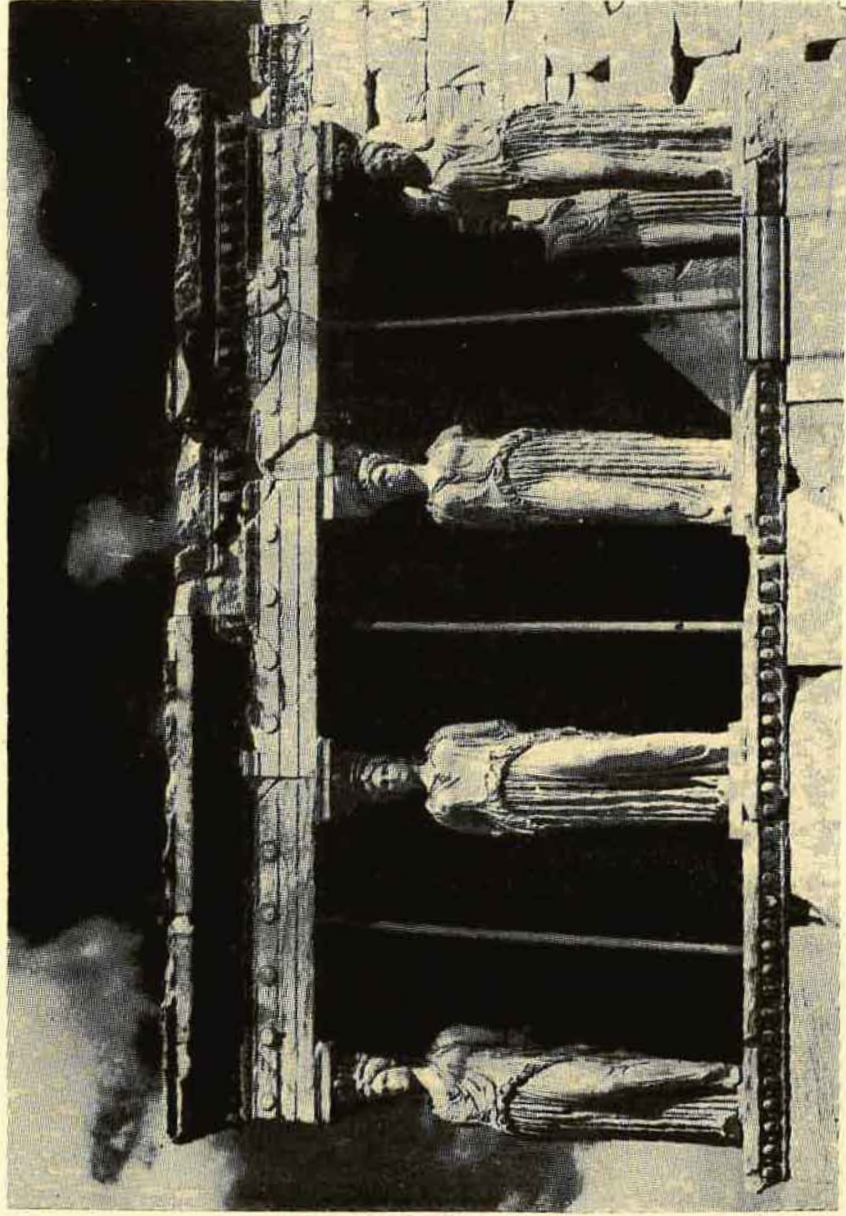
«Τὰ θαύματα δὲν γίνονται
ποτὲ μόνον μὲ λόγια,
οὔτε μὲ τὴν συζήτηση
καὶ μὲ τὰ κομπολόγια.»

Οὔτε οἱ στίχοι γίνονται μὲ τὰ «κομπολόγια». — κ. Ἀντ. Πιλ. Πάφος. Ἡ «Ἀνάμνηση μὲ τὴν βροχή» ἔχει μερικὸς καλὸς στίχους. Θὰ τὴν παρουσιάσουμε σ' ἕνα ἀπὸ τὰ ἐρχόμενα τεύχη. — Ἀνυπόγραφον. Δὲν εἶστε ἀκόμα ὄριμος γιὰ μελετήματα αὐτοῦ τοῦ εἶδους. Διαβάστε μερικὰ ἀπὸ τὰ βιβλία πού ἔχουν γραφεῖ γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη καὶ θὰ καταλάβετε πόσο πρέπει νὰ ἐργασθῆτε γιὰ νὰ πησιάσετε τὸ ἔργο του. — κ. Δημ. Ζ. Ἐχει πολλὰς ἀξιώσεις τὸ ἐπίγραμμα. Γιατί δὲν δοκιμάζετε τὴ διάθεσή σας σὲ ἀπλούστερους στίχους; — κ. Κ. Λάντ. Δὲν πιστεύετε στὴ δύναμη τῆς ποίησης («Τὶ κι ἂν γραφεῖ ἕνας στίχος; — Μήνυμα σὲ πληθὺς κωφαλάλων») κ' εἶσι δὲν μπορεῖτε νὰ γράψετε καλοὺς στίχους. — κ. Ἐρ. Τζ. Ἐνταῖθα. Στὴν «Πρόσκληση» σκέψεις τοποθετημένες ἢ μιὰ πλάϊ στὴν ἄλλη. Μὰ αὐτὸ δὲν εἶναι ποίηση... — κ. Μαρ. Δετζ. Κέρκυρα. Πολὺ μᾶς συγκίνησε τὸ γράμμα σας. Γιὰ ὅλα τ' ἄλλα πρέπει νὰ συνεννοήσητε ἀπευθεῖας μὲ τὸν κ. Γ. — κ. Β. Σ. Μ. Ἰωάννινα. Συμπληρωματικοὶ στίχοι. Θὰ γράψετε καὶ καλύτερους. Τοὺς περιμένουμε. — κ. Γιάν. Καμ. Ἐνταῖθα. Στὸν Μ. Α. ἔχουμε ἀφιέρωσε ὀλόκληρο τεῦχος. Εἶναι πολὺ νωρὶς γιὰ νὰ τοῦ ἀφιερῶσουμε πάλι σελίδες μας.

H «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

• Αμερικής, 2 — • Αθήναι.

ΚΑΡΥΑΤΙΔΕΣ